פון דער וועלט
און יענער

פון

יהואש

1st

№ 4

J. DORDICK
209 BELLWOODS AVE., TORONTO

48

יידישע
פאָלקס ביבליאָטעק
טאָראָנטאָ
PERETZ PUBLIC LIBRARY, TORONTO

APR 1985

יהואש

פון דער וועלט און יענער

ניו יאָרק
פערלאַג „י ה ו א ש"
1913.

Of This World and The Other

by

YEHOASH

Yehoash Publication Society
85 Canal Street
New York.

Copyright 1913, by S. Bloomgarden, New York.

HEBREW PROGRESSIVE DRAMATIC CLUB
ORGANIZED
NOV. 23 1912
TORONTO, ONT.

אינהאַלט

אַרום שוהל־הויף

קינדער 5
דער זיידע זלמן 11
פריהע עלטער 21
צו חומש־זאָגען 29
הייליגע מאָהן 37
צו דרייצעהן יאָהר 45
אַ חלק לעולם הבא 54
צום שלימזל 61

צדיקים

קידוש השם 71
דער איבערגעטראָגענער בית עולם 77

שווארץ און ווייס

ז ו נ ד ע ל 89
ק אָ מ ע ר אַ ד ע ן 97
שטומע קאָנקורענטען 102
דער פּראַקטישער מענש 111
„ה ע נ ע ס י" 116
אַ פּאַסירונג 125

גייסטער

די געשיכטע פון אַ בילד 133
די נשמה פון דער גרויסער גלאָק 147

מעשה׳לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל 159
דער טעלעגראַף־סלופּ 163
דער אַקאַציענבוים 166
דער מוסטער־גאָרטען 169
דער שטערן 172
אַ הונד 174
פייער־פליעגען 176
דער גלגול 178
דאָס קרויט־בלאַט 179
דער זומער־פּאָדעם 180
די אונגעריכטע נסיעה 182
וואָס איך דערצעהל זיך אַליין 183

מיין פריינד דער מענשענקענער

ווער ער איז 191
ג ע ה י י מ נ י ס 198
טראַכטען און ריידען 204
א י י נ ז אַ מ ק י י ט 210
נ אָ כ אַ ה מ ו נ ג 217
דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט 223
געבורט און ענטוויקלונג פון געדאַנקען 228
די נייע צייט־רעכענונג 233
מ י ט ל י י ד 238
ג ע נ י 245

פערשיעדענעס

אונזערע שדים 253
קרח׳ס ביאָגראַפיע 258
כבוד פאַר רעדוצירטע פרייזען 263
חשבון הנפש 267
„לייבאַר־דעי“ 273
ד אַ נ ק ג ע ב ו נ ג 277
זמן חרותנו 281
„עס לעבע דאָס לעבען !“ 286

שפליטער

ש פ ל י ט ע ר 295

פון דער וועלט
און יענער

J. DORDICK
209 BELLWOODS AVE., TORONTO

אַרום שוהל-הויף

קינדער

מען האָט געהאַלטען ביים ענדיגען דאַוונען מעריב, או פון פערשיעדענע ווינקלען פון דער האַלב־בעלויכטע־נער קלויז האָבען זיך איינציגווייז ארויסגערוקט א האַלב דוצען קליינע איינגלעך און זיך ארומגעשטעלט ארום עמוד — גרייט צו זאָגען קדיש... איטליכער האָט געזוכט צו פערכאַפּען דעם בעסטען פּלאַץ — וואָס אם נעהנטסטען צו דעם בעל תפלה, און די קליינע מחנה פון יתומים האָט זיך געשטופּט און געשטויסען.

פון א זייטיגער באַנק האָט זיך אויפגעהויבען אַן אַלטער איינגעבויגענער איד, מיט רויטע אויגען און א גרויען האַלב־אויסגעקראַכענעם בערדעל, און האָט צוגע־פיהרט פאַר דער האַנד א קליין מיידעלע פון א יאָהר אַכט מיט העלע לאַכענדיגע אויגלעך, און בלאָנדע הערע־לעך וועלכע זיינען געווען פערפלאָכטען אויף הינטען אין א קליינעם צעפּעל און זיך גענענדיגט מיט א גרויסען בלויען שלייף.

די קליינע האָט שטיל און אָפּגעבראָכען געלאַכט,

און זיך שעמעוודיג געטוליעט צו דער לאנגער פערשמאָל־
צענער קאפּאָטע פון דעם אלטען.

נעבען עמוד, האָט דער אלטער אויפגעעפענט א סדור מיט גרויסע אותיות, און געהייסען דער מיידעלע איהם האלטען פעסט מיטביידע הענטלעך, כדי ער זאָל ניט ארויספאלען.

— אָט דאָ זאָג — האָט ער איהר אָנגעוויזען אויפ'ן קדיש, און האָט זיך דערביי אראָפּגעבויגען אזוי טיעף אז ער איז כמעט געווען מיט איהר אין איין הויך — אָט דאָ, יתגדל ויתקדש...

די אינגלעך ארום עמוד האָבען מיט גרויסע אויגען אָנגעקוקט די נייע קאָנקורענטקע און די שטויסעריי האָט אויפגעהערט.

יחיאל'קע, דער עלטסטער און שטאַרקסטער פון זיי אלעמען, א אינגעל א יאָהר ניין מיט שווארצע קרויזינגע הערלעך און ברוינע לעבעדיגע אויגען, וועלכער האָט שוין בעוויזען פערכאפּען דעם אויבען־אָן, און האָט מיט זיינע אָבגעבערענטע רונדע הענטלעך זיך געקלאַמערט אָן דעם עמוד — האָט געוואָרפען א קרומען אונצופרידענעם בליק אויף דער נייער קדיש־זאָגערקע.

ער האָט בכלל פיינט געהאַט מיידלעך און פלעגט זיינע אינגערע שוועסטער אָנטהאָן געברענטע ליידען ווען זיי פלעגען זיך שפּיעלען מיט זייערע חבר'טעם. ע ר פלעגט זיך שפּיעלען בלויז מיט אינגלעך.

אז מיידלעך קענען אויך זאָגען קדיש, גלייך ווי אינגלעך, האָט ער קיינמאָל ניט גערעכענט. זיין שטאָלץ — דער שטאָלץ פון א קליינעם יתום וואָס זאָגט קדיש

פאר'ן עמוד און גרויסע אידען מיט בערד מוזען איהם ענטפערען „אמן" — האט זיך געפיהלט שטארק גע־קרענקט.

ער האט די נייע קדיש־זאגערקע בעקוקט פון קאפ ביז די פיס און האט זיך אפגעשטעלט אויף דעם בלויען שלייף אין איהר בלאנדען צעפעל, וועלכער איז איהם שטארק געפעלען.

די קליינע האט נאך אלץ געלאכט און זיך נאך מעהר געשעהמט און געטוליעט מיט איהר קליינעם קערפער'ל צו דעם אלטען אידען וואס איז נעבען איהר געשטאנען.

— וואס פאר א שעהן שלייפעל זי טראגט — האט יחיאל'קע געטראכט, און דאן האט ער זיך ארויסגערוקט אהינטער, און האט געזאגט, איהר אפטרעטענדיג זיין פלאץ:

— קום, שטעל זיך דא. — ער האט זיך געשטעלט סאמע הינטער איהר און זאגענדיג אליין זיין קדיש אוים־ווענ יג, צוזאמען מיט די איבעריגע אינגלעך, האט ער גע־האלטען זיינע אויגען אויף דעם סדור פון זיין שכנה און איהר צוגעטייטעלט מיט זיין פינגער, כדי זי זאל זיך ניט צומישען.

נאכ'ן קדיש, ווען זיי זיינען ארויס אויפ'ן שוהל־הויף, אין דעם שטילען זומער־אבענד, האט זי יחיאל'קע גע־פרעגט:

— ווי רופט מען דיך ?

— חנה'לע.

— ווערסט אלע טאג קומען ?

— דער פעטער זאָגט, אַלע טאָג — האָט זי אָנגעצייגט אויף דעם אידען מיט די רויטע אויגען וועלכער איז גע־גאַנגען פאָראויס מיט נאָך איינינע בעלי־בתים.

— איך וועל דיר אַלע טאָג לאָזען שטעהן נאָהנט צום עמוד — האָט יחיאל׳קע גרויסמוטהיג זיך אָנגעשלאָגען — אָבער דו מוזט זאָגען אויף אויסווענינ. די איננלעך לאַכען ווען מען זאָגט פון סדור...

חנה׳לע האָט איהם אָנגעקוקט מיט איהרע לאַכענדיגע אויגען :

— אָבער איך קען ניט...

— וועסט זיך אויסלערנען... איך האָב אויך ניט גע־קענט, האָב איך געקוקט אין סדור און ווען איך האָב איין שורה געוואוסט האָב איך די אויגען צוגעמאַכט, אַט אַזוי — דערביי האָט ער צוגעדריקט די אויגען — און נישט געקוקט אין סדור ביז איך האָב זיך אויסגעלערנט צו זאָגען ווי א וואַסער... איך קען אפילו „רבנן־קדיש" אויך... אָבער דו דאַרפסט ניט „רבנן־קדיש", דאָס איז נאָר פאַר מאַנסבילען — האָט ער צוגעלעגט מיט א גע־מיש פון שטאָלץ און רחמנות.

די קליינע האָט איהם אָנגעקוקט מיט ערנסטער בע־וואונדערונג.

יחיאל׳קע האָט הפנים געשפּירט אַז אין דער מיי־דעל׳ס אויגען איז ער א גוואַלדיגער העלד און האָט בע־שלאָסען ארויסצו־ווייזען זיך פאַר איהר אין זיין גאַנצער גרויסקייט :

— איך מאַך פייפלעך אויך — האָט ער געזאָגט, און באַלד האָט ער ארויסגענומען פון זיין הויזען־קעשענע א

קליין פייפעל געמאכט פון גרינע ווערבע און געטהאָן א הילכיגען פייף.

חנה'לעס אויגען האָבען געשטראהלט פון ענטציקונג.

דער פייף האָט צוגעצויגען די איבעריגע קליינע קריש־זאָגער וועלכע זיינען נאָכגעגאנגען א פּאָר טריט הינטער זיי, זיך צוהערענדיג צו דעם געשפּרעך און ניט ארונטער־נעהמענדיג די אויגען פון חנה'לע. א קלייניקער רונדי־קער אינגעלע פון א יאָהר זיעבען מיט רויטינקע בעקלעך און געלע האָר האָט זיך דערנעהנטערט צו דער קליינער:

— איך האָב א מעסער'ל מיט פיער קלינגלעך און איך קען שווימען — האָט ער געזוכט איבערצושטייגען יחיאל'־קען.

— איך האָב צוואנציג פּערלמוטערנע קנעפּלעך, און איך האָב אין דערהיים א קליין וועגעלע אויף פּיהרען זאמד — האָט דער אינגסטער פון דער גרופּע זיך גע־ריהמט.

חנה'לע איז קיינמאָל ניט געווען אין אזעלכע קאמע־ראדשאפטליכע בעציהונגען מיט אינגלעך. זי האָט תמיד פאר זיי מורא געהאַט. זייער שכן'ס אן אינגעל, איצקע, פלעגט זי שטענדיג רייסען פאר'ן צעפּעל, צוואווארפען איהרע זאמדענע חלות און זי רופען „חנה די פּאנע״ — וואָס האָט זי געערגערט ביז'ן טויט. זי האָט דארום שטארק זיך געפיהלט געשמייכעלט מיט איהרע נייע בעקאנט־שאפטען, און געכאפּט התפּעלות פון זייערע גרויסע עשירות'ן און העלדישקייטען...

און אין הארצען האָט זי בעשלאָסען צו ווערען גלייך מיט אלע אינגלעך. דערהויפּט אויסלערנען קריש אויף

אויסוועניג, און אפילו א „רבנן־קדיש" אויך — הגם זי האָט אייגענטליך ניט קלאָר געוואוסט אויב א „רבנן קדיש" איז אויך א מין קדיש, אָדער א זאָרט „גמרא", דאָס וואָס איהר טאַטע פלעגט שטענדיג לערנען...

זי איז געגאַנגען אין מיטען און ארום איהר די זעקס נייע פריינד איהרע, און איהר קליין קינדערש הערצעל איז געווען אָנגעפילט מיט גליק...

די אינגלעך זיינען אלע געווען אויפגעראַמט און האָ־בען קענטיג אויך אָנגעקוואָלען פון זייער נייער חבר'טע.

זיי האָבען אלע גערעדט אויפ'ן קול און איטליכער האָט געזוכט וואָס מעהר נושא חן צו זיין ביי דער קליינער קדיש־זאָגערקע...

די פראָצעסיאָן האָט געדויערט ביז דעם הויז וואו דער אלטער איד און דאָס מיידעלע האָבען געוואָהנט...

און די זומערדיגע נאַכט פון דעם קליינעם שטעדטעל איז אזוי ווי פארפומירט געוואָרען מיט וואונדערליכע בשמים ארום דער קליינער גרופּע.

ווען די קליינע איז שוין געווען אין פירהויז האָט זי געהערט ווי יחיאל'קע שרייט איהר נאָך:

— איך וועל דיך מאָרגען אויך לאָזען שטעהן נעבען עמוד...

.1911

ווײנן פסח

דער זיידע זלמן

ווען איך בין געבאָרען געוואָרען, איז שוין מיין זיידע זלמן געווען אויפ'ן עולם האמת. והראיה, אז איך הייס נאָך איהם א נאָמען. קיין בילד איז פון איהם ניט געבליבען. אין יענער צייט האָט מען נאָך אין אונזערע מקומות פון קיין פאָטאָגראַפיעס ניט געוואוסט. און וואָלט מען אפילו יא געוואוסט, וואָלט מיין זיידע בשום אופן ניט מסכים געווען זיך צו לאָזען „אראָפּנעהמען". אפילו דער טאטע זכרונו לברכה, פלעגט זאָגען, אז א פאָטאָגראַפיע נעהמט אוועק א זעכציגטעל פון דעם מענשען'ס לעבען.

און דאָך זעה איך מיין זיידען פאר מיינע אויגען, אזוי ווי איך וואָלט איהם פערזענליך געקענט. די מאמע און דער פעטער און אַלע אונזערע קרובים פלעגען זיך אזוי פיעל פון איהם אָנדערצעהלען און איהם אזוי אָפּשילדערען מיט אַלע זיינע מינעס און תנועות, אז זיין פרצוף פנים און זיין אויסזעהן האָבען זיך טיעף איינגעקריצט ביי מיר אין מח אויף תמיד.

ער איז געווען א שטארק־געבויטער, הויך־געוואק־סענער איד — „משכמו ומעלה גבוה מכל העם", ווי דער טאטע פלעגט זאגען — מיט א גערדיכטער, ניט איבריגס לאנגער נאר דערפאר א זעהר ברייטער בארד, מיט ברע־מען ווי קוסטעס און א פאר שווארצע אויגען וואס האָ־בען געשאסען פונקען פייער, און א קול האט ער געהאט פון א לייב.

ער איז געווען דער נגיד פון שטעדטיל, האט געהאט אייגענע צוויי מויערען, מיט א גרויסער שניט־קראם און איז אויסגעפאהרען א וועלט צוליעב זיינע געשעפטען, דערצו איז ער געווען וואס מען רופט א „גרונטאוונער" למדן. אויף לומדות, מעלדט אייך, איז דאן ביי אונז אין שטעדטעל קיין יקרות ניט געוועזען. וואס איהם האט אבער יא אויסגעצייכענט פון אלע בעלי בתים, איז געווען, זיין קענען גוט רעדען פויליש און רוסיש. אין יענער צייט — גלייך נאך דעם צווייטען פוילישען מיא־טעזש — איז רוסיש געווען אין אונזער געגענד כמעט אין גאנצען אונבעקאנט. און מיט די קאזאקען וואס זיינען איינגעשטאנען אין שטעדטיל, פלעגט מען זיך צוזאמענ־ריידען האלב אויפ'ן וואונק און האלב אויף געבראכענעם פויליש. דערביי האט די נאגאיקע פון דעם קאזאק זעהר פיעל אויסגעהאלפען אלס אן אויסגעצייכענטער דאל־מעטשער.

און טאקי צוליעב די דאזיגע קאזאקען איז דער זיידע זלמן געווען דער „מלאך המושיע" פון אונזער שטעדטיל.

כמעט יעדען טאג פלעגט זיך דעם זיידענ'ס שטוב־טהיר עפענען און אימעצער פלעגט אריינקומען מיט דעם

נוסח וועלכען דער זיידע האָט שוין געקענט אויסוועניג:—

— רב זלמן, פריהער גאָט און נאָכדעם איהר... קאָ־זאקען האָבען מיך בע'גנב'עט. געהט אריבער, לעבען זאָלט איהר, און רעדט מיט'ן קאפּיטאַן...

און דער זיידע פלעגט אָנטהאָן די לינגערע און דאָס שטריימעל און נעהמען דעם דיקען שטעקען מיט דעם מאסיווען בעגולדטען קעפּיל, און פלעגט אוועק זיך שתדל'ען.

דערפאַר איז דער קאפּיטאַן געווען ביי דעם זיידען א גאַנצער בן־בית. שבת צו פיש איז שוין געשטאַנען אָנ־געגרייט פאַר איהם א זילבערנער טאַץ מיט א טעלער פיש און א פלעשעל „פּייסאָחאָווקא" מיט אלערליי איינ־געמאַכטסען...

פאַר „זאלמאן'ען" וואָלט ניקיטין קיין צעהן זעק צי־בעלע ניט גענומען. ער האָט פשוט געבענקט נאָך א רו־סישען וואָרט און דער זיידע איז געווען דער איינציגער וואָס האָט צו איהם גערעדט ניט אויף דער „הינטישער שפּראַך פון די מיאַטעזשניקעס".

אין דער אמת'ן איז דער זיידע זלמן אויך געווען א שטיקעל מיאַטעזשניק, הגם ניט קיין פּאָליטישער.

אין קהל־שטיבעל, וואו ער איז געווען איינער פון די גרויסע בעלי־דעות, האָט ער שטענדיג געהאַט מאָדנע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען בנוגע צו די התחיבות'ען פון די רייכע בעלי־בתים צו די אָרימע... און פלעגט קומען צו אַן הערכה פאַר מעות חטים אָדער פאַר אַן אנדער צדקה, פלעגט דער זיידע זלמן זעהר אָפט זיך אויפשטעלען און זאָגען, אז אויף דעם און יענעם האָט מען ניט ארויפגע־

לעגט געגוג און אז ער איז ניט חולה צו געבען מעהר, און א טבע האט ער געהאט צו קלאפען מיט'ן שטעקען איבער דעם טיש מיט אזא רציחה אז אויף אלעמען פלעגט א פחד אנפאלען. און אויסגעפיהרט האט תמיד ער.

א גוטען ביישפיעל פלעגט געבען זיין אייגענע נדבה, וועלכע איז אלע מאל געווען די ערשטע און די סאמע גרעסטע.

ער האט געהאט א שטאדט אויבען־אן אין דעם גרויסען בית מדרש, אבער אליין האט ער געדאווענט אין דער שוסטער־קלויז וואו ער פלעגט יעדען אין־דער־פריה זאגען פאר די בעלי מלאכות חיי־אדם און יעדען פאר־נאכט, עין־יעקב.

געדאווענט אין בית מדרש האט ער בלויז פרייטאג־צו־נאכט, און דאס האט ער געטהאן מיט א בעשטימטען פלאן. אהינצו פלעגען געוועהנליך קומען די ארימע לייט פון די ארומיגע שטעדט, וועלכע מע האט געדארפט בע־זארגען מיט א פלאץ צום עסען...

פאר די אורחים נכבדים אדער „זיידענע טארבעס", ווי ער פלעגט זאגען, האט איהם ווייניג געארט. אויף זיי וועלען זיך שוין געפינען בעלנים. דאס האט ער גע־וואוסט. ער האט זיך בלויז געקימערט וועגען יענע צו־ריסענע עם הארצים און פראסטאקעס, וועלכע זיינען ניט געווען קיין גאנגבארע סחורה אפילו פרייטאג צו נאכט, ווען כמעט יעדער איד וויל האבען א פרעמדען ביים טיש.

קוים האט מען געענדיגט דאווגען מעריב און דער עולם האט גענומען זאגען איינער דעם אנדערען „גוט שבת", איז שוין דער זיידע געווען הינטער דער בימה,

און האָט איבערגעקוקט מיט דעם געניטען אויג פון א פראָוויאַנט־מייסטער, די צאָהל פון דער הונגעריגער מחנה.

אויף צ ו ו י י האָט ער אליין געהאַט א חזקה און זיי האָט ער באלד אָפּגעזונדערט אין א ווינקעל און גע־הייסען ווארטען א ווײלע ביז ער וועט פארטיג ווערען מיט די איבריגע, און דאַן האָט ער גענומען קאָמאַנ־דעווען:

— איהר, זייט מוחל, געהט נאָך אָט יענעם בעל־הבית, מיט דער גלאַנציגער קאפּאָטע, און זאָגט רב זלמן האָט אייך געשיקט...

— און איהר, רב אורח, געהט מיט'ן שמש ביז עק מארק און געהט אריין אין דער ערשטער טהיר פון דעם ציגעלנעם מויער, און זאָגט אז רב זלמן האָט אייך גע־שיקט...

— און איהר — זיך ווענדענדיג צו א גרויסען אידען מיט א קענטיג מורא'דיגען אפּעטיט — געהט אריבער צו שמואל דעם קצב אויפ'ן ראָג פון דער ברייטער גאַס.

און אזוי האָט ער יעדען צושיקט אויף זיין פּלאַץ.

ער האָט גוט געקענט די בעלי בתים צו וועלכע ער פלעגט שיקען זיינע קעסטניקעס און ער האָט געוואוסט אז מע וועט זיי אומעטום צונעהמען. יעדענפאלס, ווער וועט עס וואגען אָפּזאָגען ווען „רב זלמן שיקט״?

איינמאָל, ערב פּסח, זיינען אין שטעדטעל אָנגעקומען אזוי פיעל אָרימע לייט, אז לאנג נאָכדעם ווי דער עולם איז שוין צוגאנגען פון דעם גרויסען בית מדרש, איז נאָך דעם זיידען אליין ניט געלונגען אלעמען איינצוקוואטירען.

זיך אליין האט ער שוין געמוזט מוסיף זיין נאך איינעם. שטאט זיינע געוועהנליכע צוויי, האט ער דאס מאל גענומען דריי. אבער עטליכע זיינען נאך אויסען געבליבען, און די ליסטע פון דעם זיידענ'ס קונדען איז שוין געווען אויסגעשעפט...

לאנג קלעהרען האט מען ניט געקענט. איז ביי דעם זיידען געבליבען, שיקען אויף גאט'ס בעראט, צו אזעלכע וואס האבען געוועהנליך אן ארימאן אויפ'ן שוועל ניט ארויפגעלאזען.

— נישקשה—האט ער געטראכט—היינט איז דער ערשטער סדר, און וועלכער איד וועט עס האבען א הארץ צוריקצושיקען אן אורח ?

— זייט מוחל — האט ער זיך געקעהרט צו א הויכען און א דארען מיט אן ארויסגעסטארטשעטען גרגרת — און שפרייזט אריבער פון יענער זייט שוהל־הויף צו שמעון דעם קאלכער און זאגט אז איך האב געשיקט...

אין א האלבע שעה ארום איז שוין איטליכער גע־גאנגען וואוהין דער זיידע האט אנגעוויזען און דער זיידע אליין האט מארשירט בראש פון זיינע דריי אורחים, צו זיך א היים...

אין שטוב האט מען שוין געווארט.

דער זיידע איז אריין מיט א ברייטען באסאווען „גוט יום טוב", און נאכדעם ווי ער האט צוזעצט די אורחים רעכטס און לינקס פון זיך, האט ער גענומען אפ־ריכטען דעם סדר.

די דריי פאאר גרויסע זילבערנע לייכטער האבען זיך געשפיגעלט אין די רויטע כוסות, וואס דער זיידע

האָט נאָך מיט יאָהרען צוריק געבראַכט פון לייפּציג, די געזיכטער פון אַלעמען זיינען געווען אויסגערויטעלט און יום־טוב׳דיג און אין הויז האָט געקלונגען אַ געמיש פון קינדער־, פרויען־ און מענער־שטימען וואָס האָבען גע־זאָגט די הגדה מיט אַ פרעהליכען אימפּעט...

ס׳האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ. אימיצער האָט גע־עפענט די פאָרהויז־טהיר.

דער זיידע און אַלע ביי׳ן טיש האָבען האַלב־פער־וואונדערט, און האַלב צושראָקען אָפּגעבראָכען אין מיטען זאָגען...

אין אַ מינוט ארום איז אין עס־צימער אריין דער הויכער איד מיט דעם אויסגעסטאַרטשעטען גרגרת. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט נעבען דער טהיר, אין דער גע־וועהנליכער פּאָזע פון אַן אומגעהער איבער די הייזער און אין זיינע אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען...

— רב זלמן — האָט ער געזאָגט מיט אַן אראָפּגעלאָ־זענעם קאָפּ — זיי האָבען מיך צוריקגעשיקט...

— ווער ? — האָט דער זיידע געפרעגט. ער האָט אויף דעם מאָמענט פערגעסען וואוהין ער האָט דעם דאַ־רען איינגעקוואַטירט.

— אָט דאָרט, פון יענער זייט שוהל־הויף, וואו איהר האָט מיך געהייסען געהן... זיי זאָגען זיי ווילען קיין זאַ־קוצניקעס ניט האָבען...

דער זיידע איז צוערשט רויט געוואָרען, דאַן איז ער געוואָרען משונה בלייך און האָט פערביסען די אונטער־שטע ליפּ מיט אַ שטיק באָרד.

— זאָל עס אייער לעצטע דאגה זיין — האָט ער גע־
זאָגט מיט אַ געצוואונגענעם שמייכעל צו דעם אורח —
מיר דארפען טאַקי נאָך איינעם. ס'וועט זיין פרעהליכער,
און קניידלאַך וועט איהר עסען, אשר לא קניידלונו
אבותינו...

ווען דער אורח איז שוין געזעסען אויף דעם פּלאַץ
וואָס מע האָט פאַר איהם געמאַכט, האָט דער זיידע זיך
אויפגעהויבען פון היסב־בעט, שנעל אויסגעטהאָן דעם
קיטעל און אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ זיין שטריימעל, און
זיך געווענדעט צו אַלעמען :

— זאָגט אייך, קינדער, די הגדה, און ווארט ניט
אויף מיך. איך וועל באלד צוריק זיין. איך מוז פערריכטען
אַ דבר מצוה....

און איידער אימעצער האָט געקענט פרעגען אָדער
איינווענדען, איז ער שוין געווען אויף דער גאַס און
האָט געשפּאַנט מיט גרויסע טריט צו דעם קאַפּיטאַן
פון די קאָזאַקען.

ניקיטין האָט רחבות'דיג געטרונקען טהעע און איז
געווען שטאַרק איבעררראשט צו זעהן „זאַלמאַן'עז" איז
דער ערשטער נאַכט פון דער אידישער פּאַסחאַ, ווען
אַלע אידען „מאָליען זיך און טרינקען מעד", הינטער
טהיר און טויער.

— וואָס איז, זאַלמאַן — האָט ער געלאַכט — האָט
עמיצער דיינע מצות גע'גנב'עט ?

— גאָספּאָדין קאַפּיטאַן — האָט דער זיידע גע־
ענטפערט — אויב דו ביסט מיר אַ גוטער פריינד, שיק

איבער צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלכער, און לאָזען זיי דאָרט שטעהן אין קוואַרטיר.

אַזעלכע מיני איינקוואַרטירונגען, גלאַט אַזוי דיר נישט מיר נישט, זיינען אין יענער צייט ניט געווען קיין זעלטענהייט.

ניקיטין האָט באַלד געהאַט געבען זיך דעם וואַכ־מייסטער און איהם איבערגעגעבען דעם בעפעהל צו שיקען צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלכער „ביז ווייטערע בעפעהלען".

ווען דער זיידע איז צוריקגעקומען, האָט מען נאָר וואָס געענדיגט די הגדה און זיך גענומען צום עסען.

אַלע האָבען געוואָלט וואַרטען, אָבער דער זיידע האָט געהייסען אַלעמען עסען און ער אַליין האָט גענומען אָנ־זאָגען די ניט־דערזאָגטע הגדה. אין זיין קול, האָט זיך אויסער דער יום־טוב'דיגער אויפגעראַמטקייט, געשפּירט אַ בייקלאַנג פון נצחון און זיינע אויגען האָבען מאָדנע געשטראַהלט...

ער האָט נאָך ניט בעוויזען צו ענדיגען, ווי עס איז אַריינגעלאָפען שמעון דער קאַלכער, ברעכענדיג די הענד.

— סטייטש, רב זלמן, וואָס האָט איהר פון מיר גע־וואָלט? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַז איין איד זאָל דעם צווייטען אַזוי אָפּטהאָן?...

דער זיידע האָט געלאָזט שמעון'ען וואַרטען און האָט געענדיגט זאָגען די הגדה.

דאַן האָט ער זיך אויפגעשטעלט, און זיינע דיקע ברעמען זיינען געוואָרען פינסטער און בייז.

— שעהמען מעגט איהר זיך אין אייער ווייטען האַלז

— האָט ער שמעון'ען אריינגעשריען אין געזיכט — איהר זייט אַ איד אַן עושר און קינדער האָט איהר ניט, און אַז אורח קומט ביי אייך אויפ'ן שוועל קיין מאָל ניט ארויף, און אַז איך שיק אַן אָרימאַן, זייט איהר איהם שופך דמים און זאָגט איהר ווילט קיין זאַקוצניקעס ניט האָבען... זעהט איהר אָבער, אָט דער א י י ן אָרימאַן — דאָ האָט ער אָנגעוויזען אויף דעם דארען מיט דעם גרגרת וואָס האָט געשוויצט איבער אַ גרויסען קניידעל — איז ביי מיר ווערטה צוויי קאָזאַקען, הגם ביי אייך איז ער אַזאַ ביליגער אַרטיקעל...

די געשיכטע, ווי איהר קענט זיך מעלדען, האָט זיך געענדיגט מיט דעם, וואָס דער זיידע האָט זיך געמוזט נאָך אַמאָל מטריח זיין צום קאַפּיטאַן...

אָבער פון יענעם טאָג אָן אַז דער זיידע פלעגט שיקען אַן אורח אפילו צו יונה דעם פּראָצענטניק, פלעגט ער איהם צונעהמען באהבה רבה...

.1912

פריהע עלטער

אונזער שטעדטעל איז געווען אויפגערעאמט און אלע האבען זיך מכין געווען צו א גרויסער שמחה.

חברה ש״ס האט געזאלט האבען היינט ביי נאכט איהר סיום.

אזא שמחה האט בלויז פאסירט איין מאל אין זיבען יאהר, און פלעגט זיך אנהויבען מיט א גרויסארטיגער סעודה און אנהאלטען דערנאך א גאנצע וואך.

מיין טאטע איז געווען דער גבאי און פלעגט יעדען טאג זאגען „א בלאט״ פאר חברה. אויסער דעם האבען מיר געהאט א גרויס הויז. איז געבליבען אז די ערשטע מאהלצייט זאל זיין ביי אונז.

איינינע טעג איידער דעם בעשטימטען אבענד האט מען שוין ביי אונז אין הויז געבאקען לאנגליכע פיער־קאנטיגע קיכלעך מיט מאהן, און געפרעגעלט ברוינע טייגלאך און בוריקעס־איינגעמאכטס מיט מאנדלען.

מיין מאמע, מיינע דריי שוועסטערס און חנה דעם שמש׳ס ווייב האבען געארבייט און געשוויצט ביז שפעט אין דער נאכט און פון צייט צו צייט, פלעגט דער טאטע אדער אזוי א בעל־הבית א חברה־ש״ס׳ניק, ארייכקומען

אין קיך און זיך ערקונדיגען אויב די געבעקסען זיינען געראָטען.

— זעה נאָר אז עס זאָל זיין גענוג — פלעגט דער טאטע זאָגען צו דער מאמע'ן, ארויסגעהענדיג מיט א צו־פרידענעם שמייכעל פון דער קיך — ניש־קשה, מיר מע־גען זיך פרעהען, אזא שמחה טרעפט ניט אלע טאָג.

אין דעם טאָג פון דער הוליאנקע, האָט זיך אָנגע־הויבען שוין פון פארטאָג, א סדרה פון בראָטען און קאָ־כען. מע האָט געזאָלט האָבען פיש אין זויערען מיט ראָ־זינקעס, קרעפּלעך־זופּ, רייז־קאשע און א פערטעל גע־בראָטענע גאנז פאר יעדען פארשוין. אזוי איז בעשטימט געוואָרען אויף דער לעצטער אסיפה.

דעם רב'ס איידעם וואָס האָט געהאט א שם פאר א חריף, האָט אפילו געפּרופּט שטעלען א קלאָץ־קשיא. דאָס איז אלץ רעכט — האָט ער געזונגען מיט א גמרא־נגון — אויב אלע גענז וועלען זיין גלייך. ווי איז אָבער געווען, אז איין גאנז וועט זיין קלענער און איינע גרעסער ? —

— איז ת י ק ו — האָט געענטפערט משה דער סופר, דער וויצלינג פון חברה ש"ס. און דער עולם האָט געלאכט ניט אזוי פון דעם ענטפער ווי אין דער אנגע־נעהמער האָפנונג וואָס איטליכער האָט געהאט אז איהם וועט אָנקומען א פערטיל דוקא פון א גרויסער גאנז.

מיינע חברים אין חדר האָבען מיך שטארק מקנא גע־ווען. איך בין געווען איינער פון די בעלי־שמחה, א בע־ווייז: וואָס איך בין געקומען מיט צוויי גרויסע מאָהן־קיכלעך סטארטשענדיג פון מיין קעשענע.

פּאַרנאַכט, ווען איך בין געקומען צוריק פון חדר, האָט מען שוין ביי אונז אין שטוב געדעקט די טישען, און טודרוס דער שמש מיט משה־דעם סופר האָבען געשלעפּט ביינק פון בית מדרש און ארומגעשטעלט ארום די טישען.

נאָך מעריב איז דאָס הויז געוואָרען פול. אָנגעהויבען האָט זיך די הוליאַנקע מיט א „הדרן" וואָס דער רב האָט געזאָגט און פון וועלכען אַלע האָבען די פינגער געלעקט. דער טאַטע איז די גאַנצע צייט געזעסען מיט אַן אַראָפּ־געלאָזטען קאָפּ און מיט די פינגער שטיל געקלאַפּט אויף זיין זילבערנער טאַבאַק־פּושקע. דאָס זיינען געווענליך געווען סמנים אַז ער הערט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט.

איך בין געווען דער איינציגער אינגעל וואָס האָט געהאַט די זכיה צו זיין אויף דער סעודה. דאָס איז גע־ווען אַ פּריווילעגיע וואָס בלויז דער גבאי האָט זיך געמעגט נעהמען. איך בין געזעסען צווישען דעם טאַטען און דעם רב.

דער לעצטער האָט מיך בעמערקט און מיט דיזעלביגע צוויי פינגער וואָס ער האָט נאָר־וואָס געברויכט פאַר אַ לאַנגען שמעק טאַבאַק, האָט ער מיר געגעבען אַ קניפּ אין באַק.

איך האָב זיך דערפיהלט אין זיבעטען הימעל...

— קענסטו עפּעס לערנען ? — האָט ער זיך אַ קעהר געטהאָן צו מיר.

— איך לערן „ארבעה אבות נזיקין" — האָב איך שטאָלץ געענטפערט און בין שוין געווען גרייט זיך צו לאָזען פערהערען פון איהם.

ער האָט מיך נאָך אַמאָל אַ קניפּ געטהאָן, און האָט זיך געווענדעט צו מיין פאָטער:

— רב אלי, פאַר וואָס קויפט איהר איהם ניט איין פאַר אַ שמש אין אונזער חברה? —

— אדרבה, רב אלי, פאַר וואָס טאַקי ניט? — האָבען מעהרערע שטימען צוגעבאַמקעט.

— דו הערסט, יונגאַטש — האָט דער טאַטע געזאָגט צו מיר — מע וויל דיך מאַכען פאַר אַ שמש אין חברה ש"ס, אָבער דו מוזט זיין אַ וואויל אינגעל פון היינט אָן און לערנען מיט התמדה. זאָגסטו צו?...

איך האָב דערשפּירט מיט אַמאָל אַז איך ווער אַ גרויסער, אַ דערוואַקסענער. אַרום טיש זיצען אַ פּאָר מנינים אידען, אַלע אַלטע אָדער עלטערע מענשען און איך, ערשט זיבען יאָהר סך־הכל, ווער דערהויבען צו ווע־רען איינער פון זיי. וואָס אַ שמש פון אַ חברה ש"ס איז, האָב איך קלאָר ניט פערשטאַנען, אָבער אַז דאָס איז אַ גרויסער כבוד פאַר מיר, האָב איך געקענט זעהן פון דעם טאַטען'ס צופרידענהייט.

דער עולם איז געווען פרעהליך און אויפגעראַמט און אַלע האָבען געוואָלט זייער גבאי פערשאַפען אַ נחת רוח. ס'איז דעריבער געבליבען אַז תיכף נאָך דער סעודה, זאָל מען ברייננגען דער חברה'ס פּנקס און מיך פערשרייבען פאַר אַ שמש.

דער פּנקס איז געווען אַ לאַנגער און אַ שווערער און איינגעבונדען אין גראָהען פּאַרמעט. טודרוס האָט גע־בראַכט אַ רונדען פלאַכען טינטער מיט אַ גענזענע פּע־דער, און דער הויכער געל־בערדיגער רב שמואל דער טוך־

קרעמער, וואָס איז געווען דער חברה'שער שרייבער, האָט מיט גרוים הכנות געעפענט דאָס בוך פון וועלכען עס האָט א יאָג געטהאָן א פייכטער גערוך ווי פון א לאנג ניט געעפענטען קעלער. און נאָך דעם ווי ער האָט אָנגעטהאָן א פּאָר גרויסע שפּאקולען מיט שווארצע רעהמלאך, און אויסגעשנייצט די נאָז אין א ברייטער רויטער פאטשייל־קע, האָט ער איינגעטונקט די פעדער, שטורכענדיג מעה־רערע מאָל אין טינטער און גענומען שרייבען.

ס'איז געוואָרען שטיל אין צימער און אַלע האָבען צוגעהערט ווי די פעדער סקריפּעט איבער'ן פּאַפּיער...

אין טהיר איז געשטאנען די מאמע און איהר פּנים האָט געלויכטען. הינטער איהר האָט זיך געטוליעט מיין עלטסטע שוועסטער און האָט איבער איהרע פּלייצעס גע־כאַפּט א קוק אויף מיר, אויפ'ן טאטען און אויף רב שמואל'ן...

רב שמואל איז געווען א כתבא רבא און געשריבען האָט ער צאַצקעדיג, מיט אַלערליי קונציגע דרעהדלעך, און די ארבייט איז אָנגעגאנגען לאַנגזאַם...

ווען ער האָט געענדיגט, האָט ער אָפּגעבויגען זיין קאָפּ אָן א זייט און בעטראַכט זיין קונסטוועדק מיט א מינע פון זעלבסטצופרידענהייט. דאָן האָט ער אָנגעהויבען לייענען:

„בעזה"ש, ח' טבת יום ג' פּרשה ויגש תר...
„דער אברך מר שלמה בן להרב מהור"ר אליהו
„נ"י, איז פערשריבען געוואָרען אַלס א שמש צו

„דער חברה ש"ס דק"ק... און בעבור זה האָט
„זיין פאָטער מנדב געווען ח"י גילדען לקופּת
„החברה. גאָט זאָל געבען אז זיין זוהן זאָל אויפ־
„וואַקסען לתורה ולחופּה ולמעשים טובים, און ער
„זאָל מקים זיין דעם פּסוק: „והגית בה יומם
„ולילה".

„און דערויף האָבען זיך גע'חתמ'עט: נאום...
„ונאום..."

— מזל טוב, רב אלי — איהר זאָלט זוכה זיין צו האָ־
בען נחת פון איהם — האָט מען געוואונשען פון אַלע
זייטען.

הערסט, דו שטיפער איינער? — האָט דער טאַטע
זיך אומגעדרעהט צו מיר, און זיינע אויגען האָבען גע־
גלאַנצט.

דאָ האָט זיך די מאַמע בעוויזען מיט א גרויסער
פלאַש ווישניאַק, וואָס איז אייגענטליך אויפ'ן פּראָגראַם
ניט געווען. די פלאַש האָט מען ארויפגעבראַכט נאָר־וואָס
פון קעלער און זי איז געווען בעדעקט מיט א דיקען
שטויב, אויסער דאָרט וואו צוויי וואַסערדיגע פּאַסיקלאַך
זיינען לאַנגזאַם אראָפּגערונען פון'ם העלזעל... צוויי
טרעהרען פון א מאַמע'ס אויג זיינען דאָרט אראָפּגע־
פאַלען.

אויף מאָרגען, ווען איך בין געקומען אין חדר, האָב
איך זיך געהאַלטען פון דערווייט צו מיינע קליינע חברים.

אלס שמש פון חברה ש״ס, בין איך שוין געווען א דערוואקסענער עלטערער איד, און איך האָב געמוזט מיין ראָלע אויפהאַלטען...

די גאַנצע צייט פון לערנען האָב איך לויטער געקוקט אויף אונזער רבי'ן, און האָב, זיך וויגענדיג איבער דער גמרא, נאָכגעמאַכט ווי ווייט איך האָב געקענט, אַלע זיינע תנועות און בעוועגונגען...

איך בין אָבער געקומען צום בעשלוס, אז זיין אַן אַלטער מאַן קען מען ניט אנדערס, סיידען מע זאָל שמעקען טאַבאַק. דער טאַטע שמעקט, דער אַלטער רב שמעקט און מיין רבי שמעקט... הפנים, אָהן דעם געהט ניט.

נאָך וואַרעמעס, ווען די מאַמע האָט מיר געגעבען צוויי קאָפּיקעס, האָב איך ניט געקויפט קאַרשען אָדער אויבס, ווי איך פלעג געוועהנליך טהאָן, נאָר איך בין אַוועק אין מאַרק און האָב איינגעהאַנדעלט פאַר דאָס געלט א קאַרענע טאַבאַק־פּושקע. כאָטש א ליידיגע — האָב איך געקלערט — אָבער דאָך א טאַבאַקערקע.

ווען איך האָב ניט געלערנט, פלעג איך נעהמען די פּושקע אין דער האַנד, געבען צוערשט א קלאַפּ אַקוראַט ווי דער רבי פלעגט טהאָן, דאַן אָננעהמען דאָס ריעמענדעל פון'ם דעקעל, אויפעפענען און אריינשטעקען מיינע צוויי פינגער און כלומר'שט אָנשעפּען א גרויסען, גרויסען שמעק טאַבאַק, און דערמיט אָנפּילען מיינע נאָזלעכער, צומאַכענדיג דערביי איין אויג, און מיט דעם אַנדערען קוקענדיג צום פּולאָפּ — אזוי ווי דער רבי, מיט אַלע קליפּערלעך...

מיר האָט נאָך געפעהלט א רויטע נאָז־פּאַטשיילקע אזוי ווי דער רבי האָט, און איך האָב בעשלאָסען צו פועל'ן ביי דער מאַמע'ן זי זאָל מיר אזא קויפען.

דען איך האָב זיך פעסט פאָרגענומען צו זיין אין אַלע פּרטים אַן אַלטער מאַן...

.1912

צו חומש זאָגען

אָפּגעגעסען און אָפּגעבענשט, זיצט דער טאַטע דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף דער לינקער האַנד, די גאָלדענע שפּאַקולען אַרויפגערוקט אויפ׳ן שטערען, און די אויגען פערמאַכט... און האַלב דרעמלענדיג וואַרט ער מע זאָל איהם, ווי יעדען פרייטאַג־צו־נאַכט, קומען רופען צו זאָגען חומש אין דער הילצערנער קלויז.

דאַוונען דאַווענט דער טאַטע אין גרויסען בית־מדרש וואו ער האָט אַן אייגענע שטאָדט אויבען־אָן. אָבער אויף זיין חומש זאָגען האָבען די פּראָסטע אידען פון דעם קלויז אַ חזקה שוין פון יאָהרען און יאָהרען...

די טהיר גיט זיך אַן עפען־אויף און יקותיאל דער אונטער־שמש קומט אַריין און ברענגט אַריין מיט זיך אַ נערוך פון קעלט.

— גוט שבת, רב אלי, אַלע שוין דאָ. מע וואַרט...

דער טאַטע הויבט זיך אויף פון טיש, טהוט אָן דאָס שבת׳דיגע היטעל אויף דער יאַרמולקע און גאַרטעלט זיך אַרום מיט דער רויטער נאָז־פּאַטשיילקע.. די מאַמע דער־לאַנגט דעם פּעענעם פּעלץ מיט דעם באָברענעם קראַגען,

און קותיאל שפּרייט איהם פאַנאַנדער און האַלט איהם צו ביז דער טאַטע שטעקט הינטערוועלאַכטס אַריין די הענד אין די ברייטע אַרבעל. מיר וויקעלט מיין עלטערע שוועסטער אַרום אַ פאַטשיילע אויפ'ן האַלז און אויפ'ן קאָפּ ביז מעהר ווי מיין נאָז און אויגען זעהען זיך ניט אַרויס. און זאַלבע־דריט לאָזען מיר זיך געהן דורך די איינגעפּראָרענע געסלעך ביז צו דער קלויז.

אינוועניג איז וואַרעם אַ מחיה. נעבען דעם גרויסען קאַכלע־אויווען שטעהען צוזאַמענגעשטעלט צוויי לאַנגע דעמבאָווע טישען, בעלויכטען פון אַ בליך־לאָמפּ וואָס הענגט אַרונטער אויף אַ דראָט פון דער סטעליע, און אַרום די טישען זיצט אַן עולם פון אידען שבת'דיג אָנגעטהאָן און אויסגערויטינגט פון דער שבת'דיגער מאָהלצייט, און מע שמועסט... דער עונג שבת איז אויסגעגאָסען אויף די גראָבע פערוואַקסענע געזיכטער און אויף די פערהאַרטע־ווטע הענד...

ווען דער טאַטע קומט אַריין גיבען זיך אַלע אַ שטעל.

— גוט שבת, ר' אלי.

— גוט שבת. אַ ביסעל אַ ברענענדיגער פראָסט !...

עס הויבט זיך אָן אַ רוקעריי פון אַלע זייטען צו מאַ־כען פּלאַץ פאַר'ן טאַטען סאַמע אויבען־אָן, ד. ה. סאַמע אָנטקעגען דער וואַרעמסטער קאַכלע. דעם טאַטען'ס זכות גענים איך אויך און זיץ צווישען איהם און שילם דעם ברויער, אַ הויכען, משונה־שטאַרקען אידען, וואָס צומישט זיך תמיד אין מיין קינדערשען געדאַנקען מיט די ריעזען פון וועלכע דער רבי האָט אונז דערצעהלט אַז זיי האָבען נאָכגעבראָדזשעט נאָך דער תיבה אין דער צייט פון מבול.

און שילם גיט א זאָג מיט א גראָבער ברוסט־שטים, וואָס פּאַסט זיך לחלוטין ניט צו דער הייליגער שטימונג פון ארום: —

— קותיאל, ברינג די חומשים..

דער טאַטע ווישט לאַנגזאַם אראָפּ די פּראָסט־פּאָרע פון די ברילען און דער עולם מישט די חומשים. שילם'ס האָאָריגע און אומגעלומפּערטע פינגער בלעטערען מיט מעהר רעש ווי אַלע, אזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען: מי־שטיינס געזאָגט, אויך מיר א שווערע ארבייט... אָט א צעהן־פּודיגער זאַק גערשטען דאָס איז נאָך עפּעס, אָבער א בלעטעל אויפמאַכען? אויך מיר א גבורה!

מרדכי דער שניידער רוקט ארויס אין סאַמע מיטען טיש די גרויסע פּושקע געקויפט פאַר קהל'ש געלט און אָנ־געפילט מיט טאַבאַק מן המובחר... צוערשט נעהמט דער טאַטע א שמעק און דערנאָך געהט די טאַבאַקערקע ארום טיש און דער עולם נעהמט און טהוט זיך וואויל...

עס ווערט שטיל... די בעוואַקסענע אידען קוקען אין די חומשים און דער טאַטע, וואָס האָט זיין אייגענעם חומש מיט פיער און צוואַנציג פּירושים, הויבט אָן:

„ויצא יעקב, און יעקב איז ארויסגעגאַנגען

„פון באר־שבע און איז געגאַנגען קיין חרן און ער

„האָט אָנגעטראָפען א פּלאַץ און ער איז דאָרט פער־

„בליבען אויף נאַכטלעגער, וואָרום די זונן איז שוין

„געווען אונטערגעגאַנגען. און ער האָט גענומען פון

„די שטיינער פון דעם פּלאַץ און ער האָט זיי

„אוועקגעלעגט צוקאָפּענס און ער האָט גענעכטיגט

„אין דעם דאָזיגען פּלאַץ. און ער האָט געזעהן אין

„חלום ווי עס שטעהט א לייטער אויף דער ערד און
„זיין שפּיץ גרייכט ביז'ן הימעל..."

דער רעשט פון דעם בית מדרש איז פינסטער. בע־זונדערס געדיכט איז די פינסטערנים ארום דעם ארון קודש און דעם עמוד און די מזרח־וואנד...

און דער טאטע און זיינע צוהערער זיצען אין דעם קליינעם ליכטיגען ווינקעל, און עס דאכט זיך אזוי ווי זיי וואָלטען בדרך נס שווימען אויף א ליכטיגען אינ־זעל אין מיטען פון א שווארצען אוקינוס...

פון אימעצען האָט זיך ניט ווילענדיג א זיפץ ארויסגעכאפּט און ס'איז ווידער שטיל געוואָרען און דער טאטע לייענט ווייטער: —

„און מיט אמאָל זעהט ער ווי מלאכים פון גאָט
„שטייגען ארויף און נידערען ארונטער אויף איהם,
„און ער זעהט ווי גאָט שטעהט איבער איהם און
„זאָגט צו איהם: איך בין גאָט, דער הארר פון
„אברהם דיין פאָטער און דער הארר פון יצחק'ן.
„די ערד וואָס דו ליעגסט אויף איהר וועל איך
„אוועקשענקען צו דיר און צו דיינע קינדער און
„דיינע קינדער וועלען זיין ווי זאמד אן ערד און דו
„וועסט זיך צושפּרייטען אין מערב און אין מזרח,
„אין צפון און אין דרום..."

דער טאטע שטעלט זיך אָפּ.

איצט וועלען קומען די שעהנע מעשה'לאך פון מדרש, אויף וועלכע די פערהאָרעוועטע אידען האָבען א גאנצע

וואָך געוואַרט און צוליעב וועלכעס איך, ערשט אַכט יאָהר אַלט, היט אַזוי אָפּ צו געהן הערען דעם טאַטענ'ס חומש־זאָגנען...

און דער טאַטע דערצעהלט און אַלעמענס אויגען זייַנען ווי צוגעקלעפּט צו זיינע ליפּען, און די שאָטענס פון ארון קודש און פון עמוד ציהען זיך און שטרעקען זיך אַהין צו דעם ליכטיגען ווינקעל וואו גאָט רעדט צו יעקב'ן, און ווילען כאַפּען אַ וואָרט...

און דער טאַטע און אַרום די אידען זיינען ניט מעהר אין דער אַלטער הילצענער קלויז... עס הערט זיך דאָס מע'קען פון סטאַדעס שאָף, און אין מיטען פון די שאָף איז אַ גרויסער ברונען און אויפ'ן ברונען איז אַ שווערער שטיין... און די פּאַסטוכער שטעהען און קוקען אוים אויף יעקב'ן, האַלטענדיג די הענד איבער די אויגען זיך צו שיצען פאַר דער ליכטיגער זונן... און יעקב קומט אָן פון דער ווייט, און דאַן קומט רחל מיט אַ פּאַסטוך־שטעקען אין דער האַנד, און יעקב לויפט־צו צו דעם ברונען און קייקעלט אַרונטער דעם שווערען שטיין, און דאָס קאַלטע וואַסער פינקעלט און בליצט אין די שטראַהלען, און עס הערט זיך ווי די לעמער און ציגען ציהען און זופּען אַריין דאָס וואַסער... און רחל שמייכעלט פערשעמט קוקענדיג אויף יעקב'ן...

אַ פּויזע... און שילם לאָזט אַרוים אַ משונה'דיגען ברום...

דאָס אַראָפּהויבען פון שטיין געפעלט איהם מעהר ווי אַלצדינג.

א ביסעל אפגערוהט זיך, הויבט אָן דער טאַטע ווי־דער דערצעהלען די מעשה מיט יעקב׳ן און רחל׳ן, און וואָס פאר א רמאי און שווינדלער לבן איז געווען.

שילם אָטהעמט שווער און זיינע אויגען זיינען ווי ביי א גזלן. ער איז בטבע א דימענטענער מענש און האָט א שם אין שטעדטיל פאר זיין גוטהערציגקייט. אזא עולה קען ער אָבער ניט פערטראָגען.

ווען ער האָט איצט לבן׳ען צווישען זיינע הענד, וואָלט ער איהם צוריבען אויף אש... ער קען אזש הערען ווי לבן׳ס ריפען קנאַקען אין זיינע פויסטען. ער וואָלט איהם שוין אָנגעלערנט ווי צו נאררען אזא טהייערען אידען ווי יעקב׳ן...

און ווייטער דערצעהלט דער טאַטע, וואָס פאר א וואונדערליכע יפת־תואר רחל איז געווען און וואָס פאר א זעלטענע צנועה... א דופט פון „דודאים" וועהט דורך דער הילצערנער קלויז... און איך און דער טאַטע און שילם דער ברויער און מרדכי דער שניידער און קותיאל, ליגען אויסגעצויגען אויפ׳ן גראָז נעבען דער שטאָדט שכם... און נעבען אונז פאשען זיך אונזערע קעמלען און שטשיפען די פעלד־געוויקסען מיט די צייהן... און די זונן גלימצערט דורך די פאלמענבוימער...

ווען דער טאַטע ענדיגט כאַפּט זיך דער עולם אויף ווי פון חלום און אלע זעהען אויס ווי זיי וואָלטען זיך אָקאָרשט אומגעקעהרט פון א ווייטע נסיעה אין א כשופ׳־דיג־שעהנעם לאַנד...

קותיאל נעהמט צו די חומשים און די טאבאקערקע און פערשליסט זיי ערגעץ־וואו.

איך בין שלעפעריג און שילם שלאגט זיך אן מיך צו טראגען אויף די הענד, און גיט מיך א נעהם עפעס אזוי ווי איך וואלט געווען ניט שווערער ווי קותיאל׳ס טא־באקערקע...

דרויסען ברענט דער פראסט און דער שנעע קרעכצט און סקריפעט אונטער די שווערע טריט.

מע געהט, ניט רעדענדיג א ווארט...

אלע ווײלע הערט זיך „א גוטען שבת״ און אימעצער פון עולם ווערט נעלם אין א פירהויז אדער אין א זייטיגען געסעל.

דער פראסט שטעכט מיר אין די אויגען און דעם נאז, און איך גראב זיך אין שילם׳ס ברייטען נאקען...

און שילם דיכעט שווער און קרעכצט אונטער, קען־טיג אז איהם ליעגט עפעס אויף דער צונג וואס ער וויל ארויסזאגען...

ווען מיר קומען נאהנט צום הויז, קען זיך שוין שילם ניט איינהאלטען:

— וויפיעל, אן ערך, רב אלי, קלערט איהר האט אזא שטיין געקענט וועגען ?...

דער טאטע כאפט ניט גלייך וואס ער מיינט.

— איך מיין את־א דער שטיין וואס יעקב האט ארונטערגעקייקעלט.

דער טאטע שמייכעלט:

— זעהר א שווערער שטיין, שילם, דו זעהסט דאָך אז אלע פאסטוכער צוזאמען האָבען איהם ניט גע־קענט ריהרען פון אָרט...

— אָט דאָס הייסט א גבור — סאַפּעט שילם, און שטעלט מיך אראָפּ ביים שוועל.

.1912

הייליגע מאָהן

איך בין געווען אַ בן־יחיד און די מאַמע האָט אַלע איהרע האָפנונגען אַרויפגעלעגט אויף מיר. ריכטיגער געזאָגט, איז דאָס בלויז געווען אַ י י ן גרויסע האָפנונג, וואָס האָט פאַר איהר כולל געווען דאָס בעסטע און דאָס שעהנסטע וואָס אַ ילוד־אשה קען עררייכען אויף דער וועלט: זי האָט געוואָלט איך זאָל זיין אַ רב. ביי'ם טאַטען, וואָלט אפשר רעכט געווען איך זאָל זיין גלאַט אַ בעל־הבתישער למדן. די מאַמע אָבער איז מיט ווענינער ווי רבנות, נישט געווען צופריעדען.

פערשטעהט זיך, ממילא, אַז מיין בר־מצוה איז פאַר איהר געווען אַ וויכטיגע פּאַסירונג. שוין אַ האַלב יאָהר פאַר דעם טאָג ווען איך האָב געזאָלט ווערען דרייצעהן יאָהר, האָט מען ביי אונז אין הויז דערפון גערעדט פון פריה ביז שפּעט. דער מאַמע'ס אַ ברודער וואָס איז שוין פון כמה יאָהרען געווען אין ארץ ישראל, האָט שוין בעצייטען צוגעשיקט אַ תפלין־זעקעל אויף וועלכען עס איז געווען פון איין זייט אויפגעדרוקט דער כותל מערבי, מיט

עהלבערטען און טייטעלבוימען וואָס האָבען אַרויסגע־שפּראָצט סאַמע פון מיטען די שטיינער. פון דער אנדער זייט איז געווען די ברכה וואָס מע מאַכט ביי׳ם לעגען תפלין.

אייגענטליך האָט מיין עלטערע שוועסטער אָנגעהויבען אויסשטיקען פאַר מיר א סאַמעטענעם תפלין־בייטעל מיט א גאָלדענעם מגן־דוד און מיט די ראשי תיבות פון מיין נאָמען. אָבער געבליבען איז, איך זאָל געברויכען דעם פעטער׳ס. טאַקי פון פּראָסטען קאַטון, אָבער דאָך פון ארץ ישראל.

קיין תפלין האָט מען נאָך ניט איינגעקויפט. און דאָס טאַקי האָט פערשאַפט דער מאַמען גרויסע זאָרג.

ס׳איז בעשלאָסען געוואָרען מע זאָל פאַר מיר קויפען א פּאָר געשליפענע. דער טאַטע אליין האָט זיי שוין גע־האַט אויסגעקליבען ביים סופר, און בעדונגען דעם מקח פינף רובל. קיין דוחק אין געלד איז ביי אונז אין הויז ניט געווען, און הפשיטא נאָך פאַר אזא הייליגען און ליעבען צוועק.

האָט אָבער די מאַמע זיך איינגע׳עקשנ׳ט אז מיינע תפלין מוזען געקויפט ווערען פאַר „אמת כשר געלט״, כדי איך זאָל אויפוואַקסען אן אמת כשר׳ער איד.

מיר האָבען געהאַט אן אייזען־קראָם, און איין גאָט וויים, אז די מאַמע וואָס איז געווען די עקרת הבית, האָט געאַרבייט שווער און ביטער אויף יעדען גילדען וואָס איז אריינגעקומען אין טיש־קעסטעל. אָבער די מאַמע האָט ערקלערט אז געלט פון מסחור איז ניט כשר.

J. DORDICK
209 BELLWOODS AVE., TORONTO

— אין מסחור — האָט זי געזאָגט — זאָגט מען ליגען און מען נאַרט אָפּט דעם קונה. אָבער דיינע תפלין, מיין זוהן, מוזען זיין הייליג, כדי אז דו וועסט דאַווענען אין זיי זאָלען דיר קומען הייליגע און ריינע מחשבות אין זינען, און אז דו וועסט אויפוואַקסען און ווערען א גרויסער רב, און איך וועל שוין זיין געשטאָרבען, וועט מיר אויך דיין זכות ביישטעהן אויף יענער וועלט...

דער טאַטע האָט מיט דער מאַמען געפּרופט איינ־טענה'ן און איהר ערקלערען אז מסחור איז א כשר'ע זאַך, דען ווי באַלד אז גאָט האָט געמאַכט זיין אויסערוועהלט פאָלק פאַר סוחרים, מסתמא איז דאָך דעריין קיין פסול ניטאָ, און בפרט נאָך אזא מסחור ווי אייזען וואו מע מוז אָפּט שלעפּען שווערע שטאַנגען, אז עס רייסט זיך אוש אונטער דאָס האַרץ.

אָבער די מאַמע איז בעשטאַנען אויף איהרס, אז מסחור־געלט איז טריף.

— ווער ווייס — האָט זי געזיפצט — אויב מע נעהמט ניט אמאָל צו די לעצטע קאָפּיקע פון דעם ארימען שכן ? אפשר שילט ער דעם בעל הבית און א טהייל פון זיין קללה קלעפּט זיך־אָן אָן דעם געלט ? און מיין קינד'ס תפלין מוזען זיין ריין און הייליג...

עס איז ערשט געווען חול המועד פסח און בר־מצוה האָב איך געזאָלט ווערען ארום סוכות־צייט. אָבער די מאַמע האָט שוין נעכט ניט געקענט שלאָפען, ברעכענדיג דעם מח ווי צו קריגען פינף אמת־כשר'ע רובל פאַר מיינע תפלין.

מוצאי יום־טוב האָט מען דעם טאַטען אָפּגעאַכט אין א דערבייאיאינגען שטערטעל אויף בוררות אין א סכסוך צווישען צוויי שותפים. ווען דער טאַטע איז אויף מאָרגען צוריקגעקומען האָט ער מיט א שמייכעל דערלאַנגט דער מאַמען א קנאַקעדיגען צעהן־רובעלדיגען און געזאָגט:

— אָט האָסטו כשר געלט... זיי האָבען עס מיר גע־געבען מיט דאַנק און זיינען ביידע געווען גליקליך וואָס דער ענין איז אזוי שנעל געענדיגט געוואָרען.

די מאַמע האָט נעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געקוקט בעטריבט אויף דער בומאַזשקע.

— עס איז ניט כשר גענוג פאַר מיין קינד'ס תפלין — האָט זי ענדליך שטיל ארויסגערעדט.

דאָ איז שוין דער טאַטע געוואָרען אביסעל אין כעס. זיינע בוררות־געלט ניט כשר?

— דאָס געלט, מיין מאַן, איז אודאי כשר פאַר דיך און פאַר מיך — האָט די מאַמע איהם געזוכט צו פערר־גיטיגען — אָבער ווער וויים אויב אין דעם אָפּמאַך האָט זיך איין שותף, אליין ניט וויסענדיג דערפון, ניט אָפּגע־נאַרט אָדער געקריגען וועניגער ווי ער האָט בעדאַרפט קריגען? דו ביזט דאָך מעהר ניט ווי א מענש, און זיי זיינען ניט מעהר ווי מענשען... אָבער אין מיין קינד'ס תפלין טאָר ניט זיין אפילו דער מינדסטער שטויב פון אונעהרליכקייט.

דער טאַטע האָט אונטערגעברומט אין זיין באָרד עפּעס וואָס האָט געקלונגען ווי „נאַרישע אידענע" און איז אוועק אין בית־מדרש דאַווענען מעריב.

איין מאָל אין אַ ליכטיגען נאָך־פּסח טאָג, איז די מאמע אויפגעשטאנען גאנץ בעגינען און אויף איהר אויפ־געראמטען געזיכט איז געווען צו זעהן אז זי האָט געפונען דאָס וואָס זי האָט אזוי פיעל וואָכען געזוכט...

צו פריהשטיק האָט אונז די מאמע אויסגעזאָגט דעם סוד.

—דאָס כשר'סטע געלט — האָט זי געזאָגט, שטראַה־לענדיג פון איהר ענטדעקונג, — איז דאָס וואָס קומט פון דער ערד דורך דעם מענשענ'ס מיה און דורך גאָט'ס ברכה... מיר וועלען הינטער'ן הויז צוגראָבען אַ פּאָר בייי־טען און מיר וועלען דאָרט איינפלאנצען מאָהן... און סוף זומער וועט מען זאמען די זאמען פערקויפען וועט מען פאר דאָס געלט קויפען אַ פּאָר תפלין, און דו מיין זוהן — האָט זי מיט פייכטע אויגען זיך געקעהרט צו מיר—וועסט טראָ־גען אויף דיינע הענד און אויף דיין קאָפּ דיין מאמע'ס עהרליכע פּראצע און די בענשונג פון הימעל...

מיר האָבען אַלע געקוקט אויף דער מאמע אזוי ווי זי וואָלט נאָר־וואָס ארונטערגעקומען עפּעס פון אַ ריינערער לויטערער וועלט, און איהרע ווערטער האָבען געקלונגען אַזוי ווי פון אימעצען ווייט, ווייט איבער אונז...

דער טאַטע האָט געשמייכעלט, אָבער אין זיינע אויגען האָט זיך געשפּיעגעלט דרך ארץ פאר דער אידענע'ס רייד...

דעמזעלביגען נאָכמיטאג האָבען זיך די מאמע און מיין עלטערע שוועסטער גענומען צו דער ארבייט. קיין גוי

דינגעןן האָט די מאַמע בשום אופן ניט געלאָזט, און מיך מיט דעם טאַטען האָט מען ניט צוגעלאָזט.

— אַזאַ אַרבייט איז ניט פאַר מאַנסבילען — האָט די מאַמע גע'פסק'עט — איהר ביידע געהט אין בית מדרש לערנען, און מיר ביידע וועלען שוין פאַרטיג ווערען.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז די מאָהן געווען פאַרזייהט, און דער מאַמע'ס האַרץ איז געווען בערוהיגט.

אויפשטעהענדיג בעגינען, פלעגט יעדער פון אונז, אפילו דער טאַטע אַליין, גלייך צושפּרינגען צום פענסטער און אַ קוק טהאָן אויף די בייטען, און ווען עס האָבען זיך בעוויזען די ערשטע קליינע גרינע פינטעלעך, איז די מאַמע און מיר אַלע געווען מלא שמחה...

ביסלעכווייז זיינען פון די פינטעלעך געוואָרען גרע־זעלעך און די גרעזעלעך האָבען זיך אויפגעהויבען און זיי־נען געוואָרען שטענגעלעך, ביז די בייטען זיינען געוואָרען געדיכט פערוואַקסען מיט הויכע מאָהן־שטעקלאַך. ביי די שפּיצען האָבען זיך געוויזען מאַט־גרינע קנאָספּען און אין די קנאָספּען האָבען געשלומערט די שפּראָצונגען פון מיינע ערשטע תפלין...

שבת פאַרנאַכט, ווען די מאַמע פלעגט אויפמאַכען איהר גרויסען קרבן־מנחה סדור און נעהמען זאָגען תהלים מיט אַ וויינענדיגער מעלאָדיע, פלעגט זי זיך אַוועקזעצען נעבען פענסטער סאַמע אַקעגען די מאָהן־בייטען און איה־רע פערוויינטע אויגען האָבען געוואַנדערט פונ'ם תהלים אויף די מאָהן און פון די מאָהן אויפ'ן תהלים...

ארום שבועות האָבען זיך די מאָהן־שטענגלעך צו־
בליהט, און אונזער גערטעל איז פול געוואָרען ווי מיט
ווייסע בלאָה־בעפלעקטע זומער־פייגלעך...

ביי טאָג ווען די זונן האָט בעשפּריצט דעם שינדעל־
דאַך פון אונזער שטאָל, און דער הימעל איז געווען אַזוי
בלאָה ווי דער בלאָהער תפלין־זעקעל וואָס מיין שוועסטער
האָט מיר געוואָלט מאַכען, און ביענען און קליינע זשו־
קעס זיינען אומגעפלויגען אין דער לופט ווי קינדער וואָס
מע לאָזט ערשט ארוים פון חדר — פלעג איך האַלט האָ־
בען צו געהן צווישען די בייטען, און האַלטען צווישען
מיינע פינגער די זיידענע גלאַטע בלעטלעך פון די מאָהן־
קווייטען, אָדער אריינקוקען אין די בעכערלעך און זעהן
ווי אַ פליגעלע נאַשט פון דאָרט, אַזוי ווי איך פלעג אַמאָל
נאַשען פון די טעפּלעך איינגעמאַכטס ווען די מאַמע
פלעגט ניט זעהן...

אַמאָל פלעג איך צוהערען ווי די מאָהן־קעפּלעך שטוי־
כען און שושקען זיך איינס מיט דעם אַנדערען אין דעם
לינדען נאָכמיטאָג־ווינדטעל, און איך פלעג ניט אַנדערש
טראַכטען ווי אַז זיי רעדען נאָר פון מיר און פון מיינע
תפלין...

אין מיינע אויגען האָבען זיי דאַן אויסגעזעהן ווי אַ
גרויס געזעמעל פון קליינע פרומע אידען מיט ווייסע יאַר־
מולקעלעך אויף די קעפּ.

בעזונדערס אַנגעצויגען האָט מיך איין גרויסער מאָהן,
דער העכסטער פון אַלע. דאָס איז מסתמא דער רב צווישען
זיי — האָב איך געטראַכט. און ווען ער פלעגט זיך אַ

ביינ טהאָן צו מיר, בין איך געווען זיכער אז דאָס מוסר'ט ער מיך: —

—זעה כאָטש ווי מיר וואַקסען און טהוען אונזערס... דיינע תפלין וועלען זיין אזוי ריין ווי אונזערע בלעטלעך, און אזוי עהרליך ווי אונזערע זאָמען, און אז ד י וועסט אויפוואַקסען זאָלסטו אויך זיין א פרומער איד, כדי דיין גוטע מאמע זאָל פון דיר אין גן־עדן אָנקווועלען...

דער טאַטע פלעגט אויך אמאָל אדיינשפּאַצירען אין גערטעל, האַלטענדיג די הענד פערלעגט אויף הינטען, און האלב־ליצנות'דיג האַלב־ערנסט זאָגען:

— לאָמיך אָקאָרשט זעהן וואָס מאַכען דער מאַמע'ס הייליגע מאָהן...

.1912

צו דרייצעהן יאָהר

ווען איך בין אלט געווען דרייצעהן יאָהר, האָט מען מיך אין אונזער שטעדטעל געהאלטען פאר אן עלוי.

דער אלטער רב האָט געזאָגט אז איך וואקס א גדול, און ווען איך פלעג דורכגעהן דאָס שמאָלע געסעל פון אונזער הויז צום בית מדרש, וואו איך פלעג לערנען, פלעגען די ווייבער פערלעגען די הענד איבער׳ן פארטוך, און זיך ווינשען אין הארצען אז זייערע קינדער זאָלען זיין ווי איך.

איך האָב זיך אליין גענומען בעטראכטען פאר א גרויסען, הגם איך בין געווען ניט הויך געוואקסען. מיט קינדער פון מיינע יאָהרען האָב איך קיין מחזקות ניט געהאט, און פלעג זיך ארומפיהרען מיט די עלטערע פרושים און די יונגע בעלי הבית׳לעך וואָס פלעגען ווי איך, לער־נען אין בית מדרש. מיך האָט נאָר פערדראָסען וואָס אלע רופען מיך נאָך אלץ שלמה׳קע.

דערפאר האָב איך געהאט א שטארקען נחת רוח ווען אונזער שכן, לייבע דער שוסטער, פלעגט מיך אין דער

פריה ווען מיר פלעגען זיך בעגעגענען אויפ'ן שול־הויף — ער קומענדיג צום ערשטען מנין און איך געהענדיג צום צווייטען — זאָגען „גוט מאָרגען רב שלמה".

א זיס געפיהל פלעגט זיך מיר צוגיסען אין הארצען ווען ער פלעגט מיך אזוי אדרעסירען, און בעזונדערס ווען ער פלעגט רעדענדיג מיט מיר אמאָל, מיך „איהר־צען", און איך האָב לייבען אמת ליעב געקראָגען.

ער איז געווען א איד, א יאָהר פופציג, א הויכער און א שטארקער מיט א געדיכטער טאבאק־ברוינער באָרד און מיט דיקע ברעמען וואָס זיינען געהאנגען איבער די שווארצע תמיד־בעטריבטע אויגען. זיין עם־הארצות איז ביי אונז אין שטעדטעל געווען א שם דבר און חיים דער סופר פלעגט אויף זיין חשבון אויסטראכטען אלערליי המצאות. און ווען חיים פלעגט אָפּשילדערען ווי לייבע ריכט אָפּ דעם סדר אָדער איבערזאָגען לייבע'ס עברי ווען ער מאכט קדוש, פלעגט מען זיך פשוט האלטען ביי די זייטען.

מיך פלעגען די המצאות פערדריסען. מיר וואָלט זיך דוקא געוואָלט אז לייבע זאָל בעטראכט ווערען פאר אן איש נכבד, און איך פלעג זיך פאר איהם אננעהמען, גע־ברויכענדיג אלס גענען־וואפען לייבע'ס עהרליכקייט וועל־כע האָט נאָך אריבערגעשטיגען זיין עם הארצות...

נאָך מעריב אין די ווינטער־מאָנאטען ווען דער עולם האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייז צוגעהן פון בית מדרש, און איך האָב אויסגעשפרייט מיין גמרא אויף דעם סטענדער און האָב פארצויגען מיין ערשטען נגון, פלעגט לייבע צו־געהן און זאָגען :

„אַ גוטע נאַכט אייך, רב שלמה״.

איך וואָלט איהם דערפאַר געקענט געבען אַ קוש אויף זיין בעוואַקסענער באַק. נאָך זיין אוועקגעהן האָט זיך גאָר געלערנט מיט מעהר געשמאַק, און פאַרהילכענדיג דעם האַלב טונקעלען בית־מדרש מיט מיין גמרא־נגון, האָב איך געהערט אַזוי ווי פון יעדער ווינקעל וואָלט לייבע׳ס שטים געזאָגט „אַ גוטע נאַכט, רב שלמה״.

צו יענער צייט האָט פון ערגעץ־וואו גענומען פּיקען ביי מיר אין מח אַ שלעכטער געדאַנקען... ווי אַזוי דאָס איז געקומען געדענק איך ניט מעהר, אָבער איך עראינער זיך קלאָר אַז דער דאָזיגער בייזער געדאַנקען האָט מיך אָפּט געהאַלטען וואַך גאַנצע נעכט, פלעגט זיך דרעהען ווי אַן אומרייִנע שלאַנג דורך מיין דאַווענען און מיין לערנען און פלעגט מיך שרעקליך פּייניגען.

איך האָב אָנגעהויבען צווייפלען...

איך האָב געזוכט צו פערטומלען מיין גאָטלאָזע מחשבה מיט דעם וואָס איך פלעג לערנען אויף אַ העכערען קול און מיט מעהר התמדה ווי געוועהנליך. אַמאָל פלעגט עס מיר געלינגען. אָבער איך האָב תמיד געשפּירט אַז ווי נאָר איך הער אויף צו לערנען וועט די שלאַנג ווידער נעהמען בייסען...

איך האָב געוואוסט אַז איך בעגעה אַ זינד, און אַז איך מוז מיט אַלע כוחות אויסראָטען אַזעלכע זינדיגע רעיונות פון זיך, אָבער אַזוי ווי אויף צו להכעיס זיינען זיי מיר געקראָכען אין זינען...

אָפּטמאָל פלעגט פּאַסירען אַז שטעהענדיג שמונה עשרה צו דער ברכה „ברוך אתה יהוה מחיה המתים״ איז

א שוידער דורכגעלאָפּען מיין קליינעם קערפּער און איך האָב זיך געמוזט אָנהאַלטען איך זאָל ניט אַנידערפאַלען.

— טאָמער איז ניטאָ קיין תחית המתים און קיין יענע וועלט ? — האָט ווי א טייוועל געמורמעלט.

מיין צווייפעל האָט זיך איבערהויפּט געדרעהט ארום עולם הבא און תחית המתים. אז דער מענש זאָל ווערען בעגראָבען און ווערים זאָלען איהם אויפעסען און קיין זכר זאָל פון איהם ניט בלייבען און קיין עולם הבא זאָל ער אויך ניט האָבען — דאָס איז געווען די שרעקליכסטע זייט פון דעם געדאַנקען, אז עס איז קיין גאָט ניטאָ...

איך האָב געטראַכט אָן מיין מאַמען, וועלכע איז ניט לאַנג צוריק געשטאָרבען, און וועלכע איך האָב אָפּט אָפּט געזעהן אין חלום, און מיין צווייפעל האָט זי אזוי ווי פון דאָס ניי אוועקגענומען פון מיר...

פיעל מאָל האָב איך געוואָלט אוועקגעהן צו אונזער אַלטען רב, ר׳ זוסע׳ן. ער האָט מיך זעהר ליעב געהאַט, און פאַר איהם האָב איך געוואָלט קומען, און פרעגען א מיטעל ווי לויז צו ווערען פון מיינע זינדיגע געדאַנקען — דען אז מען מוז פון זיי לויז ווערען בין איך געווען איבער־ציינגט. אָבער יעדעס מאָל וואָס איך האָב זיך מכין געווען צו געהן — פלעג איך זיך דערשרעקען. איך האָב שוין פאָראויס געזעהן ווי ער וועט אויסשטעלען זיינע רויטע אויגען און זאָגען „אפּיקורוס, ארויס פון מיין שטוב !"

איך האָב פערלאָרען מיין געוועהנליכע מונטערקייט און האָב זיך אַליין פערטאַכטעט פון טיעפען הארצען. איך האָב געשפּירט אז איך פערטאונרייניג דעם בית מדרש ווען איך קום אהין אריין.

אמאָל בין איך גראד געקומען אין בית מדרש ווען דער עולם האָט זיך צוגעגרייט צו דאַווענען מנחה. איך בין געווען דער צעהנטער און ווי נאָר איך בין אריין האָט דער בעל תפלה גענומען זאָגען „אשרי”. איך האָב געוואָלט אנטלויפען, פיהלענדיג אין הארצען אז מען טאָר מיך צום מנין ניט צורעכענען.

איך בין געוואָרען בלייכער פון טאָג צו טאָג און מיין עלטערע שוועסטער, וועלכע האָט פערטרעטען די מאַמען נאָך דער לעצטערערס טויט, איז געוואָרען אונרוהיג.

— שלמה׳לע — פלעגט זי זיך בעטען — לערן ניט אזוי שפעט ביינאַכט. אז מען וויל דיענען גאָט מוז מען זיין שטארק און געזונד. און ווען דו ווערסט דאַנערשטאָג ניט אויפזיין א גאַנצע נאַכט, וועט דיר גאָט אויך מוחל זיין — דו טהוסט דאָך אזוי פיעל פון זיינעטוועגען.

איך האָב אויסגעפּלאַצט אין א געוויין. ווען מיין שוועסטער זאָל וויסען וואָס פאר זינדיגע געדאַנקען איך טראָג ארום ? — האָב איך געקלערט, — וואָלט זי מיר אין געזיכט אריינגעשפּיגען.

א קליינער צופאַל, האָט מיך דאַן — אם וועניגסטען אויף א צייט — ארויסגעראַטעוועט פון מיין שרעקליכען צושטאַנד...

עס איז געווען ארום צעהן א זייגער ביינאַכט, דרויסען האָט זיך א שנעע־שטורם געדרעהט ארום די קליינע הייזלעך און ארום דעם ווייסען קלויסטער אין עק מאַרק. דער בית מדרש איז געווען פּוסט און פינסטער אויסער דער ווינקעל לעבען ארון קודש וואו איך האָב געלערנט. אויף מיין סטענדער איז געווען צוגעקלעפּט א האלב־אָב־

געברענט סטעארין־ליכט און האָט פערשפּרייט אַ קליינעם ליכטיגען קרייז אַרום מיר, פאַרכאַפּענדיג פון איין זייט אַ טהייל פון דעם גרינעם פּרוכת און פון דער אַנדערער זייט — אַ ליידיגען סטענדער מיט אַ צוגעמאַכטער גמרא. איך האָב געלערנט מיט אַ ברען אַזוי ווי אַריבערצושטיי־גען דאָס סוויסטשען פון דעם ווינד וואָס איז אַריין דורך דער ווייבערשער שוהל.

די טהיר האָט זיך געעפענט און מיט אַ לאַנטערנע אין דער האַנד איז אַריינגעקומען אונזער שכן לייבע.

ער האָט אָבגעטרייסעלט דעם שנעע פון זיך, אַוועק־געשטעלט די לאַנטערנע לעבען כיור און איז צוגעגאַנגען צו מיר ווי פערשעהמט:

— גוט נ'אָבענד, רב שלמה.

גוט נ'אָבענד רב לייבע — האָב איך איהם פערוואונ־דערט אָנגעקוקט. — אַזוי שפּעט?

ער האָט ניט תיכף געענטפערט. דאַן האָט ער גענומען שטאַמלען:

— רב שלמה, איהר זייט דער איינציגער... אַליין, ווי איהר ווייסט, איז מען אַ פּראָסטער מענש... איהר זייט דאָך עפּעס אַ געלערנטער... וועט איהר מיך קענען לערנען... ווייזען אַ וועג...

זיין קאָפּ האָט ער געהאַלטען אַראָפּגעלאָזט ווי איי־נער וואָס וויל זיך מתודה זיין אויף אַ מאָרד וואָס ער האָט אויפ'ן געוויסען... און זיינע ליפּען האָבען געציטערט...

איך האָב איהם אָנגעקוקט מיט שרעק.

לייבע האָט געוואָרפען אַ בליק פון מורא אויף דעם ארון קודש און אויף דעם אַלמער ספרים אַזוי ווי ער וואָלט

ניט געוואָלט זיי זאָלען זיך צוהערען צו וואָס ער זאָגט און שטילערהייד האָט ער גענומען פערטרויען:

— איהר ווייסט דאָך, מעהר ווי תהלים קען איך ניט. מיין טאַטע האָט מיך מעהר ניט געלערנט... אַ גאַנצען טאָג זיצט מען איבער׳ן וואַרשטאַט, און ווען מען זיצט אזוי, פּלאָנטערען זיך אַלערליי געדאַנקען... אָבער די לעצ־טע צייט... — ער האָט זיך פערהאַקט און נאָך אַ פּויזע ווידער אָנגעהויבען — די לעצטע צייט קריכען מיר עפּעס אַזעלכע זינדיגע זאַכען אין קאָפּ... אָט הויב איך אָן טראַכ־טען, וואָס איז אַ מענש און וואָס איז אַ בהמה, און ווי די וועלט פיהרט זיך... און ווער מיט אַמאָל אָפּהענדיג... הענד און פיס הויבען מיר אָן ציטערן... טאַמער... טאָמער איז טאַקי גאָרנישט?...

איך בין געוואָרען בלייך. איך האָב איהם פערשטאַנען נאָך איידער ער האָט זיך געקענט אויסטאָלמאַטשען ריכ־טיג...

לייבע׳ס אויגען זיינען געוואָרען פייכט.

— רב שלמה — האָט ער געשלוכצט—איהר ווייסט דאָך אַלצדינג... איהר האָט דאָך אַלע ספרים אויסגעלע־רענט... וואָס זאָל איך טהאָן?... מיר פעהלט אמונה...

זיין טאָן פון בקשה און זיין פּנים וואָס האָט אויסגע־דריקט די הילפלאָזיגקייט פון אַ פעראורטהיילטען וואָס בעט בעגנאַדיגונג שטעהענדיג אויף דער תליה — האָבען אַרויסגערופען מיין טיעפסטען מיטלייד... איך האָב בלויז געטראַכט פון די יסורים וואָס ער ליידעט און אַז איך בין דער איינציגער צו וועלכען ער איז געקומען, און דער איינציגער וואָס מוז דעם אָרימען מענשען העלפען...

איך האָב צו איהם גענומען ריידען הארציג, און מיט הייסער איבערצייגטער אמונה אין יעדען וואָרט... איך האָב איהם דערצעהלט אז פריהער שפּעטער מוזען אלע דורכמאכען אזא מין צושטאנד. אז דאָס איז בלויז דער שטן וואָס וויל אראָפּפיהרען פון גלייכען וועג און אז מען מוז זיך שטארקען און גלויבען און אלע זינדיגע מחשבות וועלען פערשוואונדען ווערען ווי א נעבעל... און רעדענ־דיג זיינען מיר געקומען ליכטיגע און טרייסטפולע ווער־טער פון וועלכע איך האָב קיינמאָל פריהער ניט גע־טראכט. איך האָב איהם געוויזען ווי דער מענשליכער שכל איז מחיב אז עס מוז זיין א גאָט און א יענע וועלט, און א שכר ועונש...

מיין רחמנות צו דעם געפּייניגטען שוסטער האָט אויפגעעפענט ווי א נייע קעמערעל אין מיין אייגענער נשמה, און פון דעם קעמערעל איז ארויס א פעסטער זי־כערער און איבערצייגענדער גלויבען.

און לייבע איז געזעסען און האָט געשלונגען יעדעס וואָרט וואָס איז ארויס פון מיין מויל, און זיינע אויגען האָבען זיך אלץ מעהר און מעהר אויפגעקלעהרט... א שמייכעל ווי פון איינעם וואָס איז נאָר וואָס נצול געוואָ־רען פון טויט האָט זיך בעוויזען אויף זיין גראָבען פנים...

עס איז שוין געווען עלף א זייגער ווען מיר זיינעןביידע צוריקגענאנגען א היים. דער שטורעם האָט אונטער־דעסען אויפגעהערט און דער הימעל איז געוואָרען אָנ־געפּיקעוועט מיט קאלטע העלע שטערען.

אויפ׳ן וועג האָבען מיר א וואָרט ניט גערעדט. און

דורך׳ן שטילען געסעל האָט אָפּגעהילכט דער שווערער טריט פון לייבע׳ס שטיוועל אויפ׳ן שנעע.

ער האָט מיך צוגעפיהרט צו אונזער הויז און גע־זאָגט : „אַ גוטע נאַכט, רב שלמה, זאָל אייך גאָט שטאר־קען ווי איהר האָט מיך געשטארקט״.

און מערקווירדיג, פון יענעם טאָג אָן און ביז אַ לאַנגער צייט איז זיין ברכה מקוים געוואָרען...

אויף מאָרגען ווען איך האָב זיך אויפגעכאפּט, האָבען געקלונגען אין מיין אויער די ווערטער פול מיט איבער־ציינונג און גלויבען וועלכע איך האָב געהערט צו לייבע דעם שוסטער, און געקלונגען האָבען זיי אַזוי ווי אימע־צער אַן אַנדערער וואָלט זיי צו מיר גערעדט.

מיין מח איז געווען אויסגעלייטערט אַזוי ווי נאָך אַ שווערען געוויטער און מיין הארץ איז געווען רוהיג...

און די שלאַנג פון צווייפעל האָט מיר געגעבען אַ לאַנגען אורלויב, וועלכער האָט זיך ערשט געענדיגט מיט פיעל יאָהרען שפּעטער...

.1912

אַ חלק לעולם הבּא

דער אָפּיציעלער אפּיקורוס, אָהן וועלכען אַ אידישע קהלה האָט זיך אמאָל געקענט אזוי ווענינ בעגעהן, ווי אָהן אַ מרחץ, אַ שטאָדט־באָק אָדער אַ משוגע'נעם — איז ביי אונז אין שטעדטעל געוועזן ראבינאָוויטש דער אַפּ־טייקער, אַן אַלטער בחור פון אַ יאָהר פינף און פערציג.

זיין אַפּטייק איז געוועזן סאַמע אַקעגען שוהל־הויף, און ווען דער עולם פלעגט ארויסגעהן פון שוהל פרייטאג־צו־נאכט, האָבען זיי געזעהן ווי דער מומר־להכעים זיצט ביי זיך אויפ'ן גאַנעק און רויכערט אַ ציגאַר. וואָלט ער כאָטש געשוויגען — האָט ער אָבער דוקא אַרונטערגע־שריען צו די בעלי־הבתים אַ ברייטען, פרעהליכען „גוט־שבת”, וואָס האָט געשטאָכען אלעמען ביז'ן זיבעטען ריפּ.

אַן אַנדערען אויף זיין פּלאַץ וואָלט מען אין חרם אַריינגעלעגט, אָבער, ראשית איז ער געוועזן דער איינצי־גער אַפּטייקער, און אַ גרויסער מומחה. אַ סברא אַז ער האָט פערשטאַנען מעהר ווי דער אויעזדנער דאָקטאָר, און דערצו איז ער געוועזן אַ גאָלדענער מענש. צו מעות חטים איז ער געוועזן דער ערשטער, און ווער עס האָט אויסגע־

שטרעקט א האנד, דעם האָט ער געגעבען, הגם ער פלעגט דערביי אָנזידלען גוט און רופען וואָס אין קאָרט שטעהט. אָרעמע לייט האָבען געהאַט א חזקה אז זיי דאַרפען אין זיין אַפּטייק קריגען מעדיצין אומזיסט.

פלעגט מען איהם אין הארצען שילטען מיט טויטע קללות, און אין די אויגען פלעגט מען אראָפּנעהמען פאַר איהם דאָס היטעל און רופען „פּאַני ראַבינאָוויטש".

אָן אָפּטע איינגעהערקע צו איהם איז געווען די אַלטע גיטע נעשע, אָן איינגעבויגענע קליינע דאַרע אידענע פון א יאָהר זיבעציג, וואָס האָט שטענדיג פאַר עמיצען אָדער פאַר עפּעס „געקליבען"... איהרע קינדער זיינען געווען אין אַמעריקא און האָבען איהר געשיקט אַכט רובעל א מאָנאַט, מיט וועלכע זי האָט געלעבט אין רחבות. עס איז איהר נאָך געבליבען געננג צו געבען העשעל דעם בטלן יעדע וואָך אויף באָד־געלט און קויפען די ישיבה־בחורים איינמאָל א וואָך הייסע באָב. אָבער געקליבען האָט זי נאָכאַנאַנד, דאָ פאַר א קימפּעטאָרין, דאָ פאַר אַן אָרימע כלה, דאָ גלאַט אזוי „מע טאָר ניט זאָגען פאַר וועמען". און מע פלעגט דער אַלטער געבען איהר נדבה און נאָך צו־ווינשען:

— איהר זאָלט זוכה זיין ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר...

— מיין אויסשטייער האָב איך שוין — פלעגט גיטע נעשע שמייכלען — און ווען זיין ווילען וועט זיין בין איך פאַרטיג. מיט אויסשטייער האָט זי געמיינט דעם גאַרני־טור תכריכים וועלכע זי האָט נאָך מיט צעהן יאָהר צוריק זיך אויפגענעהט, און וועלכען זי פלעגט יעדען ערב ראש־

חדש ארויסנעהמען פון איהר קופערט און גוט איבער־לופטערען.

פון ראבינאָוויטש'ען צו וועלכען זי פלעגט כמעט יע־דען טאָג קומען נאָך א נדבה, פלעגט זי מוזען אויס־שטעהן אלערליי יסורים. אמאָל פלעגט ער איהר געבען א האלבען רובעל מיט דעם בעדינג אז זי זאָל אויסמעסטען פאר איהם דעם גוי'עשען מאָגילעק און מאכען דערפון ליכט פאר'ן בית מדרש, און אמאָל פלעגט ער גאָר פרע־גען אויב מע מעג שלאָגען כפרות מיט א בושעל. דערביי פלעגט ער קייכען פון געלעכטער.

— גוואלד, פאני ראבינאָוויטש — פלעגט איהם די אלטע מוסר'ן — האָט גאָט אין הארצען... וואָס וועט איהר טהאָן, ווען עס וועט קומען דער יום הדין ?...

און ראבינאָוויטש פלעגט זיך נאָך מעהר צולאכען ביז די אלטע פלעגט מיט א שווערען געמיטה ארויסגעהן פון זיין אפטייק... ער האָט איהר זעהר באנג געטהאָן. אזא דימענטענער מענש און דאָך אזא פושע ישראל...

די עגמת נפש וואָס גיטע נעשע פלעגט האָבען פון איהם איז איבערגעגאנגען אין אן אמת'ן וועהטאָג ווען איין טאָג האָט זיך פערשפרייט אין שטעדטעל די שרעק־ליכע נייעס אז ראבינאָוויטש האָט מחלל השם געווען אויף א זעהר מיאוס'ען אופן.

בערעל דער ליכטציהער האָט דערצעהלט, אז ער איז גראָד געגאנגען קויפען ריצענאויל פאר זיין פעשקע'ן און איז דערביי געשטאנען ווען ראבינאָוויטש האָט פער־קויפט דעם גלח זיין גאנצען חלק עולם הבא פאר צוויי רובל...

דער עולם איז געווען אויפגעקאָכט איבער דער נבלה, און דער רב האָט קריעה געריסען...

גיטע נעשע האָט געפיהלט אזוי ווי א דונער וואָלט איהר א זעץ געגעבען אין קאָפּ... און צו דער צייט וואָס די בעלי־בתים פון שטעדטעל האָבען געליארעמט איבער דעם חלול השם וואָס איז בעגאנגען געוואָרען, האָט דאָס הארץ פון דער אלטער געבלוטעט פון א טיעפען רחמנות־געפיהל...

סטייטש, וואָס וועט ע ר איצט טהאָן אָהן א ברע־קעל עולם הבא?

זיך פלעגט זי טרייסטען אז דער זכות פון זיינע נדבות וועט איהם ביישטעהן... און איצט, האָט ער דאָס לעצטע אויף וואָס ער האָט געקענט דופען אויף יענער וועלט, אוועקגעגעבען פאַר צוויי רובעל...

זי האָט א גאנצען טאָג געוויינט און געבראָכען מיט די הענד... אין הארצען האָט זי דעם אפיקורס תמיד ליעב געהאַט.

ביי נאכט האָבען זיך איהר גע׳חלומ׳ט שרעקליכע חלומות.

דאָ האָט זי געזעהן ווי ראבינאָוויטש, אנגעטהאָן אין תכריכים צאפּעלט זיך אונטער דער רוטה פון דעם מלאך הדומה וואָס זעהט אוים ווי סאוויצקי דער גלח... און מיט אמאָל האָט זיך אימעצער פונאנדערגעלאכט און זי זעהט ווי דער אפּטייקער שטעהט אויף דעם שפּיץ פון קלויסטער מיט א בושעל אין דער האנד און זאָגט „זה כפרתי", און דאכט זיך, ס׳איז גאָרניט קיין בושעל, ס׳איז גאָר העשעל דער בטלן...

זי האָט זיך אויפגעכאַפּט אַ צובראָכענע און קוים וואָס זי האָט געקענט פון איהר בעט ארונטער, אָבער אין איהר הארצען איז געוואַקסען אַ העלדישער בעשלוס...

זי וועט דעם אונגליקליכען אַפּטייקער ראַטעווען פון כף־הקלע...

זי אליין איז געווען מרוצה איהם אָפּצוגעבען אַ צעהנ־טעל פון איהר אייגענעם עולם הבא. וואו נעהמט מען אָבער נ אָ ך ? . . .

— גוטע מענשען וועלען זיך געפינען, און איך וועל צוזאַמענקלייבען — האָט די זקנה געקלערט.

און פון דעם טאָג אָן האָט זיך אָנגעהויבען איהר אר־בייט פון קלייבען עולם הבא...

מע פלעגט זיך לכתחלה פון איהר אויסלאַכען. ווער האָט אַזוי וואָס געהערט ? עולם הבא עמיצען שענקען ? און בפרט נאָך אַזאַ טריפ'ניאַק ווי ראַבינאָוויטש'ען. און דאַן, אין דער אמת גערעדט, האָט מען אליין ניט צו־פיעל, און דאָ נאָך אָפּגעבען אַ טהייל ?

אָבער גיטע נעשע פלעגט אַזוי לאַנג רעדען און וויינען און שילדערען איהרע חלומות צו וועלכע זי פלעגט נאָך צולעגען אַ סך אַנדערע שרעקליכע בילדער וואָס זי האָט זיך אליין פאָרגעשטעלט, ביז אַ שטיין האָט געקענט געריהרט ווערען, און מע האָט מנדב געווען, ווער אַ הונדערט־חלק, ווער אפילו נאָר אַ טויזענד־חלק... מיט ליידיגען פלעגט מען זי ניט אַרויסלאָזען.

און גיטע נעשע האָט אָנגעפיהרט איהר ארבייט גע־דולדיג און אָהן אָפּרוה. אַ רונדען יאָהר נאָכאַנאַנד. און צו דעם יאָהרצייט פון דער שרעקליכער קאַטאַסטראָפע,

האָט זי נאָך א גענויען חשבון אויסגעפונען, מיט א שטראהלענדען געזיכט, אז זי האָט א פּאָרציע עולם הבא מיט וועלכער דער שעהנסטער בעל הבית דאַרף זיך ניט שעהמען...

די גאַנצע צייט פון איהר קלייבען האָט זי ראבי־נאָוויטש'ען א וואָרט פון איהר פּלאַן ניט אויסגעזאָגט. זי האָט איהם אויסגעמיעדען ווי ווייט זי האָט געקענט... ווען זי וועט קומען צו איהם וועט זי קומען מיט א מתנה און וועט איהם ברענגען א פרעהליכע איבערראַשונג...

ווען דער טאָג איז געקומען, איז גיטע נעשע אויפ־געשטאַנען, לייכטענדיג פון איהר אינערליכען גליק, און איהרע אַלטע פיס האָבען זי פלינק, מיט כמעט מיידעל־שע טריט, געבראַכט צו דער אַפּטייק...

זי האָט מיט אימפּעט אויפגעריסען די טהיר. איהר הארץ האָט געקלאַפּט ווי א האַמער אונטער איהרע אויס־געדאַרטע ריפּען, און זי איז מעהר אריינגעפאַלען ווי אריינגעגאַנגען אין דער אַפּטייק.

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי ארויסגעסאָפּעט — איך קען אייך אָפּגעבען „מזל טוב“...

— מיר ? — האָט דער לץ געשמייכעלט — אדרבה, וואו איז די כלה ?

גיטע נעשע האָט צומאָל ניט געהערט זיין פראַגע. זי האָט געטראָגען דעם גורל פון א מענשען אין איהר האַנד...

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי געזאָגט — איך האָב א יאָהר נאָכאַנאַנד געאַרבייט און געקליבען און גוטע

מענשען האָבען רחמנות געהאַט און יעדער איינער האָט געשאָנקען פיעל ער האָט געקענט פון אייערטוועגען...

— פון מייגעטוועגען? — האָט איהר ראַבינאָוויטש אָנגעקוקט, ווי מען קוקט אָן אַ וואַהנזיניגען.

— יא, פון אייערטוועגען... אידען זיינען אַ באַרעמהערציג פאָלק און קיינער האָט זיך ניט אָפּגעזאָגט, ביז איך האָב צונויפגעזאַמעלט פאַר אייך אַ גאַנצען ח ל ק ל ע ו ל ם ה ב א . . .

ראַבינאָוויטש האָט אויסגעשאָסען אין אַ ווילדען געלעכטער וואָס האָט אָנגעהאַלטען פינף מינוטען כסדר...

— וואָס... הייסט?... איהר, הייסט עס... — האָט די אַלטע ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען.

ראַבינאָוויטש האָט זיך ווידער צולאָזען אין אַ געלעכטער ביז טרעהרען זיינען איהם אַזש גערונען פון די אויגען...

די אַלטע האָט פאַרבראָכען מיט די הענד, אַזוי ווי איהר בן־יחיד וואָלט נאָר וואָס פאַר איהרע אויגען געשטאָרבען און איז ווייגענדיג אַרויס פון אַפּטייק...

1912.

צום שלימזול

שוין מיט דעם ערשטען שפּראָץ אויף טאָג איז קותיאל דער אונטער־שמש געווען אויף די פיס. די חתונה ביי די מאירזאָהן׳ס האָט איהם געהאַלטען אַ גאַנצע נאַכט וואַך, און ער איז געלעגען מיט אָפענע אויגען און גערעכענט די רוחים וואָס ער וועט דערביי מאַכען.

קותיאל איז געווען אַ קליין דאַר אידעל מיט שווארצע ליפּעדיגע אויגלעך און אַ שפּיציגען בערדעל, וואָס האָט געהאַט אַ היבשע צאָהל פּרנסות מיט וועלכע צו ערנעהרען אַ פאַמיליע פון „אכט פּרעסערס" — ווי ער האָט גערופען זיין ווייב און זיינע זיבען קינדער. קודם איז ער געווען דער אונטער־שמש פון דער קצב׳ישער שוהל, דערצו האָט ער אביסעל אונטערגעשוסטערט. מאַכען אַ פּאָר נייע שיך האָט מען איהם ניט אָנגעטרויט, ער וואָלט זיך גאָר ניט אונטערגענומען דאָס צו טהאָן. אָבער אויף לאַטעס איז ער געווען אַ מאַרים. אַ שוך אין זיין לעצטער גסיסה האָט בלויז געדאַרפט אָנקומען אין זיינע הענד און ער איז אַרויס ווי אַ שפּאָגעל־נייער. קותיאל׳ס עובדא איז אויף

געווען אַנצוצינדען די פּאַנארען יעדען פּארנאכט. דער־פאר האָט ער געקריגען פון שטאָדט צעהן רובעל א יאָהר.

דער הויפּט־טאַלענט אָבער פון קותיאל׳ן האָט זיך ארויסגעוויזען אויף חתונות. קותיאל האָט געשאָבען די פּיש, געפּליקט די גענז, אוועקגעטראָגען דאָס געבראָטענס צום בעקער, געוועלגערט בולקעס, געשניטען קרעפּכען, מיט אזא מהירות אז די ארבייט האָט פּשוט געברענט אונטער זיינע הענד. און ערשט ביינאכט צו דער סעודה האָט מען אָהן קותיאל׳ן זיך בשום אופן ניט געקענט בעגעהן.

זיין אויסרופען דרשה־געשאַנק איז געווען א שם־דבר פאר מיילען ארום.

ווען קותיאל פלעגט ארויסזינגען „הרבני המופלג ר׳ זרח פון דער כלה׳ס צד האָט געגעבען א פינף־און־צוואנ־ציגער מתנה לדרשה״, און האָט טאקע דערביי פאנאנדער־געשפּרייט אויף׳ן טעלער א קנאַקעדיגען פּאַפּירענעם ר ו־ב ע ל — איז דאָס געווען א פרייד צו זעהן.

דערצו האָבען אַלע געוואוסט אז קותיאל איז עהרליך ווי דער טאָג. מע האָט געמעגט פאר איהם גאָלד אוועק־לעגען. קוים וואָס ער פלעגט עפּעס צו זיך אין מויל נעהמ־מען. ער איז געווען צופריעדען פערטהאָן מיט זיין ארבייט. און בעצאָהלען פלעגט מען איהם טאקע נאָך זיין ווערטה — צעהן גילדען און א מאָל טאקע די גאנצע פופצעהן.

קותיאל׳ס עהרליכקייט האָט אָבער אין דער אמת׳ן געהאַט איהר שווארצען פלעק. אָבער דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט אויסער זיין ווייב און זיינע קינדער וועלכע פלעגען פון אַלע זיינע פרנסות ארומגעהן קרוע־ובלוע און זעלטען עסען צו־זאַט.

דער אונטער־שמש האָט נעבאך געהאַט אשוואכקייט, יעדעס מאָל וואָס ער פלעגט אוועקגעהן פון א חתונה, א כאַפּ געבען אין קיך שטילערהייד, א פערטעל גאנז, א געשמאָרט שטיקעל פלייש, א פּופּאָק, א פּאפּערקע, א געפילט העלזעל — וואָס עס האָט זיך איהם געמאכט צו דער האנד, און האסטיג ארייננוארפען אין א טיעפער לאנגער קעשענע וואָס ער האָט געהאַט אין זיין בגד. דאָס איז געוועזן פאר די „אכט פרעסערס", וואָס פלעגען שוין אויסקוקען אויף זיין צוריקקומען.

א סברא אז די קעשענע איז לכתחלה געמאכט געוואָרען פאר אזעלכע רויבערישע צוועקען.

ווי אזוי דער זאַנסט עהרליכער קותיאל האָט אזא מין גנבה רעכט געמאכט פאר זיין געוויסען איז שווער צו זאָגען. קיין עקספּראָפּריאטאָר אָדער קאָמוניסט איז ער קיינמאָל פון דער נאטור ניט געווען. פאר קאפּיטאל און פאר זיינע פאַרשטעהער, אזוי ווי, שמואל דער טוך־קרע־מער און שמעון דער האָלצהענדלער, האָט ער געהאַט דעם גרעסטען אָפּשיי אין זיין טיעפסטען הארצען. אָבער דער אונטערשלאָג פון דעם אונטער־שמש׳ס געדאנקען זיינען תמיד געוועזן די „אכט פרעסערס", און ער האָט געוואוסט אז דאָרטען, עק שטעדטעל, וואַרטען זיי אויף דער לאנגער קעשענע.

און דארום טאקי האָט קותיאל געטראָגען אויף זיין געזיכט אזא געהיימניספולען שמייכעל ביים שאָבען די העכט, ביים פאנאנדערשטעלען די טישען אָדער ביים אָנ־צינדען די סטעארין־ליכט אין די זילבערנע לייכטער.

ער האָט געטראַכט אָן דער הוליאַנקע שפּעטער ביי זיך אין דערהיים, ווען דאָ וועט שוין זיין אַלצרינג שטיל...

ווען קותיאל איז אַוועק פון די מאירזאַהן'ס איז שוין געווען צוויי אַ זייגער נאָך האַלבע נאַכט. ס'איז געווען אַ קאַלטע פינסטערע חשוון־נאַכט און אַ נאַסער ווינד האָט איהם געבלאָזען אין געזיכט. ער אַליין איז געווען הונגעריג ווי אַ הונד. פון גרוים האַוועגים האָט ער אפילו אַ ביסען אין מויל ניט גענומען פון אין דער פריה אָן. קוים אַ שנאַפּס געמאַכט.

זיין זלאַטע ה ע איהם אפילו יאַ מיטגעגעבען אַ ווייכע גאָמעלקע, האָט ער צומאָל קיין צייט ניט געהאַט זי צו עסען. דערפאַר אָבער האָט ער אין אַ בייטעלע געטראָגען צוויי גאַנצע קאַרבאָנצעס, וואָס האָבען געמיינט צוויי וועגען טאָרף אויף ווינטער. און די לאַנגע קעשענע איז געווען פול. פון איילענים האָט ער אפילו ניט אוספּעיעט זעהן וואָס איהם איז אין דער האַנד געקומען. די קעכין האָט זיך גראַד אונטערגעדרעהט, אָבער זיין ערפאַהרענער חוש־המישוש האָט איהם געזאָגט, אַז ער האָט אַ הינטער־שטע פערטעל גאַנז, צוויי העלזלעך, אַ לעבערעל, מיט אַ פאַלקע אַלס צוגאָב. זיי זיינען נאָך געווען וואַרעם און האָבען דורך דעם דינעם אונטערשלאַג פון זיין בגד פאַר־שפּרייט זייער אַנגענעהמע פעטע וואַרעמקייט איבער זיין גאַנצען קערפּער...

ער איז געגאַנגען און געקלערט ווי ער וועט עס אָן עפען טהאָן די טהיר, און ווי זלאַטע, אַ פערשלאָפענע

וועט זיך אויפכאפּען פון דער באַנק נעבען אויוועז, אַוואו זי האָט זיך צוגעשפּאַרט אַנגעטהאָן אין אַלעמען, און ווי איינציגוויז וועלען אַראָפּשפּרינגען פון די געלענערס די איבעריגע „פּרעסערס", און ווי ער וועט עס געבען אַ זאָג מיט דעם טאָן פון גדלות:

„הרבני המופלג רב קותיאל פון דער כלה׳ס צד גיט אַ געבראָטענעם "פּופּאַק מתנה לדרשה", און טאַקי תיכף וועט ער אויספּעקלען אַ פּעטען פּופּאַק, פון וועלכען עס וועט זיך גיסען די שמאַלץ. און דאַן:

„הרבני המופלג רב קותיאל פון חתן׳ס צד, גיט „אַ פּערטעל גאַנז מתנה לדרשה", און עס וועט זיך בעווייזען אויפ׳ן טיש אַ ברוין שטיקעל גאַנז, וואָס דער קייזער אליין וואָלט געמעגט דערפון די פינגער לעקען.

פון דער ווייט האָט ער געזעהן אַ קליין ליכטעל, וואָס האָט געזשיפּטשעט דורך אַ פענסטער. דאָרט איז געוועזן זיין „פּאַלאַץ", ווי ער פלעגט אָפט רופען די חורבה וואו ער האָט געוואוינט זינט נאָך זיין חתונה.

דער ווינד האָט געשלעפּט זיינע פּאָלעס, און עס האָט אָנגעהויבען צו זיפּען אַ רעגען. קותיאל האָט גע־שטעלט האַסטיגע טריט און האָט דערגרייכט זיין הייזעל.

ער האָט אַ קוק געטהאָן דורכ׳ן פענסטער און גע־זעהן ווי זלאַטע ליעגט אויף דער באַנק און בלאָזט שלאָ־פעדיג מיט׳ן מויל, און זיין האַרץ האָט זיך אָנגעפילט מיט אַ גרויסען רחמנות צו איהר...

גאָט ווייס צי זי האָט עפּעס געגעסען... מעהר ווי אַ גילדען האָט ער איהר ניט געלאָזען און קעראָסין האָט זי אויך געמוזט קויפען, און מילך פאַר די קינדער...

ער האָט אויפגעמאַכט די טהיר און אַרויסגעשריען אַזאַ הויכען „גוט־נ'אבענד !" אַז זלאַטע איז ניט טויט ניט לעבעדיג אויפגעשפּרונגען.

— „קותיאל ?" — האָט זי געריבען די אויגען.

— איך, דער גרויסער קותיאל, אָט ווי דו זעהסט מיך — האָט ער געענטפערט, און האָט דערביי געשפּירט אַז דער גליקליכער מאָמענט איז געקומען.

באַלד זיינען אַלע קינדער, נאַקעטע און האַלב־נאַקעטע געוועזן אַרום איהם.

און די צערעמאָניע פון אויסרופען דרשה־געשאַנק האָט זיך אָנגעהויבען.

זלאַטע האָט אוועקגעשטעלט דאָס רויכערדיגע לעמ־פּעל אויפ'ן טיש און קותיאל האָט גענומען אויסליידיגען זיינע פּראָוויאַנט...

די קינדער האָבען געקוקט מיט הונגעריגע אויגען און האָבען געשלונגען די שפּייעכץ און זיך בעלעקט די ליפּען. די מאַמע האָט צוערשט געמוזט מאַכען די חלוקה.

— גזלן, וואָס האָסטו געטהאָן ? — האָט פּלוצלונג זלאַטע אַ בראָך געטהאָן מיט די הענד און איז געוואָרען בלייך ווי קרייד.

איהרע אויגען האָבען געקוקט שטאַר אויף די אָנגע־לעגטע שפּייזען און אויף איהר פּנים האָט זיך פערשפּרייט אַ פינסטערע פערצווייפלונג...

קותיאל האָט אַ קוק געטהאָן און איז געוואָרען נאָך בלייכער פון זיין ווייב...

אויף דעם פּופּאָק און אויף די העלזלעך זיינען גע־ווען צוגעקלעפּט שטיקלעך פון עפּעס ווייס און ווייך.

— א פינסטער יאָהר אויף דיר, ימח־שמו'ניק — האָט זלאַטע געשאָלטען און טרעהרען זיינען איהר גערונען איבער די באַקען — האָסט זיך אַליין אָנגעפרעסען און וואָס געהען דיר אָן ווייב און קינדער ?... וואָלסט זיך בעסער א האַנד אויסגעלונקען איידער דו האָסט די גאַמעלקע גענומען...

קותיאל איז געשטאַנען ווי א פעראורטהיילטער און האָט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי אַזוי די גאָמעלקע וואָס זלאַטע האָט איהם אין דער פריה מיטגעגעבען, קומט אין זיין פליישיגער קעשענע...

און אין שטוב האָט אויסגעבראָכען א יללה פון די „אכט פרעסערס" וואָס זיינען געשטאַנען הונגעריגע נעבען א טיש בעלאָדען מיט כל טוב, און זיך ניט געטאָרט צוריהרען...

.1912

צדיקים

J. DORB
209 BELLW

קידוש השם

א בלוטיגע האנד האָט זיך אויסגעשטרעקט און ארויסגעפּליקט די עלף ליכטיגע שטערען, וועלכע האָבען דעם וועג געוויזען צו רוהיגער גאָטספאָרכטיגקייט, צו פעסטען בטחון אין דעם גאָט פון אברהם, צו מסירת נפש פאר זיין תורה...

טראַכטענדיג אָן זיי, האָט א פאָטער מיט א שמיי־בעל זיין אייגענע טאָכטער געקוילעט, און אליין מיט א צושניטענעם האלז זיין לעצטען „שמע ישראל" ארויס־געכאָרכעלט... מיט זייער נאָמען אויף די ליפען האָבען זיך טויזענדער טייטען געלאָזט איידער זייער גאָט צו לעסטערען...

אין א פינסטערער תפיסה האָט מען די עלף איינגע־שפּארט, זייערע פיס און הענד אין שווערע קייטען גע־שמידט, און פון הינטער דער דיקער וואנד האָבען זיי געקענט הערען דעם דומפּפען קלאַפּ פון דעם האַלץ וואָס מע האָט פאר זייער שייטערהויפען געהאַקט...

קיינער פון זיי האָט ניט אַ טהרער פערגאַסען, קיינער האָט ניט אַ קרעכץ ארויסגעלאָזען: אין אַ קרייז אויף דער פייכטער ערד זיינען זיי געזעסען — דער גרייז־גראָער גאון רב אשר אין דער מיט, און ארום איהם די צעהן זיהן זיינע, און האָבען תורה געלערנט... פון ער־נעץ אַ ווינקעל האָבען זיך קליינע אויגלעך בעוויזען און זיינען שנעל פערשוואונדען צוריק אין זייער לאָך... אַ גרויסע שפּינן איז געהאנגען אין דער מיטען פון איהר גראָער נעץ און האָט געהאָרכט...

דער טאָג איז פערגאנגען און די נאכט האָט זיך אָנ־גערוקט, איינער האָט דעם צווייטען ניט מעהר געזעהן, און דער אַלטער פאָטער האָט זיך נאָך אַלץ מפלפל געווען מיט זיינע קינדער, און ווען אימעצער איז איהם מיט אַ סברה בייגעקומען, האָט דער פנים ביי איהם אויפגע־שטראהלט...

מאָרגען פריה וועלען די קלויסטער־גלאָקען קלינגען און רופען צו דעם גרויסען יום טוב, דעם אויטאָ־דאַ־פע פון עלף פערזינדיגטע נפשות, און ביי די פערזינדיגטע נפשות איז געווען נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, און אַ גרע־סערע פרייד — די פרייד פון פערוואָגעלטע ים־וואנ־דערער, וועלכע ריכטען זיך באַלד אין דעם רוהיגען האפען צו זיין...

אַ פּאָאר שעה פאַר טאָג זיינען זייערע שטימען איינציגווייז שטום געוואָרען. מיט די ווערטער פון ה״ן־תורה אויף זייער צונג זיינען די פעראורטהיילטע איינ־געשלאָפען — דער גרייז־גראָער רב אשר אין מיטען און ארום איהם זיינע צעהן זיהן...

א הייזעריגער סקריפּ האָט זיך געהערט, און די שווערע אייזערנע טהיר האָט זיך גענומען דרעהען אויף איהרע פאַרראָסטע זאַוויעסעס. א קאַלטער ווינד האָט אריינגעבלאָזען און א הויכער מאַן מיט לאַנגע ווייסע האָאָר־קרויזען, אין א ווייסען אטלאַסענעם מאַנטעל און א ווייסען מיט־גאָלד־געשטיקטען שטריימעל, איז שטיל אריין. קיין שאָרך האָט זיך ניט געהערט, אַזוי לייכט איז זיין טריט געוועזען. צו דעם שלאָפענדען רב אשר האָט ער זיך ארונטערגעבויגען און איהם זאַנפט פון זיין שלומער געוועקט : —

„מאָרגען וועט איהר אויף קידוש השם שטאַרבען...
„אַזוי איז דער גזר. אָבער איינער פון אייך זאָל אַנט־
„רונען ווערען. איידער דער מאָרגען ברעכט ארוים וועט
„ער אויסער דער תפיסה זיין, און זיינע פיס וועלען איהם
„טראָגען וואו ער וועט קענען לעבען רוהיג און דיענען
„גאָט...״

„קלייבט אוים דעם איינעם וואָס זאָל אַנטרונען
„ווערען...״

מיט א געשריי האָט זיך דער אַלטער גאון אויפגע־כאַפּט... פינסטער איז געוועזען אין דער פייכטער געפענק־ניס, און טאַפּענדיג האָט ער זיך אָן דער פעסט־פער־ריגעלטער טהיר אָנגעקלאַפּט... קיין שפּור פון דעם ווייסען אורח איז ניט געוועזען.

פון דעם גרייז׳ געשריי האָבען זיך אַלע צעהן זיהן אויפגעטרייסעלט. ביי איינעם פון זיי איז נאָך געלעגען אויפ׳ן געזיכט דער אָפּגלאַנץ פון א גרויסען הימלישען חלום... ער האָט געטרוימט פון די הרוגי מלכות וואָס ער

האָט געזעהן אָנגעטהאָן אין טהייערע קרוינען און לער־
נענדיג תורה פוּן כביכול'ס מויל אליין...

„פאָטער אונזערער, וואָס איז דיר ?" — האָבען
אלע צעהן מיט א צושראָקענעם קול געפרעגט.

אין דעם חשך האָט געקלונגגען דעם זקן'ס ציטערנדע
שטים : —

„איינער פון אונז זאָל אנטרונען ווערען... עס איז
„דער ווילען פון גאָט, קלייבט איהם אוים צווישען אייך..."

„דו, די קרוין פון אונז אלעמען, זאָלסט זיך רעטען,
„און מיר ווער שטאַרבען" — האָבען זיי האסטיג גע־
געבען א תשובה.

דער אלטער גאון האָט געוויגט זיין גרויסען קאָפּ
הין אוּן הער, און זיי האָבען געהערט ווי די קייטען בראַז־
גען און קרעכצען. דאַן האָט ער געזאָגט : —

„א גאַנץ לעבען האָב איך געזוכט אוואו נאָר איך
„האָב געקענט, די מינדעסטע מצוה מקים צו זיין. פון דער
„רגע וואָס איך האָב מיין מודה אני געזאָגט ביז איך האָב
„קריאת שמע אויף מיין געלעגער געלייענט, זיינען מיינע
„גליעדער און מיינע מחשבות געווען גרייט צו דיענען
„דעם הארר פון אלע וועלטען... און איצט ווען איך בין
„שוואך און אלט און האָב בלויז א הייפעל טעג צו לע־
„בען, און איך קען דאָס דאָזיגע הייפעל איהם שענקען
„פאַר א לעצטען קרבן, פאַר א מנחת־עני — ווילט איהר
„איך זאָל לעבען בלייבען ?..."

די קינדער האָבען געשוויגען, קיינער האָט ניט געזוכט
איינצוואווענדען...

און דער גרייז האָט ווייטער גערעדט און זיין שטים האָט געציטערט ווי די תפלה פון א מאמען איבער דעם וויעג פון איהר גוסס'ען קינד: —

„ווארפט גורל צווישען אייך...“

לאנג האָבען אלע געשוויגען ביז דער עלטסטער האָט געוואגט צו ענטפערען:

„דער שטן קען זיך אין גורל אריינמישען, און אנט־רונגען ווערען וועט ניט דער ריכטיגער...“

די פערווארטהיילטע זיינען אין א שווערען שווייגען פערזונקען און געווארט דער אלטער גאון זאל ענטשיידען...

פון דער ווייטען האָט זיך געהערט דער מאטער אפקלאנג פון א קלויסטער־גלאָק...

„מיר וועלען אויסקלייבען“ — האָט רב אשר שטיל ארויסגערעדט.

צעהן הערצער האָבען האסטיג געקלאפט אין דער פינסטער, און איטליכער האָט א שטומע תפלה צום הי־מעל געווענדעט: —

„רבונו של עולם, פערשטויס מיך ניט, פערשעהם מיך ניט...“

„מיר וועלען אויסקלייבען“ — האָט דער גרייז אי־בער גע'חזר'ט.

„יוסף“ — האָט ער דעם עלטסטען געפרעגט — „האָסטו שוין דיין ספר שרייבען געענדיגט?“

„יא, טאטע“. —

„זאב“ — האָט ער ווייטער געפרעגט — „האָסטו דיין פירוש אויף דער תורה פארטיג?“

„יאָ, טאטע.“ —

„יצחק, האָסטו דיינע חדושים אויף ש״ס שוין אויף פּאַפּיער געבראַכט?״

„יאָ, טאַטע.״ —

און אזוי האָט ער איטליכען נאָך דער רייה פון עלטער געפרעגט ביז ער איז צום אינגסטען געקומען.

„יעקב, מיין קינד, האָסטו דיין ביאור אויף חומש שוין אָנגעשריבען ביז צום סוף?״ —

„נאָך ניט, אָבער...״

דער גרייז האָט איהם ניט געלאָזט דערערדען: —

„דו מוזט ניצול ווערען, דו זאָלסט דיין ארבייט ענדיגען...״

שטיל איז ווידער געוואָרען. נאָר עמיצער האָט אין דער פינסטערנים א שלוכץ פערשטיקט... און א זיפץ האָט זיך ארויסגעריסען פון די ניין, וועלכע האָבען זייער צעהנ־טען ברודער בעדויערט....

און אין א פּאָאר מינוטען ארום ווען דער אַלטער האָט געפרעגט אין דער פינסטער: —

„יעקב, ביסטו נאָך דאָ?״

איז קיין ענטפער מעהר ניט געקומען... ס׳האָט זיך געהערט בלויז דאָס שטילע וויינען פון די ניין וואָס האָבען דעם אנטרונענעם בעקלאָגט...

.1911

דער איבערגעטראגענער בית־עולם

אָן ערך א האלב וויאָרסט פון שטעדטעל, ליעגט דער בית עולם, בעוואקסען רונד ארום מיט הויכע געדיכטע בוימער, און ארומגעצאהמט מיט שווארצע שפיציגע שטאכעטען. פאזע בית עולם ציהט זיך א גרויסער שליאך און דרעהט זיך א וועג ביז פארביי דעם גוי'אישען מאָגילעק, פון דאָרטען שלענגעלט ער זיך ווייטער ביז דער געגראָבענער פעסטונג, און לאָזט זיך דערנאָך אוועק אין מרחקים.

ארום דער פעסטונג, ניט ווייט פון דעם טראקט, געהען ארום סאי טאָג סאי נאכט סאָלדאטען מיט געלאָדענע ביקסען. ביי טאָג געהען זיי איינציגווייז אָפגעזונדערט איינער פון דעם אנדערען אויף א גרויסען שטח. ביי נאכט געהען זיי צו צוויי און צו דריי צוזאמען. פאלט אָן די פינסטערנים, וועט א סאָלדאט ניט בלייבען איינער אליין ווען מען זאָל איהם אפילו מיט ריטער סטראשען. אמאָל האָט זיך איינער איינגעפונען, וואָס האָט זיך דערוואויגען,

און צומאָרגענס האָט מען איהם געפונען מיט אויסגע־
גלאָצטע אויגען אָנגעשפּארט אויף זיין ביקס... ער איז
געווען טויט.

דער קאָמענדאַנט איז געווען אַן אויפגעקלעהרטער מענש. יונגערהייד האָט ער געלעזען וואָלטער און אין שדים און רוחות האָט ער לחלוטין ניט געגלויבט. דערצו האָט ער שטאָלצירט מיט די דריי מעדאַלען וואָס ער האָט געטראָגען אויף זיין מונדיר „פאַר טאַפּפערקייט און אונ־ערשראָקענהייט", און ער האָט בעשלאָסען אַליין אויפצוזיין אַ נאַכט אויפ'ן פּאָסט מיט די סאָלדאַטען... אָבער פאַרטאָג איז ער געקומען צו דער ווייב בלייך ווי קרייד און ציטע־רענדיג פון שרעק. ער האָט אַליין געזעהן מיט זיינע אויגען, ווי מיט'ן טראַקט זיינען אָנגעקומען אַ מחנה מתים און זיינען אייַנציגווייז נעלם געוואָרען אין דער פעסטונג.

די סאָלדאַטען האָבען עס שוין לאַנג צוריק געוואוסט, און יעדע נאַכט פלעגט אויף זיי אָנפאַלען אַן אימת מות.

פון די אידישע אייַנוואָהנער איז אָפּגערעדט. קוים פלעגט ווערען דונקעל, האָט מען אַ נפש ניט געזעהן, געהענדיג נעבען דעם פאָרט.

האָט אַ סוחר אָדער אַזוי אַן אורח, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט אין שטעדטעל, געוואָלט ארויספאָהרען ביי נאַכט, פלעגט איהם דער בעל אכסניא מיט אַן ערנסטען געזיכט געבען אַ התראה, אַז ער שטעלט זיין לעבען אין געפאַהר. און דערביי פלעגט ער איהם דערצעהלען די פאָל־גענדע געשיכטע:

מיט א יאָהר הונדערט צוריק האָט דער קייזער מיט יינע מיניסטאָרען בעשלאָסען צו בויען ארום יענער גע־גענד א גרויסע פעסטונג. אינזשענירען זיינען אראָפּגע־קומען און האָבען געמאָסטען און געקוקט אין שפּאַקטי־ווען און געצייכענט און דאַן ווידער געמאָסטען און ווידער געצייכענט. זיי האָבען ניט אויסגעלאָזען איין שטיקעל ערד אין דער סביבה. און דער פּועל יוצא איז געווען, אַז ס'איז ביי זיי אַלעמען געבליבען אַז דער בעסטער פּלאַץ וואו צו בויען די פעסטונג איז דאָרט וואו ס'איז אין יענער צייט געשטאַנען א גרויסער אידישער בית עולם.

קהל, ווי ס'פערשטעהט זיך, האָט געקראָגען אַן אוקאַז וואָס שנעלער אריבערצוטראָגען די מתים — אויף דעם נייעם בית עולם וואָס די רעגיערונג האָט בעשטימט. אין שטעדטעל איז געוואָרען אַן איבערקעהרעניש. דער רב האָט גוזר תענית געווען, און קינד און קייט זיינען אָפּגעשטאַנען אין שוהל א גאַנצען טאָג און הימלען געריסען... אָבער דער גזר איז געבליבען.

מען האָט פּרובירט שוחד, און ווייבער האָבען זייערע אויבלען פאַרזעצט, אבי די מתים דעם בזיון ניט צוצולאָ־זען... אָבער מלוכה האָט זיך איינגע'עקשנ'ט, ניט אנדערש אויפ'ן בית עולם. אָט אזוי וויל זי... און בלויז איין וואָך צייט האָט מען געגעבען אויף אריבערפּעקלען.

מיט ביטערע און בלוטיגע הערצער האָט מען גענומען קרויסקען די טויטע... דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען אויפ'ן בית עולם. יעדע משפחה האָט געזוכט איהרע. דער חזן איז געגאַנגען פון איין קבר צום צווייטען און גע־

מאכט „אל מלא רחמים" און אלע האָבען זיך בעגאָסען מיט טרעהרען.

די וואָס זיינען שוין לאנג צוריק נפטר געוואָרען אָדער אזעלכע וואָס האָבען קיין קרובים ניט געהאט, האָט מען לויט דער מצבה אויסגעפונען... אין ערטער א הילצערן ברעטעל פון רעגען האלב־אָפּגעוואשען, און דער נאָמען קוים קוים צו דערקענען... און אין דעם חזן'ס אזכרה, האָט דער טויטען'ס אייגענער נאָמען אָדער דער נאָמען פון זיין טאטען געפעלט...

דער רב האָט אין נאָמען פון אלעמען ביי די מתים מחילה געבעטען, זיי זאָלען ניט פאר אומגוט נעהמען וואָס מען איז זיי מביש און מען איז זייערע הייליגע ביי־נער פון דעם ניי מטריח צו וואָגלען אויף א נייעם בית־חיים... און בעזונדערס האָט ער זיך צו יענע געווענדעט וואָס מען האָט זיי אפילו אן „אל מלא" ווי עס דארף צו זיין, ניט מאכען געקענט...

ווען דער מגיד האָט גענומען מאכען זיין הספד, איי־דער מע האָט די ארונות ארויסגעפיהרט, האָט אויסגע־בראָכען אזא יללה, אז א שטיין האָט געמעגט צוגעהן. און די סאָלדאטען וואָס זיינען ארום געשטאנען, האָבען גע־כליפּעט ווי קליינע קינדער...

מע איז שוין געווען גרייט צו פערלאָזען דעם בית עולם. אלע קברים זיינען געוועזען לעדיג, און מע האָט זיך געאיילט וואָס גיכער די בר־מינן'ס ברענגען צו זייער נייער היים.

האָט זיך איינער פון די אלטע לייט דערמאָהנט אָן דעם למד־וואָו'ניק. אָבער וואָס מען האָט ניט צוגראָבען און

צו־אקערט, האָט מען בשום אופן זיינע ביינער ניט געקענט געפינען. איין אַלטען מאַן האָט זיך אָפּגערוכט אַז ער ליעגט ערגעץ אונטער דעם גרויסען בוים, וואו עס איז פערוואקסען מיט קוסטעס, א צווייטער האָט געזאָגט, אַז ער ליעגט נעבען דעם רונדען שטיין. א דריטער האָט גע־קלערט אַז ער ליעגט גאָר ביים עק פון בית עולם. מע האָט די ערד אויסגעגראָבען אומעטום אָבער געפונען האָט מען גאָר ניט. דען קיין מצבה אויף דעם למדר־ואָו׳ניק׳ס קבר איז קיין מאָל ניט געשטעלט געוואָרען...

און דאָ קומט די מעשה מיט׳ן למדר־ואָו׳ניק:

מיט פיעל, פיעל יאָהרען צוריק איידער ס׳איז ארוים דער אוקאַז צו מאַכען די פעסטונג, איז אין שטעדטעל געקומען א הויכער מגושם׳דיגער איד וואָס האָט צוגע־הונקען אויף איין פוס. ער איז געווען אָנגעטהאָן אין א גראָבען לייווענטענעם כאַלאַט ארומגעבונדען מיט א שטריק, און האָט געטראָגען גרויסע פארטריקענטע און צוריסענע שטיוועל. ער איז גליַיך אוועק אין בית מדרש. דאָרט האָט ער געבעטען דעם שמש, ער זאָל איהם לאָזען נעכטיגען הינטער׳ן אויווען. קאַנדידאַטען אויף דעם פּלאַץ זיינען געווען מעהרערע, ווייל דרויסען איז געווען א שטאַרקער ווינטער און הינטער׳ן אויווען איז געווען וואַ־רעם. האָט איהם דער שמש ערלויבט, בתנאי ער זאָל יע־דען טאָג איינהייצען דעם אויווען און אָנטראָגען וואַסער פאַר׳ן כיור. דער איד אין לייווענט האָט זעהר בעראַנקט: אדרבה ואדרבה. ער האָט זיך נאָך אָנגענומען אָפּצור־

שייערען די הענגלייכטער יעדען פרייטאג, און אויסקעהע־
רען דעם בית מדרש, ווען מע דארף.

דער איד איז געבליבען אין בית־מדרש.

פריה בעגינען, ווען דער שמש איז געקומען אין בית מדרש איז שוין דער אויווען געווען איינגעהייצט און דער כיור פול ווי אן אויג מיט וואסער. נאכ'ן דאווענען, פלעגט דער איד ארויס, און געהן פון הויז צו הויז פרעגען אויב עס איז ניטא פאר איהם אן ארבייט, אזוי ווי למשל, צו האקען אביסעל האלץ, אפהאקען דעם אייז פון א בריקעל. קיין געלד האט ער ניט פערלאנגט. ער פלעגט בלויז נעה־מען פאר זיין שכר־טרחה א שטיק ברויט, און פלעגט עס אריינלעגען צו זיך אין כאלאט. געגעסען האט ער הינטער'ן אויווען.

דער שמש איז געווען א בייזער איד. ביים אויס־טהיילען די חלב'נע ליכט צו די ישיבה־בחורים פלעגען איהם די הענד ציטערען. אזא רשע איז דאס געווען. אבער אפילו אין זיינע אויגען האט דער הינקעדיגער איד נושא חן געווען.

פרייטאג איז דער איד געווען מעהר פערטהאן ווי תמיד. א חוץ אויסרייניגען די לייכטער און אויסקעהרען דעם בית מדרש, האט ער געמוזט פערדיענען געגוג פאר זיך אויף שבת. אן עקסטרא שטיק ברויט און — א הע־רינג, דאס איז געווען זיין עונג שבת.

דער שמש האט אמאל אוועקגענומען די האנד פון הארצען און איהם גערופען צו זיך פרייטאג־צו־נאכט, אבער דער איד איז בשום אופן ניט געגאנגען.

דער שמש האָט זיך תיכף אַנגעשטויסען פאַרוואָס ער ווייל ניט אָננעהמען די איינלאַדונג. ער האָט שוין פון פריהער געקלערט אז דער איד איז א גרויסער עם הארץ. אפילו מיט א תהלים אין האנד האָט מען איהם קיין מאָל ניט געזעהן. געהן צו איהם פרייטאג־צו־נאכט האָט ער קענטיג ניט געוואָלט, ווייל ער האָט מורא געהאַט ער זאָל ניט נכשל ווערען אין די „עברי" ביי קדוש מאכען אָדער בענשען...

ווען ס'איז געקומען דער שבת פון תוכחה, האָט דער שמש גאָר ניט פרעגענדיג אויפגערופען דעם אידען פון הינטער'ן אויווען. און דאָס איז שוין געבליבען א חזקה אויף ווייטער.

אזוי האָט דער הינקעדיגער אָפּגעלעבט אין בית־מדרש צוואַנציג יאָהר כסדר ביז ער האָט איין פריה־מאָרגען דערפיהלט אז ער קען זיך ניט אויפהויבען פון זיין געלעגער. הינטער'ן אויווען איז געווען ווארעם ווי אין אַ אויער אָבער איהם האָט געקלאַפּט א צאָהן אָן א צאָהן און ער האָט זיך געטוליעט אין זיין צוריסענעם בגד, וואָס פלעגט ביינאכט איהם דיענען פאר א קאָלדרע.

א טאָג איז אוועק און דער איד איז געוואָרען שלאַף. דער שמש האָט לכתחלה געוואָלט ברענגען דעם רופא, אָבער דער הינקעדיגער האָט איהם שטאָט דעם געבעטען ער זאָל רופען דעם רב...

געזונדערהייט וואָלט עס געווען א חוצפה, אָבער א גוסס.. נו, איז דער רב געקומען תיכף צו געהן...

און ווען דער רב איז אַנגעקומען, האָט שוין דער גוסס קוים געקענט רעדען, אָבער פלוצים האָט ער זיך

אויפגעזעצט, עפעס ווי א נייע נשמה וואָלט אין איהם אריין און זיין פּנים האָט גענומען שיינען מיט אַן אונ־געוועהנליכען גלאַנץ. די אויגען האָבען געקוקט העל אין דעם געזיכט פון דעם רב, און ער האָט געזאָגט מיט א קלאָרער שטים:

— רבי, איידער איך שטארב האָב איך אייך צוויי זאכען צו זאָגען... דעם אנדערען טאָג האָב איך געהערט ווי איהר האָט זיך אָפּגעשטעלט אין סנהדרין אויף דעם תוספות... און ס'איז אייך געבליבען הארב... איך וויל עס אייך פערענטפערען...

דער רב האָט אָנגעשטעלט די אויערען, און זיינע פּיס האָבען גענומען ציטערען פון אימה...

און דער הינקעדיגער איד האָט פערענטפערט דעם תוספות מיט אזא גאונות, אז דער רב האָט זיך צו־וויינט...

— און צווייטענס — האָט דער שטערבענדער געבעטען — מוזט איהר מיר צוזאָגען אז איהר וועט ערפילען מיין לעצטע בקשה... זאָגט קיינעם ניט ווער איך בין, זאָגט א י ה ר קדיש נאָך מיר, ווארום איהר זייט אַן עהרליכער איד, אַן א מ ת עהרליכער איד, — האָט ער צוגעלעגט — און לאָזט אויך ניט קיין מצבה אָדער צייכען שטעלען אויף מיין קבר... איך וויל ליעגען אויפ'ן בית עולם, ווי איך בין דאָ אין בית מדרש געלעגען...

דעם טויטען'ס בקשה איז ערפילט געוואָרען און קיין מצבה האָט מען ניט געשטעלט און קיין ברעטעל אפילו ניט אריינגעשטעקט. דער רב האָט ניט געלאָזען.

דער קבר איז מיט דער צייט פערוואַקסען געוואָרען. און ווען דער רב איז מיט א יאָהר פערציג שפּעטער גע־

שטאַרבען, האָט שוין קיינער אפילו ניט געוואוסט בע־שטימט וואו דער קבר איז...

אויף זיין טויטען־בעט האָט דער אַלטער רב די מעשה דערצעהלט, און די אַלטע לייט געדענקען זי נאָך.

איצט האָט מען זיין קבר בשום אופן ניט געקענט גע־פינען. און דער מגיד האָט וויינענדיג זיך צו דעם פער־באַרגענעם נפטר געווענדעט...

— רבי, איהר זייט אין לעבען פערשעהמט געוואָרען און איצט זייט אונז מוחל וואָס מיר פעשעהמען ניט־ווילענדיג אייערע ביינער נאָכ'ן טויט...

און דער עולם האָט שטיל געוויינט און זיך מיט דעם למד־ואָו'ניק געזעגענט...

דער פּאָרט איז געבויט געוואָרען. און דער צדיק איז געבליבען אַליין, ערגעץ אין דער ערד אונטער דעם פּאָרט, און קיינמאָל איבער זיך ניט אַ הייליג וואָרט געהערט...

און די מתים אין דעם נייעם מקום מנוחה שפּירען דעם ביוש וואָס מע האָט דעם הייליגען מאַן אָנגעטהאָן...

ווי נאָר ס'ווערט פינסטער הויבען זיך די קברים אָן צו עפענען, און מע געהט אזוי ווי צו תשליך דעם למד־ואָו'ניק מחילה בעטען...

צוערשט געהען די ערשטע שורות אין טליתים און קיטלען איבער די תכריכים, און פאָראויס געהט דער רב

וואָס האָט דעם למדי־וואָו׳ניק די אויגען געשלאָסען. ער איז דער וועג־ווייזער, דען ער ווייס וואו דער קבר איז...

דערנאָך ציהען זיך אויפ׳ן שליאַך, די מתים פון די הינטערשטע שורות... צו פיער און צו פינף פארברייט... נאָך זיי קומען די ווייבער, און לסוף קימפעטאָרינס וואָס טראָגען די עופ׳עלעך אויף די הענד, און חדר־אינגלעך...

אפילו דער מסור וואָס ליעגט הינטער׳ן פארקאַן גיעהט אויך... מיט דעם עולם טאָר ער זיך ניט מישען, געהט ער אליין, דער לעצטער...

אלע טראָגען זיי די שערבלעך אויף די אויגען, און אין דעם שיין פון דער לבנה שימערען די שערבלעך אזוי ווי שפּאקולען...

אין דעם פּאָרט ווערען זיי פערשוואונדען, דאָרט וואו דער אלטער רב וֹווייזט אָן...

פארטאָג וואנדערען זיי צוריק און דער צדיק בלייבט ווידער אליין, אין דער ערד אונטער דער פעסטונג, וואו קיינמאָל הערט ער ניט א הייליג וואָרט.

.1913

שוואַרץ און ווייס

זונדער

(פון ניו יאָרקער לעבען).

דער לעצטער גלגול צו וועלכען זונדעל איז געקומען אין אמעריקא איז געווען, צו שטעהן ביי אן עק גאַס אויף גרענד סטריט מיט א קליינעם לאַנגליכען קעסטעל אָנ־געפילט מיט רויטע, בלאָע און גרינע צעטעלעך. אויף דעם קעסטעל איז געשטאַנען א קליין געל פויגעלע ציטע־רענדיג און נורענדיג דאָס שנעבעלע צווישען איהרע פלי־געלעך. דאָס פויגעלע איז געווען זונדעל׳ס ברויט־געבער.

ניט דער בעל־הבית און ניט זיין פּיצינקער שקלאַף האָבען בייטאָג געהאַט וואָס צו טהאָן. און זונדעל פלעגט שטעהן שטונדענלאַנג אָנגעשפּארט אָן דעם קעסטעל, קנ־קענדיג אויף זיין געלינקען מפרנס און טראַכטען צו וואָס א מענש קען קומען. ווען אימעצער וואָלט מיט א יאָהר צעהן צוריק אין דעם קליינעם שטעדטעל ביים ניעמאַן, געזאָגט זונדעל דעם רב׳ס אז ער וועט ווערען א פער־קויפער פון „מזל", וואָלט ער איהם אין געזיכט אריינגע־שפּיגען. איבריגענס האָט עס גענומען לאַנג, לאַנג ביז

ער, אפילו נאָך אַלע צרות וואָס ער איז דאָ אויסגעשטאַנען, האָט זיך אויף אַזוי־וואָס בעשלאָסען... צוערשט האָט ער געפּרופט לערנען מיט קינדער, דערנאָך האָט ער געפּעדעלט מיט ספרים, שפּעטער איז ער געוואָרען אַ פּרעסער ביי הויזען, און ערשט ווען ער האָט אָנגעהויבען הוסטען, האָט ער פערדרעהט דעם קאָפּעלוש און זיך גענומען צו דער איצטיגער פּרנסה...

ער בעט נאָר גאָט אַ גאַנצען טאָג אַז ערגעץ אַ לאַנדס־מאַן זאָל זיך ניט אונטערדרעהען און איהם זעהן ביי זיין נייעם „געשעפט"...

פאַרנאַכט ווען די פאַבריקען הויבען אָן ארויסשפּייען אויסגעמוטשעטע בלייכע מחנות אויף דער ווייסער וועלט און אויף די טראָטואַרען ציהט זיך אַ געדיכטע שוואַרצע פּראָצעסיע — ווערט זונדעל „ביזי" (פּערהאַוועט). האַל־טענדיג אַ הילצערנעם טייטעל אין דער האַנד שטעהט ער און רופט מיט אַ נגון וואָס דערמאָנט שטאַרק אָן דעם נגון פון „צדקה תציל ממות":

— אייער מזל פאַר איין סענט ! פּרובירט אייער מזל פאַר איין סענט ! אייער מזל אויף אידיש אָדער ענגליש בלויז איין סענט !

דאָס פויגעלע קוקט מיט האַלב־פערמאַכטע אויגלעך ווי זי וואָלט צוגעבאַמקעט :

— גיט א ו נ ז עפּעס צו פערדינען...

דער עולם איילט זיך. דער שטראָם פון געלבליך־בליי־כע געזיכטער און פיבעריש־מאַטע אויגען, פלייצט און פליייצט מיט ראַשען אימפּעט. יעדער וויל וואָס שנעלער

קומען אהיים. און זונדעל קוקט רעכטס און לינקס און מאכט מיט דעם מיטעל און זינגט תחנונים׳דיג:

— בלויז איין סענט! מיידלעך, ווייבלעך, כלות, חתנים, פרופט אייער מזל פאר בלויז איין סענט!

פון דעם גדרעאנג געהט ארויס א בלייבע מיידעל שוין ניט זעהר יונג, עפענט אויף איהר פארטמאנע און נעהמט ארויס א סענט.

דער אויסרופער גיט א שטילען געהיימניספולען קלאפ מיט זיין העלצעל און דער קליינער ברויטנגעבער כאפט ארויס זיין שנעבעלע פון די ווארעמע פעדערלעך, פיקט און פיקט איבער די סענטיגע „שיקזאלען", און ציהט ארויס א בלא אדער א רויט צעטעלע... דאס מיידעל כאפט עס האסטיג צו.

און זונדעל ק ל א ג ט ווייטער:

— בלויז פאר איין סענט! אייער מזל פאר איין סענט!

צעהן א זייגער ביי דער נאכט צעהלט זונדעל איבער זיין פדיון, שיט די קופערנע מטבעות אריין אין א קליי־נעם בייטעלע און לעגט דאס בייטעלע אריין אין דער בוזעם קעשענע פון זיין וועסט, זיפצט אפ און טהוט א זאג צו דעם פויגעלע:

— איצט ווען מיר געהן א היים...

דאס פויגעלע האט שוין הפנים לאנג געווארט ער זאל עס זאגען, און קארטשעט זיך אין דער קאלטער נאכט־לופט אז עס איז א צער צו זעהן.

ווען זונדעל קומט מיט זיינע כלי מכשירין אהיים אין לודלאו סטריט, איז זיין ערשטע עובדא ארונטערצו־

שטעלען דאָס קעסטעל בחפזון אונטער'ן בעט און דאָס פויגעלע פערדרוקען אין א ווינקעל וואו מען קען עס קוים זעהן.

זיין ווייב געפינט ער געוועהנליך דרעמלענדיג אין קיך און ווארטענדיג אויף איהם. בעסעלע שלאָפט שוין דאמאָלס אין איהר בעטעל.

דעם מזל־פערקויפער טהוט הנאה וואָס זיין בת־יחידה'לע שלאָפט. אמאָל ווען ער איז נאָך געוועזן א פרע־סער און איהם איז אויסגעקומען צו ארבייטען שפּעט און ער איז געקומען אהיים און געפונען בעסעלען אין בעט — האָט זיך איהם דאָס הארץ פערגאָסען מיט בלוט. דאָס עסען פלעגט איהם ניט איינגעהן און ער פלעגט שטעהן און קוקען אויף איהר שלאָפעדיגען פנים'ל און וועלען זי אויפ־וועקען, זי נעהמען אויפ'ן שויס און זיך שפּיעלען מיט איהר, אָבער עס איז געווען א רחמנות. וואָס איז דאָס קינד שולדיג וואָס איהר טאַטע איז א פינסטערער ביג־לער ?... ער פלעגט אוועק פון איהר געלעגער און שילטען אין הארצען זיין באָס מיט גאַנץ אמעריקא צוזאמען...

זינט ער איז אין זיין נייער ביזנעס דאנקט ער גאָט וואָס בעסעלע זעהט איהם ניט, ניט ווען ער קומט ביי נאכט אהיים און ניט ווען ער געהט אוועק.

אין דער פריה שטעהט ער אויף כמעט מיט טאָג צו־גלייך און צוזאמעננעהמענדיג זיין „קרעמעל" געהט ער ארוים אויף די שפּיץ פינגער, און אין הארצען בעט ער גאָט בעסעלע זאָל זיך נאָר ניט אויפכאפּען. ער האָט מורא אפילו איהר א קוש צו טהאָן, טאָמער וועט ער זי אויפ־וועקען...

— וואָס איז אויף דיר דאָס איילענים וואָלט איך וועלען וויסען — פרעגט איהם דאָס ווייב זיך צוכענדיג פון שלאָף — מען וואָלט מיינען אז דיינע געשעפטען ברענען און דו מאכסט מי יודע וויפיעל ביי דיינע צעטעלעך.

ביי דעם וואָרט „צעטעלעך" ווערט זונדעל אַן אויפגעציטערטער און בלייבט שטעהן מיט דער האַנד אויפ'ן טהיר־הענטעל.

— וואָלסט כאָטש ווארטען ביז דאָס קינד וועט אויפשטעהן — מוסר'ט דאָס ווייב ווייטער.

זונדעל זאָגט גאָרניט, נאָר ער קוקט מיט שטומער ביטערקייט אויף דעם קעסטעלע און דעם פויגעל.

— און אז זי וועט זעהן איז וואָס ? — צושרייט זיך דאָס ווייב אין ענטפער אויף דעם דאָזיגען קוק — קעקערע לייט פון דיר האָבען עס געטהאָן און קיין זאַך איז קיין שאַנד ניט ווען מען וויל מאכען א „לעבען"...

זונדעל שפּירט אז איהם שטיקט אין דער קעהל. איהם ווילט זיך א שליידער טהאָן דאָס קעסטעל אָן דער ערד, אָבער ער האַלט זיך איין און שרייט אויס : —

— איך וויל ניט אז זי זאָל דערפון וויסען... דו הערסט ? דו רעד זיך אָקאָרשט מיט דיין לאַנגער צונג ניט ארויס פאר'ן קינד וואָס איך טהו...

ער איז פול מיט גאַל און דער כעס ווערגט איהם, אָבער ער האקט אָפּ אין מיטען. זיין ווייב לעקט נעבאַך אויף קיין האָניג ניט און ווען ניט די ארבייט וואָס זי נעהטמ' אהיים וואָלט דער „מזל'דיגער" עסק קוים אויף א האַלבע הוצאה געסטאַיעט.

און זונדעל גיט א האק מיט דער טהיר און אנטלויפט, הגם ער ווייס גאנץ גוט אז אין דער פריה לייזט ער קיין מאָל ניט א סענט.

איינמאָל ווען ער איז געקומען אהיים ביינאכט און זיך געאיילט ווי תמיד בעהאַלטען דאָס קעסטעלע אונטער'ן בעט, האָט ער דערהערט די שטימע פון זיין טעכטערל:

— א פויגעלע ! א פויגעלע ! ציפ־ציפ־ציפ, פויגעלע ! . .

און איידער זונדעל האָט בעוויזען צו פעררוקען דאָס פויגעלע אין א ווינקעל איז שוין בעסעלע אראָפּגעשפּרונגען אין איין העמדעל פון בעט און האָט פון זיין האנד געריסען דעם קליינעם שטייג.

זונדעל איז געוואָרען בלייך און רויט און איז געשטאַנען א צומישטער ווי איינער וואָס מע האָט איהם נאָר וואָס געכאַפּט ביי א גנבה...

— איך וועל זיך מיט איהם שפּיעלען, פּאַפּאַ — האָט בעסעלע ארומגעטאַנצט ארום דעם שטייגעל — מערי דעם „דזשעניטאָר'ס" (הויז־אויפּפּאַסערס) האָט אויך א פויגעלע, און איך וועל אויך האָבען. — די קליינע האָט לוסטיג געפּאַטשט מיט די הענטלעך.

זונדעל האָט אוועקגענומען דאָס שטייגעל פון איהר און די הענד האָבען איהם געציטערט. ער האָט מורא געהאָט צו קוקען אויפ'ן קינד און מיט אראָפּגעלאָזטע אויגען געזאָגט:

— בעסעלע מיין גאָלד, דאָס פויגעלע איז ניט צום שפּיעלען...

— איך וועל איהם גאר ניט טהאָן, פּאפּא דארלינג — האָט זיך דאָס קינד געבעטען פערשטעהענדיג גאנץ אנ־דערס די כונה פון זיינע ווערטער — איך וועל איהם ניט אָנריהרען אפילו, אָבער ער וועט זינגען... און עס וועט זיין אזוי ווי אין פּארק... ציפּ־ציפּ־ציפּ...

זי האָט צוזאמענגעראָלט איהרע ליפּען ווי א רעהרעל און געפּייפט צו דעם פויגעל : —

— ציפּ־ציפּ־ציפּ...

— בעסעלע, ער קען ניט זינגען — האָט זונדרעל גע־שטאמעלט.

— צו וואָס, פּאפּא, האָסטו געקויפט א פויגעל וואָס קען ניט זינגען ? דעם דזשעניטאָר'ס זינגט אזוי שעהן אלע אין דער פריה — איז בעסעלע געוועזן ענטטוישט.

— חנה, נעהם צו דאָס קינד פון מיר — האָט זונדרעל אויסער זיך געשריען צו זיין ווייב, וועלכע האָט פאר איהם געדעקט דעם טיש אין דעם צווייטען צימער.

בעסעלע האָט זיך אונטערדעסען אָנגעטשעפּעט אָן דעם שטייגעל און געבעטען פּאפּא זאָל איהר לאָזען כאָטש נאָך א קוק געבען אויף דעם פויגעלע.

זונדרעל'ס פינגער האָבען קאָנוואולסיוו ארויסגעריסען דאָס שטייגעל פון דעם קינד'ס הענד, און די קליינע האָט זיך בימער צו־וויינט.

חנה איז אריינגעלאָפען ניט טויט ניט לעבעדיג.

— פּאַ־פּאַ וויל מיך ניט לאָ־זען קו־קען אויפ'ן פיי־גע־לע — האָט דאָס קינד געשלוכצט און זיך געריבען די אויגען אין עכט־קינדערשער פערצווייפלונג.

— וואָס האָסטו זיך אזוי צוויושעט, משוגע'נער —
האָט חנה זיך אַ קעהר געגעבען צו זונדל'ען נאָכדעם ווי
זי האָט בעסעלען גענומען צו זיך אויף די הענד — דאָס
אָרעם קינד וויל זיך שפּיעלען מיט'ן פויגעלע, איז מה
רעש ? גרויסע פערגעניגענס האָט זי ביי דיר, און דער
עסק קאָסט דיר טהייער... קום אוועק פון דעם וואַלד־גזלן
— האָט זי זיך געווענדעט צו בעסעלען — זאָל ער זיך
האַלטען מיט זיינע פויגעלעך און זיינע צעטעלעך...

ביידע, אי די מאַמע אי דאָס קינד האָבען געקוקט
אויף זונדל'ען מיט בייזע בליקען...

זונדל האָט זיך געזעצט אויפ'ן בעט און האָט פערדעקט מיט ביידע הענד דאָס געזיכט און זיך צוכליפּעט...

.1912

קאמעראַדען

(אַ בילד).

אין דער פריה ווען די זונן איז ערשט האלב וועגס צום מיטען הימעל, און די הויכע בערג זיינען בעצויגען מיט אַ קיהלען בלאָען טול — פערקלייבען זיך די פּאַציענטען אויף דער ברייטער וועראנדאַ פון דעם סאַניטאריום און באָדען זייערע אָפּגעמאַטערטע גליעדער אין דעם ווארעמען קוויקענדען ליכט...

גרופּען בילדען זיך אין פערשיעדענע ווינקלען, און געשפּרעכען דורכגעריסען ווען ניט ווען פון אַ הוסט, הערען זיך פון אלע זייטען.

די אינטערעסען פון לעבען הילכען אָפּ מיט אַ שוואַכען ווידערקלאַנג אין דעם טהאָל פון טויט... געזינונגס־גענאָסען טרעפען זיך צוזאמען, מיינונגען ווערען אויסגעביטען, פראַגען ווערען דיסקוטירט און וואו ניט וואו

גליהט אויף אין אן אויג א שטראהל — א רעשט פון גע־זונדע צייטען...

איינזאם אין א ווינקעל נאר זיצט דער „זיידע" און בלעטערט זיין אידישע צייטונג אדער קוקט אריין עפעס אין א קליינעם ספר מיט רש"י־אותיות...

צווישען די יונגע קרבנות פיהלט ער זיך ניט היימיש...

אלע שפירען אז ער געהערט ניט דא. און געהט מען איהם פערביי, דאכט זיך איהם ווי מע וואלט זאגען:

„אין א בית מושב זקנים האסטו געזאלט זיין... דו האסט דיינע יאהרען אויסגעלעבט און האסט געמעגט פון זקנה שטארבען... דא קומט מען בלויז שטארבען אדער גוסס'ען פ א ר דער צייט... דאס סאניטאריום איז פאר א ו נ ז , די יונגע..."

און דעם אלטען בענקט זיך מעהר ווי תמיד נאך זיין יוגענד... וואלט ער דא געקומען שטארבען יונגערהייד, וואלט מען איהם אין געזעמעל אריינגענומען...

א שמייכעל בעווייזט זיך נאר אויף זיין צוקנייטשטען פנים, ווען די „בייבי" (עופ'עלע) קומט צו איהם.

זי איז די אינגסטע פאציענטקע — קוים פינף יאהר אלט, און זי זוכט אומזיסט מיט וועמען זיך צו שפיעלען...

געהט זי פון איין גרופע צו דער אנדערער און איהרע גרויסע בלאע אויגען קוקען ארויף פון איהר דארען פנים'ל, צו די דערוואקסענע, און איהרע אויערלעך הארכען זיך איין צו ווערטער וועלכע זי פערשטעהט ניט און זי זעהט אויס ווי א פעבלאנדזשעט ציגעלע...

דאָ און דאָרט שטעקט אימעצער אויס אַ האַנד און גיט איהר אַ גלעט איבער'ן קעפּעל. מע וואָלט איהר גערן צוקערקעס געגעבען. איז עס אָבער שטרענג פערוועהרט...

קומט זי צו דעם אַלטען, נעהמט ער זי אַרויף אויף זיין שויס און רעדט צו איהר און די קליינע טוליעט זיך צו זיין לאַנגער ווייסער באָרד...

אָפט זעצט זי זיך אַראָפּ אויף דער פּאַדלאָגע פון דער וועראַנדאַ, שפּאַרט צו איהר קליינע מאָרדעצקע צי זיינע קניע, און קוקט איהם אַריין אין די אויגען. דאַן הויבט אָן דער אַלטער איהר דערצעהלען מעשות, און דערצעהלט אַזוי לאַנג ביז זי ווערט אַנטשלאָפען און די וואַרטס־פרוי קומט און טראָגט זי אַוועק....

צו איהם נעהט זי גיכער ווי צו אַלעמען. און מע רופט זיי ביידען „דער זיידע מיט'ן אייניקעל".

זי געהערט דאָ אויך ניט...

חבר'ן זיי זיך ביידע און ווערען צוגעבונדענער פון טאָג צו טאָג. ווען דער אַלטער זעצט זיך אַוועק אין זיין ווינקעל קוקט ער אַרום זיך און וואַרט אויף דער קליינער — זיין איינציגער קאָמפּאַניאָנקע...

איין טאָג האָט ער געזוכט צווישען זיינע זאַכען, אפשר וועט ער פאַר איהר עפּעס אַ שפּיעלצייג געפינען. אָבער וואו האָט אַן אַלטער איד צאַצקעס פאַר קינדער? וואָלט ער כאָטש אַ בלאַנק קנעפּעל געפונען — האָט ער דאָס אויך ניט געהאַט.

דערפרעהט האָט ער זיך ווען ער האָט אַרויסגעפישט פון זיין קופערט אַ פּאָר ליידיגע שאַכטלעך פון פּיללען. מיט זיי האָט ער זיין קליינע חבר'טע בעשאָנקען.

א גאַנצען טאָג איז זי געזעסען און זיך געשפּיעלט מיט די שאַכטעלעך, געבען זיינע פּיס.

שפּעטער האָט ער ערגעץ־וואו דערטאַפּט א פּאָר לייי־דיגע פלעשלעך פון רפואות, און דאָס מיידעלע איז געווען איבערגליקליך מיט דער נייער מתנה...

אויף די פלעשלעך זיינען נאָך די צעטעלעך געווען אָנגעקלעפּט. אויף איינעם פון זיי איז געשטאַנען מיט רויי־טע בוכשטאַבען „ג י פ ט"... די רויטע אותיות האָבען געהאַט א בעזונדערען חן אין די אויגען פון דער קליינער...

און דער אַלטער האָט טרויעריג געשמייכעלט.

אָבער דאָס איינציקעל איז יעדען טאָג געוואָרען אַלץ דינער און גרינגער ווען דער אַלטער פלעגט זי אויפהויבען, ביז זי איז געווען לייכט ווי א פּעדערל...

און געקומען איז דער טאָג ווען זי איז ניט מעהר אַליין ארויסגעקומען אויף דער וועראנדא.

אויף א בעטעלע האָט מען זי ארויסגעטראָגען, און אויף דעם קינד'ס בקשה האָט מען דאָס בעטעלע נעבען דעם „זיידען" אוועקגעשטעלט. און דער אַלטער האָט גע־נומען אין זיין צוקנייטשטער געלער האנד, איהר קליין דורכזיכטיג הענדטעל און איהר צום הונדערטען מאָל גע־נומען דערצעהלען די מעשה מיט דעם רב און דער רבי'צין און די זיבען קליינע קינדערלעך...

אויף דער קאָלדרע זיינען געלעגען איהרע שפּיעלצייג —די פּיללען־שאַכטלעך מיט די פלעשעלעך, און סאַמע אין מיטען האָט געפונקעלט איהר ליעבלינג — דאָס פלעשעלע מיט דעם וואָרט „גיפט"...

וואכען כסדר האט מען זי אזוי ארויסגעטראגען, און דער אלטער איז פון איהר בעטעל ניט אפגעטראטען...

פלעגט דאס קינד איינשלאפען, פלעגט דער אלטער שטילערהייד זאגען תהלים, און קוקען אויף איהר אזוי לאנג ביז א גרויסע טהרער פלעגט זיך ארייננקייקלען אין זיין בארד...

איין מארגען האט מען דאס בעטעלע ניט ארויסגע־טראגען און דער אלטער האט אויסגעבראכען אין א היס־טערישען יאמער...

זיין איינציגע חבר׳טע איז געשטארבען...

.1912

שטומע קאָנקורענטען

ווען עס זיינען געוואָרען צעהן יאָהר זינט ער האָט אָנגעהויבען ארבייטען אין שאָפּ אלס פרעסער, האָט זעליג זאלקינד געפייערט זיין ארבייטס־יובילעאום, אויף זעהר אן אָריגינעלען אופן. ער האָט, נעמליך געקריגען א בלוט־שטורץ פון די לונגען, און א קלינגעדיגער רוישיגער אמבו־לאנס האָט דעם יובילי‎אר אוועקגעפיהרט אין האָספּיטאל.

זעליג איז געווען א געזונדער שטארקער בחור פון דער היים, און דער זכות פון די אמאָליגע כחות איז איהם אזוי ווייט בייגעשטאנען, אז פון האָספּיטאל איז ער ווי עס איז ארויס א לעבעדיגער.

אָבער פון ארבייטען ווידער אין שאָפּ איז געווען אָפּ־גערעדט. ער האָט קוים געהאט כח געגנוג ארויסצוגעהן, און די מורא פון א נייען בלוט־שטורץ איז געהאנגען אי־בער איהם ווי א שטענדיגער „חרב המתהפכת“...

דאָ האָט זיך אָנגעהויבען א סדרה פון געהן אין „דיספּענסערי“ (פרייער קליניק). לאנדסלייט האָבען איהם פערשאפט זייערע אומזיסטע פעראיין־דאָקטוירים, און יעדער איינער, אזוי ווי די פראגע וואָלט געשטאנען

ערגעץ־וואו אין דעם מעדיצינישען שולחן־ערוך, האָט קודם כל זעליג׳ן א פרעג געטהאָן מכח זיינע מיטלען. ווען עס האָט זיך ארויסגעצייגט אז זאלקינד איז ניט פון די ניין מיליאָן מענשען וואָס האָבען, לויט סטאטיסטיק, געלט אין שפּאָר־באנקען, און איז א קבצן וואָס האָט תמיד געלעבט פון האנד צום מויל — איז געווען איט־ליכען׳ס עצה אז ער מוז תיכף פאָהרען קיין קאָלאָראדאָ.

אפשר ווען זאלקינד וואָלט ניט געווען אזוי גע־בראָכען, וואָלט זיך דאָך אימעצער געפונען, וואָס וואָלט געדענקט אז א דאָקטאָר׳ס הילף, קען א סך אויפטהאָן אפילו אין ניו יאָרק, געהייסען קומען אויף א צווייטע אונטערזוכונג א. ז. וו. אָבער זאלקינד איז געקומען מיט א צעטעלע פון א פעראיין־מיטגליעד, און ס׳האָט ניט גענומען לאנג צו בעשליסען, אז ער מוז ניט אנדערש בייטען דעם קלימאט און — פערלאָזען ניו יאָרק.

קרובים, לאנדסלייט און אמאָליגע מיט־ארבייטער פון שאפּ האָבען זיך צוזאמענגעלעגט, און א „טיקעט” ביז דענווער מיט א פּאָאר דאָלאר דערצו זיינען בעשאפען געוואָרען. אן הבטחה איז איהם געגעבען געוואָרען אז מען וועט איהם ניט פערלאָזען, און אין א פּאָר טעג ארום האָבען זאלקינד׳ס לונגען זוכה געווען צו אטהעמען די שארפע מחיה׳דיגע בארג־לופט פון קאלאראדא.

א פּאָאר וואָכען איז אויף זאלקינד׳ן געווען א נייע הויט און א נייער פנים. מיט דעם דורשט פון איינעם, וואָס האָט זיך צעהן יאָהר נאָכאנאנד געשטיקט אין דער פערשטיקטער ענגשאפט פון פאבריק, האָט ער זיך ניט געקענט געזעטיגן מיט דעם קיהלען קלאָהרען קרעפ־

טיגענדרען אויר, ניט געקענט זיך זאט אָנקוקען אויפ'ן ריינעם, לויטערען הימעל און אויף די זונן־בעגאָסענע טרוקענע גאסען. ער האָט גענומען פיהלען בעסער און פרישע האָפנונגען האָבען זיך צושפּיעלט אין זיין שווינד־זיכטיגער ברוסט.

אָבער זאַלקינד האָט זיין נסיעה אביסעל פערשפּעטיגט. ער האָט זי געזאָלט מאַכען אַ פּאָאר יאָהר פריהער. דאָס ביסעל לונג וואָס איז איהם איצט געבליבען, האָט ניט מעהר געסטאַיעט אויפצוהאַלטען זיינע שווינדרענדע קרעפטען און מעהר ווי אַ קורצע קוויקונג האָט איהם דער בערג־קלימאַט ניט געקענט פערשאַפען.

און זעליג זאַלקינד האָט זיך גענומען פיהלען ערגער און שלאַפער פון טאָג, און זיין איינציגער געדאַנק איצט, איז געווען : ווי קומט מען צוריק נאָך ניו יאָרק, אוים־לעבען די צייט וואָס איז איהם נאָך בעשערט, צווישען איינענע מענשען ?

וואו נעהמט מען אויף אַ „טיקעט" ? — איז געווען די איינציגע פראַגע וואָס איהם האָט בעשעפטיגט. זיינע פריינד און לאַנדסלייט וועלען איהם שוין ווי־עס־איז אויסהאַלטען דאָרטען. זיי פלעגען איהם דאָ אויף צושיקען די פּאָאר דאָלאַר אַ וואָך וואָס ער האָט נויטהיג געהאַט צו בעצאָהלען פאַר עסען און לאָזשי. אָבער צי וועלען זיי ארויסנעהמען אויף איין מאָל אַן אפּותיקא פון פערציג־פופציג דאָלאַר און איהם שיקען אויף רייזע־הוצאות ?

ווי קומט מען שוין אַמאָל אין ניו יאָרק ? — האָט גענאָגט און געעגבערט זעליג'ען פון פריהען מאָרגען ביז

שפּעט אין דער נאַכט. און אין שלאָפלאָזע נעכט וועלכע זיינען קיין נאָווינע ניט אין דעם לעבען פון א שווינד־זיכטיגען, ווען זיין בליק פלעגט שטאַרען פערצווייפעלט אין דעם חשך פון זיין קליינעם שלאָף־צימער, דאַן פלעגט זיך די דאָזיגע פראַגע מאָהלען מיט פייערדיגע אותיות אין דער פינסטערניס...

און גראַד אַזוי שטאַרק און נאָך שטאַרקער, ווי זיין אונגעדולד אַמאָל צו קומען קיין דענווער, איז איצט געווען זיין בייִנקענים נאָך ניו יאָרק...

איין טאָג האָט זעליג אויסגעפונען אז ער איז ניט דער איינציגער וואָס חלום'ט און בייִנקט נאָך ניו יאָרק. אין דאָס הויז וואו ער איז איינגעשטאַנען, האָט זיך אריינ־געקליבען א הויכער, דאַרער, הייזעריגער יונגער מאַן וואָס האָט אויך געהאַלטען אין איין שילטען קאָלאָראַדאָ.

— טאָ פאַר וואָס פאָהרט איהר ניט אַוועק ? — האָט זאַלקינד געפרעגט.

— גיט מיר די נויטהיגע ממתקים און איך וועל אפילו ניט וואַרטען ביז מיינע זאַכען זיינען פערפּאַקט — האָט דער הייזעריגער קוואַרטיראַנט ארויסגעסאָפּעט — הלואי וואָלט קאָלאָראַדאָ ניט ע ר פ ו נ ד ע ן געוואָ־רען, און מיר וואָלט זיך א פוס אויסגעבראָכען איידער איך זאָל זיך דאָ פערשלעפּען.לעבען אָדער שטאַרבען, א סוף אַנ'עק, אַבי זיין צווישען אייגענע.

דער הייזעריעגר האָט זיך פערקייכט אין א שטילען כריפּענדען הוסט. נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעכאַפּט דעם אָטהעם האָט ער צוגעלעגט מיט כעס :

— אַט האָב איך פריינד און בעקאַנטע אין ניו יאָרק וואָס וואָלטען טהאָן פאַר מיר אַלצדינג ווען איך בין אין ניו יאָרק. שיקען מיר אָבער א טיקעט אויף צו קומען צוריק, דאָס וועלען זיי ניט טהאָן. דערמאָהן איך זיי וועגען קומען צוריק, הויבען זיי מיר אָן געבען אַלערליי טענות: ס'טייטש, דו ביסט אין גן־עדן און ווילסט זיך אומקעהרען אין גיהנום... בלייב, האָב געדולד, אפשר וועסטו זיך צוגעוואוינען... און נאָך און נאָך אַזעלכע טענות, און דאָ שפּיר איך אז מיינע טעג זיינען געצעהלטע . . . זעהט איהר, ווען איך זאָל דאָ שטאַרבען, וואָלטען זיי מיר אודאי וועלען האָבען אויף א ניו יאָרקער בית עולם. טאָ שיקט זשע מיר אויף א טיקעט ווען איך לעב נאָך — ניין, דאָס דוקא ניט. און ווייסט איהר, מיר איז קאָלאָראַדאָ אַזוי נמאס געוואָרען אז מיר שטיקט די לופט אפילו.

— אַט דאָס שריי איך דאָך — האָט זעליג צוגעבאַמקעט.

און גאַנצענע טעג פלעגען די ביידע אָפּזיצען און שיטען פעך און שוועבעל אויף קאָלאָראַדאָ און אויף די דאָקטוירים וואָס האָבען זיי אַהער געשיקט. און ענדיגען פלעגט זיך תמיד דער געשפּרעך מיט דעם דועט: וואו נעהמט מען אויף א טיקעט?

פרעגענדיג, שמעקענדיג אומעטום און זיך עצה'נדיג מיט וועמען ער האָט נאָר בעגעגענט, איז זעליג דערגאַנגען א נייס וואָס האָט אויף א רגע פערגאָסען זיינע איינגעדאַרטע באַקען מיט א רויטקייט פון פרייד.

ס׳האָט איהם עמיצער דערצעהלט, אז ווען מען וויל שיקען א טויטען קערפער פאַר בעערדיגונג, קיין ניו יאָרק אָדער ערגעץ אַנדערסוואו, מוז מען בעצאָהלען דעם דאָפּעלטען פּרייז פון א טיקעט. דערפאַר אָבער קען מיט דעם בר־מנן מיטפאָהרען איין פּאַסאַזשיר פריי.

— מען בעדאַרף בלויז — האָט זעליג׳ס יועץ געזאָגט — אויסגעפינען ווען און ווער עס שטאַרבט, און ניט איינער האָט שוין געכאַפּט אַן אומזיסטע רייזע אויף אַזאַ׳ן אופן.

אין אָבענד האָט זעליג דעם נייעם קוואַרטיראַנט דערצעהלט פון זיין ענטדעקונג.

די נייס האָט געהאַט א מאָדנע ווירקונג אויף חיים מוטשניק — אַזוי האָט דער נייער קוואַרטיראַנט געהייסען. אין זיינע תמיד האַלב־פערלאָשענע, יאוש־פולע אויגען, האָט אויפגעבליצט עפּעס א מין משונה׳דיגער פונק... ער האָט א קוק געטהאָן אויף זאַלקינד׳ן, אויף זיין פּנים, אויף זיינע ביינערדיגע באַקען, אויף די איינגעבויגענע פּלייצעס און אויף די בגדים וואָס זיינען אויף איהם לויז געהאַנגען...

חיים מוטשניק האָט געמאָסטען זאַלקינד׳ן מיט די אויגען ווי מען מעסט א בר־מנן אויף תכריכים...

א ווילדען פּלאָנטער פון געדאַנקען האָט זאַלקינד׳ס בשורה אריינגעבראַכט אין חיים׳ס מח. א וואָלקען פון אונבעשטימטע האָפנונגען און ערוואַרטונגען האָט פערצויגען זיין געוואוינליך שאַרפע און פערביטערטע פערצווייפלונג. ווי דורך א נעבעל האָט ער געזעהן א פּאַסאַזשיר־צוג... אין איינעם פון די וואַגאָנעס איז געזעסען

ער, חיים, און אין א צווייטען איז געלעגען א ווייסער גלאט־ארומגעהובעלטער ארון און אין דעם ארון איז גע־לעגען זאלקינד...

פון דאמאלס אן פלעגט זיך חיים נאכפרעגען עפטער און מיט מעהר אינטערעס, וועגען זאלקינד'ס צושטאנד...

און ווען זאלקינד פלעגט איהם דערצעהלען אז ער פערלירט אין וואג, אז די קליידער ווערען וואס א טאג אלץ לויזער אויף איהם, פלעגט אין חיים'ס אויגען ווי־דער אויפלעבען יענער משונה'דיגער פונק, וואס האט זיך בעוויזען אין זיינע שווינדזיכטיגע אויגען ווען זאלקינד האט איהם צוערסט דערצעהלט זיין ענטדעקונג.

איין מאל האט זיך זאלקינד אויפגעכאפט אין מיטען נאכט, פון זיין חבר'ס הוסטען, און פלוצלינג האבען זיך זיינע אויגען צוגליהט אין דער פינסטערניס, און האבען וועלפיש געקוקט אהין וואו דער הוסטענדער האט גע־קייכט און זיך געווארגען... און דאן האט זיך זאלקינד פערשעמט און האט זיך איינגענורעט אין דער קאלדרע אזוי ווי ער וואלט פרובירט מיט איהר פערדעקען די סטראשנע מחשבה... אבער איינשלאפען האט ער מעהר ניט געקענט. און אונטער דער קאלדרע האט אין זיין מח ארומגעטאנצט די פראגע:

— און ווי אז ע ר זאל שטארבען און זיינע קרובים וועלען איהם וועלען האבען אויף א ניו יארקער בית עולם?

א גאנצע נאכט האט זיך זעליג געווארפען אויף אלע זייטען, און גאנץ פריה איז ער אויפגעשטאנען, און צו־געהענדיג צו יענעם'ס בעטעל האט ער זיין חבר מיט

אמת'ן אויפריכטיגען מיטגעפיהל געפרעגט ווי ער פיהלט זיך...

דאָס מיטגעפיהל וואָס ער האָט ארויסגעוויזען צו דעם הייזעריגען קאַמעראַד, האָט איהם אליין הפנים גוטס געטהאָן . . . זעליג'ס פריינדליכע צערטליכע ווערטער צום חולה האָבען ווי אָפּגעשוויינקט עפּעס שמוציגעס פון זעליג'ס נשמה, און די נאַכט־געדאַנקען זיינען אויף א ווייַלע אין גאַנצען פערגעסען געוואָרען...

אָבער שפּעטער האָט דער געדאַנקען ווידער ארויסגעשפּראָצט, ווי א גיפטיגע קרייטעכץ וואָס מען האָט ניט אין גאַנצען אויסגעוואָרצעלט... און אין די פאָלגענדע טעג איז דער געדאַנקען געקומען אלץ עפטער און געוואָרען אלץ צודרינגליכער, און זעליג האָט זיך מיט איהם צוגעוואוינט...

זייט יענעם טאָג האָבען די ביידע שכנים אויפגעהערט אין גאַנצען צו ריידען מכח דעם דאָזיגען ענין — מכח א טויטען וואָס די קרובים ווילען האָבען אין ניו יאָרק פאַר בעערדיגונג.

און ווען זיי פלעגען זיצען בייטאָג פאַר'ן הויז און וואַרעמען די קראַנקע גליעדער אין דער מחיה'דיגער קאַליפאָרניא־זונן, פלעגען זיי ניט מעהר שמועסען פון זייער שותפות'דיגער האָפנונג, ווי אין אמאָליגע צייטען... יעדער האָט געטראַכט פאַר זיך, יעדער האָט געהאַט זיינע חשבונות.

שטונדען לאַנג פלעגען זיי אזוי אָפּזיצען, ניט רייַדענדיג א וואָרט, און פון העלערהייד, אזוי ווי זיך פּלוצלינג אָן עפּעס דערמאָנענדיג, פלעגט זעליג א פרעג טהאָן:

— נו, און אייער האלז וואָס מאכט ? האָט עפּעס געהאָלפען די איינשפּריצונג ?

— ווי א טויטען באנקעס — איז געווען חיים'ס קורצע תשובה, און ווידער פלעגט עס ווערען שטיל אויף א לאנגער צייט, ביז דער הייזעריגער חיים פלעגט, אזוי ווי סתם אין דער וועלט אריין ארויסכריפּען : —

— האָט איהר זיך ווידער געוואויגען ? וויפיעל וועגט איהר היינט ?

— ניט מעהר זאָל וועגען דער פעראיין־דאָקטאָר וואָס האָט מיך אהער געשיקט — פלעגט זעליג א מאך טהאָן מיט דער האנד.

און אזוי איז מען געזעסען טאָג פאר טאָג און גע־פיהרט א שטומע קאָנקורענץ.

.1910

דער פּראַקטישער מענש

(הומאָרעסקע).

עס עפּענט זיך אויף די טהיר און עס קומט אריין צו מיר א איד פון א יאָהר פינף און פערציג, וועלכען איך דערקען גלייך אלס א בעל־הבתי'שען משכיל פון דער היים וואָס איז אין „קאָלומבוס' מדינה" מגולגל געוואָרען ענט־וועדער אין א שנאַפּס־פּעדלער אָדער א „קאָלעקטאָר" פאַר א תלמוד תורה.

— איהר קענט מיך ניט—זאָגט ער—אָבער איך קען אייך. מיין זוהן קומט אָפט אריין צו אייך. מיין נאָמען איז יאַשפּע, חיים יאַשפּע. און טאַקי צוליעב מיין זוהן בין איך דאָס געקומען צו אייך — פרעגען אַן עצה און פאַראיינס בעטען א טובה...

איך קען זיין זוהן. דאָס איז א יונגער מאַן פון א יאָהר אכצעהן וואָס ברינגט מיר פון צייט צו צייט ווייזען זיינע ליטעראַרישע פּראָדוקטען, מעהרסטענטהיילס לאַנגע

עפּישע געדיכטע, און פיניגט מיך אָפּ גאַנצע שטונדען אומזיסט...

— איך וועל אייך אַלצדינג דערצעהלען, ווי פאַר אַן אייגענעם פאָטער — רעדט דער איד ווייטער און קוקט מיך אָן מיט רחמנות׳דיגע אויגען — אין דערהיים בין איך געוועזן אַ בעל־הבית אַ סוחר און האָב מײַנע קינדער געגעבען לערנען אין די בעסטע חדרים. פאַר מיין עלטערען, דעם וואָס איהר קענט, האָב איך געדונגען לעהרערס פאַר רוסיש און דייטש אויך. פאַר פינף יאָהרען צוריק זיינען מיר געקומען אין אַמעריקא, און זינט דעם פּלאָגט מען זיך... איך אַליין האָב שוין דורכגעמאַכט אַלע „שבעה מדורי גיהנום", שוין געהאַט אַ „סטענד" פון סאָדאַ־וואַ־סער, געפּעדעלט מיט ספרים, געוועזן אַ חזן אויף ימים־נוראים. אפילו שדכנות האָב איך שוין אויך פּרובירט... איצט בין איך אַ קאָלעקטאָר פאַר די תלמוד תורה „שערי תורה" אין בראַנזוויל. דערפון אַליין אפילו קען מען נאָך קיין לעבען ניט מאַכען, האָב איך צוויי אינגלעך זאָלען לעבען און געזונד זיין, פערקויפען זיי צייטונגען, און ווי עס איז קומט מען שוין דורך און מען איז מיט לייטען גלייך.

רב חיים יאשפע דערקענט הפנים נאָך מיין געזיכט אַז איך ווער אונגעדולדיג און קומט צום סאַמע ענין :

— איך וואָלט שוין צופרידען געוועזן. איהר ווייסט דאָך, מען פּאַסט זיך צו... ליגט מיר אָבער מיין עלטערער זוהן ווי אַ מיהלשטיין אויפ׳ן קאָפּ. איך קלער, וואָס וועט פון אַזעלכען ווערען דער תכלית ?...

— וואָס וואָלט איהר כדומה געוואָלט עס זאָל ווערען פון איהם ? — בין איך טשיקאַווע צו וויסען.

— איך וואָלט געוואָלט ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש... אָט איז מיט מיר צוזאַמען אויפ׳ן זעלבען שיף אַריבערגעקומען מיינער אַ שכן פון דער היים — איז זיין זוהן שוין אין אַ סטאָר און פערדיענט זיינע צוועלף דאָלאַר אַ וואָך, און מיט דער צייט וועט ער ווערען אַ ביזנעסמאַן. איך זאָג צו מיינעם, ווילסט קיין ביזנעסמאַן ניט זיין ? טאָ שטודיר עפּעס. גלויבט מיר, איך, מיין ווייב און מיינע קינדער וואָלטען פון אונזער לעצטען ביסען אָפּגעריסען, אבי ער זאָל קענען שטודירען און זיך צו עפּעס דערשלאָגען. האָט ער זיך אָבער איינגענומען אין קאָפּ נאַרישקייטען און קיינער קען איהם בשום אופן ניט איבעררעדען... ער זאָגט ער איז אַ פּאָעט, און גאַנצענע טעג, רק דאָס זיצט און דאָס שרייבט...

— איך טענה צו איהם, דאָ איז אַ פּראַקטישע לאַנד און יעדער מוז ווערען אַ פּראַקטישער מענש, און ער זאָגט : טאַטע, דו פערשטעהסט ניט אויף אַזעלכע זאַכען, און פערקלאָפּט זיך ווידער אין שלאָף צימער און שרייבט גאַנצע מגלות...

אין דעם אידען׳ס אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען, און מיר האָט פערקלעמט ביי׳ן האַרצען. וואָלט איך איהם כאָטש געקענט פערזיכערען, אַז זיין זוהן וואַקסט אַ גדול... איך האָב זיך אָבער גראָד דערמאָנט אָן דעם לעצ־טען פּאָעמאַ וואָס דער יונגער יאַשפּע האָט מיר נעכטען געוויזען, און איך האָב סימפּאַטיזירט מיט׳ן אַלטען.

— איך בעט אייך, ווי גאָט איז אייך ליעב — האָט מיך דער קאַלעקטאָר אָנגענומען ביי דער האַנד — רעדט מיט איהם איבער... ער האַלט פון אייך אַז עולם ומלואו, און וואָס איהר וועט זאָגען וועט ווירקען. פועל'ט ביי איהם ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש און אוועק־ווארפען זיינע חלומות צו ווערען אַ מחבר...

איך האָב דעם אַלטען צוגעזאָגט אַז איך וועל זיך שתדל'ען, הגם איך האָב פאָראויס געוואוסט אַז דאָס איז ניט קיין גרינגע אויפגאַבע.

ער האָט מיך שטארק בעדאַנקט און געזאָגט אַז ער וועט מיך קיין מאָל ניט פערגעסען.

— און אַז איך בין שוין דאָ — זאָגט ער צו מיר, אַרויסנעהמענדיג פון בוזעם־קעשענע אַ פּעקעל געלע גע־דיכט־בעשריעבענע בלעטער — וואָלט איך אייך געוואָלט עפּעס ווייזען...

איך האָב זיך אָנגעשטויסען אַז דאָס וויל ער מיר גע־בען איבערלייענען זיין זוהן'ס כתבים און האָב זיך שוין מכין געווען איהם צו דערקלערען אַז אַלץ וואָס דער יונגער יאשפּע האָט געדיכטעט קען איך שוין פון פריהער, אָבער דער אַלטער האָט מיך פערכאַפּט...

— דאָס זיינען מיינע אייגענע — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייכעל — דאָס איז אַ פּירוש אויפ'ן זוהר געשריבען לויט דעם היינטיגען גייסט... איך אַרבייט שוין אויף דעם אַ יאָהר צוואַנציג און דענק מיט גאָטעס הילף, דאָס אַמאָל אָפּצודרוקען... איך ווייס אַז איהר וועט דערפון אָנ־קוועלען...

איך האָב איהם אָנגעקוקט פער'חידוש'ט...

— ווי איך זעה — זאָגט ער צו מיר מיט שטראַה־
לענדע אויגען — האָט איהר הפנים געמיינט אז איך בין
אַן עם הארץ און איהר וואונדערט זיך ווי קומט דאָס צו
מיר... איך האָב נאָך מיט פינף און צוואַנציג יאָהר צו־
ריק, געשריבען אַן ארטיקעל אין „המליץ" — „על החנוך"
האָט עס געהייסען און עס האָט אָנגעמאַכט אַ רעש.. אָבער
צו מיין ארבייט אויפ'ן זוהר קומט עס ניט. איהר לעזט
עס דורך...

ער האָט געזעהן מיין שטומען פּראָטעסט און האָט
צוגעלעגט :

— איך מיין ניט דוקא איצט אויף דער מינוט... אָבער
שפּעטער לעזט עס דורך און זאָגט מיר אייער מיינונג.
איך וועל אריינקומען צו אייך מאָרגען...

איך האָב איהם צוגעזאָגט...

ער האָט זיך אָפּגעזעגענט, אָבער שוין שטעהענדיג אין
טהיר האָט ער זיך ווידער אומגעקעהרט און געזאָגט :

— אָבער למען השם, פערגעסט ניט איבערצורעדען
מיט מיין זוהן ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש און
אוועקוואַרפען זיינע שרייבערייען...

.1912

„הענעסי"

ווען „הענעסי" האָט צום ערשטען מאָל אויפגעמאַכט זיינע צוגעקלעפּטע אויגלעך, האָט זיך גאָט'ס שעהנע וועלט פאַר איהם אַנטפּלעקט, אין דער געשטאַלט פון אַ בערגעל מיסט אויף דעם הינטער־הויף פון אַ ביער־שענק, און אויף דעם דאָזיגען בערגעל איז ער געלעגען — אַליין.

„הענעסי" איז נאָך געוועזען צו יונג צו פילאָזאָפירען, און אַ חוץ דעם איז ער געוועזען אַ הונד — וואָס איז בכלל ניט מסוגל צו פילאָזאָפירען. ער האָט אַפילו ניט פערשטאַנען אַז על פּי יושר, האָט ער איצט געזאָלט האָבען נעבען זיך אַ מאַמען.

לויפען אָדער אפילו געהן געהעריג האָט ער ניט געקענט, און הונגעריג איז ער געוועזען, איז ער אומגעקראָכען און געסקאַוואָטשעט, ניט כדי אָנצוציהען אימעצען'ס אויפמערקזאַמקייט, נאָר פשוט ווייל איהם האָט וועה געטהאָן.

ווי לאַנג ער איז אַזוי ארומגעקראָכען, איז שווער צו זאָגען. אין דעם לעבען פון הינט האָט צייט לחלוטין קיין

ווערטה ניט, און אויף אזא קליינינקייט שטעלט מען זיך ניט אָפּ, ווען מע שרייבט די ביאָגראַפּיע פון אַ מאַפּס אָדער אַ פודעל.

פאַרנאַכט, ווען „הענעסי" האָט דערשפּירט אין זיין דונקעלען מח, אַז דער סוף פון אַ קליינעם הינדטעל וואָס האָט קיין בעל־הבית ניט, איז — אויסצוגעהן פון הונגער, האָט זיך אַ רויטער בעוואקסנער פּנים ארונטערגעבויגען צו איהם און אַ דיקע שווערע האנד האָט איהם אַ נעהם געטהאָן און ערגעץ וואו געטראָגען.

מיט אַ פּאָר מינוטען שפּעטער איז „הענעסי" געווען אין „דזשים'ס סאַלון" (שענק), דער צענטער פון אַ טוץ שכור'ע און האַלב־שכור'ע „אַלטע קונדען", וואָס האָבען געהאַלטען אַ מיטינג איבער איהם, ריכטיגער געזאָגט, ווענגען אַ פּאַסיגען נאָמען פאַר איהם.

און דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען ווי שטרענג אינדיווידועל עס איז געווען דער געשמאַק פון דזשים'ס קונדען. די מיינונגען זיינען געווען פערשיעדען.

דער „גרויסער טאָם" האָט אויסגעקליבען דעם נאָמען „ביג סקונער" (גרויסע ביער־גלאָז), וועלכער האָט אויסגעדריקט דעם העכסטען אידעאַל לויט טאָם'ס לעבענס־אנזיכט... דער „הינקעדיגער סמיטה", וואָס פערקויפט אַ גאַנצען טאָג שוך־בענדלעך, איז מעהר נוטה געווען צו דעם ממשות'דיגען „פּרי־לאָנטש" (פּרייער צובייסען), און האָט געקלערט, אַז אזא נאָמען וועט זיין מזל'דיג, און „דיק דער הויקער" האָט געוואָלט פעראייביגען זיין ליעבלינגס־שנאַפּס „אָלד־קענטאָקי" און האָט געוואָלט דערמיט מזכה זיין דעם ניי־געפונענעם.

ווען אימעצער האָט געהאט די חוצפה פאָרצולעגען, אַז מע זאָל דעם יתום רופען „טשו טאָבעקאָ״ ((קיי טאַ־באַק), איז דער „באַרטענדער״ (שענק־קעלנער) ערשיע־נען אויף דער סצענע און האָט אונטערבראָכען די קאָנ־פערענץ. א נאָמען געבען — האָט ער ייִרקלערט — דאַרף קיין אנדערער ניט ווי ער. און הייסען וועט דער הונד — „הענעסי״, א בראַנפען וואָס האָט ניט זיין גלייכען, פון אלאַסקא ביז מעקסיקאָ. זיין מיינונגס־ערקלערונג איז געווען אַן אולטימאַטום, באַם לאו האָט ער נעסטראַשעט איטליכען און אלעמען צושטעלען בחנם א „פאָר בלאָע שפּאַקולען״, וואָס האָט אויף דער שפּראַך פון געוועהנליכע בשר־ודם׳ס געהייסען א פּאָר סיניאַקעס אונטער די אויגען.

דער באַרטענדער איז געווען א מי שהיה „פּרייז־פּיי־טער״ (פּראָפעסיאָנעלער ראַנגלער), און א חוץ דעם האָט איהם זיין „אמט״ געגעבען געניג ווירדע, אַז זיין וואָרט זאָל רעספּעקטירט ווערען.

נאָכ׳ן נאָמען געבען האָט מען פון ערגעץ־וואו גע־שאַפען א ביסעל מילך און דער קליינער „הענעסי״ האָט גענומען קלערען וואָס פאַר א טהייערע זאַך עס איז צו זיין א הונד.

און פון דאַמאָלס אָן איז „הענעסי״ געוואָרען א מיטגליעד פון דזשים׳ס קאָלאָניע, צוגלייך מיט דעם „גרויי־סען טאָם׳ען״ און דעם „הויקערדיגען דיק״. ער איז נאָך געווען א גרעסערער תושב פון זיי. ז י י פלעגען מוזען דעם דאָזיגען טרינק־גן־עדן פערלאָזען איינס ביי נאַכט, אויב ניט פלעגט דער געוועזענער „פּייטער״ אָנכאַפּען

פאר׳ן קאַלנער און ארויסוואַרפען. לאפוקי „הענעסי״ — ער האָט אין סאלון גענעכטיגט אויך.

ער האָט זיך פון טאָג צו טאָג געפיהלט אלץ מעהר היימיש. קיין יחוס האָט מען דאָ ניט געדארפט און קיין דרך ארץ האָט זיך ניט געפאָדערט. וואָס מע האָט יא גע־דארפט איז געווען, צו קענען פערטראָגען דעם ריח פון טאַבאַק און אויסגעוועפּטע ביער, און דאָס איז דעם מיסט־געבאָרענעם ניט שווער אָנגעקומען.

עסען איז געווען פיעל דאָס הארץ געלוסט. דערויף האָבען געקלעקט די שיריים פון דע „פרי לאָנטש״, טהאָן האָט ער קיין זאַך ניט געדארפט. איז „הענעסי״ געוואַקסען און איז געוואָרען אַ גרויסער און קלוגער הונד.

ער איז געווען אויסגעבונדען מיט אלע בעזוכער פון דעם שענק. ער האָט איטליכען געגוי געקענט און פלעגט זיך די טהיר עפענען און אַ פּנים חדשות איז געקומען, פלעגט „הענעסי״ זיך אַזוי לאַנג רייבען ארום דעם באר־טונדער׳ס קניע, ביז יענער האָט איהם פאַרגעשטעלט... אויב ניט פלעגט ער בילען מיט אַ שטילער קלאַגעדיגער שטים.

און דער בארטענדער פלעגט כמעט תמיד זיין בע־געהר ערפילען...

ווען עס פלעגען ניט זיין קיין קונדען פלעגט דער בארטענדער אָנפיהרען מיט איהם לאַנגע געשפרעכען. אַז „הענעסי״ האָט זיי אלע גוט פערשטאַנען האָט מען גע־קענט זעהן פון דעם וואָס ער פלעגט די גאַנצע צייט פון דעם שמועס ניט אראָפּנעהמען די אויגען פון זיין ג׳פאטער. אָפט פלעגט איהם דער בארטענדער לערנען „טריקס״,

(קונצען). קיין גרויסער מאדים אויף קאָמעדיאַנטסקע שטיק איז אייגענטליך „הענעסי" ניט געווען, אָבער שטעהן אויף די הינטערשטע פיס האָט ער צו שטאַנד געבראַכט, און זיין פּאָפּולאַריטעט איז געשמיגען.

פון סאַלון פלעגט „הענעסי" זעלטען־ווען ארויסגעהן. די דרויסענדיגע וועלט האָט געהאַט פאַר איהם אַ קנאַפּען חן. אָפט פלעגט ער צוגעהן צו דעם נידעריגען שויי־פענ־סטער און ארויסקוקען און זעהן די טראָמוויים און די וועגען און די אויטאָמאָבילען, ווי זיי לויפען ראַשיג הין און הער. איהם פלעגט נעהמען שווינדלען אין די אויגען. ער איז געווען צופריעדען וואָס ער קען זיין אינוויינינג און דאַרף זיך ניט אומטרייבען צווישען דעם דאָזיגען טומעל.

איין מאָל האָט זיך איהם פאַרוועלט מאַכען אַ שפּאַ־ציער. ער איז מיט אמאָל נעלם געוואָרען אויף אַ גאַנצען טאָג, און שפּעט ביינאַכט ווען ער איז צוריקגעקומען איז ער געווען אַ פערבלוטיגטער און אַ צושלאָגענער.

פון דעם טאָג אָן האָט ער ניט געוואַגט אַ פוס ארויס־צו שטעלען ווייטער ווי דער טראָטואַר פאַר'ן סאַלון.

„הענעסי" האָט געוואוסט אַז ער איז אַ הפקר־הונד. אַנדערע הינט האָבען געטראָגען קאָלנערס מיט בלעכלעך אָנגעהאַנגען אויף די העלזער. ער האָט ניט געהאַט, ניט קיין קאָלנער און ניט קיין בלעכעל.

ווען „הענעסי" איז אַלט געווען דריי יאָהר האָט ער געהאַט זיין ערשטען אמת'ן שרעק.

ער האָט זיך גראַד געוואַרעמט נעבען דעם סאַלון ווען דער „הונד־וואָגען" איז אָנגעפאָהרען, און איידער ער האָט זיך נאָך אַרומגעזעהן איז שוין „הענעסי" געלעגען

אין אן ענגען שטייג, צוזאמען מיט א גאנצען ערב־רב פון אזעלכע הפקר־הינד ווי ער. „הענעסי” האט ארויסגעלא־זען א וואי וואס האט דערגרייכט אזש אין סאלון אריין.

אויף זיין הילף־רוף זיינען געקומען קודם דער באר־טענדער און הינטער איהם די „אלטע קונדען”. דער הינ־קעדיגער סמיטה” האט זיך דער ערשטער אויסגערופען מיט א פינף־סענטיגען, און מטבעות זיינען געקומען פון אלע זייטען ביז עס איז געווארען דער האלבער דאלער פאר וועלכען מען האט „הענעסי׳ן” אויסגעקויפט פון דעם הונד־כאפער...

אריינגעפיהרט צוריק אין סאלון האט מען איהם מיט גרויס פאראד און עס איז געווארען א שמחה...

דעם טאג האט דזשים׳ס סאלון געטהאן גלענצענדע געשעפטען. מע האט זיך געפרעהט וואס „הענעסי” איז נצול געווארען, און מע האט געטרונקען לכבוד איהם מעהר ווי געוועהנליך.

אין יענעם זעלבינען טאג, האט דער בארטענדער גע־געבען הענעסי׳ן די ערשטע לעקציע ווי צו טרינקען ביער און האלטען אן אנגעצונדענע ליולקע אין מויל...

לכתחלה זיינען דיביידע עובדות אנגעקומען הע־נעסי׳ן זעהר שווער. אבער סוף־כל־סוף האט ער זיך דאך אויסגעלערענט, און זיין פאפולאריטעט איז נאך מעהר געוואקסען.

דער קאשמאר וואס האט איהם געדריקט איז נאר גע־ווען דער „הונד־וואגען”. אפט ווען ער פלעגט ליעגען אין א ווינקעל און דרעמלען נאך א געשמאקער סעודה, פלעגט ער זיך אויפכאפען מיט א שפרונג, און נעהמען

וואָיען : ער האָט געזעהן א „הונד־וואָגען" אין חלום...

אלע פּאָר מאָנאט פלעגט זיין שרעק בעשטעטיגט ווע־רען. קוים פלעגט ער זיך אמאָל ארויסכאַפּען אויף א מינוט, פלעגט אזוי ווי פון אונטער דער ערד ארויסוואקסען דער „וואָגען" און אימעצער פלעגט אראָפּשפּרינגען און איהם ארייגשליידערען צווישען א כאָפּטע פון בילענדע און זיך צאַפּלענדע בעשעפּעניסען...

און יעדעס מאָל פלעגט ער ארויסלאָזען א לאַנגען וואָי, און דער באַרטענדער מיט די „אַלטע קונדען" פלעגען ארויסלויפען. דאָס געלט פלעגט צוזאַמענגעקליבען ווערען און ער איז געווען אָן אויסגעלייזטע...

ביסלעכווייז האָט „הענעסי" פערלאָרען דעם גאַנצען פּחד.

— נישקשה — האָט ער געקלערט — מיך וועט מען ניט נעהמען... איך האָב פריינד וואָס זיינען פאַר מיר שטאָל און אייזען. און „הענעסי" איז געוואָרען א זקן אין דזשים'ס סאלון. קיין רויהע פלייש אפילו האָט ער שוין ניט געקענט איינבייסען, געקאָכטע האָט ער געמוזט האָבען.

די „קונצען" זיינען ניט מעהר געגאַנגען. ער האָט פּרו־בירט איינמאָל זיך שטעלען אויף די הינטערשטע פיס איז ער מיאוס אנידערגעפאלען. און וואָס דער באַרטענדער האָט ניט צורעדט און צוטהאָן, די ליולקע פלעגט זיך בשום אופן ניט איינהאַלטען אין „הענעסי'ס" מויל...

אָבער דער באַרטענדער האָט צו גוט געקענט „הע־נעסי'ס„ בערייטוויליגקייט צו טהאָן זיין רצון, און האָט

פערשטאַנען אַז ערוואַרטען פון „הענעסי'ן" אויף דער על־
טער, די קונצען פון זיין יוגענד, דאַרף מען ניט. און „הע־
נעסי" איז געוואָרען אויסגעדיענט. מיט די בעזוכער פון
סאַלון האָט ער זיך ניט מעהר גע'חבר'ט. איז אימעצער
אַ נייער געקומען, איז ער איהם געווען גאַנץ גלייכגילטיג,
זיינע אויגען זיינען געווען מיעד און פערפלושט, און
גאַנצענע טעג פלעגט ער ליעגען נעבען דעם טאַמבאַנק פון
דעם „פרי לאַנטש", און שלאָפען.

איין מאָל אין אָנהויב פריהלינג, ווען אין סאַלון איז
דורך אַ פענסטער אריינגעפאַלען אַ ברייטער פּאַס פון
ליכט און האָט בעגילט אי דעם באַרטענדער אי די פּאָאַר
אָפּגעריסענע תושבים וואָס האָבען געטרונקען זייערע
„סקונערס" — איז „הענעסי" ארויסגעקראָכען פון זיין
ווינקעל און איז מיט לאַנגזאַמע שלעפּעדיגע טריט ארוים
אויף דער גאַס נעבען דעם סאַלון. אָבער איידער ער האָט
נאָך בעוויזען איינצואַטהעמען אַ פּאָר זופּען פון דער פרי־
שער פריהלינג־לופט, איז אָנגעקומען דער פּאַטאַלער וואַ־
גען...

„הענעסי" האָט מיט די לעצטע כחות ארויסגעלאָזען
אַ לאַנגען הייזעריגען וואָי, און האָט געוואַרט...

דער באַרטענדער איז ניט געקומען, און אַ פּאָר שכורים
זיינען געשטאַנען און האָבען געלאַכט.

„הענעסי" האָט געוואָיעט מיט מסירת נפש. אפשר
האָט דער באַרטענדער ניט געהערט ?...

און ווען דער באַרטענדער איז ענדליך ארויס, האָט
„הענעסי" ארויסגעשטעקט צו איהם אַ לאַפּע דורכ'ן שטייג.

אָבער דער באַרטענדער האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט צו איהם: —

— „הענעסי" ברודער, מיר קענען מעהר קיין געלד אויף דיר ניט אויסגעבען. ביסט צו אַלט, ברודער...

דער וואָגען איז אָפּגעפאָהרען לאַנגזאַם און דורך די גראַטעס האָט „הענעסי" געקוקט תחנונים'דיג אויפ'ן באַר־טענדער און געוואָיעט...

.1912

אַ פּאַסירונג

די זונן האָט זיך הינטער די בערג אויף איהר נאַכט־געלעגער אַראָפּגעלאָזען, אָבער אַ האַלבער הימעל האָט נאָך געגליהט פון איהר אַנדענק... אַלע ווײַלע האָט זיך אַ נײַע פאַרב בעוויזען און קוים האָט זיך דאָס אויג מיט איהר אָנגעקוויקט, האָט שוין אַ צווייטע איהר פּלאַץ פערנומען... צאַרטער און מאַטער און בענקענדער איז דער מערב געוואָרען, ביז דער טאָג איז געוועזן פערמעקט און צווישען די צווייגען האָט דער ווינד זיין אָבענד־קלאָג אָנגעהויבען...

איך בין געזעסען אין אַ פערדרוקטען ווינקעל פון דער ווערענדאַ און האָב זיך דערמאָנט: —

איך פאָהר דורך אַ לאַנגער וויסטע. רונד און אַרום די נאַקעטע גראָע פּרעירי און זעלטען ווען אַ פּאָר הייזלעך... דער צוג לויפט און דער לאָקאָמאָטיוו וואַרפט מיט פעראַכטונג שטיקער רויך אין דער ווילדערניס אַריין... די רעדער קלאַפּען פערביטערט־מאָנאָטאָן אויף די רעלסען... איך קוק אַרויס אויפ'ן הימעל — וואָלקענס, שווערע און בלייערנע, פּויזען פון איין ברעג צו דעם אַנדערען און

לאָזען אַ שטראַהל פון דער זונן ניט דורך... אין וואַגאָן זיצען מענשען, מיעדע, פערמוטשעטע פון דער טויזענד־מייליגער נסיעה. די פּנים'ער זיינען געל, פערשלאָפען און מיאוס...

דער צוג ווערט מיט אַמאָל אָפּהענדיג. אַ שרעקליכער פערצווייפעלטער סוויסטש, און דער לאָקאָמאָטיוו סאָפּעט ווי אַ פערד נאָך אַ שווערען געלאָף... די וואַגאָנעס קריכען און קריכען... אַ טרייסעל הינטערוועלאך, און זיי האָבען זיך אין גאַנצען אָפּגעשטעלט.

מיר זיינען ביי אַ קליינער סטאַנציע אין מיטען פון אַ מדבר. די דאַמפּף־חיה דאַרף זיך מיט וואַסער אָנטרינ־קען, און דאַן וועלען מיר ווידער פאָהרען און פאָהרען...

איך שטרעק אַרויס דעם קאָפּ דורך'ן פענסטער און זעה —

ווי קומט זי דאָ ? וואָס טהוט זי דאָ ? שלאָף איך נאָך אַלץ און זעה זי אין חלום ?

אויפ'ן וואָקזאַל נעבען דעם אָרעמען בעאַמטען שטעהט אַ נימפע ערשט פון אַ ליעדער־בוך אַרויס...

דער ווינד וואַרפט איהרע גאָלדענע האָאר אויף דעם פרישען לויטערען פּנים... און די גרויסע בלאָע אויגען קוקען מיך אָן שמייכלענדיג...

די באַקען רויטלען זיך ווען זי דערזעהט מיין נייגיריגען בליק, און די פאַנאַנדערגעעפענטע אָבער שטומע ליפּען, דאַכט זיך זאָגען : —

קום אַרונטער און בלייב דאָ...

א סוויסטש, און מיר פאָהרען שוין ווידער... דאָס מיידעל פּאַכט, שעמעוודיג און לאַכענדיג, מיט איהר טאַ־שענטוך, און מיינע אויגען ציהען און ציהען זיך צו איהר ביז זי ווערט פערשוואונדען ווייט, ווייט הינטער אונז...

אָבער איהר בילד האָב איך... דאָס וועל איך קיינמאָל אין לעבען ניט פערגעסען... אייביג זאָל עס פערבלייבען ביי מיר אין זכרון. מיין הארץ איז פול מיט רערמיט...

איך מאַך צו די אויגען... אָט זעה איך זי מיט איט־ליכען שטריך פון געזיכט... אָט זעה איך די גרויסע ליכ־טיגע אויגען איהרע, די הענד מיט די ווייסע לאַנגע פינ־גער, די ברוסט, די לענדען...

איך מוז עס תמיד געדענקען...

די אויגען זיינען מיר מיעד און שלעפעריג, אָבער איך האָב מורא אז דער איינדרוק וועט פערגעהן, איך מוז וואך זיין ביז איך וועל איהר געשטאַלט איינגברענען אין געדעכטניס...

איך וועל אפילו די צייטונג ניט לייענען... קודם מוז איך זיכער זיין אז איך האָב אלע איהרע שטריכען...

מיר פאָהרען און פאָהרען...

איצט ווייס איך שוין אז זי איז אויף אייביג איינגע־דריקט אין מיין געדאנקען...

א דאמע ניט ווייט פון מיר וויל ביי מיר אויסגע־פינען ווי ווייט מיר האָבען נאָך ביז שיקאגאָ... איך ענט־פער האסטיג, איך וויל ווידער טראַכטען פון י ע נ ע ר...

אָבער ווי שרעקליך !...

אַט נאָר וואָס האָב איך דאָך איהרע פינגער געזעהן אַזוי דייטליך, און שוין קען איך זיך ניט עראינערען ווי זיי האָבען אויסגעקוקט אַקוראַט...

אין וואַגאָן האָט אימעצער זיך צולאַכט אויפ'ן קול... ער שטערט מיך.

ווי האָט ז י געמאַכט מיט דעם טאַשענטוך ?...

אַ נעבעל האָט זיך פערצויגען איבער איהר אַרעם און איך קען בשום אופן ניט אויסמאָלען זיך דעם עלענבויגען...

דערפאַר די פיגור, זי וועל איך פעסטהאַלטען...

דער צוג האָט זיך ווידער אָפּגעשטעלט. מענשען קומען אַריין, קעגען מיר האָט זיך אַוועקגעזעצט אַ פאַרמער מיט אַ באָרד, וועלכע הויבט זיך ערשט אָן אונטער דער מאָרדע... פאַר וואָס האָט ער זיך גראַד געזעצט מיר אַקעגען ?...

איך קעהר זיך אָפּ צום פענסטער און נעהם אויס־מאָלען פון דאָס נייַ ווי ז י האָט זיך אויסגעבויגען ווען דער צוג האָט אָנגעהויבען געהן...

אָבער איהר בוזעם איז מיר פון העלער הויט נעלם געוואָרען...

איך ראַנגעל זיך מיט נעבלען וואָס ציהען דאַכט זיך פון אַלע זייטען און פערטונקען, פערטונקען ביסלעכווייז איהר קערפּער...

אָבער דער פנים... ווי ליכטיג ער שיינט אַרוים פון די אַלע נעבלען, די ווייסע דופּטיגע באַקען, די גרויסע לאַזורנע אויגען, די האַלב־צועפענטע ליפּען, דער שלאַנקער האַלז...

דער קאָנדוקטאָר איז אַריין איבערצוקוקען די בי־לעטען. וואָס איז דאָס פאַר אַן אָנשיקענים ?

נו, א דאנק גאָט ער איז שוין ווידער אוועק. איצט זעה איך ווידער דעם פּנים, די אויגען, די ליפּען, דעם... ניין, דעם האלז קען איך בשום אופן ניט דערמאָנען... איך פּרוביר, אָבער עס געהט ניט...

גאָט מיינער, די באַקען ווערען אויך מטושטש... איך מאַך א געוואַלדיגע אָנשטרענגונג. עס העלפט ניט, פער־פאַלען...

בלויז רויטע ליפּען שמייכלען צו מיר און זאָגען צו מיר: —

קום דאָ אראָפּ און פערבלייב מיט מיר...

אימיצער פרעגט ווער עס וויל אפּעלסינען קויפען. איך שאָקעל מיט'ן קאָפּ „ניין". דער פּארמער פּאַרקעט זיך אין קאָרב און זוכט א גרויסען אפּעלסין און נעהמט איהם שיילען מיט א דאָרפישען מעסערל...

איך מאַך צו די אויגען...

וואו זיינען די ליפּען ?...

פון דעם נעבעל זעהען זיך נאָר קנוילען גאָלדענע האָאר און גרויסע בלאָע אויגען...

ז י י געדענק איך אקוראַט...

איך האַלט צוגעדריקט די ברעמען און טראַכט פון זיי...

ווי לאַנג האָב איך געשלאָפען ?... קענטיג א לאַנגע צייט. מיר שטעהען נעבען א גרויסער סטאַנציע. אויפ'ן וואקזאַל שלעפּט מען קאסטענס און טשעמאָדאַנעס... גע־

שרייען און נעלאף... א דינער רעגען הויבט אָן צו טריפען,
עס איז קענטיג שפעט אין דער נאכט...

איך וועל ווידער טראכטען פון איהר...

איך טוליע זיך איין אין א ווינקעל.

אָבער צו שפעט... דאָס מיידעל איז פערגאנגען.

איך קען זיך אויף קיין פאל ניט דערמאָנען ווי די
אויגען האָבען אויסגעזעהן...

פערלאָרען, פערלאָרען אויף אייביג...

.1912

נײסטער

די געשיכטע פון אַ בילד

.1

אַמאָהל מיט יאָהרען און יאָהרען צוריק, האָט גע־לעבט אַ קינסטלער וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער וועלט מיט אַ קוס פון גאָט און מיט אַ קללה פון דעם אשמראי. דער קוס איז געווען די גאבע צו קענען מאָהלען שעהנע בילדער און דער פלוך איז געווען — אָרעמקייט.

און די מתנה פון גאָט האָט געלאַכט פון דעם טייַ־פעל'ס ממשלה, און פון יאָהר צו יאָהר איז זי געוואַקסען און האָט זיך פונאַנדערגעבליהט אַלץ מעהר. אַזעלכע פאַר־בען און אַזעלכע געזיכטער ווי דער יונגער מאַהלער האָט געפּינזעלט האָט נאָך די וועלט ניט געזעהן, און דער גרויַ־סער ראַפּאַעלאָ האָט ענדליך אַ יורש געפונען וואָס האָט איהם איבערגעשטיגען...

דורך די ענגע פענסטער פון דעם שמוציגען גיבעל־שטיבעל, וואו דער מאַהלער האָט געוואוינט און גע־אַרבייט, פלעגט אַריינשטראָמען געגוג ליכט ער זאָל זיינע גרויסע זעהונגען קענען אויפ'ן לייַנוואַנט ברענגען, און אין

זיין הארצען האָט ער געהאַט דריי הונדערט מיט צעהן וועלטען וואו דאָס לעבען איז געווען לויטער שעהנהייט און גלאַנץ, און זיין קאָפּ איז געוועזן א קעניגרייך פון געטער און העלדען און נימפען און ווייס־לייביגע פרויען...

א שטיקעל ברויט מיט א ביסעל מילך פאַר זיין נאָה־רונג און לייווענט און פאַרב פאַר זיין ארבייט — דאָס איז אַלץ וואָס ער האָט געדאַרפט.

האָט ער א מייסטערווערק פאַרטיג געמאַכט — האָט ער אָנגעטהאָן זיין אָפּגעריבענעם אויבער־בגד און האָט עס אוועקגעטראָגען ערגעץ אין א קליינער גאַס וואו ער האָט דערפאַר געגוג געקראָגען צו דערהאַלטען זיין גוף. און ווען ער איז געגאַנגען צוריק אַהיים מיט די זילבער־מטבעות אין קעשענע און אָהן זיין בילד, האָט ער גע־טראַכט :

דאָס בילד איז מיינס, און וואו עס זאָל ניט זיין און ווער עס זאָל עס ניט בעזיצען — מ י י נ ס וועט עס תמיד בלייבען...

און אַזוי טראַכטענדיג האָט ער געשמייכעלט און זיך גענומען צו א צווייטען בילד...

.2

די וועלט האָט געוואַרט אויף זיין טויט אום איהם זיין לאָרבער צו געבען. ער האָט עס געוואוסט, און ער האָט געטראַכט אַז אַזוי דאַרף עס זיין... א קורצעס מענ־שען־לעבען, אַלס א פּרייז פאַר לאַנגע אונשטערבליכקייט,

איז געווען ביליג. און ער איז געווען מרוצה צו בעצאָהלען אזא קליינעם מקח...

ער האָט צופיעל האָלד געהאט זיין ארבייט צו האסען די וועלט — די וועלט וועלכע האָט איהם ניט אנערקענט. און אזוי לאנג ווי די זונן האָט איהם געשאָנקען גענוג שטראהלען פאר זיין מאָהל־ברעט, און ברויט האָט ער געהאט און יונג איז ער געווען, איז ער געווען גליקליך און האָט געלאכט צו זיך אליין, מיט ווייסע געזונדע צייהנער, וועלכע זיינען פון פלייש־עסען קיין מאָל ניט קאליע געווארען...

פארנאכט פלעגט ער אליין שפאצירען דורך די דונקעלע אלעען פון פארק און אריינציהען די זיסע אבענדלופט מיט דעם בעוואוסטזיין פון איינעם וואָס האָט זיין טאָג־ארבייט עהרליך פעררינבט און מיט דעם אנגענעהמען געפיהל אז ער איז אָן עושר, און האָט אוצרות וואָס דער רייכסטער פערמאָגט ניט.

.3

אָבער דער אשמדאי האָט געפאָדערט די ערפילונג פון זיין פלוך...

איין אבענד שפאצירענדיג אין פארק, האָט דער גאָטגעקוסטער קינסטלער, דערזעהן א פרויען־געשטאלט וואָס האָט לויז־געלאָזט טויזענד ווילדע געלוסטען אין זיין הארצען... פון אלע חלומות איז געווארען איינער און דער איינער האָט איהם בעגלייט סאי טאָג, סאי נאכט.

זי איז געווען פון אן אנדער וועלט און ניט פון זיין שטאנד. בלויז אַרויפּקוקען האָט ער צו איהר געקענט, און טרינקען איהר שעהנהייט ווי ער פלעגט טרינקען די שעהנהייט פון דעם ראָזאָווען מאָרגען — פון ווייטען...

ער האָט געהאט צופיעל שטאָלץ נאָכצוגעהן און דרינגען און אויסבעטלען גנאדען־ליעבע... און עס וואָלט אויך ניט געהאָלפען.

צום ערשטען מאָל אין לעבען האָט א ביטערקייט ארויסגעקוואָלען פון א שווארצען ווינקעל אין זיין נשמה, און ער האָט גענומען פיינט האָבען צוערשט זיין אָרעמקייט און דאַן די וועלט, וועלכע ער האָט אין זיין אָרעמקייט בעשולדיגט...

איבער זיין גייסט האָט זיך פּאמעלעך פערצויגען א דיקע כמארע און אין סאמע מיטען פון דער כמארע האָט געשוואומען א ליכטיג בילד — דאָס בילד פון דער געליעבטער...

דען די ליעבע פון דעם ארעמען מאהלער האָט זיך געטונקט אין האַס, ווי א קליין רעטונגס־שיפעל טונקט זיך אין א נאכטיגען שטורעמדיגען אוקינוס...

.4

די פרייד פון זיין שאַפען איז ביסלעכווייז אוועק און דאָס שווארצע ברויט וואָס ער פלעגט פריהער מיט יונגע צייהנער ווי קעניג־שפּייז צוקייען, פלעגט איהם אין האַלז שטעקען בלייבען...

די זונן — האָט ער בעמערקט — האָט איהם ניט ליכט געגוג פאַרגונען. ער האָט געוואוסט, אַז זי דרעהט זיך אומיסגע אוועק פון זיין דאַך־דירה, און מיט עקעל האָט ער איין טאָג זיין פּינזעל אוועקגעוואָרפען.

— איך וויל ניט מעהר מאָהלען — האָט ער קריצענדיג מיט די צייהן געשריען צו די ווענד פון זיין קאַמער און האָט זיך פערמאָסטען מיט צוזאַמענגעדריקטע פויסטען אַקעגען דער גרויסער פערדרויכערטער שטאָדט...

און דאַן האָט ער אַ פייער געמאַכט און האָט פער־ברענט אַלע זיינע בילדער און צייכנונגען...

.5

טעג נאָכאַנאַנד איז ער אין זיין צימער געלעגען אויף דער צוריסענער זאָפאַ, מיט דעם געזיכט צום באַלקען, די אויגען געשלאָסען, און האָט זיך צוגעהערט צו דעם געמיש פון קולות וואָס האָט זיך אריינגעטראָגען פון דעם רוישיגען בבל, און אונטער זיינע צוגעמאַכטע ברעמען האָט זיך פאַר איהם געטראָגען די שטאָלצע פרויען־גע־שטאַלט...

איטליך קנייטשעל פון איהר פּנים האָט ער געזעהן און בעזונדערס דאָס קליינע קרייזעלע ארום די ליפּען וואָס האָט געזאָגט :

— איך בין שעהן, די שענסטע פון אַלע פרויען, און דער וואָס וויל מיך האָבען, דאַרף זיין רייך און בעריהמט, און דו ביזט אַרעם און אַן אונבעקאַנטער שמירער...

און דאַן האָט זיך דאָס בילד געביטען.

איהר קערפער און איהר פנים זיינען געוואָרען איין זיסער רוף צו איהם... זי האָט געלאַכט און געוואונקען מיט אזוי פיעל גליהענדע פערשפּרעכונגען, אז איהם האָט דאָס בלוט ארויפגעזידט צום מארך...

און אין מיטען האָט זיך איהר בליק ווידער געענדערט און האָט געגלאַנצט ווי דער קאַלטער שטאָל פון א קינזשאַל און איהם געשטאָכען מיט פעראַכטונג און שפּאָט...

— דו ביזט א בעטלער און איך בין פון אדעלשטאַנד...

.6

דאָס צימער האָט איהם גענומען שטיקען, ער האָט געוואָלט אנטלויפען פון איהר בילד און איהם האָט זיך גערוכט אז דאָס וועט איהם געלינגען, ווען ער וועט פערלאָזען זיין צימער...

א הונגעריגער, א צושויבערטער, איז ער געלאָפען דורך די גאסען, אָבער דאָס בילד האָט נעגליהט און גע־ברענט... דער שעלמיש־פעראַכטענדער בליק אין די אויגען האָט איהם געשפּיזעלט דעם מח...

מיט ווייסטע שטאַרע אויגען פלעגט ער זיך פערקוקען אויף די שוי־פענסטער און דאַן פלעגט ער ווי א וואהנ־זיניגער צוריקשפּרינגען.

זי האָט אויך פון דאָרטען ארויסגעקוקט און געשמיי־כעלט קאָקעטיש־שפּאָטיש:

— דו ביזט יונג, און איך וואָלט דיך געליעבט... דיינע גליעדער זיינען שטארק און פול מיט יוגענד־זאַפט און דייז

נשמה איז א נעסט פון וואונדערבארע חלומות, אָבער דו ביזט ארעם... דו ביזט א צוריסענער בעטלער...

און ער פלעגט מיט ווילדער האסט לויפען און לוי־פען, ביז ער פלעגט קומען אויסען שטאָדט, און דאָרט זיך א וואָרף טהאָן אויפ'ן פעלד און וויינען, מיט דעם קאָפּ איינגעגראָבען אין זאמד..

.7

אזוי איז אוועק באלד א וואָך. טעג שוין ווי ער האָט אויסער וואסער אויף זיינע ליפּען ניט געהאַט, אָבער ער האָט אָן זיין הונגער פערגעסען און געלעבט אויף זיין וועהטאָג און אויף זיין ליעבע, און אויף דעם גיפט פון זיין געליעבטער'ס שפּאָט...

ביז איינמאָל לויפענדיג דורך דעם געדראנג פון די פוס־געהער, האָט א ליכט אויפגעבליצט אין זיינע האלב־פערלאָשענע אויגען...

— מאָלען מוז איך זי — האָט ער געשריען צו זיך.

און ווען ער האָט די ווערטער ארויסגעלאָזט האָט ער שוין געזעהן א געמעלד, פאַלשטענדיג מיט איטליכען פעל־דעלע פון געזיכט, מיט איטליכער שאַטירונג פון די האָאַר...

— און פערקויפען וועל איך דאָס בילד ניט — האָט ער צוזאמענדריקענדיג די ליפּען געטראכט — מיין הונגער זאָל ניט מיט דעם פּרייז פון איהר בילד געזעטיגט ווע־רען...

— און איך וועל איהר שטאָלצען פּנים אויפ'ן מאָל־ברעט קענען שטאָלץ אקעגען קוקען און זאָגען:

— „איך הונגער, אָבער דיין בילד וועל איך ניט פערקויפען...״

ער האָט זיך דערמאָנט אז ער האָט קיין שטיקעל לייוועגט ניט ביי זיך אין ארבייטס־צימער, און זיין לעצטער סו איז שוין לאנג צוריק געווען אויסגעגעבען...

פערצווייפעלט איז ער פערבייגעגאנגען איין מאָל און נאָך אמאָל די קראָמען וואו מען פערקויפט מאָהל־מא־טעריאלען. אין איינינע פון זיי איז ער אריין און איז באלד צוריק ארויסגעלאָפען. מען וואָלט איהם ניט געבאָרגט און עס וואָלט געווען אומזיסט דאָס בעטען...

.8

אין זיינע שלייפען האָט געשלאָגען ווי מיט א האַ־מער. זיינע פינגער זיינען געווען אונגעדולדיג צו האָבען דעם פינזעל אין דער האנד און נעהמען ארבייטען. און דאָס געמעלד איז איהם פאר די אויגען געשטאנען און האָט איהם שפּאָטיש געזאָגט : —

— דו ביזט צו אָרעם אפילו א שטיקעל לייוועגט צו קענען קויפען...

און זיינע ליפען האָבען זיך ביז בלוט אין איינאנדער אריינגעביסען און אין מיטען דער גאס האָט ער ארויסגע־שריען, ענטפערענדיג דעם געמעלד :

— איך בין רייך גענוג דיך פאר געלד ניט צו פער־קויפען, און אליין צו פערהונגערען...

אָבער וואו קריגט מען דאָס לייוועגט ?...

ער האָט זיך עראינערט פלוצים, אז ער האָט א בע־קאַנטען ארמען מאַהלער וואָס וואויהנט ערגעץ ווייט אין אן אנדער שטאָדט־פיערטעל און איז אהין אוועק...

זיין בעקאַנטער איז ניט געווען אין צימער און די בעל־הבית׳טע וועלכע האָט איהם געקענט האָט איהם גע־לאָזען אויפוואַרטען, ביז זיין פריינד וועט קומען...

ער האָט געוואַרט... און דאַן האָט ער אָנגעהויבען זיך שרעקען פאַר זיין חבר׳ס קומען...

ווי וועט ער עס איהם בעטען א שטיקעל לייווענט, וואָס בעטרעפט סך הכל צעהן סו?

עפּעס אזוי ווי א פלעדערמויז איז דורכגעפלויגען זיינע געדאַנקען.

פאַרוואָס זאָל ער בעטען? פאַרוואָס זיך אזוי ער־נידעריגען?

מיט אימפּעט האָט ער א כאַפּ געטהאָן א שטיקעל לייוועגט וואָס איז געלעגען גרייט אויפצוציהען, שנעל האָט ער עס צוזאַמענגעוויקעלט און איז ארויס...

.9

צוויי טעג איז ער פון זיין גיבעל־שטיבעל ניט ארויס, און געמאָלט האָט ער די שטאָלצע פרויען־געשטאַלט... זיי־נע געדאַנקען זיינען געווען א כאַאָס פון פייער... דאָס קאָקעטישע בילד האָט זיך געטונקט ארויף און ארונטער, אין דער פלאַמענדיגער פליסיגקייט, און ארום דעם בילד האָט זיך געקרייזט אזוי ווי א שלאַנג...

די שלאַנג, דאָס איז געווען די גנבה פון דעם לייַ־
ווענט...

דאָס בילד איז געוואָרען קלערער און בולט'ער... זיינע הענד האָבען פון הונגער און פיבער געציטערט אָבער דער פּינזעל איז געפלויגען גיך, ווילד, פייערדיג...

און אין מיטען דערינען פלעגט דער פּינזעל אַרויס־פאַלען פון די הייסע פינגער און דאָס צימער האָט גע־הילכט פון אַן אונמענשליכען געלעכטער...

דאָס האָט דער אשמדאי געלאַכט דורך דעם קינסט־לער'ס מויל...

— אַ שטיקעל לייַוועגט פאַר צעהן סו האָסטו גנב'־ען געמוזט, דו, דער גאָט־געקוסטער...

.10

און דער מאהלער האָט געמאָלט מיט צוויי נשמות. אין איינער האָט זיך געשפּיגעלט זיין ליעבע, אין דער צווייטער האָט זיך געקנוילט אַ פלוך...

איך בין אַ גנב — האָט ער מאָלענדיג געטראַכט — און מיין לעצטעס, מיין מייסטער ווערק איז אויף אַ גנבה געשאַפען...

געשאַפען האָט ער ווי עס האָט נאָך קיינער אויף דער וועלט ניט געשאַפען ביז איהם.

און צוגלייך האָט ער אַריינגעמאָלט אין יעדען שטריך זיין שאַנד און זיין וועהטאָג — זיין גנבה...

געזיכט־צוגען האָבען אַרויסגעבליהט מיט איין ריהר פון זיין פּינזעל, אַזוי ווי עס בליהען אַרוים רויזען אין איין

מאָמענט דורך דער צופּלאַצטער קנאָספּע... אָבער אין די שאַטירונגען ערגעץ וואו, אין די פאַלדען פון דעם קלייד און אין די פלעכטען פון די האָאָר זיינען געלעגען גע־ראַנקען פון גנבה...

11.

אויפ׳ן דריטען טאָג האָט מען דעם קינסטלער געפונען טויט — פון הונגער... און דאָס בילד האָט אימיצער פון די שכנים אוועקגע׳גנב׳עט...

דער קונסט־קענער צו וועלכען דאָס בילד איז גע־בראַכט געוואָרען, האָט בעצאָהלט דעם פּרייז — פינף פראַנק, און דערנאָך האָט ער זיך איינגעשלאָסען מיט זיין מציאה בחדרי חדרים און האָט עס בעקוקט פאַר דעם ליכט...

ס׳איז געווען א יונגע פרוי פון א יאָהר פינף און צוואַנציג, מיט ברוינע צולאָזטע האָאָר, און ווייכע צער־טליכע אויגען, אָבער ארום די צוזאַמענגעפּרעסטע ליפּען איז געווען א קרייזעלע אין וועלכען עס איז געווען אַן אָפּגרונד פון שטאָלצער פעראַכטונג...

דער קונסט־קענער האָט זיינע הענד געריבען, ער האָט פאַר בלויז פינף פראַנק א „שעֿ־ד׳עוור״ געקריגען.

האָט ער דאָס בילד געהאַלטען פערשלאָסען אין זיין קאַבינעט און דעם שליסעל האָט ער ביי זיך געהאַלטען. קיינעם האָט ער ניט געטרויט...

אָבער איין פריה מאָרגען האָט זיך דער קונסט־קענער די האָאָר געריסען פון שמערץ: דאָס בילד איז פער־

שוואונדען געוואָרען. אויפ'ן טיש איז געלעגען א קעס־טעל מיט שמוקזאכען, וואָס דער גנב האָט ניט בעריהרט. בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

.12

מיט יאָהרען שפּעטער איז דאָס בילד פערקויפט געוואָרען אין ווענעדיג, דאָס מאָל פאַר צעהן טויזענד לירעס, צו א רייכען סוחר, וועלכער האָט זיינע אינטימע פריינד איינ־געלאַדען דאָס בילד אָנצוקוקען...

מענשען האָבען די אויגען ניט אָפּרייסען געקענט, ארטיקלען און ביכער גאַנצע זיינען איבער דעם וואונדער־באַרען בילד געשריבען געוואָרען, און א לעגענדע האָט גע־נומען ארומגעהן אז דאָס האָט געמאָלט מעפיסטאָפעלעס אליין.

ווען דער סוחר איז איינמאָל געקומען צוריק פון זיין לאַנגער רייזע אין מזרח־לאַנד, האָט ער געפונען זיין הויז־געזינד אין שרעק און טרויער.

אימיצער איז די נאַכט פריהער אריין דורך דער קע־לער־טהיר, און האָט אויסגעשניטען דאָס בילד פון דער ראַהם...

ווערטהזאכען זיינען רונד ארום געלעגען, א גרויסע סומע געלד איז געווען אין דעם אָפענעם שראַנק.

דער גנב האָט זיי אפילו ניט אָנגעריהרט און בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

.13

און דאָס בילד האָט זיך קיינמאָל ניט איינגעהאַלטען לאַנג אויף אַ פּלאַץ.

פון לאַנד צו לאַנד איז עס טראַנספּאָרטירט געוואָרען, און דער פּרייז איז תמיד געשטיגען. אָבער דעם גנב'ס האַנד פּלעגט קוים ערלויבען דעם אייגענטהימער זיך מיט זיין קונסט אוצר אָנצופרעהען...

פריהער שפּעטער פּלעגט עס פערשוואונדען ווערען...

ענדליך נאָך הונדערטער יאָהרען און נאָך אַלערליי גלגולים איז דאָס בילד אָנגעקומען אין דעם מוזעאום פון לאָנדאָן און דער מקח איז געווען צעהן מיליאָן פראַנק. אפילו ד אָ ס , האָבען מבינים געזאָגט, איז ביליג...

אין אַ בעזונדערן צימער האָט מען עס אריינגעשטעלט און שומרים ביי די טהירען האָבען געהאַלטען וואך און אַ בעזונדערע ערלויבנים האָט מען געדאַרפט קריגען פון דעם מוזעאום־אויפזעהער דאָס בילד צו זעהן...

און פון פריה ביז שפּעט זיינען מענשען געשטאַנען מיט גלאַנציגע אויגען און האָבען געקוקט אויף דער פרוי מיט דעם זיסען בליק אין די אויגען און דעם שפּאָטישען קרייזעלע ארום די ליפּען. פאַרנאַכט פּלעגען די היטערס מוזען מיט געוואַלד דעם לעצטען בעזוכער ארויספיהרען.

.14

איין טאָג איז דאָס גאַנצע לאַנד אויפגעטרייסעלט געוואָרען פון דער שרעקליכער נאַכריכט אַז דאָס בעריהמטע בילד איז גע'גנב'עט געוואָרען פון מוזעאום.

א בעלוינונג פון צעהן טויזענד פונט איז אנגעבאטען!
געוואָרען און דעטעקטיווס פון אלע לענדער האָבען זייערע מוחות געשארפט...

מיט מאָנאטען שפעטער האָט מען דעם גנב געפונען און דאָס איז קיין אנדערער ניט געווען ווי דער אלטער עהרווירדיגער פראָפעסאָר וואָס איז געווען זייט דרייסיג יאָהר קוראטאָר פון מוזעאום...

ער האָט מיט טרעהרען אין זיינע אלטע אויגען זיך מודה געווען אין זיין פערברעכען אָבער ער האָט בשום אופן ניט געקענט ערקלערען צו וואָס ער האָט עס געטהאָן...

— ער ווייס בלויז — האָט ער ביי דער אויספאָרשונג דערצעהלט — אז קוקענדיג אויף׳ן בילד זיינען איהם געקומען געדאנקען פון גנבה אין קאָפ וועלכע האָבען איהם קיין רוה ניט געגעבען ביז ער האָט דאָס בילד, איין מאָל ביי דער נאכט, מיט זיינע אייגענע אלטע הענד, ארויסגענומען פון ראהם און האָט עס בעהאלטען ביי זיך אין צימער... א טייפעלשער דראנג האָט איהם געטריבען צו דער גנבה...

דאָס איז די געשיכטע פון דעם בילד וואָס א גרויסער קינסטלער האָט געמוזט מאָלען אויף א גע׳גנב׳עטען שטיקעל לייווענט...

.1912

די נשמה פון דער גרויסער גלאָק

(פון לאַפקאַדיאָ האַירן׳ס כינעזישע לעגענדען. — איבערזעצט פון ענגליש).

דער וואסער־זייגער ווייזט אָן די שטונד אין דעם „טהורעם פון דער גרויסער גלאָק". איצט הויבט זיך אויף דער האמער און קלאפט אויף די ליפען פון דער מעטאַלענער ריעזין — אויף די משונה־ברייטע ליפען וואָס זיינען בעשריבען מיט הייליגע פסוקים פון בודהאַ.

און די גרויסע גלאָק ענטפערט מיט א מעכטיגען קול:

— קאָ—נ׳געה !...

די קליינע געשניצטע שלאנגען אויף די רינעס פון דעם גרינעם דאך, ציטערען אזש ביז זייערע בעגולדטע עקען, אונטער די טיעפע וועלען פון דעם דאָזיגען קלאנג ; די פארצעלייענע פערזעהעניסען שוידערען אויף זייערע געטאָקטע געשטעלען ; און די הונדערט קליינע גלעקלעך פון די פאגאָדאס שאָקלען זיך אזוי ווי זיי וואָלטען מיטריידען געוואָלט.

— קאָ—נ׳געה !...

און די גרין־און־גאָלד געפּארבטע דאַכפּאַנען פון דעם טעמפּעל בעוועגען זיך; די הילצערנע פישלעך איבער זיי, קנוילען זיך קעגען דעם הימעל; און דער געץ פאָ טרייסעלט, דורך דעם בלויען ווייהרויך־נעבעל, זיין אויס־געשטרעקטען פינגער, אויף זיינע פרומע דיענער.

— קאָ—נ׳געה!...

וואָס פאַר א דונער־טאָן דאָס איז! די לאַקירטע טייוואָלים אויף דעם געזימס פון דעם פּאַלאַץ דרעהען זייערע פייערדיגע צונגען; און נאָך יעדען מורא׳דיגען קלאַפּ, ווי וואונדערבאַר איז דאָס פיעלפאַכע עכאָ, און דער גרויסער גאָלדענער יאָמער־קלאַנג און גאַר צום סוף, דאָס שלוכצענדע שיפען וואָס שומעט אין די אויערען, ווען דער ריעזיגער טאָן חלש׳ט אוועק אין געבראָכענע זילבער־זיפּצען, אזוי ווי א פרויענצימער וואָלט געשעפּטשעט: „האי־עי!"

אָט אזוי האָט די גרויסע גלאָק געקלונגען, טאָג פאַר טאָג אין א משך פון קאַרגע פינף הונדערט יאָהר.

— קאָ—נ׳געה!...

צוערשט מיט א מורא׳דיגען שטאַרקען קלונג, דאַן מיט א טיעפען גאָלדענעם יאָמער און דאַן מיט א זילבערנעם שושק: —

— האי־עי!

און עס איז ניטאָ א קינד אין די גאַסען פון דער אַלטער כינעזישער שטאָדט, וואָס ווייס ניט די מעשה מיט דער גרויסער גלאָק און וואָס קען אייך ניט דערצעהלען ווארום די גרויסע גלאָק זאָגט „קאָ—נ׳געה" און „האי־עי".

און דאָס איז די געשיכטע פון דער גרויסער גלאָק ווי זי ווערט בעשריבען אין דעם ספר „פי־האיאָ־טור־משואי” פון דעם געלעהרטען „יוא־פּאָ־טשען” : —

ארום פינף הונדערט יאָהר צוריק, האָט דער זוהן פון הימעל, דער גרויסער „יאָנג־לאָ” פון דער קעניגליכער משפּחה „מינג”, בעפויהלען דעם ווירדיגען מאַדארין „קואן יו” אז ער זאָל לאָזען מאַכען א גלאָק וואָס זאָל זיין אזוי גרויס אז איהר קלאַנג זאָל זיך הערען פאר הונדערט „לי”. אויך האָט ער איהם אָנגעזאָגט אז די שטים פון דער גלאָק זאָל געמאַכט ווערען שטארק דורך קופּער, און טיעף דורך גאָלד, און זיס דורך זילבער, און אז אויף איהר פּנים און אויף איהרע ברייטע ליפּען זאָלען אויסגעקריצט ווערען געוויסע פּסוקים פון די הייליגע ספרים, און אויפהענגען זאָל מען זי אין סאַמע מיטען פון דער רעזידענץ־שטאָדט, כדי זי זאָל הילכען דורך אַלע גאַסען פון פּע־קינג.

און דער ווירדיגער מאַנדארין „קואן־יו” האָט צו זיך גערופען די גרעסטע מעטאַל־גיסערס און די בעריהמ־טעסטע גלאָקען־מאַכער פון דעם גאַנצען קעניגרייך, און אַלע די וואָס האָבען געהאַט א שם פאר זייער קונסט אין שמעלץ־ארבייט. און זיי האָבען אויסגעקליבען מיט א מאָס, די מאַטעריאַלען וואָס האָבען געזאָלט אריינקומען אין דעם געמיש, און זיי צוזאַמענגעשטעלט מיט גרויס גענויקייט, און זיי האָבען צוגעגרייט די פורעמס, און דאָס פייער, און די געצייג און דעם משונה־גרויסען טאָפּ אין וועלכען צו קאָכען די מעטאַלען. און זיי האָבען געאַרבייט פלייסיג ווי ריעזען, זיך ניט פערגינענדיג קיין שלאָף און קיין רוה צו מאָל, און האָבען געהאָרעוועט טאָג און נאַכט צו טהאָן

דעם רצון פון „קואן־יו" און צו ערפילען אין יעדען פרט דעם בעפעהל פון דעם זוהן פון הימעל.

אָבער ווען מע האָט דעם מעטאַל אויסגעגאָסען, און מע האָט אַרונטערגענומען דעם ערדענעם פורעם פון דער הייסער מאַסע, האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז כאָטש זיי האָבען אַזוי שווער געאַרבייט און אַזוי גענוי אויפגע־פאַסט, איז דער רעזולטאַט געווען אָהן אַ שום ווערטה. דען די מעטאַלען האָבען ווידערשפּעניגט איינער אָן דעם אַנדערען. דאָס גאָלד האָט זיך ניט געוועלט מתחתן זיין מיט דעם קופּער, און דאָס זילבער האָט זיך ניט געוועלט משדך זיין מיט דעם צושמאָלצענעם אייזען.

און נאָך אַמאָל האָט מען געמוזט צוגרייטען די פאָר־רעמס, אָנצינדען די פייערען, און צוריקשמעלצען דעם מעטאַל און איבער'חזר'ען מיט געדולד און מיט שווערע מיה, די גאַנצע אַרבייט.

דער זוהן פון הימעל האָט זיך דערפון דערוואוסט און ער איז געוואָרען דערצאָרענט, אָבער ער האָט אַ וואָרט נישט גערעדט.

צום צווייטען מאָל האָט מען די גלאָק אויסגעגאָסען. און דער פועל יוצא איז נאָך אַן ערגערער געווען. די מע־טאַלען האָבען זיך איינגע'עקשנ'ט און ניט געוואָלט זיך צוזאַמענשמעלצען, און עס איז קיין אחדות ניט געווען און דער גלאָק און איהרע זייטען זיינען געווען צופּלאַצט און די ליפּען איהרע זיינען געווען פונאַנדערגעלאָפען און צושפּאָלטען.

און צום דריטען מאָל האָט מען זיך געמוזט נעהמען

צו דער אַרבייט — צו דעם גרויסען האַרצוועהטאָג פון „קואַן־יו".

ווען דער זוהן פון הימעל האָט געהערט די געשיכטע איז ער געוואָרען נאָך צאָרניגער ווי פריהער און ער האָט געשיקט שלוחים צו „קואַן־יו" מיט אַ בריעף, געשריבען אויף ציטראָן־געלען זייד און פער׳חתמ׳ט מיט דעם „זי־געל פון דער שלאַנג" און אין דעם בריעף זיינען געשטאַנען די פאָלגענדע ווערטער:

„פון דעם מעכטיגען „יאָנג־לאָ, דעם ליכטיגען און „דעם הימלישען, וואָס שטאַמט פון דער פאַמיליע „מינג", „צו „קואַן־יו": —

„צוויי מאָל שוין האָסטו פערראַטהען דעם צוטרוי, „וועלכע מיר, אין אונזער לייטזעליגקייט, האָבען דיר גע־„שאָנקען. אויב דו וועסט דאָס דריטע מאָל ניט ערפילען „אונזער בעפעהל, זאָל דיין קאָפּ אָפּגעשניטען ווערען פון „דיין נאַקען. ציטער און געהאָרך".

„קואַן־יו" האָט געהאַט אַ טאָכטער, אַ זעלטענע יפת תואר, וואָס איהר נאָמען — „קאָ־נ׳געה" — איז געווען אויף די ליפּען פון אַלע דיכטער און איהר הארץ איז נאָך געווען שעהנער פון איהר געזיכט. קאָ־נ׳געה האָט איהר פאָטער אַזוי שטאַרק ליעב געהאַט, אַז זי האָט אָפּגעזאָגט הונדערט געהויבענע חתנים, כדי זי זאָל ניט דאַרפען אוועקגעהן פון איהם און דערמיט פערוויסטען זיין לעבען.

ווען זי האָט געזעהן דעם געלען בריעף פער׳חתמ׳ט מיט דעם זיגעל פון שלאַנג, איז זי געפאַלען אין אוני־

מאַכט, ציטערנדיג פאַר איהר פאָטער'ס שיקזאַל. און נאָכדעם ווי זי איז געקועמן צו זיך, האָט זי ניט גערוהט און ניט געשלאָפען און נאָכאַנאַנד געטראַכט פון דער געפאהר אין וועלכער איהר פאָטער געפינט זיך, ביז זי האָט אין געהיים פערקויפט אייניגע פון איהרע דימענטען און מיט דעם געלט איז זי אוועק צו אַ שטערענזעהער און האָט איהם בעצאָהלט אַ גרויסע סומע, כדי ער זאָל איהר געבען אַן עצה ווי צו ראַטעווען איהר פאָטער פון דער סכנה וואָס איז איבער איהם געהאַנגען. און דער שטערענ־זעהער האָט בעטראַכט דעם גאַנג פון די שטערען און האָט נאָכגעזעהן אין די געהיימע ביכער פון די אַלכעמיקער, און נאָך אַ לאַנגער שטילקייט האָט ער איהר אַ תשובה געגעבען און געזאָגט:

— גאָלד און קופּער וועלען זיך קיינמאָל ניט פער־קנאַסען, זילבער און אייזען וועלען זיך קיינמאָל ניט אַרומנעהמען, סיידען דאָס פלייש פון אַ מיידעל זאָל אַריינ־געשמאָלצען ווערען אין דעם אויוון, און דאָס בלוט פון אַ יונגפרוי זאָל זיך צונויפגיסען מיט דעם געמיש פון די מעטאַלען...

און „קאָ־נ'געה" האָט זיך אומגעקעהרט אַ היים מיט אַ בעטריבטען הארצען, אָבער זי האָט געהאַלטען בסוד דאָס וואָס זי האָט געהערט און האָט קיינעם ניט דער־צעהלט וואָס זי האָט געטהאָן.

ענדליך איז געקומען דער שרעקליכער טאָג ווען אַ דריטע און לעצטע פּראָבע האָט געזאָלט געמאַכט ווערען,

צו גיסען די גרויסע גלאָק. „קאַ־נ׳געה" צוזאַמען מיט איהר קאַמערמיידעל האָט איהר פּאַטער בעגלייט ביז צו דעם שמעלץ־אויווען, און זיי האָבען זיך אָוועקגעשטעלט אויף אַ הילצערנעם געשטעל פון וועלכען זיי האָבען צו־געקוקט ווי די גיסערס אַרבייטען און ווי עס פליסט דער שטראָם פון דעם צושמאָלצענעם מעטאַל. די אַרבייטער האָבען שווייגענדיג געטהאָן זייער אַרבייט. קיין קלאַנג האָט מען ניט געהערט, אויסער דעם מורמעל פון די פייערען, און דער מורמעל איז ביסלעכווייז געוואָרען אַ ברום, אַזוי ווי דער ברום פון אַ קומענדען שטורעם, און דאָס בלוט־רויטע טייך פון מעטאַל איז לאַנגזאַם געוואָרען העל, ווי דער פּורפּור פון דעם זונענאויפגאַנג, און דער פּורפּור איז איבערגעגאַנגען אין גליהענדען גאָלד, און דאָס גאָלד איז געוואָרען בלענדענדיג־ווייס אַזוי ווי דער זילבער־פּנים פון אַ פולער לבנה.

דאַן ערשט האָבען די אַרבייטער אויפגעהערט צו פּי־טערען די וואהנזיניגע פלאַמען, און אַלע האָבען זייערע אויגען געווענדעט אויף די אויגען פון „קואן־יו", און „קואן־יו" האָט זיך מכין געווען צו געבען דעם סיגנאַל מע זאָל נעהמען גיסען.

אָבער איידער ער האָט נאָך אויפגעהויבען זיין פינגער, האָט אַ ווילדער געשריי איהם געצוואונגען אומצודרעהען זיין קאָפּ, און אַלע האָבען געהערט די שטים פון „קאַ־נ׳געה", וואָס קלינגט שאַרף און זיס ווי דער טרעל פון אַ פויגעל, איבער דעם דונער פון די פייערען : —

„פון דיינעט וועגען, פאָטער ליעבער..."

און אזוי שנעל ווי זי האָט עס ארויסגעשריען איז זי אריינגעשפרונגען אין דעם ווייסען מעטאַלענעם פלוס, און די לאַווא פון דעם שמעלץ־קעסעל האָט זי ברויזענדיג מקבל פנים געווען, האָט געשפריצט מיט גרויסע פלאַקערדיגע שטיקער ביז צום דאַך, איז אריבערגעלאָפען איבער דעם ערדענעם קראַטער, און האָט ארויסגעשליידערט א וויר־בעלענדען פאַנטאַן פון פארביגע פייערען. דאַן איז זי צוריקגעפאַלען מיט בליצען און דונער־קנאַלען און מיט בייזע מורמלערייען...

דער פאָטער פון „קאַ־נ׳געה”, אין דער משוגעת פון זיין שמערץ, האָט געוואָלט נאָכשפרינגען נאָך איהר, אָבער שטארקע מענער האָבען איהם פעסט צוגעהאַלטען ביז ער איז אין חלשות געפאַלען און זיי האָבען איהם ווי א טויטען אוועקגעטראָגען א היים. און דאָס קאמער־מיידעל פון „קאַ־נ׳געה” איז שטום און צומישט געשטאַנען פאַר דעם שמעלץ־אויוווען, האַלטענדיג אין דער האנד א קליינעם שוך אויסגעשטיקט מיט פערל און דימענטען. ווען „קאַ־נ׳געה” האָט געמאַכט דאָס שפרונג האָט דאָס מיידעל זי פאַר׳ן פוס אָנכאַפען געוואָלט און געבליבען איז אין איהרע הענד בלויז דער שעהנער שוך, אויף וועלכען זי האָט נאָך אַלץ געגלאָצט ווי א משוגע׳נע...

ניט קוקענדיג אויף די אַלע זאכען, האָט דער בעפעהל פון דעם ליכטיגען הערשער געמוזט אויסגעפיהרט ווערען, און די מעטאַל־גיסער האָבען געמוזט ענדיגען זייער ווערק, ווי שלעכט עס זאָל ניט ארויסקומען.

אָבער אַרויסגעשטעלט האָט זיך, אַז דער גלאַנץ פון דעם מעטאַל איז געוועזן ווייסער און ריינער ווי פריה־ער, און קיין סימן איז ניט געוועזן צו זעהן פון דעם שעהנעם קערפּער וואָס איז אין איהם געלעגען בעגראָבען.

די גיסונג איז געמאַכט געוואָרען. און מערקוויר־דיג! ווען דער מעטאַל האָט זיך אָפּגעקיהלט האָט מען דערזעהן, אַז די גלאָק איז געווען אַ פרייד אָנצוקוקען, און שעהנער אין געשטאַלט, און פּרעכטיגער אין איהרע קאָלירען פון אַלע אַנדערע גלאָקען.

פון „קאַ־נ׳געה׳ס" לייב איז קיין זכר ניט געווען צו בעמערקען. זי איז אין גאַנצען איינגעזויגען געוואָרען אין דעם מעטאַלענעם געמיש און האָט זיך צונויפגעגאָסען מיט דעם בונד פון קופּער און גאָלד און מיט דער פּער־ברידערונג פון זילבער און אייזען.

און ווען מע האָט געקלונגען מיט דער גלאָק, זיינען איהרע טענער געווען טיעפער, און ווייכער און מעכטיגער ווי די טענער פון אַלע אַנדערע גלאָקען, און געגרייכט האָ־בען זיי נאָך ווייטער ווי הונדערט „לי". און געהילכט האָ־בען זיי ווי דאָס קנאַלען פון אַ זומערדיגען דונער. און דערביי האָט זיך געהערט ווי אַ גרויסע שטים וואָלט אַרויסגעקלונגען דעם נאָמען פון אַ פרויענצימער — דעם נאָמען „קאַ־נ׳געה"...

אָבער עד היום צווישען איין מעכטיגען קלאַפּ און דעם צווייטען הערט זיך אַ לאַנגער דומפּפער יאָמער, און דער יאָמער ענדיגט זיך תמיד אין אַ שלוכץ — אַזוי ווי

א פּרויענצימער וואָלט געוויינט און געשושקעט „האי־עי"...
און עד היום ווען עס לאָזט זיך הערען דער גרויסער גאָלדענער יאָמער שווייגען אלע. אָבער ווען דער שאַרפער זיסער שוידער ציטערט דורך דער לופט, און דער שלוכץ „האי־עי" — דאַן שושקען אלע כינעזישע מאַמעס, אין אלע גאַסען פון פּע־קינג, צו זייערע קינדער: —
— הערט זיך איין! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וועלכע וויינט נאָך איהר שוך! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וואָס בעט איהר שוך!...

.1912

J. DOB[illegible]

מעשה׳לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל

ערגעץ ווייט־ווייט, הינטער בערג און טהאָלען, איז געשטאַנען אַ געדיכטער וואַלד.

ווינטער־צייט האָט ער זיך איינגענורעט אונטער אַ ווייסען קיטעל און איז געווען טויט פאַר דער וועלט. מיט זיינע מיליאָנען וואָרצלען אָבער האָט ער דער־וויילּ פון די טיעפעניסען געצויגען און געזויגען און אָנ־געגרייט זאַפטען...

ווען דער פריהלינג האָט אַ הויך געטהאָן, האָט ער דעם שנעע־קיטעל אַראָפּגעטרייסעלט, האָט זיך אויפגע־צוכעט ווי פון אַ היהנער־פּלעט, און זיינע זאַפטען האָבען אָנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער ווייסער וועלט מיט קליינע נאַאיווע אויגלעך... דאָס זיינען געווען קנאָספּען.

פון זיי זיינען געוואָרען זיידענע קווייטען, און סאַ־מעטענע בלעטער, און דער וואַלד איז געוואָרען איין גריי־נער ים פון עק צו עק.

אַ גאַנצען טאָג איז ער געשטאַנען און מיט זיינע העכסטע שפּיצען געקוקט אויפ׳ן בלאָען הימעל, און אויף די לופטיגע וואָלקענדלעך, און ביי נאַכט האָט ער גע־

זעהן ווי די שטערען פינטלען און פינקלען פון גאָט ווייס ווי ווייט...

און אין וואַלד האָבען זיך אַ סך חלומות אָנגעזאַמעלט, און איהם האָט זיך געוועלט זיי ארויסריידען.

אָבער איהם האָט אַ שפּראַך געפעהלט...

אויפ'ן ווינד האָט ער וואַרטען געמוזט... און איז דער ווינד געקומען, פלעגט דער וואַלד שושקען בלויז אָדער קרעכצען...

אָבער דער וואַלד האָט ר ע ד ע ן און, מעהר נאָך, ז י נ ג ע ן געוועלט — פון די שטערען וואָס ער האָט ביי דער נאַכט געזעהן, און פון די ווייסע וואָלקענדלעך וואָס האָבען צו איהם ביי טאָג פון הימעל אַראָפּגעשמייכעלט...

איז דער וואַלד געוועזען שטאַרק מרה־שחורה'דיג, און איינמאָל אין אַ פינסטערער נאַכט, האָט ער פון בענקעניש און פערדרוס, זיין האַרץ ארויסגעשפּיגען...

דאָס האַרץ איז תיכף אַ נאַכטיגאַל געוואָרען, און דער וואַלד, האָט אַ שפּראַך געקריגען...

דורך די מיליאָנען וואָרצלען זיינען אַלע סודות פון די טיעפעניסען, און פון די בוים־שפּיצען זיינען אַלע געהיימניסען פון די שטערען, אריינגערונען אין דער קעהל פון דער נאַכטיגאַל...

דען זי איז געוועזען דאָס האַרץ פון וואַלד...

און פאַרהילכט איז געוואָרען דער גרינער ים מיט זיסע טרעלען, און מיט מעלאָדיען, צו וועלכע אפילו דער בעמאָכטער שטיין איז ניט קאַלטבליטיג געבליבען...

איינמאָל איז דורכגעגאַנגען דורכ'ן וואַלד אַ בייזער מכשף, וואָס האָט פיינד געהאַט אַלצדינג וואָס איז שעהן און גוט. ווען ער האָט געהערט דעם זיסען געזאַנג פון דער נאַכטיגאַל, איז ער שיער ניט געפאַלען אין חלשות, און ער האָט דעם פויגעל פאַרשאָלטען צו ווערען אַ פאַפוגאַי. דערנאָך האָט ער זיך צולאַכט און איז אוועק.

אויף מאָרגען איז אַ יעגער געקומען אויף דעם זעלבינגען אָרט, און דערזעהענדיג דעם קאָלירטען פאַפוגאַי, האָט ער איהם תיכף געפאַנגען און אוועקגעטראָגען אַ היים.

דאָרט האָט ער און זיין ווייב און זיינע קינדער געלערענט פון פריה ביז שפעט דעם שעהנעם פויגעל, ווי נאָכצוזאָגען ווערטער און זאַצען...

דער פויגעל האָט זיך איינגעוואוינט אין זיינע פעדערלעך און האָט געשוויגען. דען ער איז געווען דאָס האַרץ פון וואַלד און האָט געבענקט.

אין אַ פּאָאַר טעג אַרום זיינען געקומען געסט צו דעם יעגער, און ער האָט דעם פויגעל אַריינגעטראָגען אין זאַאַל, זיינע חכמות צו ווייזען.

און דער פויגעל האָט געהאַט זיין ערשטען שרעק: אַריינקוקענדיג אין וואַנד־שפּיגעל האָט ער דערזעהן אַז ער איז גאָר אַ פאַפוגאַי, און ניט קיין נאַכטיגאַל.

ער האָט אַרויסגעלאָזען אַ וועה־געשריי, און האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקען:

ער האָט בלויז נ אָ כ ג ע ר ע ד ט די ווערטער און די זאַצען וואָס מע האָט איהם איינגעלערנט...

און אפשר — האָט ער זיך געטרייסט — ווען איך וועל א ל י י ן זיין, וועל איך צוריק מיינע טרעלען קריגען...

און ער האָט געוואַרט ביז אַלע זיינען אַוועק, און דאַן האָט ער דערשפּירט ווי פון מיליאָנען וואָרצלען און בוימשפּיצען, רינען אַריין אין זיין קעהל טרעלען און ליעדער...

און דאָס האַרץ פון וואַלד האָט געצאַפּעלט פון פרייד און אונגעדולד...

אָבער ווען דער פויגעל האָט אַ קול אַרויסגעלאָזען, איז איהם אַ פּחד בעפאַלען, אַזוי ווי ער וואָלט זיך אַליין געזעהן אַ טויטען: —

איצט אויך, אין דער איינזאַמקייט, ווען אַרום איז געווען אַזוי שטיל, און ווען א י ן איהם האָט געקוואָלען און געשטראָמט, דאָס ליעד פון די טיעפעניסען און די שטערען — איצט אויך, זיינען פון זיין קעהל אַרויס בלויז די פ ר ע מ ד ע, א י ב ע ר ג ע ׳ ה ז ר ׳ ט ע קלאַנגען...

איז דער פויגעל געלעגען אין אַ ווינקעל און האָט געוויינט...

קרעכצען האָט ער מורא געהאַט... ער האָט געוואוסט אז ער וועט בלויז יענע פ ר ע מ ד ע קלאַנגען איבער־קרימען...

האָט ער שטיל אין זיך געוויינט...

.1913

דער טעלעגראַף־סלופּ

שטעהט אַן אַלטער טאָפּאָל־בוים ביי דעם עק פון גאַס און חלומ'ט פון די בעסערע צייטען, ווען אַרום זיי־נען נאָך געוועזן לאָנקעס און זומפּען און ווילדע קאַטשקעס מיט גלאַנציג־בלאָע פליגלען... און רעכטס און לינקס אַן ערדה מיט בוימער...

אַקעגען־איבער פאַלט זיין אויג אויף אַן אָפּגעהאַק־טען שטאַם... אַלץ וואָס איז געבליבען פון דעם אַלטען קאָלטענעוואַטען זקן וואָס פלעגט אין זומער־נעכט דער־צעהלען אַזעלכע שעהנע מעשות פון רויטע אינדיאַנער און פון הירשען...

און אַרום פלעגען די יונגע בוימלעך און ער בתוכם, האָרכען מיט אַזאַ דרך־ארץ...

און איצט איז ער דער זקן, און וואָלט אויך קענען מעשות דערצעהלען, אָבער ס'איז פּשוט ניטאָ פאַר וועמען...

שטעהט ער און חלומ'ט...

איין טאָג קריגט דער טאָפּאָל־בוים אַ שכן — אַן אייזערנעם טעלעגראַף־שטאַנג.

חדוש'ט זיך דער אַלטער און שטעלט אוים אַ האַלב־פאַרטריקענטען צווייג: —

— שלום עליכם, פון וואַנען איז אַ בוים?

— איך בין ניט קיין בוים.

— וואָס הייסט, ניט קיין בוים?

— איך בין אַן אייזערנער שטאַנג.

— און וואַרצלען האָסטו?

— אַן אייזערנער שטאַנג דאַרף ניט קיין וואָרצלען.

דער טאַפּאַל־בוים הויבט ניט אָן צו פאַרשטעהן... דער אויפטהו געפעלט איהם אפילו זעהר, אָבער בעטריבט איז ער דאָך...

שפּעטער הערט ער ווי דער אורח זינגט:

— זזזזזזז...

— וואָס איז דאָס? ביענען?

לאַכט דער חברה־מאַן:

— דאָס זיינען ניט קיין ביענען, זיידע.

— וואָס דען?

— דאָס טעלעגראַפּירט מען דורך מיר.

— און דו אַליין?

— איך שטעה...

— וואָס הייסט, דו שטעהסט?...

— איך בין אַן אייזערנער סלופּ, און שטעה...

— אַ ליץ! — מורמעלט דער טאַפּאַל־בוים, און בעשליסט מעהר ניט צו פרעגען.

און ווען ער הערט איהם מאַכען:

— זזזזזזז...

קלעהרט ער:

— פשוט משוגע! אָהן וואָרצלען, אָהן בלעטער און רק דאָס זינגט.

די ערקלערונג פון „מע טעלעגראַפּירט" לעגט זיך דעם טאָפּאָל ניט אויפ'ן שכל, און ביי איהם איז בדוק ומנוסה, אז דאָס זינגט ער.

מיט דער צייט קריגט ער ליעב זיין שכן... און שפּע־טער וויקעלט ער ארום איהם זיינע צווייגען: —

— עס, לאָז דאכטען, ער איז אויך א בוים... א נאקעטער נעבאך...

און ווען דער סלופּ הויבט אָן הוזשען:

— זזזזזזז...

מאכט ער איהם שטיפעריש נאָך, און רוישט מיט אלע זיינע בלעטער:

— שששששששש...

1910.

דער אַקאַציענבוים

ער איז געווען דער סאַמע ערשטער תושב פון דער לאַנקע, און אויפגעוואַקסען מיט דעם אַנגענעהמען גע־פיהל, אַז ער איז אַ בן־יחיד, און דער שיינדעל פון זיין סביבה. פון יאָהר צו יאָהר האָט ער געשפּרייט זיינע צוויי־גען און זיין קוק איז געווען דער הימעל...אויב ניט דער־גרייכען, איז כאָטש וואָס נעהנטער צו איהם קומען...

אונטען ארום זיינע פיס האָבען גראָזען אָהן אַ צאָהל געשפּראָצט, און אין דער לופט האָט געזוממט און געזונגען. דאָס אַלץ האָט ער בעטראַכט ווי זיין ממשלה...

איז אימעצער געקומען און האָט איינגעפלאַנצט ארום איהם, רייהען און רייהען פון דינע נידעריגע שטעק־לעך... דער אַקאַציענבוים האָט געלאַכט מיט אַ גדלות׳־דיגען געלעכטער און זיינע בלעטער האָבען געביכעט און גערוישט מיט מילדען גוטמוטהיגען שפּאָט, פון די נאַ־קעטע שטעקעלעך...

ווען די נייַ־איינגעפלאַנצטע האָבען אָנגעהויבען ווע־רען גרין, האָט זיך דער בוים לכתחלה געערגערט:

— אַ חוצפּה פון אַזעלכע...

שפּעטער האָט ער זיך אליין גע'מוסר'ט :

— א ריעז ווי איך, א שטארקער, א הויכער און דאָס שיינדעל פון דער לאָנקע, דארף זיין גרויסמוטהיג... און וואָס אין דער אמת געהט דאָס קליינוואַרג מיך אָן ? מיינס וועלען זיי ניט אוועקנעהמען. דער עיקר בין א י ך, און וועל עס תמיד בלייבען...

אָבער די עזות־פּנים'ער האָבען זיך געהויבען אלץ מעהר און מעהר, און שוין אויף דעם דריטען זומער, האָט דער בוים זיך געכאַפּט אַז אונטען, צו זיין שטאַם, קומט א קאַפּ זונענשיין ניט צו...

— מע וועט זיך מוזען א הויב טהאָן העכער — קלערט דער אקאַציענבוים — און אָנלערנען די חברה־לייט דרך־ארץ...

האָט ער זיך נאָך מיט מעהר אימפּעט געצויגען צום הימעל...

— אזוי הויך וועלען זיי שוין ניט דערגרייכען — שמייכעלט ער.

איז אוועק נאָך א יאָהר און נאָך א יאָהר. און ארום איהם איז שוין געשטאַנען א המון פון הויכע ביימער פון אלערליי מינים...

מעהר ווי מיט'ן שפּיץ האָט ער שוין דעם הימעל ניט געזעהן... אין די צווייגען איז געוואָרען קאַלטלעך... דער ערב־רב האָט איהם פון אלע זייטען דאָס ליכט פאַר־שטעלט...

דער אלטער האָט זיין גדלות פאַרלאָרען.

— קינדער, איך דארף אויך לעבען — פלעגט ער זיך בעטען, — לאָזט מיר אביסעל זונענשיין איבער...

איצט האָבען ז י י געמאַכט חוכא־וטלולא.

און דער „ערשטער תושב" האָט געטריקענט. מיט יע־דען זומער איז ער געוואָרען שוואַרצער און נאַקעטער און דאַרער, ביז ער איז געבליבען שטעהן צווישען זיי — אַן עראינערונג פון אַמאָל, א „מי־שהיה־בוים".

פאַרנאַכט פלעגען זיך די שכנים אַרום שושקען און דערצעהלען מעשות וועגען איהם — דעם א פ ג ע־ל ע ב ט ע ן.

געלאַכט האָבען זיי ניט מעהר...

ביי דעם אַקאַציענבוים אונטער דער קאָרע האָט אָבער נאָך געלעבט א י י ן פאַרלאַנג...

אויף א דונער האָט ער מתפלל געווען...

אפשר פאַלענדיג וועט ער א פּאָאַר פון זיינע שכנים מיטברעכען, און דאָס וועט זיין זיין נקמה...

.1912

דער מוסטער־גאָרטען

אין א ווינקעל פון דעם גרויסען פארק געפינט זיך דער גאָרטען פאר געקליבענע פלאנצען און בלומען. איט־ליכע איז א פער פון איהר מין און דער טרוים און פרייד פון יעדען באָטאניקער...

הינטער יעדער ליעגט א רייה יאָהרען פון פראָבעס— געלונגענע און ניט־געלונגענע, און פון יגיעות אָהן א שיעור, און דער תמצית פון די אלע פראָבעס איז זי... בעסער איז שוין ניט געגאנגען...

דאָ שטעהען רויזען־קוסטעס וואָס זיינען זיך מקדים צו בליהען מיט א מאָנאט פריהער, און זייערע רויטע, אָדער ווייסע זייד־בלעטלעך ווארעמען זיך שוין פאר דער זונן ווען פשוט'ע רויזען קריכען ערשט מיט מאטער־נים ארויס פון די קנאָספען.

דאָ וויגען זיך ליליען, וואָס זייער ציכטיגע שלאנק־קייט פארשעמט אלע וואָכעדיגע ליליען — אמת'ע ווייסע בת־מלכה'ס, ווייזענדיג צניעות'דיג זייער נאקעטען חן...

און דאָ זיינען די ענגלישע פיילכען, מיט א בעזונ־דערס זיסען ריח, וואָס אונטערשיידעט זיי אלס א יחוס־משפחה, צווישען די פיילכען פון פראָסטערען שניט...

לויטער געקליבענע און געהויבענע... אפילו די ציבעלע וואָס וואַקסט דאָ איז דער תכלית השלימות פון דער ציבעלע־וועלט.

דער פרייז פון יעדער איז מיט גאָלד צוגלייך און דער בעל הבית ווערט נתעשר זיי פאַרקויפענדיג צו קונדען אין אַלע טהיילען פון דער וועלט...

קומט א בעשטעלונג ערגעץ פון א ווייטען מקום, פליקט מען אוים די בלום אָדער די פלאַנצונג, לעגט מען זי אריין מיט ליעבשאַפט אין א קליינעם קעסטעלע, פּאַקט זי פון אונטען אַרום מיט ווייכער שוואַרצער ערד, און אויף דעם קעסטעלע קלעפּט מען אויף א גאַנצע מגלה ווי מע זאָל זיך מיט דעם טהייערען געוועקס בעגעהן... ניט צופיעל זונן, ניט צופיעל נאַסקייט, למעה"ש, הזהר והזהר... דען מפונקים זיינען אַלע וואָס וואַקסען דאָ...

איז מען די פּער פון א מין מעג מען זיך פאַרפיעסטען... פּילוועט מען זיי און מע איז צופריעדען, דען איטליכער פון זיי וועט אין זיין נייעם אָרט ווערען א זיידע פון א גאַנצען גזע היחס, פון דורות און דורות אריסטאָקראַטישע שפּראָצונגען...

פריהער שפּעטער וועט דאָס זיין דער גורל פון די אַלע וואָס וואַקסען אין דעם מוסטער־גאָרטען און איטליכער פון זיי וויים עס...

דערווייל שטעהט מען באגודה אחת, ניטאָ וואָס מקנא צו זיין און מיט וואָס פאַר'ן שכן זיך צו ריהמען. ווער דאָ איז דאָ, איז דער בחיר פון מיליאָנען... יעדער האָט זיין „מורנו"... דער זיין פּאַרב, דער אנדערער זיין

ריח, דער דריטער די לענג פון זיינע בלעטלעך, און א פיערטער די פרוכטבארקייט פון זיינע זאמען...

קומט אריין דער גערטנער און רייסט ארויס די „בעשטעלטע", קוקען אלע און שווייגען, אבער דער עולם טראכט: געה וואוהין דו געהסט און זאל דיר דיין גדולה וואויל בעקומען, אבער א מוסטער און א כבוד זאלסטו זיין... פון דיר דארפען שעהנע קינדער ארויסקומען...

ווען דאס לעצטע ווארצעל־פעדעמעל פארלאזט די בייט, און מע טראגט די אויסגעפליקטע אוועק, הויבט זי אן שפירען איהר אריסטאקראטיע...

ד א זיינען אלע מושלמים... אבער דארט וואוהין מע פיהרט זי וועט זי זיין די בת יחידה, די געהויבענסטע...

איהר שטאלץ וואקסט, און ווען זי איז שוין פאר־פלאנצט אין דעם נייעם גארטען,ווארפט זי א קוק פון ביטול אויף די ארומיגע...

„אן ערב־רב... אבער איך?..."

דאס שושקעט זי צו דעם ווינד, וואס גלעט זי, דאכט זיך, אויך מיט מעהר דרך־ ארץ ווי איהרע שכנ'טעס. ער וויים די נפקא מינה... אמאל זאגט זי עס צו דער ביען...

אבער וואכען ארום ווען זי ווערט אביסעל מעהר מקורב מיט דער ביען, טרעפט אז זי פארטרויט איהר:—

— אבער דו ווייסט, קליינצינקע? דארטען ביי אונז איז ד א ך געווען שעהנער... קיין כבוד איז ניט געווען — אלע גלייך. אבער אלע א ז ע ל כ ע ג ע־ה ו י ב ע נ ע געווען...

.1912

דער שטערן

מיט ווילדען אימפעט טראָגט זיך א גרויסער שטע־רען ערגעץ אין רוים — טויזענד מייל א סעקונד, טויזענד מייל א סעקונד... לויפט און לויפט דער שטערן, און כאַפּט אויף זיין האסטיגער נסיעה, א קוק דאָ, א קוק דאָרט...

זעהט ער רעכטס און לינקס, וויט־וויט אוועק, פונקען, גרויסע און קליינע, געלע און ווייסע...

„מסתמא אויך שטערן" — קלערט ער.

בענקט ער און וויל אריבערשרייען צו זיי:

— „ווי געהט עס, קאמעראדען ?"

אָבער וואו ? ווען ? ווער וועט זיין קול הערען ? אזא שרעקליכער מרחק...

און אָט איז א פונק אראָפּגעפאלען... זיך צושאָטען אין שטויב און אוים...

„געיאָגט, געיאָגט און געמאכט מיליאָנען הקפות און לסוף קיין זכר ניט געלאָזען" — זיפצט דער שטערן, און

קוקט ארום רעכטס און לינקס. — ער וואָלט אַ מיליאָן יאָהרען פון זיין לעבען אַוועקגעשאָנקען אבי צו וויסען וואָס י ע נ ע ד אָ ר ט דענקען וועגען דעם...

„און אפשר האָבען זיי עס גאָר ניט געזעהן ?" — טראַכט ער בעטריבט, און טראַכטענדיג לויפט ער — אַ טויזענד מייל אַ סעקונד, אַ טויזענד מייל אַ סעקונד...

.1910

אַ הונד

זיין בעל הבית איז געזעסען און זיך געוויגט אויף אַ שאָקעל־שטוהל אויף דער וועראנדאַ, און צוגעקוקט ווי די זונן איז פארגאנגען אין מערב.

און ער, אַ לאנגער הונד מיט אראָפּהענגענדע אויערען, און מיט תמיד־פארטהרערטע אויגען, האָט זיך געיאָגט נאָך אַ פארשפעטיגטער פליעג... און געיאָגט האָט ער זי איינגענטליך ניט ווייל ער איז בטבע געוועזן זשעדנע נאָך פליעגען, נאָר פון לאנגווייליגקייט וועגען.

ווען די פליעג איז נעלם געוואָרען האָט ער געכאַפּט אַ קוק אויפ׳ן בעל הבית, און דאַן האָט ער זיך דריי מאָל איבערגעקוליעט אויפ׳ן גראָז.

נאָך דעם האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אַוועק־געלאָפען אין מיטען פון דער ליידיגער גאַס און אויס־שטעלענדיג דעם מויל משופּע׳דיג קעגען הימעל, געבולען — סתם אין דער וועלט אריין געבולען...

ער האָט ווידער געכאַפּט אַ קוק אויפ׳ן בעל הבית, און דאַן איז ער אַנטלאָפען הינטער׳ן הויז און זיך געיאָגט נאָך אַ קליינעם קעצעל.

דאָס קעצעל איז האַסטיג אַרויפגעשפּרונגען אויף אַ נאָהענטען בוים, און אויסבויגענדיג דעם רוקען האָט עס גענומען מיאַויקען אַזוי רחמנות'דיג אז איהם איז נמאס געוואָרען דער גאַנצער עסק...

ער האָט בעשלאָסען, יהי מה שיהיה, ער וועט געהן צום בעל הבית. מעהר ווי אַ בריק געבען וועט ער דאָך ניט...

האָט ער פאַרלעגט דעם עק און איז לאַנגזאַם אַרויף צו דער וועראַנדאַ. צוערשט האָט ער אַ צוויי־דריי מאָל זיך געריבען מיט'ן מויל אָן דעם בעל הבית' פוס, און דאַן האָט ער זיך געמאַכט אַ הארץ, און אַרויפגעלעגט די פאָדערשטע לאַפּעס ביי איהם אויף די קניע, און מיט פאַרטראַכטע אויגען געקוקט אַהין וואו דער בעל הבית האָט געקוקט... אָבער דער בעל הבית האָט איהם צו מאָל קיין בריק ניט געגעבען. נאָר געקוקט און געטראַכט...

און דער הונד איז אַוועק אין ווינקעל פון דער וועראַנדאַ, זיך אויסגעצויגען אויף אַלע פיער און דעם קאָפּ אויסגעשטרעקט פלאַך צו דער ערד און געקוקט אַהין וואו דער בעל הבית קוקט, און שטיל געוואָיעט.

און אין די פאַרטהערטע אויגען האָט זיך געשפּיגעלט אַ טרויריגע הינטישע פראַגע: —

„וואָס זעהט ע ר דאָרט?...“

.1910

פייער־פליגען

(אַ יאַפּאַנעזיש מעשה׳לע.—איבערזעצט פון ענגליש).

אַן אַלטער מאַן, האַקענדיג האָלץ אין וואַלד פאַר דעם שיין פון דער לבנה, האָט אויף אַ באַמבוס־צווייג דער־זעהן אַ קליין ליכטיג בעשעפעניס. דאָס איז געווען די קליינע פּרינצעסין „שימער". און דער האָלצהעקער האָט זי געפאַנגען און געבראַכט אַ מתנה פאַר זיין ווייב...

די פּרינצעסין איז געווען קליין און צאַרט און בלייך, ווען זי איז געווען אַ קינד פון דער לבנה. די אַלטע האָבען זי אויפגעהאָדעוועט ביי זיך אין הויז און זי איז געוואָרען שעהנער און רייצענדער פון טאָג צו טאָג, ביז דאָס גאַנצע הייזעל איז געווען אָנגעפילט מיט איהר ליכטיגקייט און חן ביי נאַכט און מיט איהר צערטליכקייט און זיסקייט ביי טאָג. אַלע האָבען דאָס וואונדער־שעהנע פּרינצעסעלע געליעבט, אָבער מעהר פון אַלעמען האָט זיך אין איהר פאַרליעבט דער קייסער פון לאַנד...

די בת־מלכה׳לע האָט דעם קייסער אויך געליעבט מיט איהר גאַנצער נשמה, אָבער זי האָט ניט געקענט מיט איהם חתונה האָבען ווייל זי האָט געוואוסט אז זי קען מעהר ניט לעבען ווי צוואַנציג יאָהר...

דער קייסער פלעגט זיך אלץ טרייסטען אז זי וועט דאָך פאַרבלייבען, ביז עס איז אָנגעקומען דער טאָג ווען זי האָט געמוזט אָפּשייד נעהמען...

דאַן איז די קליינע פרינצעסין אָפּגעפאָהרען אויף א ליכטיגען שטראַהל אהיים, און דעם גאַנצען וועג האָט זי געוויינט מיט קליינע זילבערנע טהרערען, ביז זי איז צו־געפאַלען צו דער ברוסט פון איהר מוטער — דער לבנה, אום קיינמאָל מעהר אין לעבען שוין ניט צו זעהן איהר געליעבטען — דעם קייסער...

און די טהרערען וואָס זי האָט פאַרגאָסען אויף איהר טרויריגער נסיעה זיינען איינציגווייז געפאַלען צו דער ערד, און דאָרט האָבען זיי פליגלען געקראָגען. און זינט דעם, אין די וואַרעמע נעכט פון זומער, פליהען זיי אום אין די קוסטעס און אין די גראָזען און זוכען דעם קייסער, הגם ער איז שוין לאַנג, לאַנג צוריק געשטאָרבען...

דאָס זיינען די פייער־פליעגען...

.1912

דער גלגול

אמאָל האָט זיך אַ לערכע געקרייזט אין דער לופטען. קומענדיג אַלץ נידעריגער צו דער ערד, האָט זי געקוקט מיט פאַרוואונדערטע אויגען אויף אַ קאָלירטען פעלד־בלי־מעל...

ווי שעהן געפאַרבט עס איז, — האָט דאָס פויגעלע געשמאַכט — איך וואָלט אַלע מיינע טרעלען אַוועקגעשאָנקען פאַר זיינע מחיה׳דיגע קאָלירען...

אונטען האָט זיך דאָס בלימעל אויפ׳ן שטענגעל אַרויף־צו געשטרעקט...

וואָס פאַר אַ תענוג עס מוז זיין צו פליהען — האָט עס אין די גראָזען אַריינגעזיפצט — הויבסט זיך אויף און שווימסט, שווימסט אין׳ם בלאָען הימעל אַריין און זעהסט פון אויבען אַראָפּ אַ גאַנצע וועלט...

טאָג פאַר טאָג האָבעןביידע געבענקט...

איין פריה־מאָרגען איז די לערכע נעלם געוואָרען, און דאָס פעלד־בלימעל האָט געפעהלט...

איבער דער לאָנקע האָט אין דער זונן געטאַנצט אַ שמעטערלינג — דער גלגול פון ביידען׳ס בענקענים...

.1912

דאס קרויט־בלאַט

נאָהענט ביים צאַם, האָט זיך פלאַך צושפּרייט א קרויט־בלאַט, אָהן פּרעטענזיעס און אָהן ערוואַרטונגען... עס איז געווען פון בלייך־גראָען קאָליר ; קיין ריח האָט עס ניט געהאַט...

פלעגט אמאָל אהין א ביען פאַרבלאָנדזשען, פלעגט ער א שמעק טהאָן און מאַכען „ויברח״... אָט, זעהט איהר, אַ וואָרעם א נבזה פאַר איהם איז עס גוט גענוג געווען...

דערפאַר, פּריה־בעגינען האָט דאָס קרויט־בלאַט גע־האַט מאָמענטען פון אמת׳ען תענוג... די טראָפּענס פון דעם געבליבענעם נאַכט־טהוי האָבען געשיינט אין דער זונן און געבליסטשעט ווי געשליפענע דימענטען...

פלעגט זיך אמאָל אָנזאמלען א גרויסער רונדער טראָפּען, האָט ער דעם גאַנצען בלאָען הימעל אָפּגעשפּיגעלט און דאָס קרויט־בלאַט האָט זיך געפיהלט געהויבען...

און פלעגט פּאַסירען אז דער האָהן פלעגט זיך אין יענער צייט אָפּשטעלען נעבען איהם, און ארונטערזופּען דעם דאָזיגען טראָפּען — פלעגט עס פיהלען יסורים של גיהנום.

„האָט ער קיין אנדערען ניט געפונען ווי אַן אָרעם קרויט־בלאַט צו בע׳גזל׳ען ?״...

.1912

דער זומער־פֿאָדעם

טראָגט זיך לאַנגזאַם, לאַנגזאַם, אין דעם גאָלדענעם זומער־נאָכמיטאָג א ווייסער שימערענדער זומער־פֿאָדעם... אן אָפּגעריסענער, לויזער, צו קיינעם ניט פֿעראַנטוואָרט־ליכער זיידענער טרוים...

פֿון וואַנען שטאַמט ער, וואוהין טראָגט ער זיך ?...

קיינער ווייס ניט, ער אַליין אויך ניט... אָבער צו וואָס שטעלען אַזעלכע פֿראַגעס, ווען אַרום איז גרין און רוהיג און די לאָנקע איז בעשפּריצט מיט ראַמאַשקעס און דורך די זאַנגען לאַכען אַרוים די בלאָע קאָרן־בלומען, און פֿון אונטער די דונקעל־גרינע קוסטעס, פֿינקלען די רויטע יאַגדעס, און דער הימעל דרעמעלט אין זיין גאַנצער לויטערער ברייטקייט ?...

וועט זיך דער פֿאָדעם אַמאָל פֿאַרטשעפּען אָן א בוים אָדער אָן א קוסט, דאַן וועט ער זיך פֿאַרטראַכטען...

און דאַן וועלען די ביידע פֿראַגעס איהם טאַקע קיין רוה ניט לאָזען :

פון וואנען שטאם איך, און וואוהין בין איך אייגענטליך געגאנגען ?...

דער קוסט וועט לאכען :

איצט ביסטו ד אָ, און דיין זונען־שפאציר איז געענדיגט...

1912.

די אונגעריכטע נסיעה

איהר זונענסיסטעם איז געווען דער בוים... קוים האָט זי אין איהר לעבען בעוויזען איין צווייג ארומצו־קריכען, און געזוכט האָט זי, ווי אַלע פון איהר גלייכען — שפייז.

זי איז געווען א מילב...

מאכט זיך אמאָל, אז אין איהר שפייז־זוכענים, איז זי פארקראָכען אזש אויף א פליגעל פון א קאנארעק, און איידער וואָס־ווען, ווערט זי שוין געטראָגען אין דעם גרוי־סען בלאָען רוים...

די מילב ציטערט און האלט זיך פעסט אָן א פע־דערל...

ווען זי איז צוריקגעקומען, האָט זי קודם־כל גומל געבענשט... אָבער איהר גליקליכסטע עראינערונג איז דאָך געבליבען איהר אונגעריכטע נסיעה אין דער הויך...

.1912

וואס איך דערצעהל זיך אַליין

ווען דער אבענד קומט, און די שאטענס פאַלען געדיכטער און געדיכטער, זיץ איך אין דעם דונקעלען צימער ביים פענסטער און קוק־צו ווי אין הימעל צינדען זיך אָן די שטערען און אונטען ווייט אוועק אין טהאָל, פלאַקערט אויף א ים פון עלעקטרישע ליכט. די גרויסע שטאָדט איינגעוויקעלט אין חשך, ציטערט און ווינקט מיט טויזענדער פיבערישע אויגען. ווען־ניט־ווען הערט זיך אַ פייף פון א צוג אָדער דאָס סוויסטשען פון א דאַמפפער וואָס בראָדזשעט ערגעץ וואו אין דעם האָדסאָן. א מאַ־טער פליאָנטער פון קולות הויבט זיך ארויף צו מיר פון דעם נאכטיגען בבל...

איך מאך צו די אויגען און נעהם זיך אַליין דער־צעהלען מעשות...

ווילדע אויסטראַכטעניסען... איך ווייס אַליין ניט ווי זיי קומען צו מיר...

.1

אַט דערצעהלט איך זיך אַזאַ מין מעשה'לע :

אַמאָל איז געווען אַ בלייכער מאַן, וואָס האָט געהאַט גרויסע שוואַרצע אויגען און אַ גרויס ליכטיג הארץ. און אין דעם גרויסען ליכטיגען הארצען איז געווען אַ ים מיט ליעבשאַפט וואָס האָט זיך אַרויסגעגאָסען דורך זיינע אויגען און איבער זיינע ליפען — ווען ער האָט גערעדט...

ער האָט געזוכט געליעבטע און האָט געזוכט פריינד. ער האָט ביידע געפונען. אָבער די געליעבטע האָבען איהם אַלע פאַרראַטהען. וואָלט ער ניט אַזוי היים געליעבט, וואָלט ער לכל הפחות זיך געקענט מיט אַ ביסעל גלייכ־גילטיגקייט פאַרמאַסקירען — וואָלטען זיי אפשר צו זיינע פיס געלעגען. אָבער פון זיינע אויגען און איבער זיינע לעפצען איז דער וואַרעמער שטראָם פון זיין צערטליכקייט געפלאָסען... און זיינע „לאַוראַס" האָבען איהם אויס־געלאַכט.

און די פריינד האָבען איהם ניט פאַרשטאַנען. טריי זיינען זיי איהם געווען, אָבער זיין נשמה איז פאַר זיי געווען פאַרהוילען. זיי וואָלטען פאַר איהם אין פייער און אין וואַסער געגאַנגען, אָבער מיט זייער שטאַרקען האַנד־דרוק האָבען זיי איהם אָפט וועה געטהאָן, זיינע בלומען האָבען זיי צוקוועטשט...

האָט זיך דער בלייכער מאַן אַ כשוף אויסגעלער־נענט און איז אַוועק ווייט פון זיינע פריינד און ווייט פון דער וועלט אין אַ פאַרוואָרפענעם טהאָל, ביי אַ גרויי־

סען רווישיגען ים... דאָרטען האָט ער אַ קליין הייזעל פאַר זיך געבויט, און אַ גאָרטען האָט ער געפלאַנצט, און אין דעם גאָרטען האָט ער איינגעפלאַנצט פערשיעדענע בלומען, פאַר יעדען פריינד אַ בלום...

און אַ גאַנצען טאָג פון דעם ערשטען מאָרגענשפּראָץ ביז דער דעמערונג פון אבענד פלעגט ער זיצען און צו־קוקען זיין בלומען־וועלט... דען, דאָס בעסטע וואָס ער האָט פאַרמאָגט אין זיין לעבען — זיינע פריינד, זיינען איצט געווען פאַרוואַנדעלט אין דופטיגע בלומען...

2.

אַ צווייטע מעשה׳לע דערצעהלט איך זיך און עס הויבט זיך אָן פון אַ מיטען : —

...זיין קאָפּ איז צוריקגעפאַלען אויף דעם רוקען פון שטוהל און שטאַרע ווייסלעך האָבען געקוקט צום סופיט...

אין איין האַנד איז נאָך געווען דער פּינזעל און פון דער אַנדערער איז נאָר וואָס ארויסגעפאַלען דאָס מאָל־ברעט און איז געלעגען מיט די פאַרבען ארויף־צו אויף דער ערד...

אויף דעם אויפגעצויגענעם לייוועַנט איז דאָס בילד כמעט געווען פאַרטיג. דאָס איז געווען אַ יונג־בלאָנד מיי־דעל לאַכענדיג איהר זונענשיין אין דעם טויטען קינסט־לער׳ס געזיכט אריין...

געפעהלט האָט בלויז דאָס בלימעל וואָס דאָס מיי־דעל האָט געזאָלט האלטען שפּיעלענדיג צווישען דעם גראָ־בען און דעם מיטעלסטען פינגער... קוים אָנגעמארקירט איז עס געווען...

ארום זיינען געשטאנען די צושראָקענע פריינד פון דעם געשטאָרבענעם, און אלעמעננס אויפמערקזאמקייט איז געווען צוגעקלעפּט צו דעם אָרט אַוואו דאָס בלימעל האָט געזאָלט אויסגעמאָלט ווערען.

וואָס האָט עס געזאָלט זיין: א רויז, אפשר א ליליע? אפשר א בינטעל פיאלקעס?

די ניט־געענדיגטע קוויים איז פאר זיי געווען די טראגעדיע פון זיין פלוצלינגען טויט...

אימעצער האָט זיך אָפּגערופען:

און וויפיעל בלומען זיינען איהם אין קאָפּ פאר־בליבען?...

3.

איך דערצעהל זיך ווייטער סתם אין דער וועלט אריין: —

אין אינדיען ביי דעם טייך גאנגעס, דאָרט וואו די הייליגע לאָטאָס־בלעטער, טרוימען בייטאָג אין די שטראהלען פון דער זונן, און וויגען זיך סודות־פול ביי־נאכט אין דעם שיין פון דער לבנה — שטעהט אן אלטער טעמפעל. אין דעם טעמפעל פון קדמונים אָן שטעהט א בודהא־געשטאַלט געשניטען פון ווייסען מארמאָר און בע־ציערט מיט גאָלד.

שטאָט אויגען זיינען שוואַרצע דימענטען אַריינגע־
זעצט געוואָרען, און דער גלאַנץ פון די עדעל־שטיינער
איז געווען הונדערטער יאָהרען אַ היילונג פאַר די קראַנקע
וואָס פלעגען אהין קומען פון אלע עקען פון אינדיען.

איין טאָג איז אָן אויג פאַרשוואונדען... אַ גאָט־
פאַרשוועכער פון פרעמדע לענדער האָט אַ שוואַרצען די־
מענט אוועקגעטראָגען.

און געוואַנדערט האָט דער גע'גנב'עטער שטיין. ווער
קען זיינע גלגולים אויסדערצעהלען ?... צום סוף איז ער
אָנגעקומען אין אַ לאָמבאַרד אין פּאַריז...

דאָרט שטעהט ער אין אַ שוי־פענסטער צוזאַמען מיט
די פּערעל פון אַ פאַרשטאָרבענער זינגערין, — אַ מתנה
פון אַן אויסגעלאַסענעם מאַרקיז וואָס האָט צוליעב איהר
זעלבסטמאָרד בעגאַנגען...

און יעדע נאַכט, פונקעלט דאָס איינציגע אויג פון
בודהאַ אין דעם טעמפּעל אין אינדיען, און זוכט און
זוכט...

און דאָס אויג אין לאָמבאַרד פונקעלט און בענקט
נאָך דעם גאַנגעס...

.1913

J. DORDICK
209 BELLWOODS AVE., TORONTO

מיין פריינד דער מענשענקענער

ווער ער איז

— וואָס איך זאָג און וואָס איך טהו — זאָגט ער אמאָל צו מיר — איז נוגע די וועלט, אָבער מיט מיר אליין, אזוי ווי מיט מיינע אינגעווייידען, מיט מיין האר־צען און מיט מיין לונג־און־לעבער, האָט די וועלט קיין שום שייכות ניט.

אָבער בסוד וועל איך אייך פערטרויען ווער ער איז :—

ער איז ניט צו יונג און ניט צו אלט. ער איז נאָך יונג גענוג ליעב צו האָבען מענשען און מלמד זכות צו זיין אויף זייערע שוואכקייטען. אָבער ער איז שוין אלט גע־נוג זיך צו ערלויבען דעם לוקסוס פון אָפּלאכען...

און אז ער לאכט טהוט ער עס הילכיג און הארציג און איהר זעהט אז איהם קומט צו לעבען און געזונד דערפון. אָבער קוקט איהר זיך צו א ביסעל נעהנטער, זעהט איהר אז זיינע אויגען זיינען פייכט...

און דאָס איז די איינציגע צייט ווען איהר זעהט ביי איהם א סימן פון טהרערען. אפשר וויינט ער אויך ווען עס איז. אָבער ער האָט מסתמא דעם קונץ און די געשיקטקייט זיינע טרעהרען צו פערהוילען.

מיר דאַכט זיך צייטענווייז אַז ער האָט ערגעץ אַ זעקעל וואו ער זאַמעלט זיי און וואו זיי ליגען אַזוי לאַנג ביז זיי ווערען פערגליווערט... אויף דער ווייסער וועלט קומען זיי ערשט אַרויס אין דעם גלגול פון שאַרפע ווערט־לעך און וויציגע בעמערקונגען — פון וועלכע ער האָט תמיד אַ גרויסען זאַפּאַס...

ער איז אָפט אַ גרויסער שווייגער... ווען ער שווייגט זיינען זיינע אויגען ווי שטילע שוואַרצע שוואָימען וואָס זויגען אריין אייך און אַלע אייערע בעוועגונגען מיט דעם דורשט פון אַ בלימעל וואָס טרינקט זיך מיט רעגען, נאָך אַ לאַנגער טריקענים...

און דערום רופט איך איהם אַמאָל אין ערנסט און אַמאָל אין שפּאַס, אַן „אוצר הנשמות“... דען וואָס ער זויגט אַרויס פון אייך איז אייער נשמה, אָדער אַ בילד פון אייער נשמה און ער אַליין ווערט דאַדורך רייכער מיט נשמות פון טאָג צו טאָג...

און רעדט איהר צו איהם, הערט ער זיך צו נייגיריג און אויפמערקזאַם און מיט אַלע חושים... אָבער הערען הערט ער מעהר דאָס וואָס איהר פ ע ר ש ו ו י י ג ט ווי דאָס וואָס איהר רעדט אַרויס... און ער איז אַ בריה אויף אַרויסצושעפּען דאָס פערשוויגענע, איהר מעגט עס האָבען אויפ׳ן סאַמע דעק...

איבריגענס, אינטערעסירט איהם מעהר ד ע ר וואָס רעדט ווי די דבורים אַליין...

און דאַן זיינען דאָ צייטען, ווען ער אַליין רעדט אַ סך און שנעל און מיט אימפּעט, אַזוי ווי עס וואָלט איהם אום לעבען געגאַנגען.

אָבער ווען ער רעדט צו אייך האָט איהר תמיד דעם איינדרוק, אז דאָס רעדט ער בלויז צו זיך אליין אויפ׳ן קול...

דאָס לופטערט ער בלויז אויס זיינע געדאנקען, ווי מע לופטערט אויס ספרים פון צייט צו צייט, כדי זיי דער־נאָך ווידער אין שאפע צו פערשליסען...

ער האָט האָלד קליינע קינדער און אין יעדען מענ־שען וואָס ער בעגעגענט זוכט ער ראשית דאָס קינד...

ער זאָגט אז יעדער ילוד אשה איז צו יעדער צייט א דרייבונד פון קינדהייט, מאנשאפט און זקנה... וואו די קינדהייט איז גובר איז א סימן פון גרויסקייט...

אין דער נאטור האָט ער הויפטזעכליך ליעב בלומען און בליהונגען... דער פארטיגסטער עפעל און דער רויטסטער קאַרש זיינען ביי איהם אַן אראָפּפאַל אקעגען דער וויסער קוויט פון מאַי...

די פרוכט — זאָגט ער — איז דער סיום, און איך האָב ליעב התחלות...

ער געפינט זיך בעליידיגט ווען מע זאָגט אז ער איז א ב ע אָ ב א כ ט ע ר.

א ב ע אָ ב א כ ט ע ר — זאָגט ער — איז א פ ו ר ש מ ן ה צ ב ו ר... צו מאכען פון לעבען בלויז א ספעקטאקעל הייסט לעבען אָהן שום פעראנטוואָרט־ליכקייט...

ז י י ן בעאָבאכטען — ערקלערט ער — איז בלויז א פערבינדען־זיך מיט דעם לעבען פון אנדערע, א גייס־טיגער קאָמוניזם. וואָס ער זעהט דאָס נעהמט ער אריין אין זיך און ער אליין וואקסט דערפון...

בעאָבאַכטענדיג האָט ער מעהר זאַכען צו ליעבען און מעהר זאַכען צו האַסען...

דען ער איז אויך אַ גרויסער האַסער. האַס — זאָגט ער — לייטערט די ליעבע און בעפעסטיגט זי... ליעבע אָהן האַס וואָלט אַריינפאַלען אין אַ סאָרט היהנער־פּלעט, אָדער זי וואָלט פון גרויס זיסקייט אָנגעהויבען שימלען...

האַס — לעגט ער צו — איז דאָס זויערטייג פון לע־בען. אָבער דאָס ברויט פון לעבען איז ליעבע...

ער טהיילט מענשען איין אין צוויי קאַטעגאָריען: אין אַזעלכע וואָס האָבען גאָט אין הארצען און אַזעלכע וואָס האָבען נ י ט גאָט אין הארצען. און פרעגט איהר איהם אוים אַ ביסעל גענויער, געפינט איהר אוים, אַז גראָד די פרומע און רעליגיעזע געהערען ביי איהם אָפט צו דעם ל ע צ ט ע ן קלאַס...

ער אַליין איז אַ מאמין. אָבער אין וואָס? דאָס זאָגט ער ניט קלאָר. רונד ארום קענט איהר זיך אָנשטויסען, און כאַפּען אַן אָנצוהערענעס דאָ און דאָרט, אָבער מעהר ניט ווי אַן אָנצוהערענס...

ער זאָגט אַז קיינער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין אמונה אַזוי ווי ער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין ער־שטער ליעבע — ווען ער איז נאָך פערליעבט...

ער זאָגט אָבער אַז ר ע ל י ג י אָ ן איז דער טויט פון ג ל ו י ב ע ן . . . אַ רעליגיאָן — לויט זיין מיי־נונג — איז געמאַכט פאַר אַזוי פיעל אַז זי פּאַסט קיינעם ניט ריכטיג צו. געגעבענע תורות זיינען טאַנדעטנע גלוי־בענס...

א דאָגמאַ איז אַ קהל'שער טלית... הגם לכתחלה איז עס געווען אַ מלבוש צוגעשניטען פאַר אימעצען לויט זיין מאָס און לויט זיין וואוקס...

ער איז ניט קיין פוסטער טרוימער. ער האָט אַזוי פיעל הנאה פון אַ שעהנער ערפינדונג און פון אַ ניי־אויסגע־קלעהרטער מאַשין ווי פון אַ ריטהמישען געזאַנג... און אָפט פערבייט ער בכיוון די טערמינען ווען ער רעדט וועגען די דאָזיגע זאַכען. אַזוי למשל, בעשרייבענדיג אַ געדיכט וועט ער זאָגען, עס איז אַ שעהן שטיקעל אַרבייט, און רעדענדיג פון אַ לאָקאָמאָטיוו וועט ער זיך אויסדריקען אַז דאָס איז „אַ פּאָעמאַ אויף רעדער".

ער זאָגט: אַזוי ווי מאַטעריע איז פאַראַן אין דריי פאָרמען — לופט, פליסיגקייט און פעסטער קערפּער, — אַזוי האָט דעם מענשענ'ס ענערגיע דריי געשטאַלטען — טרוימען, געדאַנקען און טהאַטען.

און אַזוי ווי אייז אונטערשיידט זיך פון וואַסער, און וואַסער פון פּאַרע בלויז אין געדיכטקייט אָדער שיטער־קייט אָבער ניט אין זייער עצם, אַזוי איז אַ טהאַט ניט מעהר ווי אַ פערגליווערטער טרוים, און אַ געדאַנקען די לופטיגע פאָרמע פון אַ טהאַט...

טהאַטען זיינען אָבער דער ממשות'דיגער אַטעסטאַט אויף געדאַנקען. ווען מע וואָלט אַזאַ אַטעסטאַט ניט פער־לאַנגט וואָלט איטליכער פושער געמאַכט דעם אָנשטעל פון אַ ראַפאַעלאָ און איטליכער שטיינהאַקער וואָלט גע־מאַכט די פּרעטענזיע פון אַ ראָדין... און קיין רענטגען־שטראַהלען צו ענטדעקען געדאַנקען אין אימעצענס מח — האָבען מיר נאָך דערוויילע ניט...

דעריבער שטעלט מיין פריינד דער מענשענ־קענער שטענדיג דעם טראָפּ אויף טהאָן, און אַלע זיינע שאַרפּסטע ווערטער לאָזט ער אויס אויף דעם חשבון פון חלומות...

ער האָט ליעב זעהר די גרויסע שטאָדט און קוקט אויף איהר ווי אויף אַ בענשונג פון גאָט... דער כרך — זאָגט ער — איז אַ רעזערוואואר וואו דאָס בעסטע ווערט אַנגעזאַמעלט, כדי דערנאָך צו בעפּרוכפּערען דורך הונ־דערט קאַנאַלען און רינעס דאָס פּערוואָרפּענסטע דערפעל...

און דאָס פּערוואָרפּענסטע דערפעל מיט אַ סך גראָז און אַ סך הימעל, איז דוקא דאָס וואָס ציהט איהם מיט געוואַלדיגער מאַכט...

אין דער גרויסער שטאָדט — זאָגט ער — דאַרף מען קומען קויפען פּראָוויאַנט פאַר דער נשמה, קליידער פאַר'ן גייסט און כלי־מכשירין צום לעבען... אָבער געברויכען די אַלע זאַכען דאַרף מען ווייט אַוועק פון איהר...

די גרויסקייט פון קליינע זאַכען — זאָגט ער — לערנט מען נאָר אויפ'ן ישוב, און דאָרטען לערנט מען אויך די קליינקייט פון גרויסע זאַכען.

און מעהר פאַר אַלצדינג זוכט ער אָריגינאַליטעט. דאָס לעבען — זאָגט ער — איז אַזוי קורץ אַז עס סטאַיעט ניט קיין צייט פאַר ווידערהאָלונגען...

איך וואָלט וועלען זעהן — זאָגט ער אויף זיין איי־גענאַרטיגען אופן — אַז יעדער איינער פון די פופצעהן הונדערט מיליאָן מענשען וואָס זיינען פאַראַן אויף דער וועלט, זאָל טראַכטען אַ נ ד ע ר ס ווי אַלע איבעריגע. ווען אימעצער חזר'ט איבער אָדער טהוט נאָך אַ צווייטען אין דער מינדעסטער זאַך בע'גזל'ט ער אַ וועלט... דען

יעדע נייע מחשבה פון יעדען איינעם פון די אַנדערהאַל־בען ביליאָן, וועט פריהער־שפּעטער ווערען דאָס אייגענ־טהום פון אַלעמען...

דערפאַר איז ער אזא אָפּטימיסט בנוגע צו מענשען און צו דעם מענשליכען לעבען. דער נייער מענש — זאָגט ער — דערנעהנטערט זיך אַלץ מעהר צו די מעטהאָדען פון דער שאפענדער נאַטור ארום איהם. ער האָט אויפ־געהערט צו ווידערהאַלען, דען ער פערשטעהט אז דאָס לעבען מוז זיך יעדען מאָמענט בענייען...

און דאָך האָט מיין פריינד א געוואלדיגע ליעבשאפט צו דער פערגאַנגענהייט, און א האַמערישע לעגענדע אָדער א ספּור פון תנ״ך, האָט פאר איהם גראד אזא לעבעדיגע בעדייטונג און אזא ווירקליכען ווערטה ווי א קריעג אין די באַלקאַנען...

פיינט האָט ער נאָר די ש ט ו י ב־מענשען וואָס שטודירען זאכען ו ו י י ל זיי זיינען אַלט און ט ו י ט...

ע ר וויים נאָר פון לעבען, און דאָס אַלטע איז א י ה ם ליעב, ווייל אין זיין געדאַנקען לעבט עס אזוי ווי די געגענווארט...

און די געגענווארט איז ביי איהם דער מ ע נ ש און אַלצדינג וואָס איז מ ע נ ש ל י ך . . .

1912.

געהיימנים

ווי א מילגרוים איז פול מיט קערנער, אזוי איז יע־
דער מענש פול מיט ווידערשפרוכען — זאָגט מיין פריינד
דער מענשען־קענער.

פון דער רגע וואָס דער מלאך גיט דעם קינד א שנעל
אונטער דער נאָז, ביז דער מינוט ווען דער טויט־טראָפּען
פאַלט פון דעם מלאך־המות שווערד אויף דעם גוסס' ליי־
פען, איז דאָס לעבען איין לאַנגער „ויתרוצצו".

אָט נעהמט למשל אונזער יאָגענים נאָך געהיימע
זאכען, און די גרויסע הנאה וואָס מיר האָבען פון סודות
— איז דאָס ניט אין פלוג א ווידערשפּרוך צו אונזער איינ־
געבאָרענער שטרעבונג צו ליכט און אויפקלערונג?

מיט דעם קליינעם גראָשענעם ליכטעל וואָס מיר רופען
„פערשטאַנד", זוכען מיר פון פריהמאָרגען ביז שפּעט אין
דער נאַכט, כאָטש א קליין פינטעלע פון דער אויביגקייט
זיך צו בעלייכטען, און מיר פרעהען זיך ווען א זעמדעל
אין דעם מדבר איז פאַר אונז העל געוואָרען.

און צו דער זעלביגער צייט שמאַכטען מיר נאָך דער
ארומיגער דונקעלהייט און אונזערע בעסטע און גליקליכ־

סטע מאָמענטען זיינען די יעניגע ווען מיר וואַרפען אוועק דאָס שכל־לאַנטערנדעל און פערטרינקען זיך אין דעם גע־היימניספאָלען חשך וואָס האָט קיין אָנהויב און קיין סוף ניט.

און אַזוי האַלטען מיר אין איין אַרומשפּרינגען פון ליכט אין פינסטערנים, פון העלע מחשבות אין דונקעלע טרוימען, פון ממשות׳דיגע פאַקטען אין נעבעלדיגע דמיון־וועלטען.

אָהן סודות וואָלט אונז דאָס לעבען ניט איינגע־גאַנגען, און אויב מיר קווען אָן פון דעם פּיצינקען ברע־קעל רוים וואָס מיר האָבען אַרום זיך בעלויכטען, איז דאָס נאָר ווייל אַרום דעם ראַנד פון דעם דאָזיגען ליכט־קרייזעל, זיך שפּרייטענדיג אין אַלע זייטען, לאַגערט דאָס געדיכטע געהיימנים וואָס מיר וועלען קיין מאָל ניט דורכדרינגען...

דאָרט וואו עס זיינען קיין פערבאָרגעניסען ניטאָ זו־כען מיר זיי קינסטליך צו בעשאַפען. פון די היראַגליפען־שריפט פון די חרטומי־מצרים ביז די אויסגעטראַכטע האָ־קוס־פּאָקוס־צערעמאָניען מיט וועלכע אַ מיטגליעד ווערט אַריינגענומען אין דעם „אָרדען פון א. א. פּ. צ.״ — ציינט זיך אַרוים דער זעלביגער חשק פון דעם מענשען איינ־צו־וויקלען זאַכען וועלכע זיינען קלאָר ווי דער טאָג, אין אַ טוך פון מיסטיציזם. זאָנסט וואָלט די לאָזשע אַ העלפט פון איהרע מיטגליעדער פערלאָרען...

די שרייבערס פון די אינדישע וועדאַס, דער מחבר פון זוהר אַזוי גוט ווי קאָנאַן דאָיל און זיינע דעטעקטיוו־מעשיות — האָבען פערשטאַנען די דאָזיגע הויפּט־סטרונע פון דער מענשליכער נשמה. דען ניט די איבעראַשענדע

אנטפלעקונג פון א געהיימנים איז פאַר אונז דאָס וויכ־
טיגסטע. ד אָ ס דויערט בלויז איין הרף־עין. דאָס
געהיימנים אליין, דאָס טאַפּען אין דער פינסטערנים, דאָס
בלאָנדזשען און פּרובירען טרעפען — איז פאַר אונז דער
עיקר...

מיין שכן דער דעקאַדענטישער דיכטער וויים פון
דעם קונץ. ער בעשרייבט א זונען־אונטערגאַנג אזוי אז
איהר ווייסט ניט אויב דאָס איז א שילדערונג פון יציאת
מצרים אָדער א בילד פון א פּאָגראָם. און די לעזער זאָגען
אז ער איז דער אידישער מעטערלינק. זיי הויבען ניט
אָן צו פערשטעהן, און דערפאַר זיינען זיי איהם דאַנק־
באַר...

מיר האָבען אזוי שטאַרק ליעב סודות אז א פער־
שלייערטער אונזין פּאַליובעט אונז בעסער ווי אן אָפענע
חכמה. דעריבער האָבען מיר אזא גרויסען רעספּעקט פאַר
א טפּש וואָס שווייגט...

סאלאָמע אונטער איהרע זיבען שלייערס געפעלט אונז
בעסער ווי די מוטער־נאַקעטע ווענוס... און ווער קען
זאָגען אז דער לייב פון הורדוס' שטיף־טאָכטער איז
געוועזען אזוי שעהן ווי דער קערפּער פון דער ווייסער וואַ־
סער־געטין ? די גריעכען זיינען אויף די זאַכען געוועזען
בעסערע מבינים ווי דער ענגלישער אָסקאַר ווייילד...

און עס דאַרף צומאָל ניט זיין א שלייער וואָס דעקט
צו די גליעדער פון א יפת תואר. א מאַסקע הינטער וועל־
כער עס בעהאַלט זיך די פאַרצע פון א וואַלד־גזלן אָדער
דער פערקרימטער פּנים פון א פּאַיאַץ, איז אָפט גענוג...

אריטהמעטיק איז דער גרעסטער שונא פון געהיימ־ניס. און דעריבער שייט מען זיך צו צעהלען. מען דענקט עס איז ניט מזל׳דיג...

די מקובלים און נאָך פריהער די אלט־גריכישע פי־לאָזאָפען האָבען אפילו ציפערען ניט פערגונען זייער וואָכעדיגע פערשטענדליכקייט, און האָבען געמאכט מיט זיי אלערליי שווארץ־קינסטלערישע דרעהדלעך, אבי פון זיי אויך צו מאכען א געהיימניס.

די אָלימפּישע געטער האָבען קיין קיום ניט געהאַט, ווייל זיי זיינען געוועזן תמיד אויף דער זונן... זיי האָבען מיט דער איינבילדונג קיין קונקעל־מונקעל ניט געמאכט, און האָבען זיך ניט געשפּיעלט אין בעהעלטנים. „אַט דאָס זיינען מיר און פאַרטיג״...

דאָס קריסטענטהום האָט איהרע סקעלעטען איינגע־וויקעלט אין הייליגע סודות־פולע מלבושים און האלט זיך נאָך עד היום...

משה רבינו׳ס ז ו נ נ י ג ע תורה וואָלט אפשר געהאַט דעם זעלבען שיקזאל ווי דער „קלאָר־אויגיגער״ יופּיטער, ווען ניט די ס ת ר י ־ ת ו ר ה , איבער וועלכע מיליאָנען קעפּ האָבען זיך געמאטערט און מיל־יאָנען הערצער גע׳חלומ׳ט...

אונז ציהט צו דער געהיימניס ווי אונז ציהט צו דער ערד. „פון געהיימניס ביסטו געקומען און צו געהיימניס וועט זיין דיין געלוסט״ — זאָגט א בת־קול יעדען עופּ׳־עלע ווען עס ווערט געבאָרען.

מיר האָבען ליעב זיך צו שפּיעלען אין ליכט כדי נאָכדעם צו געניסען בעסער די פינסטערנים. מיר צו־ברעכען און צופּאַלמעסען אונזערע שפּיעלצייג און וויינען דערנאָך ווי קינדער, אימעצער זאָל זיי ווידער צוזאַמענ־שטעלען פאַר אונז...

אין פינסטערנים פּיהלען מיר זיך היימיש. פון דאָרט קומען מיר און דאָרט געהערען מיר... דאָרט איז דאָס גרויסע לעבען פון וועלכען אונזערס איז די מילבען־אויסגאַבע...

די נעבעלהאַפטיגקייט פון דער מטושטש'ער מילכ־שטראָס אַפּעלירט צו אונז מעהר ווי דער גלענצענדער אבענד־שטערען...

ווען דאָקטוירים וועלען אויפהערען שרייבען זייערע רעצעפּטען אין לאַטיין, וועלען זייערע רפואות האָבען א קלענערע ווירקונג.

דער „גאָט־ווייס־וואָס", וועלכער שוועבט ארום „אַק־וואַ פּוראַ" איז גענוג צו מאַכען פון ברונים־וואַסער א כשוף־טראַנק...

צויבעריי איז אויסגעשפּיעלט און שדים האָבען מורא פאַר עלעקטרישער בעלייכטונג. אָבער ספּיריטיזם איז זייער יורש געוואָרען.

טשעזאַרע לאַמבראָזאָ וועלכער איז געווען וויסענ־שאַפטסמאַן גענוג צו מאַכען פון פערברעכען א קראַנק־הייט, און פון גאונות א משוגעת — האָט געגלויבט אין די השבעות פון פּאַלאַדינאָ. און אין דעם זעלבען פערטעל יאָהר־הונדערט אין וועלכען מאַדאַם קיריע האָט דעם

גרעסטען בעמישען סוד אנטפּלעקט, האָט אַ מרס. עדדי*) געמאַכט מיליאָנען פערקויפענדיג איהרע „קריסטשיען־סייענס" געהיימניסען אין בוך־פאָרם — דריי דאָלאַר מיט פינף און צוואנציג סענטס אַ געהיימנים...

דען דער מענש מוז האָבען געהיימנים אַזוי ווי ער דאַרף האָבען לופט און שפּייז.

ער וויל ליכט און זונען־שטראַהלען אין די פענסטער אָבער בתנאי ער זאָל צו יעעדר צייט קענען די פאָרהאַנגען אַראָפּלאָזען און זיך איינגנורען אין זיינע געהיימניסען און זיין חשך...

---

*) די גרונדערין פון „קריסטשיען־סייענס" (קריסטליכע וויסענשאַפט), אַ גלויבען לויט וועלכען קראַנקהייטען קענען געהיילט ווערען מיט דער מאַכט פון אמונה.

טראכטען און ריידען

מיין פריינד דער מענשען־קענער איז בעזונדערס אינטערעסאנט ווען ער קומט צו דער טהעמא „טראכטען און רײַדען".

ער אליין רעדט בלויז פעריאָדיש. עס געהען אָפט אוועק מאָנאטען כסדר און איהר קענט פון איהם א וואָרט ניט הערען. און דאַן, קומט אַן אויסגוס, ווי פון א פלוצ־לינג־געעפענטען פאָנטאַן, און ער שפריצט ארויס זיינע אָנגעזאַמעלטע בעאָבאכטונגען אין פארביגע עפיגראמען.

אין איינער פון אזעלכע השתפכות'ען האָט ער גע־זאָגט : —

טראכטען איז א הכנסה און ריידען איז א הוצאה...

פאראַן אזעלכע וואָס פערמאָגען קרח'ס אוצרות און פערגינען זיך ניט א פרוטה אויסצוגעבען, און פאראַן ווידער אויסברינגער וואָס ביי זיי קען זיך א מטבע ניט איינהאלטען א רגע.

עס איז דאָ נאָך אַן אנדער קלאַס. דאָס זיינען די וואָס גיבען ארויס וועקסלען אויף וואָס זיי דארפען ערשט אריינקריגען.

איך האָב געקענט א יונגען מאַן מיט א געשליפענער צונג, וועלכער פלעגט אייך אַרויסלאָזען א בעהויפּטונג אָדער א געדאַנקען, מיט דערזעלבער לייכטקייט ווי א שוואַרצקינסטלער ציהט בענדלעך פון א קאַפּעלוש, קלע־רענדיג אַז ער וועט שוין ווי עס איז בעגרינדען מיט אַלערליי דרעהדלעך דאָס וואָס ער האָט אַרויסגערעדט.

אַן אַרויסגעזאָגטעס וואָרט איז א טשעק. געוויסענ־האַפטע סאָלידע מענשען וועלען קיינמאָל ניט אונטער־שרייבען א טשעק אַוואו זיי האָבען ניט גענוג קאַפּיטאַל אין דער באַנק.

אָבער וויפיעל זיינען דאָ, וואָס גיבען אייך א טשעק, וויסענדיג גאַנץ גוט אַז זיי האָבען ניט אין דער באַנק א צובראָכענעם שילינג, און טראַכטענדיג אַז איידער איהר וועט זייער טשעק דעפּאָנירען וועלען זיי שוין ווי־עס־איז די סומע „גוט מאַכען״ ?...

דאַן קומט דער „חלפן״ וואָס לאָזט דורך יעדען טאָג דורך זיינע הענד, הונדערטער און טויזענדער מינצען פון אַלע לענדער און פון אַלע „קורסען״ און איז אַליין א בלוטיגער קבצן...

ער האָט ציטאַטען און פראַזען און פיינע געדאַנקען פאַר יעדער געלעגענהייט, און גיט זיי אייך מיט דער פולער האַנד. וואָס האָט ער צו זשאַלעווען ? מע קען, ברוך השם, די סחורה שטענדיג קריגען. נאַטירליך, איי־דער ער לאָזט אין גאַנג זיינע אַרטיקלען, רייסט ער צו־ערשט אַראָפּ דעם יאַרליק און מע דאַרף זיין א מומחה אויף זיינע טאַנדעטנע וואַארע צו קענען אויסגעפינען דעם נאָמען פון דעם פאַבריקאַנט...

איך געפין אזעלכען אויס דורך דעם אונטערשלאג פון זיינע סחורות, רען דער אונטערשלאג איז זיין איי־גענער, און ס'איז רעכט אז א ראצעמארענער גערדאנקען אדער א זיידענער זאץ זאלען זיין אויפגעסטריגעוועט אויף אפגעבליאקטען קארטון...

איך האב נאך א פרוביר־מיטעל. איך זוך אויס פון אונטער דער ערד, א טהעמא וואס בלויז א משוגע'נעם ווי איך קען איינפאלען, צו דיסקוטירען, און פאר וועל־כער מיין בחור האט בשום אופן זיך ניט געקענט צוגריי־טען... און מיין ציצערא הויבט אן טעלעבענדען מיט דער צונג. דער גרויסער פראזען־מעקלער הויבט מיר אן דאן ארויסצוגעבען זיינע אייגענע פערזשאווערטע און ווערטה־לאזע פעניגער, און פון זיין גאנצען פערמעגען איז גע־ווארען א תל...

דאס נעקסטע מאל מיידט ער מיך אויס, און פרו־בירט זיין גליק מיט אנדערע.

פאראן פערקעהרט אמת'ע גבירים, וואס האבען גאנ־צע זאסיקעס מיט גאלדענע געדאנקען, אבער זיי זיינען אזוי אונגעלומפערט, אז נעהמען זיי איך ארויסצעהלען א געוויסע סומע, פאלט עס זיי פון די הענד... אזעלכע איז א מצוה אויסצוהעלפען. עס לויהנט זיך.

איך האב געהאט א פעטער א לאנד־חכם. פלעגט ער נעהמען ריידען, איז געווען ווי געהן צו קינד. א ווארט צו א ווארט פלעגט זיך ניט קלעפען, און איהר האט גע־קענט הערען ווי די רעדער פון זיין מח־מאשינע סקריפען און קרעכצען. איך פלעג נעהמען אויף זיך די ראלע פון א העבאם, פלעג ממש פאר די פיס די געדאנקען פון איהם

ארויסשלעפּען... און וואָס פאַר'ע גראַטענע געראַנקען דאָס זיינען געווען ! א מחיה געווען צו קוקען אויף זיי...

פאַראַן מענשען וואָס האַלטען זייער געלד אין א קניפּעל, און ווען זיי נעהמען ארויס א בומאַזשקע טהוען זיי עס „ברחילו ורחימא", און קוקען דערביי אויף אייך אזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען „ברודערקע, דאָס איז ניט „קיין הובעל־שפּאָן, דאָס איז געלט און געלט דאַרף מען „היטען ווי אַן אויג אין קאָפּ". און דאָך זיינען זיי בטבע ניט קיין קמצנים.

איך האָב אָנגעטראָפען א סך דענקער פון דער דאָזיגער קאַטעגאָריע. זיי זיינען „מלא וגדוש", אָנגעשטאָפּט מיט בריליאַנטענע געדאַנקען, אָבער נעהמען זיי צו אייך ריידען, פּעקלען זיי זיך לאַנגזאַם אויס, מיט א זייטענ־וואונק צו אייך וואָס גיט אייך צו פערשטעהן, אז איהר דאַרפט זיך מכין זיין צו הערען עפּעס וויכטיגס...

עהנליך צו זיי איז געווען יענער הומאָריסטישער שריפטשטעלער וואָס פלעגט אזוי עקאָנאָמיזירען מיט זיינע וויצען אין געשפּרעך, אז קיין המצאה זיינע איז מיר ניט איינגעגאַנגען. איך פלעג אימער האָבען דאָס געפיהל, אז ער רעכענט קודם אויס וויפיעל זי איז ווערטה פאַר זיין פערלעגער, און ווען ער שענקט זי מיר, ליידט ער פשוט א געלד־שאָדען...

דער קאָנטראַסט צו זיי אַלעמען איז יענער וואָס עפּענט בלויז אויף זיין מויל, און עס גיבען זיך א לאָז גלענצענדע ראַקעטען פון קלוגהייט און שאַרפזין, וואָס האָבען הפנים לאַנג געלעבצט ארויסצוגעהן אויף דער וויי־סער וועלט... און די פונקען פאַלען אייך אין מח און אין

הארצען, און דערביי שפירט איהר גאָר ניט, ווי עמיצער וואָלט זיך אָנגעשטרענגט אָדער ווי עמיצער וואָלט עפּעס געגעבען און עמיצער גענומען...

און די געדאַנקען שפּריצען אַרויס אַזוי נאַטירליך, און מיט אַזאַ אימפּעט, אַז אייך דאַכט זיך, זיי זיינען נאָר וואָס געבאָרען געוואָרען. און דאָ נ אַ ר ט איהר זיך.

עס זיינען דאָ „עקס־פּראָמפּטנע" רעדנער אָבער עס זיינען ניטאָ קיין „עקס־פּראָמטנע" דענקער. דער דענקער וואָס רעדט אַזוי לייכט און אָהן אַ מאָמענט פערטראַכטען זיך, רעדט פון אָנגעברייטען, פון פאַרטיגען. ער האָט בע־אָבאַכטונגען און געדאַנקען וואָס ער האָט׳ גאָט ווייס וואו און גאָט ווייס ווען אָנגעקליבען און דורכגעזיפּט און דורכגעקלערט, ווי מע קלערט דורך טהייערען ווייַן — ווע־גען אַלערליי זאַכען. און וואָס פאַר אַ געגענשטאַנד עס זאָל ניט פאָרקומען — ע ר האָט שוין וועגען איהם לאַנג צוריק נאָכגעטראַכט, מעהר אָדער ווייניגער, און איבער־ראַשען קענט איהר איהם קיין מאָל ניט.

איך האָב פריהער געזאָגט, אַז ריידען איז אַ הוצאה, אָבער דער תענוג פון אויסגעבען נאָכדעם ווי מע האָט זיך אַ לאַנגע צייט געזעטיגט מיט אריינגנעהמען — איז אַן ערפרישונג, אַן ערלייכטערונג און צייטענווייז אַ בע־דירפעניס.

די גמרא זאָגט : „מעהר ווי דאָס קאַלב וויל ז ו י־ג ע ן ווייל די קוה איהם ג ע ב ע ן ז ו י ג ע ן". איך קען אַזעלכע וואָס מוזען זיך אַרויסרעדען. זיי וואָלטען זאָנסט געקריגען מילך־פיבער.

און זעהר אָפּט פּאַסירט, ווי איך ווייס פון מיין אייגענער ערפאהרונג, אז רעדענדיג טויכט ארויס פאר דעם ריידער אליין, א שפּאָגעל־נייער געדאנקען...

אינוועניג איז ער געווען צוזאמענגעקנוילט מיט א סך אנדערע און האָט זיך ניט קלאָר ארויסגעזעהן. אָבער רעדען קען מען ניט אין קנוילען, און ציהט מען אין גע־שפּרעך פאנאנדער פאָדעם פאר פאָדעם ווערט יעדער פאָ־דעם זיך אליין דייטליכער.

דאָס רוף איך א ז י י ט י ג ע הכנסה...

.1912

איינזאַמקייט

איינזאַמקייט איז אַ תענוג צו וועלכען מען מוז זיך צוגעוואוינען — זאָגט מיין פריינד דער מענשענ־קענער.

דער וואָס האָט ניט געלערנט די קונסט פון זיין איינ־זאַם, דער האָט פערנאַכלעסיגט די בעסטע געזעלשאַפט וואָס ער האָט ווען־עס־איז געקענט האָבען — די גע־זעלשאַפט פון זיך אַליין. דען וואו קענען מיר געפינען אַ חבר מיט וועלכען מיר זאָלען קענען זיך אַזוי גוט פער־שטענדיגען, מיט וועלכען מיר זאָלען זיין אַזוי אויסגע־בונדען, ווי מיר אַליין?

די וואָס זאָגען אַז דער איינזאַמער מענש שליסט זיך אויס פון דער וועלט, געברויכען בלויז אַ סקאַרבאָוועפּראַזע וועלכע האָט אין דער ווירקליכקייט קיין שום אמת אין זיך ניט.

פ ע ר ש ל אָ ס ע ן זיינען מיר ערשט ווען מיר לעבען תמיד אין דעם גערויש און דעם געפּילדער און דער צוזאַמענגעוואָרפענער חאַליאַסטרע פון מענשען, וואו מיר ווערען געדריקט און געקוועטשט אין אַלע ווינקלען

פון אונזער נשמה. קוים קענען מיר אין דעם געדרענג א שטיקעל בלאָען הימעל זעהן...

אין דער איינזאמקייט שפּרייט זיך די וועלט פונאנ־דער אין איהר גאנצער ווייטקייט. רוים פעהלט אונז מעהר ניט און מיר אליין נעהמען אָן אונזער ריכטיגע, פולע, רונדע געשטאלט...

דאן ערשט קענען מיר אויספּעקלען אונזערע גייסטיגע מטלטלין, און זיי געהעריג פונאנדער שטעלען און איינ־אָרדנען און אונגעשטערט פונאנדערפלעכטען דעם קאָלטון פון פערמישטע איינדרוקען...

און מענשען אליין מוז מען זעהן פון ד ע ר ו ו י י־ט ע ן, פון דער איינזאמקייט, אויב מיר ווילען זיי ליע־בען אָדער האסען. פון נאָהענטען האָבען מיר בלויז דעם איינגענטהימליכען גערוך פון זייער לייב...

אין אונזער איינזאמקייט, ווערען זיי אלע נשמות — גוטע אָדער שלעכטע. די קערפּערם פערשווינדען...

און אויב מיר האָבען ניט וואָס האָלט צו האָבען קענען מיר זיך קוויקען מיט אונזער שנאה, ווי מע קוויקט זיך מיט א קרעפטיגען ביטער־טראנק...

פון נאָהענטען איז בלויז דאָ ענטוועדער פיזישע שכרות, אָדער פיזישער עקעל...

אין איינזאמקייט, אראָפּקוקענדיג אויף דער וועלט פון דער הויך, האָבען מיר א נצוץ פון יענעם געפיהל וואָס די מלאכים מוזען האָבען ווען זיי שפּארען זיך אָן אויף דעם געלענדער פון דעם זיבעטען הימעל און קוקען אראָפּ, טיעף אונטען, אויפ׳ן „עולם השפל״...

און אין דער איינזאַמקייט, אַרונטערזינקענדיג אין דעם טיעף־טיעפען ברונעם פון אונזער אייגענעם אינער־ליכען לעבען, קענען מיר אַרויפקוקען און זעהן די שטע־רען, העל און ליכטיג... אין דעם געלען חוצפה'דיגען שי־מער פון דער עפענטליכקייט, זיינען די דאָזיגע שטערען ניט אָנצוזעהן געווען.

די איינזאַמקייט, דאָס איז די צייט פון זעען, פון שפּראָצען און פון שטילען וואַקסען, פון ר י י ף־ווערען און פון ר י י ך־ווערען.

די גרויסע געדאַנקען־מאַגנאַטען וואָס האָבען די וועלט בעגליקט מיט זייערע נדבות, האָבען ניט אַ פעניג פון זייער אייגענטהום אָנגעקליבען אין דער חברותא פון מענשען...

די וועלט איז אַ נעהמערקע און ניט קיין געבערקע. און וויל אימעצער דער וועלט עפּעס שענקען אויף עולמות מוז ער זיך אָפּגעזעגענען מיט זיינע מיטמענשען און יאָהרען־לאַנג ארבייטען אַליין אין זיינע דונקעלע גאָלד־גרובען...

אַ טרוים געבאָרען ערגעץ וואו אין אַ ביידעל אין דער שווייץ, מיט קיין אנדער עדות ניט אַרום, ווי די שטערען און די קאַלטע גלעטשערם, קען ווערען די בעוואונדערונג פון אַ טויזענד־קעפּיגער מאַסע אין אַ פּאַריזער אָדער ניו יאָרקער אָפּערא־הויז, וואו ער, דער טרוים, ווערט איבער־געגעבען אין דעם גלגול פון אַן אַריאַ, געזונגען פון אַ קאָקעטקע־פּרימאַדאָנאַ...

אָבער אין דער אומגעבונג פון דער דאָזיגער מאַסע וואָלט ער קיין מאָל ניט געבאָרען געוואָרען...

און איינזאַמקייט איז א רייניגונג און א לייטערונג. יעדער מענש אַזוי ווי ער מוז האָבען פון צייט צו צייט א באָד פאר זיין גוף, מוז האָבען אַזאַ מין איינזאַמקייט־טבילה פאר זיין גייסט... נייע כחות וועט ער דערנאָך שפירען אין זיך.

עפּעס וועט האָבען פערשוואונדען, עפּעס וועט זיין ארונטערגעשווענקט און די אָפענע געזונד־געוואָרענע הויט־לעכלעך וועלען אריינציהען די לופט און דעם שיין מיט מעהר פרישקייט...

און הויפּטזעכליך די א ו י ג ע ן... לעבענדיג צו לאַנג אין געזעלשאַפט ווערען זיי פערשטויבט. עס זיינען דאָ אַזוי פיעל וואָס וואַרפען אונז שטויב אין די אויגען, אז ווי ווענינ עס זאָל ניט בלייבען יעדעסמאָל, זאַמעלט זיך מיט דער צייט אָן א דיק הייטעל און די ראיה ווערט קאַליע...

אין איינזאַמקייט הויבט מען אָן זעהן בעסער. דען איינזאַם־זיין מיינט ניט אַנטלויפען פון דער וועלט. איך, פערקעהרט, נעהם די וועלט מיט זיך, אָהן איהר ריהר איך זיך ניט... א פענסטערל מאַך איך דורך וועלכען איך זאָל זיך תמיד קענען זעהן אַזוי ווי איך וויל זעהן די פעלדער און די וועלדער ארום זיך...

און הער איך דעם ליאַרעם פון דער ווייטען איז עס אַן אנגענעהמער אָבליגאַטאָ צו מיינע אייגענע געדאַנקען־מעלאָדיען, אַזוי ווי דאָס רוישען פון ים וואָס איך קען אויסטייטשען ווי מיר אַליין געלוסט זיך...

— — — — — — — — —

ווען מיר ווערט איינזאַמקייט איבערדריסיג ווייס איך אַז איך אַליין בין זיך איבערדריסיג, און דאַן זוך איך דעם טומעל כדי ער זאָל מיך גענוג דערעסען מיך צוריקצו־טרייבען אין מיין ווינקעל...

גליקליך זיינען די מענשען וואָס האָבען זיך ארויפגע־ארבייט צו א שטופע, צו קענען זיין איינזאַם אפילו אין געזעלשאַפט... איהר רעדט צו אַזאַ איינעם, און ער ענט־פערט אייך און ער לאַכט און ער איז פעראינטערעסירט און איז אַליין אינטערעסאַנט, און דאָס אַלץ קומט פון זיין גאַסט־צימער... אין די אינערליכע קאַבינעטען נעהמט ער אייך קיינמאָל ניט אריין, אזוי ווי ער אַליין, אָדער דער בעסטער טהייל פון איהם, געהט פון די דאָזיגע קאַבינעטען קיינמאָל ניט ארויס...

ער איז אי א י ן דער וועלט, אי א י ב ע ר און א ר ו ם דער וועלט... ער ז ע ה ט זאַכען און מענ־שען פון דער נאָהנטסטער ווייטקייט און ק ו ק ט אויף זיי פון דער ווייטסטער ווייטקייט — אַזוי ווי מע דאַרף אויף זיי קוקען, אום אין זיי ניט בטל צו ווערען...

דען מיר מוזען זיין עקאָנאָמיש מיט אונזער קוקען, און קוקען מיר צו נאָהענט און צו געגוי, ווערען מיר אויף

א שטויב פערשוואונדען די צייט וואָס וואָלט געקלעקט אויף א גאַנצען בארג, און אַן ארבעס וועט פון אונזערע אויגען פאַרשטעלען א גאַנצען שטערן...

— — — — — — — — —

היטען זאָלט איהר זיך אָבער פון דעם וואָס זוכט איינזאַמקייט ניט ווייל ער וויל וואַקסען, נאָר ווייל ער וויל זיין גרויס ניט וואַקסענדיג און אָהן מיה; ניט ווייל ער וויל בעסער זעהן די וועלט, נאָר ווייל ער וויל פערשטאָפּען זיינע אויערען צו דער וועלט'ס דעקרעט פון זיין נישטיגקייט...

ער וויל אַן אייגענע ממשלה גרינדען, כדי צו קענען קעניגען אָהן א שום שטערונג, ער וויל אזוי צו־שפּאַלטען דעם עכאָ פון זיין אייגענעם וואונש אז ער זאָל קלינגען ווי דער הורראַ־טומעל פון א גאַנצען פאָלק...

אזעלכע'ר מוז אַלע פענסטער און אַלע לאָדען צומאַ־כען. א קלאַנג פון דער דערויסענדיגער וועלט, וועט איהם זיין חלום חרוב מאַכען, א בלאָז פון ווינד וועט זיין קרוין איהם פון קאָפּ ארונטערשליידערען...

און אַזעלכער ווערט אין זיין איינזאַמקייט קלענער און שמעלער. ער איז צופיעל בעשעפטיגט מיט דיענען צו זיך, מיט קטורת־רויכערען צו זיין כבוד־לוסט, ער זאָל קענען זיך אויסשפּרייטען...

און ער האָט צומאָל ניט איין גרויסען רוהיגען האַס וואָס זאָל איהם אויפהאַלטען... ער האָט בלויז פּיצינקע פאַרדרוסען און פּאַראיבעלס וואָס רייצען און צוברעקלען איהם און פער'מיאוס'ען אין זיינע אויגען גאָט'ס וועלט, אַזוי ווי זיי פער'מיאוס'ען איהם אַליין אין די אויגען פון דער וועלט...

1912,

נאָכאַהמונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט אמאָל געזאגט צו מיר:

שטודירען מענשען איז שטענדיג ביי מיר געווען אַן אינטערעסאנטער ספּאָרט. איך האָב קיינמאָל קיין געברויך ניט געמאכט פון מיינע בעטראַכטונגען. איך האָב ניט געהאט, ניט דעם טאַלענט און ניט די לוסט צו שרייבען פּסיכאָלאָגישע ראָמאַנען, און האָב קיינמאָל ניט געזאמעלט שטאָף פאר סקיצען. עס איז גלאט פאר מיר אליין געווען דער שעהנסטער צייט־פערטרייב, אויסצוגעפינען די פערבאָרגענע מאשינערי, וואָס ארבייט אין דער נשמה פון די מענשען מיט וועלכע איך בין געקומען אין בעריהרונג, און די אינערליכע ווארשטאט, וואו עס ווערען פאבריצירט זיינע בעזונדערע בעוועגונגען, מאַניִרען, בליקען און אויסדרוקען.

אנדערע לעזען צייטונגען, איך פלעג לעזען מענשען.

און מיין מעטהאָדע צו לערנען א מענשען איז געווען זעהר אַן איינפאכע.

איך פלעג קודם־כל זוכען אויסצוגעפינען ווען ער מאכט נאָך, און אזוי שנעל ווי מיר איז געלונגען צו לעגען מיין פינגער אויף דער פערזאָן וועלכע איז זיין מאָדעל און דער געגענשטאנד פון זיין נאָכאהמונג, האָב איך געהאט א שליסעל צו אלע קעמערלעך און אלעקער־לעך פון זיין כאראקטער.

דען שוין לאנג צוריק בין איך געקומען צו דער אי־בערצייגונג אז יעדער איינער פון אונז, בעוואוסטערהייד אָדער ניט־בעוואוסטערהייד, מאכט נאָך אימעצען. אימע־צער וועלכען ער קען אָדער פון וועלכען ער האָט געלעזען אָדער געהערט, שוועבט פאר איהם אלס א מוסטער, און אלע זיינע האנדלונגען, בעוועגונגען און אייגענטהימ־ליכקייטען, זיינען צוגעשניטען און צוגעמאָסטען לויט דעם דאָזיגען מוסטער.

פאראן מענשען וואָס מאכען נאָך איינעם. מיט זיי פלעג איך האָבען א לייכטע ארבייט. פיעל שווע־רער און פערוויקעלטער איז געווען דער פראָצעס, ווען איך האָב אָנגעטראָפען אזעלכע וואָס האָבען נאָכגעמאכט צוויי אָדער מעהר אויף איין מאָל.

אָט האָב איך געהאט א בעקאנטען. אין זיינע גאָר יונגע יאָהרען האָט ער געלערענט אין א ישיבה אין סלאָ־באָדקע, נאָך פערשיעדענע גלגולים איז ער אָנגעקומען אלס קאנטאָר אין א רעפאָרמירטער שוהל. איך האָב קיינ־מאָל ניט געקענט דערגרונטעווען די ריכטיגע פסיכאָ־לאָגיע זיינע. עפּעס האָט ער געהאט אזעלכע אייגענ־טהימליכע מיינונגען און אזעלכע מאָדנע געוואוינהייטען

און קנייטשלעך. איך האָב פּרובירט מיין „בערטיליאָן־סיסטעם" אויף איהם, אָבער איך האָב צו קיין שלום ניט געקענט קומען. איך האָב עקספּערימענטירט מיט אַ לאַנגער ליסטע פון גדולים און העלדען, און קיינער האָט ניט געפּאַסט. ביז מיר איז איינגעפאַלען צו פּרובירען צוויי אויף אַ מאָל. דער רעזולטאַט איז געווען אויגענבליקליך: אַלצדינג איז מיר געוואָרען קלאָר ווי דער טאָג. ווייסט איהר ווער די צוויי זיינען געווען? איהר וועט לאַכען, אָבער עס איז דאָך אָן אמת: רב יצחק אלחנן דער קאָוונער רב, און ו.אַגנער...

פון אַקטיאָרען וואָס אהמען נאָך אין געוועהנליכען לעבען, די הויפּט־ראָלע וועלכע זיי שפּיעלען אויף דער ביהנע — ווייסט איהר געוויס. איך אַליין ווייס פון אַ שוישפּיעלערין וואָס האָט געהאַט אַ בעזונדערע אַפּעק־טירטע אַרט ווען זי פלעגט זיך זעצען אויף איהר פּאָטעל ביי זיך אין דער היים, און אַ געוויסע קאָמישע מאַיע־סטעט אין דעם טאָן פון איהר שטים ווען זי פלעגט רעדען צו איהר דיענסט־מיידעל. און געקומען איז דאָס איהר ווייל זי האָט געשפּיעלט אויף דער ביהנע די ראָלע פון קעניגין „סעמיראַמיס"...

נאָך אינטערעסאַנטער איז וואָס געוויסע מענשען אהמען נאָך זיך אַליין... איינער האָט אמאָל אין אַ פייערליכען געהויבענעם מאָמענט געכאַפּט אַ קוק אויף זיך אין שפּיגעל און האָט זיך אריינגענומען אין קאָפּ פון דאַמאָלס אָן צו זיין פּייערליך...

אַ צווייטער האָט אמאָל אמוזירט אַ געזעלשאַפט מיט

וויציגע אנעקדאָטען, און זוכט זינט יענעם טאָג צו זאָגען וויצען, סאַי עס קלעפּט זיך יא, סאַי עס קלעפּט זיך ניט.

און ווער קען ניט יענע אַלטע לייט וואָס זוכען נאָכ־צומאַכען זייער אמאָליגען יונגען „איך״?

און די דאָזיגע נאָכאהמונג ווייזט זיך אַרויס ניט נאָר אין מאַכען מיט'ן האַנד, אין העוויות פון געזיכט, אין דעם אַרט פון געהן און אין דער מאַניער פון עסען — נאָר אין דער גאַנצער וועלט־אַנזיכט פון דעם נאָכאהמער...

ביסלעכווייז וואַקסט זי אַיין אין דער נשמה, און ווערט די הויפּט־ספּרוזשינע פון יעדען טהאָן און פון יע־דען טראַכטען, און אַם שטאַרקסטען איז זי דאָרט וואו זי אַרבייט אונבעוואוסטערהייד, דאָרט וואו דער נאָכאַה־מער וואָלט אייך אַריינגעלאַכט אין געזיכט און גערופען „ליגנער״ אָדער „אידאָט״, ווען איהר זאָלט איהם זאָגען אַז ער מאָדעלירט זיך נאָך אַ פרעמדען טיפּ.

דער מענש איז איבערהויפּט דער שנעלסטער פון אַלע חיות, אויפצוכאַפּען דאַס וואָס ער זעהט און עס תיכף נאָכצומאַכען.

ווען איך האָב געלעבט אויפ'ן ישוב האָב איך בע־מערקט, אַז דער שווערער שלעפּעדיגער גאַנג פון די פּויערים קומט דערפון וואָס זיי מאַכען נאָך די פערד און די קיה, מיט וועלכע זיי האָבען צו טהאָן אַ גאַנצען טאָג.

אַ ישוב'ניק'ס אַ אינגעל האָב איך געקענט, וואָס פלעגט ביים וויינען, אויסשטעלען דעם מויל משופּע'דיג אַרויף־צו, און אויסלאָזען זיין געוויין מיט אַ קלאַנג וואָס

איז געווען עהנליך צו א האווקע... דאָס האָט ער געכאפּט דעם שניט פון דעם שווארצען הונט מיט וועלכען ער פלעגט זיך שפּיעלען...

ווען איהר וועט אמאָל זיין אויף א מיטינג ווען א גרויסער רעדנער האלט א גאנצען עולם געשפּאנט מיט זיין פייערדיגער דרשה, וועט איהר בעמערקען, ווי ניט ווילענדיג שפּיגעלט זיך אָפּ אין א געוויסער מאָס, דער אויסדרוק פון דעם דרשן׳ס געזיכט אויף די פּנים׳ער פון זיינע הערער.

איך האָב בייגעוואוינט ווי א רעדנער האָט אין פער־לויף פון זיין אינטערעסאנטער רעדע, גראד א ביס גע־טהאָן מיט זיינע אונטערשטע צייהן די אויבערשטע ליפּ, און א פּאָאר דוצען מענשען וואָס האָבען איהם אויפמערק־זאם צוגעהערט, האָבען מעכאניש א ביס געטהאָן זייערע אויבערשטע ליפּען...

ווי איך בין שפּעטער געוואָהר געוואָרען האָט דער רעדנער דאן געהאט א צאָהן־וועהטאָג און האָט פער־ביסען די ליפּ פון יסורים...

דאָס זיינען קליינע און איינצעלנע סימפּטאָמען וועל־כע יעדער קען הונדערט מאָל כפל׳ען פון זיין אייגענער בעאָבאכטונג און ערפאהרונג.

וויכטיג אָבער איז דער גרויסער פאקט, מיט וועלכען איך האָב אָנגעהויבען, וואָס יעדער מענש, וויסענדיג אָדער ניט וויסענדיג האָט א געוויסען פּאָר־מאָדעל וועל־כען ער טהוט נאָך אָדער וויל נאָכטהאָן. און האָט איהר נאָר אויסגעפונען ווער דער דאָזיגער מאָדעל איז, דאן

ליעגט פאַר אייך אָפען זיין גאַנצער פּסיכאָלאָגישער מע־כאַניזם, און איהר וועט כמעט פאָראויס קענען בעשטי־מען ווי אזוי ער וועט האַנדלען און זיך בעטראָגען אונ־טער געגעבענע אומשטאַנדען. יעדענפאַלס וועלען אייך קלאָר ווערען אַלע זיינע געוואוינהייטען, אנזיכטען און מיינונגען וואָס וואָלטען אָהן דעם אפשר בלייבען אַן אויביגע רעטענים.

.1912

דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט מיר אַמאָל דערצעהלט:

א גרויסער אידישער דענקער און שריפטשטעלער, וועלכער איז נאָך אין דער פולער רייפקייט פון זיינע יאָהרען, האָט מיר אין אַן אינטימען געשפּרעך אַנטפּלעקט, אַז ער פיהלט זיך אַלט און ער האָט מיך נאָך מעהר איי־בערראַשט, ווען ער האָט צוגעלעגט אַז דאָס געפיהל פון זקנה איז אויף איהם געקומען ניט לאַנגזאַם, נאָר אין איין רגע...

איך האָב איהם פער'חדוש'ט אָנגעקוקט, אָבער דער שריפטשטעלער האָט פאָרטגעזעצט: —

„איהר ווייסט, מע דערצעהלט זיך וואונדערליכע מעשות פון מענשען וועלכע זיינען אין איין נאַכט אָדער אין איין שעה גראָ געוואָרען. די אויסערליכע סמנים פון אַלטקייט ענטוויקלען זיך געוואויהנליך זעהר לאַנגזאַם, שטופּענוויז, עס נעהמט יאהרען און יאָהרען ביז עס זאמלען זיך אָן קנייטשען, אָדער ווי די ענגלענדער רופען עס, „קראָה־פּיס" געגנוג און בית עולם בלעטלעך געגנוג

אום אַנצוזאָגען פאַר דער וועלט אַז מיר געהען אראָפּ בארג. און ווען אזא מין אלט־ווערען איבער נאכט פּאַסירט, בעטראַכט מען עס אלס יוצא מן הכלל און אַן אויסעראָרדענטליכען פאַל.

„אָבער מיר אלע ווערען אין דער אמת'ן זקנים אין איין מינוט. עס איז דאָ איין געוויסער פּונקט, דער „הר ההר", און דער קלימאַקס, וואו די וועגען שיידען זיך... און דער פּונקט ווערט דערגרייכט אמאָל אין מיטען דער נאכט אויפ'ן געלעגער, און אמאָל זיצענדיג אין א לוס־טיגער געזעלשאַפט, דורך אימעצענ'ס א בעמערקונג, א וואָרט אָדער א קוק...

„מיט מיר אליין האָט עס פּאַסירט גראָד אזוי אומ־געריכט...

„איך האָב איינמאָל געשריבען אַן ארטיקעל איבער דער רעוואָלוציאָן וועלכע מוז פריהער־שפּעטער אריינ־טרעטען אין אונזער לעבען און אין אונזערע געדאַנקען. און געשריבען האָב איך עס מיט דער געוואוינטער קאַמפּפ־לוסטיגקייט און מיט דעם ענטהוזיאַסטישען גלוי־בען אין דער גרויסקייט פון דעם „נייעם", וואָס דאַרף קומען אויף דעם אָרט פון דעם אָפּגעלעבטען „אלטען" רעזשים. מיין פעדער איז געלאָפען האַסטיג אויפ'ן פּאַ־פּיר, ביז איך בין געקומען צו א געוויסען אויסדרוק, וועלכען איך האָב אזוי פיעל מאָל פריהער געברויכט, ניט פערטראַכטענדיג זיך אפילו, און וועלכער איז געווען אזוי נאַטירליך פאַר מיין פעדער ווי די טינט, מיט וועלכער זי האָט געשריבען.

„איך בין געקומען צו א זאץ וואָס האָט זיך אָנגע־הויבען „מיר יונגע"...

„מיין פּעדער איז מיט אַמאָל געבליבען שטעהן, און ביי מיר אין געדאַנקען איז פון ערגעץ־וואו, אַזוי ווי א לאַנג־בעהאַלטענער שד, ארויסגעשפּרונגען די פראַגע: קען איך נאָך אַלץ מיט רעכט זאָגען „מיר" רעדענדיג פון דער יוגענד? איז שוין ניט צייט צו זאָגען „זיי"?

„איך בין ערשט זעקס און פערציג יאָהר אַלט, איך בין נאָך שטאַרק און געזונד און פול מיט דעם בעגעהר פון ארבייט, אָבער אין יענעם מאָמענט האָב איך זיך אָפּ־געזעגענט מיט די „יונגע", און האָב זיך אָנגעהויבען צעהלען צווישען די גראָ־האָאָריגע — הגם ביז איצט האָב איך נאָך אפילו קיין איינציג גראָ האָאָר אין מיין קאָפּ ניט געהאַט...

„דער ווענד־פּונקט איז געקומען און אַלע מיינע טענות מיט זיך אַליין האָבען ניט געהאָלפען. פון דאַמאָלס אָן האָב איך אויסגעמידען, ווי ווייט איך האָב געקענט, דעם אויסדרוק „יונגע". זאָגען „זיי" האָט דאָס הארץ ניט גע־לאָזט. עס האָט זיך ניט געוואָלט געבען אַן אויסגעשפּראָ־כענע אָדער געשריבענע הסכמה, אַז איך אַנערקען זיך אַלס אַלט... און זיך רעכענען צו „זיי" ווי פריהער, האָט דער געוויסען ניט ערלויבט...

„ווען איך פלעג זיך צוזאַמענקומען מיט מיינע אינ־גערע פריינד, האָט זיך מיר געדאַכט אַזוי ווי איך בע־האַלט עפּעס פון זיי, און אַזוי ווי זיי שווינען מיך און

ווילען מיך ניט פערלעצען, זאָנסט וואָלטען זיי מיך בע־האַנדעלט ווי אַן אַלטען..."

צו דער ערפאַהרונג פון דעם שריפטשטעלער זיינען מיר שפּעטער צוגעקומען, אַ סך עהנליכע ערפאַהרונגען! וואָס עלטערע מענשען, אין מינוטען פון זעלבסט־אַנט־פּלעקונג האָבען מיר פערטרויט...

איינער איז אַלט געוואָרען אין אַ טראַמוויי, ווען אַ יונגער מאַן האָט איהם דעם זיץ אָפּגעטרעטען... אַ צווייטער האָט דערפיהלט דאָס געוויכט פון די יאָהרען, ווען אַ בעקאַנטער האָט איהם געהאָלפען אָנטהאָן דעם אויבער־ראָק... אַ דריטער האָט גראַד אונטערגעהערט ווי זיין בוכהאַלטער אָדער שיק אינגעל זאָגט אויף איהם „דער אַל־טער"... אַ פיערטער האָט אין דעם געבורט פון זיין ער־שטען אייניקעל אָדער אין דעם ערשטען בעזוך פון אַ חתן פאַר זיין עלטסטע טאָכטער, געלייענט זיין אורטהייל...

אָבער געקומען איז עס ביי אַלעמען פּלוצלינג, אין איין געוויסער רגע, און פון יענער רגע האָט די אַלטקייט זיי איבערגענומען אין איהר רשות...

זיי האָבען גענומען שטעלען מעהר דעם טראָפּ אויף זייער ערפאַהרונג ווי אויף זייער פעהיג־קייט, מעהר אויף זייער ווירדע ווי אויף זייער קראַפט און מעהר אויף ערא ינערונג ווי אויף האָפנונג.

און נאָך טרויעריגער איז צו זעהן די געענדערטע בע־

ציהונגען פון די ראָזיגע נ י י ע ר ע ק ר ו ט ע ן פון זקנה צו די גרייז־גראָע געבויגענע וועטעראַנער...

עס איז ניט מעהר די גרויסמוטהיגע סימפּאַטהי און די נדבנ'ישע צערטליכקייט, פון דעם וואָס איז נאָך אויפ'ן פערד צו דעם געפאַלענעם אָדער פון דעם געזונדען צו דעם קראַנקען, נאָר א געפיהל פון פּאַטהעטישער חברותא, א געפיהל פון מיטגליעדערשאַפט אין דעם זעלבען טרויעריגען וועלט־פּעראיין, וואָס שליסט איין אין זיינע רייהען, דעם מאַן מיט דעם ערשטען זילבער־פאָדעם אין זיין באָרד ווי דעם עובר־בטל וואָס וואַרעמט זיך פאַר דער זונן, טראַכטענדיג פון דעם זעקעל „ארץ ישראל ערד" וואָס ער האָט אויף דעם דעק פון זיין קופערט...

.1912

געבורט און ענטוויקלונג פון געדאנקען

נישט אלע געדאנקען ווערען רייף און „אויסגעטראגען“ אין דעם מח וואו זיי האבען צוערשט ארויסגעשפראצט — זאגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

דען אזוי ווי אלע זאכען אויף דער וועלט, האבען געדאנקען אויך זייער מזל. אנדערע איז בעשערט צו וואקסען אויף דעם אורשפרינגליכען בוים, ביז זיי פאלען אראפ דורך דער לאסט פון זייער פארטיגען רייכטהום. און אנדערע האט א קאפריזנער ווינד ארונטערגעטריי־סעלט איידער זיי האבען זייער פולקייט דערגרייכט.

אמאל איז עס גאר נישט דער ווינד. די פרי האט נישט קיין געדולד געהאט און האט זיך אפרייסען געוועלט... אפשר האט זי זיך אין די מאנאטען אדער טעג פעררע־כענט ?...

אזעלכע געדאנקען ווערען ערשט פארטיג אויפ'ן וועג. פון מח צו מח וואנדערען זיי און ווערען אויסגעהאדע־וועט אויף זייער נסיעה, ווי די באנאנאס וואס ווערען

גרינגערהייד געבראַכט פון די דרום־לענדער און ווערען גאָלדיג און זאַפטיג, ווייט פון זייער געבורטס־אָרט...

די באַנאַנאַס איז בעשערט צו קריגען זייער רייפקייט ניט אויף דעם היימישען שטאַם און ניט אונטער דעם היימישען זונען־שיין נאָר אין א שטרוי־פּערפּאַקונג, אין דער תפיסה פון א פראַכט־וואַגאָן, אין אַן אָרעמער פינ־סטערער אומגעבונג...

אָבער פאַרטיג ווערען זיי, און זייער טעם איז אפשר זיסער און געשמאַקער נאָך דער לאַנגער וואַנדערונג...

וויפיעל געדאַנקען קענען זיך ריהמען אז זיי האָבען דורכגעמאַכט די גאַנצע „תשעה ירחי לידה” ? דערפאַר איז אָבער זעהר גרויס די צאָהל פון די געדאַנקען וואָס ווערען געבאָרען „זיבעטלעך”.

זיי בעדאַרפען נאָך מאָנאַטען פון ווייכער וואַטע און וואַרעמקייט, צו זיך צו קומען, און צו קענען די אויגען עפענען. און אָפּט ווערען זיי ערשט ריכטיג אויסגעבריהט אין דוקא ניט קיין זעהר געהויבענעם מח.

מיר האָט א דיכטער דערצעהלט, אז ער האָט אַמאָל אָנגעשריבען א קליין געדיכט אויף וועלכען ער האָט כמעט קיין נאָכדרוק ניט געלעגט און וועלכעס האָט זעהר וועניג אויסגעדריקט. איין מאָל איז איהם אויסגעקומען צו הערען ווי אימעצער, א יונגער, ניט איבריגענס אינטעליגענטער ארבייטער, האָט דעקלאַמירט דאָס דאָ־זיגע ליעדעל און ער איז געווען איבערראַשט צו זעהן, ווי דער זינן און דער אינהאַלט פון די פערזען האָט זיך פאַ־נאַנדערגעוואַקסען אין דער פאַנטאַזיע פון א פּשוט'ען לעזער... ער האָט זיין אייגען ווערק קוים דערקענט. דאָרט

אין דער פרעמדס, אין דעם ארבייטער'ס מארך איז זיין אייגענער דארער גערדאנקען־פראדוקט געוואָרען א שעהן גערעטען קינד, א פרייד פאר דער וועלט און נאָך מעהר פאר זיין אמאָליגען טאטען...

— ווער איז דאָ געוועזן דער גרעסערער דיכטער ?

דער לעזער האָט פיעל מאָל א גרעסערען חלק אין דעם פראָצעס פון שאפען ווי דער שריפטשטעלער.

דען דיכטער זיינען אלע. און דאָס וואָס געפינט זיך אין דעם גייסט פון א דאנטע אָדער א געטהע, אין אן אוקינוס־דאָזע, געפינט זיך אין דעם מח פון דעם אונ־וויסענדען ווילדען אין א בטל־בששים'דיגער פּאָרציאָן...

ניט אלע קענען דעם ערשטען קערן ארויסברינגען. פאלט אָבער צו זיי אריין א זאָמען, געפינט ער א פרוכט־בארען, גרייטען בּאָדען...

פיעל גערדאנקען ווערען געשריבען אין א סאָרט ראשי תיבות, און עס פּאסירט, אז דער מחבר ווען מע זאָל צו איהם צושטעהן, וואָלט אויך ניט געקענט אויסטייטשען די דאָזיגע ראשי תיבות. קומט א לעזער און דעשיפרירט די פערבאָרגענע שפּראַך און דער מחבר האָט א נייעם גלוי שכינה...

אפשר האָט דאָס געמיינט יענער תנא ווען ער האָט געזאָגט „ומתלמידי יותר מכולם”, און מעהר פון אלץ האָב איך געלערענט פון מיינע תלמידים...

די שארלאטאנעם אין קונסט און אין ליטעראטור ווייסען פון דעם סוד און פערלאָזען זיך לכתחלה אז די לעזער זאָלען אריינטראכטען אין זייערע לעדיגע שורות אלערליי שעהנע און פּאָעטישע כונות...

דעם גרויסען ענגלישען דיכטער ברוינינג האָט מען אמאָל געפרעגט, וואָס ער מיינט מיט א געוויסען גערדיכט? „וואָס פרעגט איהר מיך ?" — האָט דער פּאָעט געענט־פערט — „געהט צו דעם „ברוינינג קלוב". זיי וועלען בעסער".

ער האָט עס אפשר געזאָגט בדרך המצאה, אָבער א סך אמת איז דעריין דאָך געווען.

אַלע פלאַנצען וואקסען בעסער און ענטוויקלען זיך גיכער און ווערען שטאַרקער און געזינדער, ווען מע זעצט זיי איבער פון איין בייט אויף א צווייטער אָדער פון איין גאָרטען אין א צווייטען. אין דער מוטער־ערד קענען זיי צו זייער פאָלקאָמענהייט ניט קומען. און אזוי זיינען געדאַנקען.

און די אויסצייכנונג און דאָס גליק פון דעם מענש־ליכען געשלעכט איז, וואָס אויף יעדער געדאַנקען־געבורט ווארט א וועלט מיט ניאַנקעס ווי עס ווארט די גאַנצע בעפעלקערונג פון ביענשטאָק אויף די אייעלעך פון דער קעניגין־ביען...

ווערט דער ולד געבאָרען געהט ער פון האנד צו האנד, און מע וואשט איהם און מע וויקעלט איהם און מע נעהרט איהם ביז ער ווערט א שמשון הגבור...

ווער האָט איהם זיין גבורה געגעבען ?

איך בין ניט קיין חסיד פון יענער טהעאָרי וואָס בע־הויפּטעט, אז דאָס קינד פון זיין ערשטען מאָמענט אָן, געהערט צו דעם שטאַאַט... פאַר דער מוטער, הייסט עס, איז געגוג צו געבערען, אויפציהען איז שוין ניט איהר זאַך. דאָס דאַרף טהאָן דער כלל...

אזא מין פער׳יתום׳טע ערציהונג פאַר קינדער פון פלייש און בלוט וואָס האָבען זייער מאַמע׳ס נאָז און זייער טאַטען׳ס אויגען — אַפּעלירט ניט צו מיר. אָבער איך פרעה זיך וואָס יעדעס מח־קינד און איטליך גערוּאַנקען־עופה׳לע ווערט אויפגעהאָדעוועט פון דעם כלל און איז אויף קעסט ביי דער גאַנצער מענשהייט... אַזוי דאַרף עס זיין...

גליקליך איז דער טאַטע פון אזא געדאַנקען, אויב ער ווערט כאָטש אַמאָל דערמאָנט ווען מען רעדט פון׳ם קינד.

וויכטיג אָבער איז עס ניט, און על פּי יושר טאָר א געדאַנקען ניט האָבען א פאַמיליען־נאָמען.

די שענסטע געדאַנקען וועלכע די וועלט פערמאָגט, זיינען די וואָס מען וויים ניט ווער זייערע עלטערען זיינען...

אפשר איז די מאַמע אין קימפּעט געשטאָרבען ?...

און אפשר איז אַזוי בעסער — זאָנסט וואָלט די מענשהייט צופיעל יאָהרציימען געהאַט און „די אַרבייט איז פיעל און דער טאָג איז קורץ...״

נאָך אַלעמען האָט די וועלט אויף די יתומים מעהר געאַרבייט און זיך מעהר מיט זיי אַרומגעפיהרט ווי די וואָס האָבען זיי געבאָרען...

און דער יישר־כח קומט איהר — דער וועלט...

.1912

J. DORDICK
209 BELLWOODS AVE., TORONTO

די נייע צייט-רעכענונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער געפינט חסרונות אין דער מענשליכער שפּראַך.

ווי שנעל — זאָגט ער — די שפּראַך זאָל זיך ניט איילען צו־צופּאַסען צו דעם לעבען, יאָגט זי דאָס לעבען דאָך אריבער און זי בלייבט הינטערשטעליג. אָט נעהמט למשל, די אויסדרוקען מיט וועלכע מע בעצייכענט די צייט. וואָס האָבען די דאָזיגע אויסדרוקען אמאָל בעדייט, און וואָס בעדייטען זיי איצט ?

מיר געברויכען נאָך אַלץ די זעלביגע ווערטער : „טאָג", „וואָך", און „יאָהר", וועלכע אברהם אבינו פלעגט געברויכען, הגם אַלע נסיעות וואָס דער אַלטער פּאַטריאַרך האָט געמאַכט אין זיין גאַנצען לעבען, וואָלט אַ שנעלער אויטאָמאָביל אָדער גאָר אַן עראָפּלאַן דורכגעמאַכט אין איין טאָג.

אויב איך וואָלט געהאַט די מאַכט, וואָלט איך איצ־טער איינגעפיהרט אַן אַנדער צייט־רעכנונג, כדי מע זאָל ניט פערמישען אַ „וואָך" פון היינט מיט אַ „וואָך" פון

פרעה'ס צייטען, און א „טאָג” פון מארקאָני'ס דור מיט א „טאָג” פון דעם דור הפלגה.

א יונגער מאַן פון צוואנציג יאָהר, אין א גרויסער מאָדערנער שטאָדט, איז, אין דער אמת'ן גערעדט, עלטער פון מתושלח'ן, און דער זיבען־הונדערט יאָהריגער חנוך איז געווען א חדר־אינגעל אין פערגלייך מיט דעם אכ־ציג־יאָהריגען טאָלסטאָי.

אפילו איצט, פאר אונזערע אויגען, ענדערט זיך דער ווערטה און דער אינהאלט פון דער צייט נאָכאנאנד. א דור האָט מען אמאָל גערעכענט דריי און דרייסיג יאָהר. ביאָלאָגיש איז דאָס טאקי אמת. אָבער אויב א דור מיינט א שטאפעל אויף דעם לייטער פון א וואקסענדער קול־טור — דאַן איז איטליך יאָהר א נייער דור.

חוני המעגל האָט געדארפט אָפּשלאָפען זיבעציג יאָהר כדי צו געפינען, זיך אויפכאפענדיג, א נייע וועלט. ווען אונזערער א מענש זאָל איינשלאָפען אויף בלויז א י י ן יאָהר, וועט ער נאָכדעם די אויגען רייבען פון די וואונ־דער וואָס ער וועט געפינען.

ווען מע זאָל קענען מיט א געוויסען אפאראט אָפּ־פאָטאָגראפירען כסדר דאָס וואָס געהט פאָר אין דעם מח פון אַן אינטעליגענטען מאָדערנעם מענשען, זיינע טראכ־טונגען און זיינע געפיהלען, זיינע זיך־תמיד־בענייענדע איינדרוקען און זיינע בליץ־שנעלע פלענער און אידעען, אין דעם פערלויף בלויז פון א טאָג, און מע וואָלט דאָס אלעס דערנאָך אונז ווייזען אין א רייהע פון בילדער אויף א לייוועגט — וואָלט דער סך־הכל געווען פיעלייכט מעהר ווי אלע איבערלעבונגען פון א שלמה המלך...

אונזער ציוויליזאַציאָן איז אַ ציוויליזאַציאָן פון לאַנג לעבען און מיט יעדער נייער ערפינדונג קריגען מיר אַלץ מעהר אריכת ימים...

מיר לעבען מעהר און לענגער ווי די עלטסטע זקנים פון אַ טויזענד און אפילו פון הונדערט יאָהר צוריק.

און דאָך שלעפּען מיר נאָך אַלץ דעם באַגאַזש פון לאַנג־טויטע און זינלאָזע חשבונות וועגען דער צייט.

אונזער וואָך בעשטעהט פון זיבען טעג, און, ערשט נאָך זעקס האָרעפּאַסנע האַלב־מעת־לעת'ען פערגינען מיר זיך אַ שבת אָדער אַ זונטאַג. טהוט ניט דער ארבייטער פון דעם צוואַנציגסטען יאָהר־הונדערט אויף אַזוי פיעל ארבייט אין איין טאָג, וויפיעל עס האָט אויפגעטהאָן אין אַ גאַנצער וואָך, דער ארבייטער פון משה רבינו'ס צייטען — פאַר וועלכען דאָס שבת־געזעץ איז געמאַכט געוואָרען?

יעדער טאָג מוז האָבען זיין שבת, אויב די צייט־רעכענונג זאָל אויסגעגליכען ווערען, און מיט יע־דער נייער ענטדעקונג אָדער ערפינדונג האָט ד ע ר ש ב ת ג ע ז אָ ל ט ו ו ע ר ע ן ל ע נ ג ע ר...

מיר מעסטען נאָך אַלץ די טעג און די מאָנאַטען און די יאָהרען נאָך דער זונן און נאָך דער לבנה. דאָס איז די נאָכוועהענים פון אַמאָליגער שטערען־דיענעריי... מיר דאַרפען מעסטען אונזער צייט מיט ראַדיום...

און אונזער לעבען איז דאַרום געשטיגען ניט דער ערך אין ווערטה, אין פערגלייך מיט דעם לעבען פון פערצייטען...

איך וואונדער זיך ניט ווען איך לייען ווי די פער־אורטהיילטע אין כינא בייגען זייערע קעפּ צו דעם תליון׳ס האק מיט אזא קאלטבלוטיגקייט, אזוי ווי דאָס לעבען וואָלט ביי זיי קיין בעטרעף ניט האָבען. דען צייט האָט דאָרט אויך קיין בעטרעף ניט. דאָרט וואו א טהעאטער־פּאָרשטעלונג קען געדויערען זעכצעהן שעה אויפ׳ן זייגער, איז דער טויט א גלייכגילטיגע זאך...

דער עסקימאָ אויפ׳ן טויטען־בעט, קוקט רוהיג צו די הכנות וואָס מע מאכט איהם צו בעגראָבען... מישטיינס געזאָגט, פיעל זיין לעבען האָט ענטהאלטען, און וואָס ער האָט צו פערלירען...

א טאָג פאר דעם אייראָפּעער איז מעהר ווי דאָס גאנצע לעבען פון דעם עסקימאָ, און דארום האָט ער א רעכט האָלט צו האָבען דאָס לעבען, און דער טויט האָט פאר איהם טויזענד־שרעקען...

פון כינעזישע השגות און פון עסקימאָ־בעגריפען איז צו אונז אריבער די ירושה פון טויט־שטראָף...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווי איך האָב געזאָגט, וואָלט איך געלאָזט איינפיה־רען א נייע אויסגעבעסערטע צייט־רעכענונג און איך וואָלט אין גאנצען אויסגעקאסירט אזעלכע ווערטער ווי „טאָג", „וואָך" און „יאָהר", אָדער איך וואָלט געלאָזט אויסארבייטען פון היסטאָריקער און וויסענשאפט־מענער א פערגלייכענדע ליסטע וואָס וואָלט געצייגט אקוראט, וויפיעל, כדומה, יוליוס צעזאר׳ס א יאָהר בעטרעפט לויט טהעאָדאָר רוזוועלט׳ס קאלענדאר, און וויפיעל א וואָך פון

דער שפּאַנישער אַרמאַדאַ מיינט לויט דעם לוח פון אַן ענגלישען „סופּער־דרעד־נאָוט״...

עס וואָלט געווען אינטערעסאַנט, און עס וואָלט ניט פּערפּיהרט...

יעדענפאַלס, וואָלטען מיר זיך אויסגעלערענט צו בע־וואונדערען די גרעסטע פון דעם מאָדערנעם מענשען, שטאָט וואָס מיר זיינען איצט געניינגט איהם פאַר־צור־ווארפען אַז ער איז אונגעדולדיג...

דער מאָנאָך אין מיטעל־אַלטער, וועלכער האָט צוואַנ־ציג יאָהר נאָכאַנאַנד געשריבען אַ געדיכט איבער דער הייליגער יונג־פרוי האָט ניט אַ צעהנטעל אַזוי פיעל צייט געאַרבייט דערויף, ווי איבסען, וואָס איהם האָט גענומען צוויי יאָהר צו שרייבען אַ דראַמאַ... צוויי יאָהר אין איב־סען׳ס צייטען האָבען בעטראָפען מעהר ווי אַ לעבענס־לויף אין אַ פעריאָדע, ווען אַ פּאָר שיך צו מאַכען האָט גענומען אַזוי פיעל צייט ווי איצט אויפצושטעלען אַ הי־מעל־קראַצער...

אפשר וועט קומען אַ צייט ווען איינער וועט אָנ־שרייבען אַ דראַמאַ איבער נאַכט און מיר וועלען זיין געדולד בעוואונדערען...

— אַ גאַנצע נאַכט אָפּצואַרבייטען אויף איין ווערק — וועלען מיר שטוינען — וואָס פאַר אַ פלייסיגקייט און וואָס פאַר אַן אייזערנער ווילען...

על כל פנים, אונזער רעכענונג פון דער צייט איז אַלט־מאָדיש און מוז אָפּגעשאַפט ווערען...

.1912

מיטלייד

מיטלייד איז די סיראָוואָטקע פון ליעבע — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער. — אין א נויטה־צייט קען מען אפשר דערמיט אויך יוצא זיין, אָבער טאַקע נאָר אין א נויטה. צו דעם עכטען ארטיקעל קומט עס ניט.

צייטענווייז — זאָגט ער — האָב איך מיינע צוויי־פלען אפילו וועגען ד ע ם , און איך קלעהר, אז אָהן דער דאָזיגער סיראָוואָטקע וואָלט די וועלט פיעל בעסער געוועז. לכל הפחות, גערעכטער און עהרליכער.

ווען יושר איז באַנקראָט, און מען קען אפילו מיט סטראַשונקעס פון איהם גאָר ניט אַרויסקריגען, קומט די ליעבע און שענקט איהרע מתנות מיט אָפענע הענד. שלעכט איז נאָר ווען דער מיטלייד קומט קלינגענדיג מיט זיינע קליינגעלד, און הויבט אָן זיינע נ ד ב ו ת אויס־טהיילען...

רחמנות איז א מארק־אידענע, וואָס זוכט מציאות. זי געהט תמיד אַרום מיט ביליגע ראַמשלעך ליעבע, צו־געשטאָקטע און טוכלע ליעבע... דעם מבין קען זי ניט נאַרען. ער דערקענט איהר סחורה נאָכ'ן ריח...

רחמנות איז גאוה אין אַ פערשטעלטען נוסח... מיט־לייד איז דער „שישו בני מעי" פון דעם בעל־מזל, דער קניפּ אין דער אייגענער באַק, וואָס דער גליקליכער גיט זיך, זעהענדיג דעם אונגליקליכען, דער הכשר וואָס קרח נעהמט ארויס אויף זיין עשירות...

און דאַן איז מיטלייד צו דעם הונגעריגען אַ טהיי־ערער מיטעל צו פערדייהען אַ פעטען מיטאָג. דער גע־וויסען סקאַוואוטשעט אונטער'ן טיש און פערשטערט די שמחה, וואַרפט מען איהם אַ ביינדעל צו און ער שווייגט...

איך קען אַ סך מענשען, וואָס ווערען געזונד און פעט פון מיטלייד־האָבען. איהר זייט זיי פשוט מחיה ווען איהר גיט זיי אַ געלעגענהייט פאַר רחמנות. זיי זיינען אייך דאַנקבאַר דערפאַר. זיי ווילען אייך די נשמה אוועקגעבען, אַבי איהר זאָלט זיך לאָזען פון זיי בעדויערען...

איהר זייט אַן עלענדער, אַ דערשלאָגענער, און אַלצ־דינג געהט אייך מיט די פוטער אַראָפּ, און דאָ קומט איינער און ווייזט אייך ארויס סימפּאַטהיע און זיינע רחמנות־ווערטער פאַלען ווי אַן אויל־זאַלבונג אויף אייער אָנגעוועהטאָגטען הארצען... אַלס אַ געפיהלפולער מענש און אַ מכיר טובה, ווערט איהר געריהרט פון דער פריינד־ליכקייט און איהר בעשליסט ביי זיך, אַז אַזוי שנעל ווי איהר וועט ווערען אַ געהאָלפענער, מוזט איהר קודם־כל קומען צולויפען צו דעם נאָבעלען בעל־רחמן און איהם אָנזאָגען די פרעהליכע נאַכריכט, כדי ער זאָל מעהר קיין שברות־הלב ניט האָבען וועגען אייער צושטאַנד.

אָבער אויב איהר ווילט ניט האָבען קיין שונא אויפ'ן גאַנצען לעבען, טהוט עס ניט, ווי גאָט איז אייך ליעב. ער וועט אייך קיינמאָל ניט מוחל זיין, וואָס איהר האָט איהם געטרויבט, דעם תענוג פון בעדויערען...

איך אליין האָב אינגעל־ווייז געהאַט א מיאוס'ען אָפּשניט פאַר אזא מין חטא פון מיין מוהמע שרה'ן, עס זאָל זיך איהר דאָרטען לייכט סלוקערצען.

די דאָזיגע מוהמע מיינע האָט געהאַט א סך מעלות. ראשית איז זי געווען א וואויל־קענעווודיגע : זי איז געווען די זאָגערקע אין דער ווייבערשער שוהל. דערצו איז זי גלאַט געווען א מיוחסת. איהרער אן עלטער־פעטער האָט געשטאַמט פון דעם מהר"ל מפּראַג אָדער פון תוספות יום־טוב — איך געדענק שוין ניט גענוי. אָבער דאָס זיינען אלץ ביי־זאַכען. איהר הויפּט־מעלה איז געווען איהר גוט־הארץ. זי האָט נאַכאנאנד רחמנות געהאַט. זי פלעגט אויפשטעהן כלחוך השור און קוים האָט זי אָפּ־געוואַשען נעגעל־וואַסער, האָט זי שוין גענומען רחמנות האָבען, און רחמנות געהאַט א גאַנצען טאָג כסדר, ביז זי האָט קריאת־שמע געלייענט אויף איהר געלעגער.

אן אמת'ע טהייערע אידענע געווען.

מאַכט זיך מיט אמאָל, אז אונזער שכן, איצע דער שמיעד פאַלט אוועק קראַנק און ליעגט אין א פיעבער. דאָ האָט זיך פאַר מיין מוהמע'ן אויפגעעפענט אן אמת'ע גאָלד־גרוב פון רחמנות... זי האָט געגאָסען מיט טרעהרען און געבראָכען די הענד אָהן אן אויפהער און געהאַלטען אין איין קלאָגען : „וועה איז מיר, ווינד איז מיר, וואָס

וועט נעבאך ווערען פון זיין ווייב, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיינע קינדער, וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין אַלטער שוויגער, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין איידים..."

אַלע ווייַלע האָט זי מיך אריינגעשיקט געוואָהר ווע־רען וואָס דער חולה מאכט.

— מוהמע, ער וואַרפט זיך אויפ'ן בעט און קרעכצט — לויף איך אריין.

די מוהמע כליפעט.

— מוהמע, ער רעדט פון היץ — ברינג איך א צוויי־טען רעפּאָרט אין א האַלבע שעה שפּעטער.

די מוהמע שווימט אין טרעהרען.

— מוהמע, מען האָט געשיקט פעלד־מעסטען — דערצעהל איך אָהן אַן אָטהעם נאָך א דריטען בעזוך.

די מוהמע רייסט זיך די האָאר פון קאָפּ און יאָמערט ביטערליך.

דער מוהמע'ס צושטאַנד האָט מיך אַזוי גערירט ביי דער נשמה, אַז איך בין צוזאַמען מיט איצע'ס אינגלעך געגאַנגען אין שוהל זאָגען תהלים פאַר איהם, בלויז פון מיין מוהמע'ס וועגען, דען איצע'ן אַליין בין איך געווען א דם־שונא, פאַר וואָס ער פלעגט מיך ניט לאָזען קלאַפּען אויף דער קאָוואַדלע, און האָט מיך ניט איינמאָל ארויס־געטריבען פון דער קוזניע. אָבער איך האָב געזעהן, אַז די מוהמע שרה געהט אויס...

היינט ווי איז געווען מיין שמחה ווען איך האָב גע־קענט אריינלויפען צו דער מוהמע'ן און טהאָן א געשריי :

— מוהמע, ער שוויצט. דער רופא זאָגט, ער וועט געזונד ווערן...

די מוהמע האָט מיך עפּעס מאָדנע אָנגעקוקט. איך האָב איבערגע'חזר'ט די בשורה מיט מעהר פרישקייט, אָבער די מוהמע האָט בלויז געגעבען אַ טרוקענעם זיפץ, און דעם עפּעל, וואָס זי האָט געהאַט מיר צוגעזאָגט, האָט זי מיר אויך ניט געגעבען...

איצע'ס שוויצען איז ניט געווען אויף איהר פּראָ־גראַם, און זי איז געווען אמת ענטטוישט... על פּי יושר האָט איצע געזאָלט שטאַרבען. זי האָט שוין געהאַט אַ גאַנצען אויסשטייער פון רחמנות אנגעגרייט פאַר זיינע יתומים. איצט וועט זיך אָנהויבען אַ נייע הלכתא פון געהן זוכען אנדערע, וועמען דאָס אוועקצוגעבען...

מיר האָט אַמאָל אַ קלוגער אַלטער מאַן דערצעהלט אַ מעשה. אפשר האָט ער עס אין אַ בוך געלייענט און אפשר האָט ער עס אַליין אויסגעטראַכט.

גאָט האָט בעשאַפען אַלצדינג אין פּאָרען, ווי עס שטעהט אין חומש „זכר ונקבה ברא אותם". דאָרט אָבער, וואו קיין פּאָאר קען ניט זיין, האָט ער בעשאַפען פאַר דער זאַך אַ געגענטהייל, אַ היפוך. דער הימעל איז דער געגענטהייל פון דער ערד. דער גיהנום איז דער היפוך פון גן־עדן און אזוי אַלע זאַכען, וואָס ער האָט געפורעמט.

ווען ער האָט בעשאַפען די ליעבע, האָט ער צו דער זעלבער צייט אויף דער וועלט געבראַכט ה א ס און איטליכער פון זיי האָט געקריגען זיין בעזונדערע מאַכט און ממשלה, און געוועלטיגט אין זיין קרייז.

האָט אָבער דער האס מקנא געווען דעם מזל און דעם כבוד וואָס די ליעבע האָט אומעטום געהאַט, און ער האָט געוואָלט מיט איהר ביימען ראָליעס. דאָס האָט ניט מעהר געקענט געשעהן. איינמאָל שנאה איז שנאה. און דאַן וואָלט די ליעבע בשום אופן ניט איינגעגאַנגען אויף אזא בייט.

און דער האס פלעגט קומען טאָג פאַר טאָג צו גאָט׳ס טהראָן: —

— רבש״ע, פאַר וואָס האָסטו מיך אזוי געקריוור־דעט, און ליעבע איז אומעטום אָנגענומען און בעליעבט?...

און אזוי לאַנג האָט ער געוויינט און געגראָבען אונ־טער׳ן כסא כבוד ביז כביכול האָט זיך אין א בייזער שעה אַרויסגערעדט: —

— ווען דו ווען וועלען זיין בעליעבט און אָנגענו־מען, זאָלסטו זיך פאַרשטעלען אין דעם לבוש פון ליעבע... ווען זי וועט עס ניט מערקען, ווערסטו איהר מאַנטעל טראָגען, און מען וועט מיינען דו ביזט ז י . . .

און מעהר האָט דער האס ניט געדאַרפט...

יעדעסמאָל וואָס די ליעבע האָט ניט געקענט מער־קען, פלעגט ער זיך אין איהר מאַנטעל אָנטהאָן און געהן איבער דער וועלט, און גרויס כבוד האָט מען איהם

אַרויסגעצייגט, און אַ וואַרעמען קבלת־פּנים האָט מען
איהם אומעטום געגעבען... און געזעצט האָט מען איהם
אויבען־אָן, און גערופען: —

„ר ח מ נ ו ת . . .“

און בלויז ווענינע האָבען געוואוסט, אַז דאָס איז
נ י ט די ליעבע...

.1912

209 BELLWOODS A

געני

זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער:

קארלייל בעהויפּטעט ערגעץ אז געני הייסט, „די פעהיגקייט זיך צו געבען מיה אָהן א שיעור".

מיר געהט די דאָזיגע בעצייכנונג ניט זעהר צום הארצען. איך קען זיך קיין מאָל ניט דענקען, אז דער גרויסער געני זאָל זיך האָבען „געמיהט" און „געארבייט" אין דעם געוועהנליכען זינן פון די ווערטער, אזוי ווי איך קען זיך ניט דענקען אז דער וואסער־פאַל ניאגארא מאכט אָנשטרענגונגען ווען ער שפּרינגט שוימענדיג און שפּריצענדיג אין זיין קאָכעדיגער קעסעל־גרוב...

דער געני איז ווי די נאטור, ער שאפט אָבער ער האָרעוועט ניט, ער טהוט זיין ווערק פריידיג, יאויכצענדיג, און ער טראָגט בערג אויף זיינע שולטערען מיט דעם שמייכעל פון א שפּיעלענדען האלב־גאָט...

און דער געני ענדיגט קיינמאָל ניט זיין ווערק. ער צייכענט אָן מיט דרייסטע פינגער די ליניען און די

שטריכען און שפּעטער וועלען קומען דורות פון מיטעל־מעסיגע האָרעפּאַסניקעס, פון טאַלאַנטען־נאָכפאָלגער און נאָכאַהמער וואָס וועלען אויספילען דאָס בילד און אויס־ארבייטען לאַנגזאַם און געדולדיג אַלע פּרטים...

ער איז דער גרויסער לויתן וואָס נעהמט ווי אַ רינג ארום די גאַנצע וועלט, און די רויגען וואָס ער לאָזט ארויס פון זיך, אויף גאָט'ס בעראַט, מוזען זאָרגפעלטיג אויסגעבריהט ווערען פון אַנדערע, קלענערע, שוואַכערע...

ער האָט נאָר צייט אויף געבערען — אויסבריהען איז ניט זיין זאַך...

פיעל מעהר צוגעטראָפען איז די בעהויפּטונג פון אי־מעצען, אַז געני הייסט „די פעהיגקייט צו גנב'ען אָהן אַ שיעור און קיינמאָל ניט געכאַפּט צו ווערען".

דער געני וואַקסט אויף גניבות, אַזוי ווי דער בוים וואַקסט בע'גנב'ענדיג די לופט און די ערד און די זונן און די וואָלקענס...

וועלכער וואָלקען וועט זיין חלק דערקענען אין דעם גרינעם בלאַט, אין דער ווייסער בליהונג אָדער אין דער גראָער קאָרע?

דער וואָלקען אַליין איז גע'גנב'עט פון די טייכען און פון ים, און קיינער מאָהנט ביי איהם ניט.

אויף געטהע'ן האָט מען געזאָגט, אַז ער איז געוועזען דער גרעסטער פּלאַגיאַטאָר וואָס די וועלט האָט געהאַט, און שעקספּיער האָט עקספּראָפּריאירט הונדערטער קליינע מחברים.

געוויסענהאפטע פאַרשער האָבען זיך געפונען וואָס זיי האָט דאָס הארץ ניט געשטילט, ביז וואַנען זיי האָבען ניט אויסגעזוכט אַלע קוועלען פון וועלכע דער גאון פון דראמא האָט געשעפּט; און ערשט איצט, זעהענדיג די דאָזיגע קוועלען און וויסענדיג פון די גנבות, בעוואונדערט איהר נאָך מעהר ווי פריהער, די גאונות זיינע...

גאָט אַליין, ווען ער האָט אָנגעהויבען בעשאפען די וועלט, האט געמוזט ערד און הימעל מאכען פון גאָרניט — א יש־מאין, ווייל ער האָט ניט געהאט פון וואַנען צו גנב'ען. ווען עס איז געקומען צום מענשען, האָט ער איינציגע זאמדען צוזאמענגעקליבען פון אַלע טהיילען פון דער ערד, און דערפון געשאפען זיין גרעסטעם קונסט־ווערק... אין אַנדערע ווערטער, ער האָט זיך אַליין בע'גנב'עט.

דערפאַר אָבער איהם, דעם געני, קען קיינער ניט בע'גנב'ען. ז י י נ ס דערקענט מען נאָך דער ג ר ו י ס. זיין מלבוש איז צוגעשניטען פאַר א ריעז. אויף א קארליק פאַלט ער צוזאמען אין מיאוס'ע פאַלדען וואָס זאָגען אויס דעם סוד...

גנבות פון אזא ריעז ווערען אויסגעפונען אויפ'ן פלעק, אַזוי ווי א גע'גנב'טער פערד פון פאָלק — זאָגט שילער — וואָס ברינגט צו שלעפּען דעם גנב וועלכער רייט אויף איהם, צוריק צו דעם מושטיר־פלאַץ, אזוי שנעל ווי ער הערט דעם טרומפּייט...

טאַלאַנטען קענען פערגליכען ווערען איינער מיט דעם אַנדערען. זיי קומען אין קלאַסען, אין גרופּען, אין שוהלען.

יעדער געני איז א גרופּע און א שוהלע פאַר זיך. ער איז אַן אונאָפּהענגיג זונענסיסטעם, וואָס האָט אַרום זיך זיינע פּלאַנעטען און סאַטעליטען... ער איז דער מאַס־שטאַב פון זיך אַליין און קען בלויז פערגליכען ווערען מיט זיך אַליין...

ער ווייס ניט פון קיין פערגאַנגענהייט און האָט ניט קיין טראַדיציאָן... מיט איהם פאַנגט זיך אָן די וועלט...

די גאַנצע פאַרטיגע וועלט וואָס ער געפינט, צוברעכט ער און צורייבט אויף שטויב, מאַכט דערפון א תהו ובהו און דאַן שאַפט ער לויט זיין אייגענעם נוסח און לויט זיין אייגענעם קאַפּריז...

אַלץ מוז פערוואַנדעלט ווערען אין רייהען פליסיגען שטאָף, כדי ער זאָל עס קענען אין ז י י ן פורעם אי־בערגיסען, און ז י י ן אייגענע חתימה דערויף לעגען...

און אין דער געשטאַלט אין וועלכער ער האָט עס אויסגעגאָסען, בלייבט עס דורות און דורות נאָך איהם, און ווערט אַלץ בולט'ער און פעסטער און פערגליווער־טער, ביז עס קומט א צווייטער זיין־גלייכען וואָס קען מיט זיין וואולקאַנישען הויך, די פערשטיינערטע פאָרמען ווידער אין לאַווא צושמעלצען, און אָנהויבען דעם פּראָ־צעס פון שאַפען, פון דאָס ניי...

און שאַפען שאַפט ער בלויז פאַר זיך, און פון זיין אייגענעם תענוג וועגען. ער האָט ניט קיין יועצים און קיין עדות אין זיין וואַרשטאַט. ער פרעגט ניט קיין הסכמה און וואַרט ניט אויף בייפאַל...

זיין ווילען איז זיין ראטהגעבער און זיין געשמאק איז דער בייפאל וועלכען ער דארף...

ער ווייס ניט פון קיין כללים און קיין געזעצען, אבער ער אליין ווערט דאס געזעץ און דער כלל...

איך האב גערעדט פריהער פון זיין ווילען — איז עס ז י י ן ווילען?...

ער איז דער ד ו ר כ ז י כ ט י ג ע ר ר ע ה ר דורך וועלכען איין שטראם פון דער אונענדליכקייט פלייצט אריין אין א צווייטען, און הינטער דער כוואליע וואס רופט זיך ז י י ן ווערק, שפירט איהר דעם דראנג פון די מעכטיגע וואסערען וואס האבען קיין ברעג און קיין דעק ניט...

יעדעס ווארט זיינס איז א מויער־קעפעל, צו וועלכען איהר דארפט בלויז צולעגען די אויערען, כדי צו הערען דאס רוישען פון דעם אקעאן...

און דער סימן־מובהק פון געני, ווי געזאגט, איז פרייד — די פרייד פון פרייער ניט־געפלאנטער געבורט...

די טראגעדי פון דעם געני און זיינע יסורים הויבען זיך אן, ווען ער נעהמט טראכטען וועגען די קינדער וואס ער האט געבארען, ווען ער הויבט אן זוכען תכליתים פאר זיי — ווען ער הויבט אן צו פרעדיגען...

פריהער איז ער מיט דעם פנים צו די שטערען גע־שטאנען, איצט פאלט זיין בליק אראפ צו... און דאס טאר ער קיינמאל ניט.

די אויגען מוזען זיך צו א י ה ם הויבען, אויב

ניט היינט איז שפּעטער. ע ר לעבט אויביג, און די וועלט וועט מיט טשערעפּאַכע־טריט איהם דאָך אמאָל דערגרייכען...

און וואָס וועט ער מיט זיין אונגעדולד געווינען ?

אין בעסטען פאַל וועט ער ווערען די מ ע נ ש־ה י י ט . . . פריהער איז ער געווען די ג א נ צ ע וועלט . . .

.1912

פערשיעדענעס

BEL..

אונזערע שדים

עס איז שוין פון לאנג געזאָגט געוואָרען, אז אַלצדינג וואָס דער מענש בעשאַפט, בעשאַפט ער אין זיין אייגענער געשטאַלט, און שדים, רוחות, שפּוקען און גלגולים זיינען ניט קיין יוצא מן הכלל.

אַלע טראָגען דעם פּרצוף־פּנים און די קאַראַקטער־שטריכען פון דעם מענשען און איטליכער פון זיי איז גע־פורעמט אין דעם פורעם פון דעם פאָלק וואָס האָט איהם אויף דער וועלט געבראַכט.

ווען אַלע מענשען זאָלען פערשווינדען פון דעם ערד־קוגעל און עס זאָלען איבערבלייבען בלויז די דעמאָנאָ־לאָגיען אָדער גייסטער־ביכער פון די פערשיעדענע פעל־קער, וואָלט מען שטודירענדיג די שדים זיך געקענט לייכט מאַכען אַ בעגריף פון די נאַציאָנען וואָס האָבען אַמאָל געלעבט.

דער דייטשער „קאָבאָלד", דער ענגלישער „בוגי־מען", דער נאָרוועגישער „טראָל", דער רוסישער „ביעשי" און אונזער איינענער „ניט־גוטער", זיינען אזוי פערשיע־

דען איינער פון דעם צווייטען, ווי דער דייטש און דער ענגלענדער און דער נאָרוועג און דער רוס און דער איד זיינען אנדערס איינער פון דעם אנדערען.

דער אונטערשייד פון אַ לאָרעליי וואָס קאַמט איהרע גאָלדענע האָאר ביי דעם ברעג פון דעם רהיין און צויבערט דעם נאאיווען פארליעבטען פישער אין וואסער אריין, ביז דער שווארצער פּאנענקע וועלכע קריכט ארויס פון הינ־טער דער הרובע שבת פאר נאכט ווען די בעלי בתים זיינען אוועק צו מעריב — איז אזוי ווייט, ווי פון אַ בלאָנד־ער דייטשער שיקסע ביז אַ צאינה־וראינה־אידענע, וואָס מע האָט איהר צו דער חופּה אָפּגעגאָלט דעם קאָפּ. דאָס קעג־ניגרייך פון גייסטער איז זעהר גרויס. עס איז אַ ממשלה פאר זיך און ווען איהר נעהמט זיך מיט דער דער דאָזיגער לופטיגער בעפעלקערונג נעהנטער בעקענען, ווערט איהר נשתומם פון דער אונגעהייער גרויסער צאָהל פון מינים אין וועלכע זיי זיינען איינגעטהיילט — אַלע אָנגעפּרוכ־פּערט אין דער רייכער פאנטאזיע פון דעם פאָלק.

איך צווייפעל אויב מיר אידען וואָלטען געוואונען דעם פּריז אויף אַ שדים־קאָנקורס. די גויים האָבען אונז, אין דער צאָהל פון מינים שטארק אריבערגעיאָגט. מיר האָבען, דאנקען גאָט, גענוג און דארפען זיך בכלל מיט אונזערע שדים ניט שעהמען. אָבער מיר האָבען ניט אזוי פיעל ז אָ ר ט ע ן, ווי, לאָמיר זאָגען, די דייטשען. אויסער וואָס איהר וועט ביי זיי געפינען די מינים וואָס זיינען אונז אזוי גוט בעקאנט, און וואָס האָבען אונז גע־שראָקען אין די פינסטערע ווינטער־נעכט, ווען דער בע־העלפער פלעגט אונז אָפּפיהרען פון חדר — האָבען זיי

אזעלכע ניט־אידישע ארטיקלען ווי, וואסער־מיידלעך, ניק־סען, בארג־מענשלעך, וואלד־מענשלעך, פעען און נאָך כהנה וכהנה.

אלס א פּראָדוקט פון דעם פאָלקס פאנטאזיע שפּי־געלט אָפּ די שדים־וועלט אלע זיינע פערשיעדענע שטי־מונגען, פרעהליכע און אומעדיגע, אלע לוינעס און ליי־דענשאפטען, צאָרן, ליעבע, אייפערזוכט, בעוואונדערונג, טרייהייט און אזוי ווייטער.

צווישען דעם מענשען׳ס בעגעהר און זיינע כחות איז זעהר א גרויסער מרחק. טויזענדער זאכען וואָס דער מענש וויל און חלש׳ט טהאָן, איז ער צוליעב זיין פיזישער בע־שרענקטקייט און אָהנמעכטיגקייט, ניט אים שטאנד צו פערווירקליכען. דערפאר איז ער זיך נוקם מיט זיין איינ־בילדונגס־קראפט. ער בעשאפט שדים און גייסטער וועלכע פעררינכטען אלערליי אונמעגליכע ארבייטען און מאכען אזעלכע קונצען וועלכע ער אליין וויל נעבאך טהאָן, אָבער קען ניט. דאָס הייסט, אויב ער אליין קען קיין וואונדער ניט בעווייזען, טהוט ער עס לכל הפחות דורך א שליח, דורך שדים און גייסטער.

מען קען די דאָזיגע בעהויפּטונג נאָך ווייטער ציהען און זאָגען, אז יענע זאכען וואָס דער מענש אליין טאָר ניט טהאָן צוליעב א מאָראלישען פערבאָט, אָבער צו וועל־כע עס ציהט איהם דער מאגנעט פון זינד — יענע זאכען לאָזט ער אָפּט טהאָן זיינע שדים און ניט־גוטע, און האָט אונבעוואוסטערהייד הנאה דערפון... דערביי איז זיין גע־וויסען ריין, דען נאָך אלעמען טהוען עס דאָך שדים, וועל־כע זיינען טמא און פערשאָלטען...

ווי פריהער געזאָגט, זיינען אַלע קלאַסען פון גייסטער און שפוקען וואָס געפינען זיך ביי אידען, דאָ ביי גוים אויך. ניט מעהר, ביי אונז האָבען זיי אַן עכט־אידיש אויסזעהן.

דערפאַר אָבער זיינען ביי אונז כמעט ווי ניטאָ קיין ג ו ט ע גייסטער, אויסער אפשר דער ג ו ל ם וועלכען מע קען קוים אַריינרעכענען אין דער פאַמיליע פון גייס־טער. ער ווערט בלויז פאַבריצירט אויף אַ געוויסע צייט, און איז תמיד אונטער דער קאָנטראָלע פון זיין פרינצי־פאַל. פערוועלט זיך זיין בעל הבית, פערוואַנדעלט ער איהם אין איין רגע צוריק אין אַ שטיק לעהם, און זיין גאַנצע גדולה איז געענדיגט... דעריבער איז ער דאָך טאַקי אַ גולם...

אָבער אַלע אונזערע אַנגעזעהענע שדים זיינען ביי אונז נ י ט ־ ג ו ט ע, זיי שאַדען דעם קערפּער און דעם גייסט. זיי לויערען נאָכאַנאַנד אָראָפּצופיהרען פון דרך הישר, מיט אַלערליי קונצען. זיי נעהמען אָן אַלערליי גע־שטאַלטען, פון חיות, און בהמות און זאַכען, און טהוען אָפּ אַלע מיני קאָמענדיאַנטסקע שפּיצלעך, אבי דעם מענ־שען׳ס נשמה אַריינצופאַנגען אין זייער נעץ און איהם אַריבערציהען אין דער טומאה אַריין...

מיר האָבען לחלוטין ניט קיין נאַטור־גייסטער. אַזוי ווי מיר האָבען וועניג וואָס געהאַט צו טהאָן מיט דעם וואַלד־ און פעלד־ און וואַסערלעבען האָבען מיר ממילא ניט קיין וואַלד־ און פעלד־ און וואַסער־גייסטער. איך מיין איבערהויפּט אַזעלכע וואָס טהוען קיין שלעכטס ניט, נאָר אים געגענטהייל, העלפען נאָך אוים ווען מע בעהאַנ־

רעלט זיי גוט, אזוי ווי למשל די געפעלינגע בארג־מענש־לעך און די ליעבליכע פעען.

אונזערע שדים זיינען לויטער שלעכט. קיין גוטער האָאר איז אויף זיי ניטאָ.

א סך פון די גוי׳אישע שדים, ווי ס׳איז בעוואוסט, זיינען אייגענטליך א ר ו נ ט ע ר ג ע ק ו מ ע נ ע געטער, ווען דאָס קריסטענטהום איז אָנגענומען געוואָרען צווישען די גערמאַנישע פעלקער, האָבען די גרים ניט געקענט דיר־נישט, מיר־נישט, פטור ווערען פון זייערע אָפּגעטער, דאָס הארץ האָט פשוט ניט געלאָזען. האָט מען זיי פערוואַנ־דעלט אין גייסטער, געגעבען ווי מען זאָגט, אן אָטסטאוו־קע, מיט האַלבען געהאַלט...

מ י ר האָבען ניט אזעלכע פענסיאָנירטע געוועזענע געטער... א שד איז תמיד געווען א שד, א שוואַרצע פער־זעהענים, וואָס מע מוז דריי מאָל אויסשפייען, זיין נאָמען דערמאָנענדיג...

דער אידישער גאָט האָט דעם מאָנאָפּאָל אויף אַלצ־דינג וואָס איז גוט, און אויב ער ערלויבט אַז שדים זאָלען זיך אַרומטרייבען, איז דאָס בלויז מיט דעם תנאי, אַז זיי זאָלען זיין שלעכט דורך און דורך, און ניט מאַכען קיין פילאַנטראָפּישע אָנשטעלען...

.1912

קרח׳ס ביאָגראַפיע

א זעהר אינטערעסאַנטער אַלטער מאַנוסקריפּט איז ניט לאַנג געפונען געוואָרען. דער אייגענטהימער פון דעם דאָזיגען כתב־יד, א שומרוני, זאָגט אז ער האָט איהם געפונען אין א הייהל ניט ווייט פון דעם הר־גרזים.

דער דאָזיגער מאַנוסקריפּט גיט איבער די געשיכטע פון קרח׳ן גאַנץ אַנדערס ווי זי ווערט דערצעהלט אין חומש. קענטיג א סך פאַקטען וועלכע ווערען בעשריבען אין דעם געפונענעם דאָקומענט זיינען אונטערדריקט גע־וואָרען פון א צענזאָר׳ס האַנד.

אָט איז די ביאָגראַפיע פון קרח׳ן ווי זי ווערט אין דעם כתב־יד געגעבען :

ווען די אידען זיינען נאָך געוועזען אין מצרים און האָבען געקנעטען לעהם און געמאַכט ציגעל און גע־קרעכצט מעבודה קשה ומרוב עוני, פלעגט קרח צושטעלען די געצייג פון קנעטען און ציגעל־מאַכען צו דער רעגיע־רונג. ארבייטען אליין האָט ער ממילא ניט געדאַרפט

פרעה האָט איהם געהאַלטען פאַר דעם איינציגען אָרענט־ליכען „זשיד".

ווען משה רבינו האָט אָנגעהויבען אַגיטירען פאַר כנען און פאַר בעפרייאונג האָט קרח געמאַכט חוזק פון איהם, און האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „דער משוגע'־נער בעל־חלומות".

— „לאָז זיי אַרבייטען" — האָט ער געזאָגט — „צו עסען האָבען זיי און דאָס איז אַלץ וואָס זיי בעדאַרפ'ען, און געצייג קריגען זיי אומזיסט פון דער רעגיערונג. אָט האָב איך נאָר וואָס פערקויפט הונדערט טויזענד ו'אָב־אייזענס און מויער־געצייג, און אין מדבר וועלען זיי שטאַרבען פון הונגער".

און משה פלעגט איהם ענטפערען: „מיר וועלען אַרויסגעהן פון מצרים און וועלען דיך אויך מיטנעהמען".

און קרח פלעגט אַזש קייכען פון געלעכטער און ווען ער האָט געלאַכט, האָבען זיך זיינע קעשענעס גע־טרייסעלט און עס האָט זיך געהערט די קלינגעריי פון געלד.

אָבער איין פריה־מאָרגען האָט קרח געקריגען אַ בע־פעהל פון פרעה'ן ער זאָל ניט מעהר צושטעלען קיין רידלען און קיין מויער־געצייג רען די „זשידעס" פער־לאָזען מצרים.

און קרח איז געוואָרען בלייך און זיינע הענד האָבען זיך געטרייסעלט ווי די שטעקלעך ביים ברעג פון טייך און זיינע צייהנער האָבען זיך געקלאַפּט פון שרעק און פון אַנגסטען.

אָבער דאָס האָט בלויז געדויערט אַ ווײַלע און דאַן איז ער אַוועק צו משה׳ן.

ארום משה׳ס הויז האָט געשווויבעלט און געגריבעלט מיט מענשען, אַלע אויפגערעגט און ליאַרעמדיג. אָבער קרח׳ס אויער האָט געכאַפּט אין דעם ליאַרעם אַז משה האָט געהייסען באָרגען גאָלד־ און זילבער־וואַרג און אַלע טהייערע זאַכען וואָס יעדער וועט נאָר קענען...

און קרח האָט געשמייכעלט און איז אַוועק צוריק אַהיים און האָט אײַנגעקויפט אַלערליי קליינינגקייטען, ווי בענדלעך, קנעפּלעך, נאָדלען און דאָס גלייכען, און האָט זיי אײַנגעפּאַקט אין אַ גרויסען לעדערנעם זאַק.

אויף מאָרגען איז ער שוין געווען אויף דער רייזע מיט אַלעמען צוגלייך.

און קרח האָט געשמייכעלט נאָכאַנאַנד — מעהר אין זיך ווי אויפ׳ן געזיכט.

ווען דער עולם איז שוין געווען אַ רעכטען מרחק פון מצרים, האָט קרח גענומען טהאָן מסחר. ער איז געווען דער איינציגער ו.אָס האָט געהאַט געלד און ער האָט איט־ליכען געפרעגט וויפיעל ער וויל פאַר די גאָלד־וואַרג אָדער זילבער־וואַרג אָדער זיידענע מאַנטלען וואָס ער האָט געבאָרגט אַרויסגעהענדיג פון מצרים. ער האָט זיך ניט געדונגען, האָט אימעצער געבעטען צעהן גאָלדשטי־קער, האָט ער געגעבען צעהן, אויב צוואַנציג איז צוואַנ־ציג.

— איך האָב ליעב צו צאָהלען אַ גוטען מקח פאַר גוטע סחורה — האָט ער געזאָגט. און אַזוי האָט ער אָפּ־

געקויפט אלע גאָלד־ און זילבער־וואַרג און טהייערע קליי־
דער וואָס איטליכער האָט געהאַט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט קרח געעפענט אין זיין
געצעלט אַ קראָם פון נאָדלען, בענדלעך, קנעפּלעך און
אַנדערע קליינינקייטען.

אַ פרוי איז געקומען קויפען אַ שוך־בענדעל.

— פיעל איז דער פּרייז ? — האָט זי געפרעגט.

— צעהן רענדלאַך — האָט קרח געענטפערט.

— איהר לאַכט, רב קרח.

— געהט קויפט אייך אַנדערסוואו.

און אַנדערסוואו האָט מען ניט געקענט קויפען און
דער סוף איז געווען אַז ער האָט פאַר זיינע בענדלעך און
קנעפּלעך און שמאָכטעס צוריקגעקריגען אַלע געלד־שטי־
קער וואָס ער האָט פריהער אויסגעגעבען.

און קרח איז געוואָרען געוואַלטיג רייך.

אָבער ער האָט אויסגעפונען אַז ערגעץ־וואו פער־
וואַלגערט זיך נאָך אַ גאָלדענער רינג, געבליבען פון אַ
זיידענ׳ס זיידען, אַן אַלטע מטבע פון קדמונים, אָדער אַ
קדושין־רינג, און דאָס הארץ האָט איהם ניט געשטילט.

ווען דער מן איז אַרויסגעפאַלען איז קרח געווען דער
ערשטער אויפ׳ן פּלאַץ, און ווען ער האָט געזעהן ווי אַלע
נעהמען דעם מן פראַנק און פריי אָהן אַ פּרוטה געלד,
האָט איהם געשטאָכען אין זיבענטען ריפּ, ביז איהם איז
איינגעפאַלען אַ פּלאַן.

ער האָט אַרויסגעלאָזען אַ מודעה : — מן צוגע־
שטעלט אין אייער אייגענעם געצעלט אין סטעריליזירטע
פּלאַשען, פּאַר פינף פּרוטות. ספּעציעל צוגעגרייטער

מן, פאַר קליינע קינדער, זיעבען פּרוטות אַ פלאַש. אויב איהר האָט ניט קיין געלד נעהם איך ווערטה־זאַכען.

און קרח האָט גערונגען מענשען פאַנאַנדערצופיהרען גאָט'ס פרייע גאָב אין ספּעציעלע פלאַשען, און ברינגען צוריק אַ קרושין־רינג, אַ בראַסלעטעל, אַן אוירינג. אי־בערהויפּט האָט געווירקט זיין עפּענטליכע וואַרנונג, מען זאָל ניט געבען די קליינע קינדער קיין רויהען מן.

און קרח איז געוואָרען רייכער פון טאָג צו טאָג. ביז איהם איז אליין נמאס געוואָרען דער רייכטהום און איהם האָט זיך גענומען געלוסטען כבוד.

ער האָט מנדב געווען אַ גרויסע סומע פאַר אַ בית מושב זקנים.

ער האָט חתונה געמאַכט הונדערט יתומות.

ער האָט צוגעזאָגט צו עפענען אַ האָספּיטאַל.

און דאָס פאָלק האָט גענומען איהם פערגעטערען פאַר זיין גוטסקייט און פאַר זיין גרויסמוטה.

אָבער איהם האָט זיך נאָך מעהר כבוד געגלוסט.

ער האָט משה'ן אָנגעבאָטען צו בויען דעם גאַנצען משכן פאַר זיין געלד אבי ער זאָל זיך רופען מיט זיין נאָמען.

אָבער משה האָט געזאָגט : דעם משכן פון גאָט וועלען בויען אָרעמע עהרליכע מענשען און ס'איז צו שפּעט צו קויפען גאָט'ס גנאַד ווען...

דאָ האקט זיך אָפּ דער מאַנוסקריפּט.

.1911

כבוד פאר רעדוצירטע פרייזען

דער וואָס האָט בעצייכענט א מענשען אַלס א „צוויי־פיסיגע חיה וואָס עסט דריי מאָל א טאָג" האָט פער־געסען צוצושטעלען „און וואָס האָט האָלד כבוד"... און ווער קען וויסען אפשר האָבען עס אָבעזיאַנעס אויך ליעב, און דארום זיינען א טהייל פון זיי געוואָרען מענשען, ווייל אין וואלד זיינען קיין כבודים ניטאָ, און א קליינע ריהרעוודיגע מוראשקע קען פון דעם הויכען בוים, אַוואו זי איז פלייסיג ארויפגעקראָכען, אַפּלאַכען פון דעם אומ־געלומפּערטען עלפאנט ?...

יערענפאלס פאר דעם מענשען איז כבוד א נויטה־ווענדיגקייט. און פאר די יעניגע וואָס קענען איהם ניט פערדיענען, האָט דער בעשעפער פון די וועלטען, גע־שאַפען אַן אנדער מיטעל ווי איהם צו קריגען : זיי קע־נען איהם ק ו י פ ע ן . . .

פאר פופציג גילדען האָט דער פערד־גנב איינגע־האנדעלט דעם געהויבענסטען מפטיר, און אויב „ששי"

איז צו איהם ניט געקומען פון זיך אליין, האָט ער איהם צו זיך געלאַדען מיט דער מטבע... און דער אריסטאָקראַ־טישער ששי האָט זיך קיינמאָל ניט געלאָזט בעטען...

א סברא אז ער האָט דערויף געווארט...

דערפאַר האָט ער זיך געלאָזט גוט בעצאָהלען. שטיי־גען האָט מען געמוזט און דער מקח איז געווען א וואוי־לער. דינגען זיך — מאַן דבר שמיה...

„ווילסט א „מורנו" טאָ זיי־זשע ניט קיין דבר־אחר און עפען דעם בייטעל און גיעב פיעל מע הייסט... גנב'ען פערד איז, ברודערקע, א געשמאַק־זאַך, און אויב ברעכען שטאַהלען פאַליובעט דיר בעסער ווי זאָגען „חצות", מעגסטו עס געזונטערהייד טהאָן... אָבער אַן עליה, זעה־סטו, מוז מען משלם'ען, און אויב ניט, איז דאָ רב זרח דער געפאַלענער גביר, א שלשלת היוחסין, א למדן און א זיידענער איד וואָס איז בילכער..."

און די מאַנאָפּאָל־קראָם פון כבוד האָט געטהאָן גאָל־דענע מסחרים. מע האָט געריסען א פּאַס, און מע האָט זיך געלאָזט רייסען...

אָבער מאָנאָפּאָלען קענען לאַנג ניט אָנהאַלטען, און בעזונדערס נאָך אויף אזא גאַנגבאַרען ארטיקעל וואָס קיין ילוד אשה קען זיך אָהן איהם ניט בעגעהן...

און די כבוד־פאַבריקען האָבען זיך געפּרוכפּערט און געמעהרט פון טאָג צו טאָג. אנדערע האָבען זיך גערופען „שוהלען", אנדערע „לאָזשען", „קלובס", „וואָהלטהאַט־אַנשטאַלטען", ווי נאָכ'ן אָרט און ווי נאָך די מענשען.

און ס'האָט אַלץ ניט געסטאַיעט. מע האָט געכאַפּט פון די הענד. און כבוד איז געגאַנגען ווי מצה־וואַסער...

אָבער דער פּרייז — שטעהט פעסט ווי אייזען...

קיין מציאות זיינען ניטאָ... אַ הויז, אַ שוך, אַ קלייד, אַ פּראַכט־אויסגאַבע פון אַ אידישען קלאַסיקער, אַ גלאָז סאָדאַ־וואַסער — אַלץ קענסטו קריגען פאַר „רעדוצירטע פּרייזען". כבוד אָבער — דערפאַר מוז מען געבען פיעל מע פערלאַנגט.

און מר. נאָדעלטאַש פון דער גרויסער פירמאַ „נאָ־דעלטאַש האַיוטין עט קאָ." וואָס האָט געמאַכט זיין קאַ־פּיטאַל פון קויפען און פערקויפען ביליג — זיצט און דער שלאָק ריהרט איהם...

— כאָטש צוויי פּראָצענט אַרונטער ! —

— ניין, מר. נאָדעלטאַש — אויף כבוד איז ניטאָ קיין דיסקאָנט.

— וועל איך וואַרטען — זאָגט דער דורכגעטריבענער הויזען־מאַגנאַט.

מיינט איהר אַז ער האָט זיך ניט דערוואַרט ?...

און געקריגען האָט ער אמת'ע שפּאָטביליגע מציאות.

מעלדט אייך אַז די סחורה וואָס ער האָט דערטאַפּט איז געווען אַביסעל פּעדעם'דיג ערטערווייז, אָפּטמאָל צו־געשימעלט אין אַ ווינקעל — אָבער אַ מציאה איז דאָס געווען, פאַר אַ גנב. ממש פאַר העלפט געלד...

דען מר. נאָדעלטאַש האָט געקויפט כבוד ווי ער פלעגט קויפען זיינע רעשטלעך אין די אַלטע גוטע יאָה־

רען... און דעם קונץ ווי מע קען א שטיקעל צוגעלענענע סחורה מאכען אויסזעהן שפּאָגעל־ניי, האָט דער תחתונים־זשעני גוּט געקענט. א קאַשער ארונטער אַבּי־סעל, א פלעט, א גלעט, א פוץ, און אפילו דער טייוועל אליין קען דעם אונטערשייד ניט וויסען...

דעם כבוד פערגין איך איהם. ס'איז ברוך השם ווא מעהר ווי גענוג. אָבער דעם ביליגען מקח ?...

רבש"ע, פאר וואָס קומט איהם אזא מציאה ! . . .

.1912

J. DORDICK
209 BELLWOODS AVE., TORONTO

חשבון הנפש

(ימים־נוראים'דיגע געדאנקען).

געוועו איז א צייט ווען דער אויסדרוק „חשבון הנפש" — א רעכענונג מיט דער נשמה און מיט זיך אליין — איז געוועו אן אפט־געברויכטער אויסדרוק, אָדער, לכל הפחות, א גוט־פערשטאנענער אויסדרוק. איצט קלינגט ער אלט, פרעמד, פארצייטיג, און האָט פאר דעם געוואוינליכען מענשען זיין אמאליגען זין פערלאָרען.

ווער פיהרט א קאָנטאָ מיט זיך אליין? ווער פער־ברינגט א האלבע שעה פאר'ן שלאָף, אויף זיין געלעגער, אין דער איינזאמקייט — ציהענדיג א באלאנס צווישען דעם „דעבעט" און דעם „קרעדיט" פון דער נשמה?

דאָס וואָרט „רעכענונג" קומט תמיד ביי אונז אין פערבינדונג מיט דעם וואָרט געלד, און מיר ווייסען בלויז פון איין סאָרט בוכהאלטעריע — די בוכהאלטעריע פון געשעפט, פון פינאנציעלע פראָפיטען אָדער פון פראַק־טישע נוצען. רוחים און היזקות צעהלען מיר אין דאלארס און אין סענטען און רייכטהום און אָרעמקייט ווערען

געמאָסטען מיט באַנק־בילעטען און געוואויגען מיט מטבעות.

אונטער דעם צורעק פון פּאַרטנגעשריטענקייט האָבען מיר אונזערע תאוות גע'כשר'ט און א פלאַמבע פון אטהע־איזם און פרייען געדאַנקען האָבען מיר ארויפגעלעגט אויף אונזער פּרינציפּען־ און געוויסענ־לאָזיגקייט.

מיר האָבען די אַלטע מזבחות צושטערט, כדי מיר זאָלען ניט דאַרפען קיין קרבנות ברינגען און מיר האָבען די פּריסטער פּעריאָגט כדי מיר זאָלען ניט דאַרפען קיין מעשר געבען...

מיר האָבען די טעמפּלען אָפּגעשאַפט, כדי מיר זאָלען ניט דאַרפען אהין עולה־רגל זיין... עס איז געווען פיעל בעקוועמער אין דער היים צו זיצען און זאָגען אז גאָט אָדער גאָטלאָזיגקייט איז אומעטום...

און יעדער הייליגטהום־פערניכטער איז א העלד גע־וואָרען און טאַנצען אויסגעלאַסען אויף די חורבות פון א בית המקדש איז געוואָרען העראָאיזם...

דאָס לעבען מוז האָבען בייטונגען. די נאַטור האָט איהר פריהלינג און איהר ווינטער, איהר זונענשיין און איהרע כמאַרנע טעג, כדי איהר לאַנגווייליגקייט צו פער־טרייבען. און דער מענש מוז זיינע שטימונגען האָבען...

און ווען דער גערויש און די פרייד פון דער וועלט ווערען אונז מאָנאָטאָן געהען מיר אויפ'ן בית־עולם אַלטע קברים בעזוכען...

דעם זיסען קומער זוכען מיר, דעם רעליגיעזען שווי־

דער, דעם שימער פון נר־תמיד, דאָס געהיימנים פון טויט...

געהען מיר ניט אין א טהעאטער זעהן א טרויער־שפּיעל?

און געהענדיג אויפ'ן בית־עולם צווישען די קברים, ווען יעדעס בלאַט פון די בוימער איבער אונז רוישט „דער מענש איז גראָז" — האַלטען מיר אָן אויג אויף דעם עסטהעטישען אויסזעהן, אויף דער שעהנהייט און דער קונסט פון די מצבות, און אויף די פאַרביגע בלי־מעלעך וואָס וואקסען צווישען די שורות...

דען שעהנקייט זוכען מיר אין אונזערע שטימונגען. מיר זיינען קאַפּאַוועל צו וויינען — אָבער פּאַעטיש מוזען אונזערע טהרערען זיין...

פון אונזערע אַמאָליגע געטער האָבען מיר סטאַטו־עטען געמאַכט פאר אונזער קאַבינעט און אונזער שרייב־צימער... אין גיפּס און מאַרמאָר און בראָנז געפעלען זיי אונז, ווייל זיי פערלאַנגען פון אונז גאָרנישט, און אַלס ציערונגען האָבען זיי זייער גלייכען ניט...

א זיעבען־רעהריגע אידישע מנורה שטעהט אויף א גריכישען געשטעל . . . אָן אַלטע פּאַרמעט־מגלה ליעגט נעבען א יאַפּאַנעזישען פּאָכער, און דער זוהר שטעהט אין חבר'שאַפט מיט א זענד־אַוועסטאַ און אָן אַלקאָראַן...

מיר בעוואונדערען זיי אַלע, מיר ל ע ב ע ן זיי קיינעם ניט...

און דאָך... קומט צו אונז אימעצער וועלכער האָט ניט קיין געצקעס־סטאַטועטקעס ביי זיך אין צימער, נאָר א גאָט, א לעבעדיגען און א ווירקענדען אין הארצען — קומט צו אונז אזעלכער מיט א ברענענדען ליכטיגען וואָרט, פיהלען מיר אזוי ווי עפּעס אין אונז וואָלט אין שטויב צופאַלען, און מיר בויגען אונזער קניע, און וואַר־טען צו הערען וואָס ער וועט אונז לערנען...

און מיר האָבען זיך דאָך אלס „מינדיג" בעטראַכ־טעט, מיר האָבען דאָך זיך אליין פאַר דעם טריבונאַל געמאַכט, פאַר דעם געזעצגעבער און ריכטער פון אלע אונזערע מעשים ?...

מיר האָבען קענטיג אונזערע גוטע מלאכים אין גאַנ־צען ד אָ ך נ י ט געטויט... אין הינער־פּלעט בלויז האָבען מיר זיי אריינגעוואָרפען, מיט זיבען קייטען האָ־בען מיר זייערע פליגלען געקייט און מיר האָבען זיי אריינגעשליידערט אין געפענקנים, אין אונזערע „חדרי חדרים"...

און אונטער אונזער ווילדער באַקכאַנאַליע און אונ־טער אונזער פערשייטען עגאָאיזם־טאַנץ, וואַרטען די ראָזיגע מלאכים אויף ערלייזונג...

קומט א ניי, גלויביג וואָרט, שאַלט עס ווי א טראָמ־פּייט ארונטער אין יענער תפיסה, קלינגט עס ווי א צויבער־שפּרוך און א גוטער גייסט שפּרינגט ארויס בע־פּרייט...

אָבער ווי לאַנג האַלט עס אָן ?...

און דאָס וואָס אַ מאָל האָט איטליכער געטהאָן פאַר זיך, דאָס טהוט איצט איינער פאַר אַ מיליאָן אָדער פאַר הונדערט מיליאָן...

אַ טאָלסטאָי טהוט תשובה אין אַ פּערוואָרפענעם רוסישען דאָרף, און אַ גאַנצע וועלט איז יוצא מיט זיין „אשמנו"... מ י ר האָבען קיין צייט ניט, מיר דאַרפען האַוועץ און לויפען, מיר ווילען „וויין, ווייב און געזאַנג". אָבער פאַר וואָס ניט האָבען אַ שליח־צבור וואָס זאָל פייניגען זיין נשמה מיט אַלערליי חשבונות און פראַגעס און מוציא זיין פאַר איין גאַנג אונז אויך ?...

צו נעילה, ווען אונזער שליח־צבור וועט זיך בעגיסען מיט טהרערען, וועלען מיר אויך קומען, און אפשר זיך שאָקלען אויפ'ן מחזור אַ ווייל׳ע... דען מיר לעבען אין אַ צייט פון אַרבייט־פערטהיילונג. ניט אַלע זיינען ספּע־ציאַליסטען אויף עניוות און אויף הייליגקייט...

איז איינער אַזאַ ספּעציאַליסט, מאַכט ער דעם חשבון הנפש פאַר אונז אויך...

און מיר ?... מיר קויפען זיינע ביכער און געפינען אין זיי גענוג מאַטעריאַל דעם אומעט פון אַ ווינטער־אָבענד צו פערטרייבען, און אַז גאָט גיט, האַלטען מיר פּאָרטראַגען איבער זייער „אינטערעסאַנטען" אינהאַלט...

אונזער געוויסען איז לויטער אויערען און דעריבער קענען מיר צו אַ חשבון הנפש ניט קומען...

אונזער געוויסען הערט זיך איין פון אַלע זייטען וואָס מע זאָגט וועגען אונז און וועגען וואָס מיר טהוען...

דער וועלט'ס הסכמה — אָט דאָס איז אונזער גע־וויסען... און מיר האַלטען זיך אָן איינער אָן דעם אַנ־דערען, דארום פאַלען מיר ניט אום, הגם אויף אייגענע פיס וואָלטען מיר אַ רגע ניט שטעהן געקענט...

דער הינקעדיגער האַלט זיך רייטענדיג אויף יעם בלינדען'ס רוקען און דער רעדנער פעררעקט זיין רומאַ־טיזם אויף דעם געזונדען קאַרק פון אַ שטומען אידיאָט...

זונדערט זיי פאַנאַנדער און „עס וועט פאַלען דער העלפער און עס וועט געשטרויכעלט ווערען דער גע־האָלפענער"...

און חשבון הנפש מיינט זיך פרעגען: וויפיעל בע־טרעף א י ך א ל י י ן?

.1912

„לייבאָר־דעי‟*)

טויזענדער און צעהנדליגער טויזענד יאָהרען האָט די מענשהייט יום־טובים געמאַכט און פעסט־טעג געפייערט לכבוד איהרע העלדען און פיהרערס, איהרע גרויסע טהוער און דענקער און דיכטער. זי האָט איהרע בעגליקער און אָפט איהרע פערשקלאַפער מיט בלומען בעשאָטען, מיט שבחים בעזונגען און מיט מאָנומענטען פעראייביגט.

ווער האָט אָן דעם פערשוויגענעם מענשען־לייטער געטראַכט אויף וועלכען דער העלד איז ביז צו די שטערען ארויף?

קעניג רעמסס' נאָמען רופט זיך אויף דעם שטיינערנעם פיראַמיד וואָס פערציג טויזענד פּאָאר הענד האָבען צונויפגעמויערט...

אלכסנדר מוקדון'ס רוהם לייכט ווי אַן אויביגער שטערען, און ווער דענקט אָן די אונצעהליגע לעגיאָנען וואָס

---

*) „דער יום־טוב פון אַרבייט‟, וואָס ווערט געפּייערט אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אין מאָנאַט סעפּטעמבער.

האָבען מיט זייערע וואָפען פאַר איהם א וועלט בעצוואונ־
גען, און די פעלדער פון אינדיען מיט זייערע ביינער
פערוויסט, אום איהם אונשטערבליך צו מאַכען ?...

שלמה זאָפּט איין די טהוי־טראָפּענס פון קלוגהייט,
פון א גאַנצען מאָרגען־לאַנד, און ווערט אַן אָקעאַן פון
חכמה.

האָמער פערשלינגט דורות פון הארפען־שפּיעלער און
ליעדער־זינגער און נעהמט אָפּ דעם שכר פאַר זיי אַלע־
מען...

און די פּראָדוקטען פון טויזענד מוחות, העלפען מאַר־
קאָני'ן ווערען אונשטערבליך מיט זיין דראָטהלאָזען טע־
לעגראַף...

קערענדעל צו קערענדעל ווערען געזאַמעלט די אוצרות
פון דער מענשהייט. ציגעל אויף ציגעל ווערט געלעגט
און דער וואָס דערענדיגט דעם בנין קריגט די הורראַ־
געשרייען פון דעם בעוואונדערענדען פאָלק...

די וועלט מוז א נ אָ מ ע ן האָבען. דעם נאָמען
פון דעם לעצטען ו ו י י ס זי. און א י ה ם וואַרפט
זי איהר בלומענקראַנץ.

און די א נ אָ נ י מ ע ארבייט, די גרויסע טעגלי־
כע אונאויפהערליכע אַרבייט וואָס לאָזט ניט איהר חתימה
אויף וואָס זי טהוט, די אַרבייט וואָס שאַפט ווי דער
פויגעל זינגט און ווי דער גראָז וואַקסט און ווי דער
ווינד בלאָזט — די ארבייט האָט קיינער ניט דערמאָהנט...

און די ארבייט האָט געוואַרט, פערשעהמט און גע־

קריוודעט, טויזענדער יאָהרען אויף אנערקענונג, אויף א וואָרט פון דאנק...

איהר טאָג האָט געמוזט קומען, און ער איז געקומען...
די שטילע, די שפּראַכלאָזע, די טויטע, און די שטור־מע לעבעדיגע, האָבען א קול געפונען און פון טיעפע מעכ־טיגע תהום'ען האָט זיך געריהרט דער לויתן און האָט זיין רעכט פערלאנגט און האָט זיין רעכט ערוואָרבען...

זיין יום טוב האָט ער געוואָלט...

און דאָס פעסט פון ארבייט איז בעשאפען געוואָרען...

אָט געהען זיי די לוסטיגע קרעפטיגע מחנות, און צווישען די הילכיגע טענער פון די מוזיק־אינסטרומענטען, הער איך דאכט מיר ווי די מלאכים פון הימעל פּאטשען „בראוואָ" און גראטולירען...

און הינטער די פּראָצעסיאָנען פון שניידער און שוס־טערם און מויערערס און מאלערס, און שמידען און שטיין־האקערס, געהען מיליאָנען און מיליאָנען פון שאטענס — אונזיכטבארע מעכטיגע אָרעמס און פלייסיגע הענד און בראווע הערצער, מארשירען ארויס פון דעם אָפּגרונד פון עבר, און פרעהען זיך און האלטען מיט דעם גרויסען שפּעטען יום־טוב...

אָט געהען זיי, אין רייהען און רייהען, נאקעטע, הונ־געריגע, געקייטע, געבייטשטע — די קאנאלען־גרעבער, די פּיראמידען־בויער, די שלאכט־געווינערס, די שפּריכ־וואָרט־מאכערס די פּייפּעל־שניצערס — א ל א נ ג ע נ אָ מ ע נ ל אָ ז ע מחנה...

איך הער, מיר דאכט, דעם קלינג־קלאנג פון די מי־

ליאָנען אונזיכטבארע שמיד־אייזענס וואָס האָבען אמאָל טאפפער און מוטהיג געקלאפּט, און מיר רוישען אין די אויערען מיליאָנען קאָסעם וואָס האָבען אמאָל העלדיש געשניטען תבואה פאר עמיצען...

אָט געהען זיי, די טריי־הערציגע בעשיעדענע לע־גיאָנען וואָס האָבען געזעעט און געפלאנצט, און געבויט און געמויערט... שותפים זיינען זיי אַלע, ווער קען זייערע חלקים פאנאנדערטהיילען ?...

צוזאמען, אין א י י ן ח ב ר ו ת א קומען זיי קריגען זייער לאָרבער־קראנץ... דען זיי אַלע האָבען בלויז א י י ן נאָמען, און דער נאָמען איז — ארבייט...

.1912

דאַנקגעבונג

(געדאַנקען וועגען „טהענקס־גיווינג דעי“*)

שעהן איז דער דאנק וואָס קוועלט ארוים פון טיע־פער הארציגער אנערקענונג, און דאנקבארקייט איז דער מאסשטאב מיט וועלכען מע קען מעסטען די נאָבעלקייט פון א יחיד אזוי ווי פון א פאָלק. פון דעם ערשטען בע־גינען פון דער מענשליכער געשיכטע, איז אונדאנקבאר־קייט געשטעמפעלט אלס א נידעריגע פערעכטליכע מדה, אלס א פערברעכען און א זינד. און אין זעלביגען גראד איז דאנקבאר זיין פאר א טובה בעטראכט געוואָרען אלס אן עדעל געפיהל.

דאנקבארקייט פלעכט א פערבאנד פון פריינדשאפט צווישען איין מענשען און דעם צווייטען, און קניפט דעם ילוד־אשה מיט אינטימער ליעבע צו זיין גאָט, און בינדט

*) „דער טאָג פון דאַנקגעבונג“ — א יום טוב, וואָס ווערט געפייערט אין די פעראייניגטע שטאַאטען אין מאָנאַט נאָוועמבער.

איהם מיט צערטליכע פעדעם צו דער גרויסער פרייגיביגער נאַטור.

דער מענש פון פאַרצייטען האָט יערען טאָג געהאַט אַ געלעגענהייט אויסצואיבען דאָס דאָזיגע געפיהל, און זיין הארץ האָט אַלע ווײַלע געקלאַפּט מיט נייער אנער־קענונג. ער איז געווען דאַנקבאַר דער רייכער שוואַרצער ערד פאַר די גאָלדענע זאנגען וואָס זי האָט איהם געשאָנ־קען, ער האָט דעם וויינשטאָק געבענשט פאַר די זאפטיגע פורפור־קאַרעלען וואָס ער האָט איהם געבראַכט. ער איז געווען אַ מכיר־טובה די וואָלקען פאַר זייער שפריי־רעגען און די זונן פאַר איהרע רייפענדע שטראַהלען, און דעם טהוי און דעם ווינד האָט ער מיט ליעבשאַפט תפלות געמורמעלט.

טהוי און ווינד און זונן און וואָלקען האָבען זיינע דאַנקען ניט געדאַרפט, אָבער די דאַנק־טהרערען וואָס האָבען אין דעם בויער׳ס אויג געגלאַנצט, האָבען זיין נשמה בעפייכטיגט מיט אַ קוויקענדער זאַפט, און האָבען זיין ברוסט געוואַרעמט און זיין גייסט פערשעהנערט. און דאָס אַליין איז שוין געווען לויהן גענוג.

מ י ר גלויבען אין געזעץ...

מיר קענען ניט שילטען און קענען ניט בענשען, מ׳ר קעענן ניט האַסען און קענען ניט ליעבען... און מיר האָ־בען די געהויבענע אייגענשאַפט פון דאַנקען ביסלעכווייז פערלאָרען...

קוים איז געבליבען די דאַנקבאַרקייט פון מענשען צו מענשען. און אפשר ווערט זי אויך שוואַכער און זעלטע־נער פון טאָג צו טאָג...

דער מענש וואָס האָט עס געהאַלטען פאַר אַ זיסען פריידיגען חוב, צו דאַנקען ווען זיינע פעלדער זיינען געראָטען און זיינע סטאַדעס האָבען זיך געפּרוכפּערט און זיין רייכטהום איז געוואַקסען, האָט צוגלייך געהאַט די טרייסט־ברינגענדע פּריווילעגיע צו קענען אויסגיסען זיין ביטער הארץ ווען ער איז געווען הונגעריג און קראַנק, און ווען ער האָט זיך אין יסורים געקייקעלט אויף זיין גע־לעגער. ווען ער האָט געפיהלט אין זיין האַרצען, אַז ער איז ריין פון זינד, און „אין זיינע הענד איז קיין רויב און קיין אונרעכט ניט געווען", האָט ער אין אַ שאַרפען פּראָטעסט זיין שמערץ אויסגעלופטערט, און אין אַ ביי־טערען וכוח איז ער אַרויסגעטרעטען... און האָט ער זיינע שמערצען מקבל באהבה געווען האָט ער געשפּירט אַז ער לאָזט זיינס איבערגעהן און האָט זיך געפיהלט געהויבען...

אויף אַ הויפען אַש ליעגענדיג, געפּייניגט פון זיינע וואונדען, דערשלאָגען און פערצווייפעלט האָט דער אונ־גליקליכער איוב געהאַט די גענוגטהואונג פון אַ פערזענ־ליכער דעבאַטע מיט זיין בעדריקער... ווי גאַל זיינען זיינע אַנגרייפענדע ווערטער געפלאָסען, און אַ טהייל פון זיינע ליידען איז מיט דער גאַל אַרויסגערונען און ס'האָט זיין נשמה אַן ערלייכטערונג געבראַכט...

ער האָט געגלויבט אין דער מאַכט פון זיין גערעכ־טיגקייט און אין דער ווירקונג פון זיין וועה־געשריי...

און אַ שטים פון דעם שטורעם האָט איהם געענטפערט און ער איז ווידער אויפגעריכט געוואָרען און ער האָט געבראַכט דאַנק־אָפּפער פון דאָס ניי...

דער וואָס דאַנקט קען פלוכען, און פלוכען איז אָפט אזוי נויטהיג און אזוי געזונד פאַר'ן גייסט ווי ליעבען...

מיר פלוכען ניט... מיר האָבען ניט וואו אונזערע קללות צו אַדרעסירען... און דער גיפט פון אונצופריע־דענהייט פּלאַצט קיינמאָל ניט ארויס אין א געשוויר פון גאָט־לעסטערונג... ער בלייבט אינעווייניג און צוגיסט זיך אין ציניזם, אין קאַלטער גלייכגילטיגקייט...

אמאָל איז יעדער זאַנג, וואָס איז אין פעלד געוואַק־סען, געוואַקסען פאַר אונז, יעדע בלום האָט גע־דופטעט כדי אונז א נחת־רוח צו פערשאַפען, יעדער פויגעל האָט געזונגען כדי אונזער הארץ צו דערפרעהען, דאָס מינדסטע פליגעלע איז פון אונזערטוועגען אויף דער וועלט געקומען, און די גרויסע שטערען האָבען זיך געדרעהט אין די ענדלאָזע רוימען כדי צו ווייזען אונזער מזל...

און דערפאַר איז דער מענש זיי דאַנקבאַר געווען, און דורך זיין דאַנקבאַרקייט איז ער מיט זיי אין א נאָהנטער מחותן־שאַפט געווען...

איצטער קימערען זיי זיך קיינער ניט וועגען אונז. פון די שטערען איז שוין אָפּגערעדט... אפילו דער קליינער באַציל מאַכט דיזעלבינע פּרעטענזיעס אויף זעלבסטשטענ־דיגקייט ווי דער „בחיר היצורים“...

און מיר האָבען אויפגעהערט דאַנקבאַר צו זיין...

.1912

זמן חרותנו

(פסח־געדאנקען).

„זמן חרותנו" — די צייט פון אונזער בעפרייאונג...

אמאָל פלעגט עס מיך אזוי אָנפילען מיט שטאָלץ: דאָס אידישע פאָלק איז געווען פון די סאמע ערשטע וואָס האָבען ארונטערגעוואָרפען פון זיך דעם יאָך פון דעס־פאָ טישער זעלבסט־הערשאפט און ארויס אויף גאָט'ס בערגאָט שמידען זייער אייגענעם שיקזאל...

הונדערטער יאָהרען ווערט א פאָלק פערקנעכטעט, גע־שטיקט און דערנידעריגט אין ענגשאפט און אָרימקייט און פערדאכטונג, און מוז זיין גאנצע ענערגי פערווענדען אום די נשמה אין גוף צו דערהאלטען... הונדערטער יאָהרען איז עס אויסגעשלאָסען פון ליכט און פון דער פרייער פעלד־און־גארטען לופט, און דאָך, טוליעט עס צום האר־צען די עראינערונג פון א ווייטער פרגאנגענהייט, און האלט אויף א נר תמיד פון האָפנונג, פון זיכערקייט אויף א גאולה און פון ווידער־אויפלעבונג...

וואָס פאר א וואונדער־פאָלק...

אזוי פלעג איך אמאָל טראכטען...

איצט האָב איך ספקות און מעהר ווי ספקות וועגען דער זאך... איצט ו ו י י ס איך כמעט אז דאָס אידישע פאָלק איז געווען מ ש ה ר ב י נ ו, און ד'י ששים רבוא האָבען זיך נאָך איהם מיט געוואָלט נאָכגעשלעפּט, ווייל ער איז געווען שטארק גענוג מיט זיינע ריעזענ־ארעמס זיי נאָכצוציהען...

איבער זייערע קליינע גושן־טומלערייען, איבער זייערע פלייש־טאָפּ פערלאַנגען, און איבער זייערע שקלאַ־פען־צאנקערייען, האָט געהילכט און געשאַלט און גע־וועקט און בעפויהלען דער קול פון דעם גיגאַנט־פּראָ־פעט: —

„נאָך כנען וועלען מיר געהן, און א פריי קרעפטיג פאָלק וועלען מיר ווערען!...”

די אמת'ע קעמפּפער פאר פרייהייט זיינען געווען די העלדען פון דעם שבט אפרים, וועלכע האָבען זיך אויף א גאָט־אנטפלעקונג ניט געקענט דערווארטען, און לאַנג איי־דער דער „קץ” איז געקומען, זיינען זיי ארויס זיך פריי־הייט מיט געוואָלט צו נעהמען, פאר זי מיט אייגענע הענד מלחמה צו האלטען... און ז י י ע ר נאָמען ווערט קוים דערמאָנט, קוים האָט זיך אויף זיי א מדרש־לע־גענדע דערבארעמט און זיי „הזכרת נשמות” געמאכט צום — שלעכטען...

שפּעטער זיינען געקומען דורות, וועלכע האָבען יעדע לוסט צו פיהרען מלחמות פערלאָרען... שפּייז האָבען זיי געוואָלט, רוה האָבען זיי בעגעהרט, און זיפצען און קרעכ־

צען האָבען זיי געקענט. אָבער קעמפּפען ?... דער חוט־השדרה האָט זיך שוין צופיעל איינגעבויגען, און דער מח און די השגות זיינען געוועזען פון לעהם־מישער...

און משה איז געקומען...

האָט ער פון די בני־אפרים געוואוסט ? אפשר איז ער דער גלגול פון זיי אלעמען געוועזען ?...

„עשרה מכות" האָט ער קעגען פּרעה'ן געברויכען געמוזט, אָבער ווער ווייס וועלכע נאָך שטאַרקערע מיטלען ער האָט געמוזט געברויכען קעגען די שקלאַפען — אום ז י י צו בעצווינגען ?...

וואָרום גושן איז זיי ליעב געווען און שטאַרק איינגעבאַקען אין הארצען — דעריבער קען קיין שום צווייפעל ניט זיין...

און אלע זיינען ארויס פון מצרים...

אויף אלעמענ'ס ליפען איז געווען דאָס שעהנע וואָרט „פרייהייט". אָבער אינעווייניג האָט יעדער געמאַכט דערפון זיין אייגענעם פּירוש...

„לאָז אונז ארויס פון דיין לאַנד, כדי מיר זאָלען קענען אונזער אייגענעם גאָט דיענען" — דאָס איז געווען די פרייהייט פון דעם גרויסען פיהרער. „אונזער אייגענעם מזבח ווילען מיר האָבען, און קניען צו דעם וואָס איז אונז היילעג, דען די געטער פון מצרים זיינען ניט פאַר אונז".

און די ששים רבוא האָבען אויסגעטייטשט : „דאָס לאַנד כנען איז פרוכטבאַר, און גרויסע וויינטרויבען וואַקסען דאָרט און פייגען און מילגרוימען, און האָניג און

מילך פליסען דאָרט, און אונזער רוקען וועט מען מעהר ניט בייטשען".

און אזעלכע זיינען אויך געוועזן וואָס האָבען גע־קלערט אז „פרייהייט" הייסט, אָנצולייהען ביי די מצריים גאָלד און זילבער און טהייערע קליידער, און מאַכען דער־מיט פליטה קיין כנען...

דען מעהר ווי די פאַרבען וואָס דער רעגענבויגען האָט, און מעהר ווי די שאַטירונגען וואָס דער מערב־וואָלקען האָט בין השמשות — זיינען די אויסטייטשונגען פון דעם וואָרט „פרייהייט"...

און משה האָט ליכטיג אריינגעקוקט אין אלעמענ'ס הערצער. און אויף זיין שטראַהלענדען פנים האָט זיך גע־קרייזעלט א סודות־פולער שמייכעל... און גערופען האָט ער זיי „פאָלק", „פריסטער פון גאָט", „אויסדערוועהל־טע"... און געוואוסט האָט ער דאָך, אז קיינער פון די דאָזיגע קנעכטישע ציגעל־מאַכערס, וועט פון דעם מדבר א לעבעדיגער ניט ארויס...

אָבער איבער זיי און ווייטער פון זיי, האָט ער שוין געזעהן די יעניגע וואָס וועלען זיך מיט אזעלכע טאַ־טעס שעהמען... און רעדענדיג צו די איצטיגע האָט זיין בליק געקוקט אויף די צוקינפטיגע, אויף די נאָך־ניט גע־באָרענע...

דען ביי איהם זיינען זיי שוין געוועזן געבאָרען...

ער, אין הארצען, האָט געטראָגען דאָס גרויסע פאָלק וואָס וועט אמאָל זיין...

ער אליין איז געוועזן די צוקונפט...

אריבערוועלבענדיג ווי א גרויסער בויגען, יאָהר־הונדערטען און יאָהר־טויזענדטען, האָט ער אויף די ששים רבוא געקוקט מיט דעם מיטלייד און מיט דער ליעבשאַפט פון א גאָט, וואָס האָט וועלטען צו פורעמען און מוז דאָך ניט פערגעסען, פון א קליינער מילב זאָרג צו נעהמען...

א צופוילטער קערן — די דאָזיגע ששים רבוא, אָבער פאַר דעם נביא'ס אויג, האָט שוין פון דעם קערן ארויסגעשפּראָצט דאָס מעכטיגער ריזען־געוועקס, וואָס וויל אזש ביז די שטערן דערגרייכען...

.1912

„עס לעבע דאס לעבען!"

(נײ־יאָהר געדאַנקען).

ס'האָט אין מיטען דער נאַכט,
פון די הונדערטער טורעמס געקלונגען:
לינג־אַ־לאַנג! לינג־אַ־לאַנג!
אין איהר שלונד, האָט די שלאַנג
פון דער צייט, נאָך אַ יאָהר איינגעשלונגען...

דאָך אַ יאַויכצענדע פרייד
איז געווען אויף אַלעמענ'ס צונגען,
און פאַרלאַנג נאָך פאַרלאַנג,
איז פון יעדענ'ס געדאַנק
ביז אַרויף צו די ליפּען געדרונגען...

אָ, ווי באַנג איז דער קלאַנג,
פון דער גלאָק'ס לינג־אַ־לאַנג,
און ווי שטאַרק איז דער דראַנג
פון דעם לוסטיגען לעבען דעם יונגען...

„עס לעבען דאָס לעבען"...

אין מיין צימער האָט זיך פון ערגעץ ווייט אריינ־גענטראָגען אַ טיעפער באנגער גלאָקענ־קלאנג...

דורך דער ווייסער פראָסטיגער נאכט האָט געצי־טערט אַ זיפץ...

דאָס אלטע יאָהר איז שטילערהייד פערזונקען און פון דעם גרויסען געהיימען תהום פון די צייטען האָט ארויסגעטויכט אַ נייעס...

איך האָב אין דער איינזאמקייט זיך אויסגעמאָלט ווי די שטערען שטעלען אויס גרויסע העלע אויגען און האָר־כען צו דעם ערנסטען באנגען גלאָקען־קלאנג...

דאן האָט עס אָנגעהויבען פייפען און הוזשען און ליארעמען און הילכען פון טויזענדער פאבריקען און לאָ־קאָמאָטיוועז און שיפען, און דער וועה־קלאנג איז פער־טרונקען געוואָרען אין דעם לוסטיגען טומעל און פילדער פון ווילדער פרייד, פון זיכערער האָפענונג... עס איז געוועזן אַ וואקכאנאליע פון קולות, און צווישען זיי האָב איך געהערט ווי מיליאָנען געפילטע בעכערס קלינגען איי־נער אָן אַ צווייטען, און כ'האָב געזעהן ווי געזיכטער פלאמען און אויגען פינקלען און ליפען גליהען, און דער שטילער באנגער זיפץ פון די טהורעמ־צונגען איז געוועזן פערגעסען...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

אמאָל האָט מען געלערענט: לעב שעהן כדי דו זאָלסט קענען שעהן שטארבען...

„געדענק דעם טויט" האָט מען גע'חזר'ט פון פריה ביז שפּעט.

און מענשען האָבען געלעבט לויט די געזעצען פון טויט...

דער מאַסשטאַב פון „זיין" איז געווען דאָס „ניט זיין", דער רעגולאַטאָר פון פרייד איז געווען דער שמערץ.

דעם „יאָ" האָט מען איינגעאָרדענט לויט די כללים פון „ניין", און ליכט געאורטהיילט פון דעם שטאַנד־פּונקט פון שאָטען...

מען האָט מקדים געווען דעם טויט איידער ער איז נאָך געקומען, מע האָט זיך אויף חבוט הקבר ניט געקענט דערוואַרטען און מע האָט איהם אויף ד ע ר וועלט איינ־געפיהרט...

דאָס איז געווען די פרוכט פון דעם בעגעהר און דער ערנסטער אנשטרענגונג, צו מאַכען שלום צווישען טויט און לעבען, און אַזוי ווי דעם טויט האָט מען ניט געקענט בייקומען האָט מען גע'פועל'ט ביי'ם לעבען זיינס צו לאָזען איבערגעהן...

אָבער קיין פשרה צווישען טויט און לעבען איז ניטאָ און קען ניט און דאַרף ניט זיין...

די ריכטשנור און דער וועג־ווייזער פון דעם לעבען איז — דאָס לעבען...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

„די יאָהרען פערשווינדען"...

דאָס איז דער וואָלקען וואָס איז געהאַנגען פון המיד

אַז אויף דעם מענשען'ס מח... אַ מלאך המות חלף מיט אַ טראָפּען גיפט אויף דער שפּיץ, גרייט אַרונטערצוטריפּען...

און צו היילען „גלייכעס מיט גלייכען" איז אַ בעטריבטע טרויעריגע רעליגיאָן ערפונדען געוואָרען.

אָבער פון צייט צו צייט ברעכט אַרויס די לעהרע, אַז די העכסטע גאָטעסדיענסט איז „פרייד"...

דען פרייד דאָס איז דער אויסדרוק און דער אויסגוס פון דעם גאַנצען לעבען פון אַלע וועלטען, פון אַלע זונען און אַלע שטערען וואָס זיינען געווען און וואָס וועלען נאָך ערשט זיין...

וואָס מעהר דאָס קליינע נפש'ל זינקט אין זיך, אַלץ מעהר מרה־שחורה'דיג ווערט עס. „וואָס וועט פון מיר ווערען ?" — בויערט זיין קליין ווערים'ש קעפּעל...

אָבער דאָס גרויסע לעבען, דאָס לעבען וואָס שטאַרבט ניט, שאַלט און יאַויכצעט אַרוים דאָ און דאָרט. און דאַן ווערט דער מענש אַ גאָט, ער איז די וועלט, ער איז אַ מיליאָן זונענסיסטעמען... ער איז ווינד און גראָז און שטערען, און ער איז די אונענדליכקייט אַליין, און ער ווייס ניט פון קיין עצבות...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

מיר זיינען געזעסען אַמאָל, אַ געזעלשאַפט פון יונגע לייט, און האָבען געפייערט דאָס קומען פון דעם נייעם יאָהר... אין אונזערע הערצער זיינען די נאָך־ניט־צופלאַצטע קנאָספּען פון צעהנדליגער פריהלינגס געווען און

בלומענגערטנער „בזעיר אנפין" האָבען די מחות געפילט...

אן אַלטער מאַן איז צווישען אונז געווען, א קלוגער איד א יאָהר אכציג, ער האָט אונז צוגעקוקט מיט רחמנות...

שפּעטער האָט ער זיך אויפגעהויבען צו געהן אָפּ־ריכטען חצות...

„מע דאַרף אָנגרייטען צדה לדרך" — האָט ער אונז פאַר'ן אָוועקגעהן געזאָגט...

מיר האָבען אונזער פּלוידער אויף א ווייילע אונ־טערבראָכען און זיך פערטראַכט... אָט וואָס מיר האָבען געטראַכט: —

פון דעם גרויסען תהו ובהו האָט ארויסגעשפּריצט א פונק... א מאָמענט וועט ער פּלאַקערען און דאַן וואַרט שוין אויף איהם צוריק די טיעפע אונדורכדרינגליכע גרענעצלאָזע פינסטערנים...

און דער פונק האַלט ביי דעם לעצטען גלימצער, דער גבול איז געקומען און די מוטער־כאָאָס עפענט שוין דאָס מויל און ס'וועט זיין אוים פונק, אוים ליכט...

און דער פונק פערטושט זיין העלקייט, שעמט זיך מיט איהר, האָט חרטה אויף איהר, און מאַכט הכנות פאַר די פינסטערנים...

דעם לעצטען גלימצער פערגינט ער זיך ניט...

צו וואָס האָט דער תהום איהם ארויסשפּריצען גע־זאָלט ? —

„עס לעבע דאָס לעבען"...

די וועלט איז פרייד...

צו דערזעלביגער צייט וואָס מיליאָנען מענשען הויבען אויף געפילטע כוסות צו די ליפען און זינגען א בעגריסונג צו דעם נייעם יאָהר, זאָגען טויזענדער מענשען זייער וידוי...

צו דערזעלביגער צייט וואָס גאָפּעל און לעפעל קלינגען אויף באַנקעטען און הוליאַנקעס, קלאַפּט ערגעץ־וואו דעם קברן'ס רידעל צו, אַן אָקאָרשט פערמאַכטען קבר... צו דערזעלביגער צייט וואָס סאַלאָמע וואַרפט אַראָפּ פון זיך איהר לעצטען שלייער און דרעהט אין אויסגעלאַסענעם טאַנץ איהרע שלאַנגען־ווייכע גליעדער, ליגט א צווייטע סאַלאָמע מיט שערבלעך אויף די אויגען, און אפשר מיט לאַפּצעס צוגעדעקט... אָבער צו דערזעלביגער צייט וואָס א טויזענד שטערען וועלען אין רוים צופּולווערט ווערען, וועלען ערגעץ־וואו זיך קרייזען אין שטילער רוהיגער פּראַכט גאַנצע מילכשטראַסען פון געזונדע הימלישע קערפּערס...

איז ניט גענוג פאַר אונז צו זיין אויף איין ראַנג מיט די שטערען ?...

די וועלט איז אַן אוקינוס מיט פרייד, מיט ליכט... עפען דיין נשמה אויף א קליין שפּעלטעלע, און דער גאַנצער שטראָם וועט דורכגעהן דורך דיר...

און זיינען מיר קליינזיכטיג גענוג, צו בעטען זאַשלינע, און פּאָדערען א מכם פאַר א ; נ ז א ל י י ן ,

פון דעם דאָזיגען דורכלויפענדען שטראָם — וועלען מיר איהם בלויז פערטרייבען...

א דאנק איהם וואָס ער מאַכט זיין וועג דורך אונז...

און ווער איז דער דאָזיגער שטראָם ?... אויב דו ווילסט ביסט דו עס אליין...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

.1911

שפליטער

שפּליטער

אונזער מיינונג איבער זאכען און פּערזאָנען, ווערט הויפּטזעכליך רעגולירט פון דעם וואָס מיר ע ר ו ו א ר־ ט ע ן פון זיי. איבערטריבענע ערוואַרטונג איז די מאַמע פון די מעהרסטע פאָראורטהיילען.

*   *   *

יעדער מענש ווען ער ווערט געבאָרען, ברינגט אויף דער וועלט צוגעבונדען צו זיין נאָפּעל, די מעסט־שנור מיט וועלכער מע דאַרף איהם מעסטען, און אזוי אויך יעדעם קונסט־ווערק.

*   *   *

זיי נאָהנט גענוג צו מענשען זיי צו ק ע נ ע ן, זיי ווייט גענוג פון זיי, זיי צו ל י ע ב ע ן.

*   *   *

אמאָליגע דענקער און שריפטשטעלער פלעגען דענקען און שאפען ביחידות. די היינטיגע האָבען שוין ביי די ערשטע חבלי לידה, זייער פובליקום פאַר די אויגען.

* * *

דער גרעסטער טהייל פון דעם פאַרגעניגען וואָס מיר פיהלען, ווען מיר האָבען אויפגעטהאָן עפּעס גוטעס איז — וואָס מ י ר האָבען עס אויפגעטהאָן.

* * *

פיעל מענשען לעבען, אַזוי ווי געוויסע לעזער לייענען ראָמאַנען. זייער אונגעדולד טרייבט זיי תמיד צו מישען די בלעטער פאָראויס און וואָס גיכער אויסצוגעפינען דעם סוף.

* * *

די אָריגינאַליטעט וואָס בעשטעהט בלויז אין זיין דווקא דער ה י פ ך פון א געוויסען פ אָ ר ־ מ אָ ד ע ל, איז אייגענטליך אויך נאָר א פערדרעהטע פאָרם פון נ אָ כ א ה מ ו נ ג.

* * *

נאַרען און פוסטע קעפּ זיינען שולדיג א מאָנומענט דעם ערשטען וואָס האָט געזאָגט, אַז שווייגען איז א סימן פון חכמה. אפשר איז ער אליין געווען איינער פון זיי. יעדענ־

פאלס האָט ער פאר זיי אויסגעקלערט א ביליגען מאַנטעל צו פערדעקען זייער טפּשות און זייער ליידיגקייט.

* * *

א פּאַס וואָס איז אין גאַנצען פול אָדער אין גאַנצען ליידיג, לאָזט פון זיך קיין קול ניט הערען.

* * *

א קלוגער רב האָט אמאָל געזאָגט: איך האָב שוין געהערט פון מילדע מענשען וואָס האָבען געענטפערט אויף א בעליידיגונג מיט א פּאַטש. אָבער זינד די וועלט שטעהט האָט נאָך ניט פּאַסירט, אז אפילו דער גרעסטער האסער פון חניפות זאָל אָנפּאַטשען דעם וואָס חנפ'עט איהם.

* * *

ווען מען ריהמט אימעצען אז ער איז זעלטען שעהן, אָדער זעלטען שטארק, אָדער זעלטען קלוג, דאַן איז דער אקצענט תמיד אויפ'ן „זעלטען". דען עס איז מעהר מעלה צו זיין זעלטען, ווי צו זיין שעהן אָדער שטארק אָדער קלוג. ווען אויף דער וועלט וואָלט בלויז געווען איין קוה, דאַן וואָלט מען פון איהר געהאַלטען מעהר ווי פון סאַרא בערנהארד.

* * *

בעריהמעריי איז אזוי איינגעבאָרען אין דעם מענ־שען׳ס נאטור, אז יעדער איינער וועט שוין געפינען מיט וואָס זיך צו בעריהמען. איך בין זיכער אז דער פערקריי־פעלטסטער, אָרעמסטער, נארישסטער מענש אויף דער וועלט, ווען ער זאָל ניט קענען אויסגריבלען קיין שום אנ־דער מעלה מיט וועלכער זיך צו בעריהמען, וועט שטאָל־צירען מיט דעם וואָס ער איז דער גרעסטער קריפעל וועלכען די וועלט פערמאָגט.

* * *

אז געזעצגעבעריי און רייכטהום האָבען א נאָהנטע שייכות איינס צום צווייטען, האָט שוין דער תלמוד אויך חושד געווען. דאָרט שטעהט אז משה איז רייך געוואָרען פון וואָס עס האָט זיך אָבגעברעקעלט פון די לוחות.

* * *

אפילו שטארבען פאר אן אידעאל איז אויך א גליק־זאך. און אז מען איז א שלים־מזל שטארבט מען ווי אליעזר דער זוהן פון מתתיהו המכבי, וועלכער איז גע־שטאָרבען פאר זיין פאָטערלאנד דורך דעם וואָס א עלע־פאנט איז אויף איהם ארויפגעפאלען.

* * *

אין דער אידישער גראמאטיק זיינען דאָ דריי גראַ־דען: דער גרעסטער, דער סאמע גרעסטער, דער גרעס־טער פון די גרעסטע. ווענינער ווי גרעסטער ווערט ניט

געברויכט. אַט כדומה, ווען מען זאָגט אויף איינעם, אַז ער איז דער גרעסטער שריפטשטעלער, הייסט עס אַז ער איז צו דערליידען, זאָגט מען „דער סאַמע גרעסטער" מיינט מען אַז ער איז „נישקשה". זאָגט מען „דער גרעסטער פון די גרעסטע" הייסט עס אַז ער שרייבט „גאָר ניט שלעכט". זאָגען אויף אימעצען בלויז „גרויסער", איז אַ בעליידיגונג.

* * *

עס זיינען דאָ מענשען וואָס טראָגען זייער גאַנצען גייסטינען פערמעגען „נאָהענט צו דער הויט". דרינגט מען אריין אין זיי טיעפער, געפינט מען זיי ליידיג. אַזעל־כע מען דאַרף אויך ניט אוועקמאַכען מיט דער האַנד. גאָלד־מינעס זיינען פאַראַן וואָס זייער גאַנצעס גאָלד ליגט פון אויבען בלויז, און אין די אונטערסטע שיכטען זיינען זיי ווערטהלאָזע ערד אָדער שטיין. און דאָך קען מען פון זייער אויבערפלעך נתעשר ווערען.

* * *

אָריגינאַליטעט הייסט ניט זיין אַנדערס פון אַנדערע, נאָר טריי זיין צו זיך אַליין.

* * *

חוצפה איז מוטה וואָס איז אַרוים לתרבות רעה.

* * *

דער וואָס פערשוויינט דעם אמת איז אָפט נידערי־

גער פון א ליגנער. דער לעצטער האָט כאָטש דעם מוטה צו זאָגען א ליגען. דער ערשטער דאָס אויך ניט.

* * *

פיעל גרעסער איז די צאָהל פון די וועלכע זיינען פערליעבט אין ליעבע, ווי די צאָהל פון די וואָס זיינען פערליעבט. און מעהר מענשען גלויבען אין גלויבען ווי די וואָס גלויבען.

* * *

איך וואָלט שוין געפועל'ט ביי זיך צו פערגינען דעם שקר זיין ניט־פערדיענטען ערפאָלג. אָבער איך קען איהם בשום אופן ניט מוחל זיין וואָס טראָגענדיג די מאסקע פון דעם אמת האָט ער דעם לעצטערען'ס רעפּוטאציע אוועק גע'הרג'ט.

* * *

די מענשהייט אלס א גאנצעס האָט איהרע שטימונגען. יעדער גרויסער געני איז די פערקערפּערונג פון איינער פון די דאָזיגע שטימונגען.

* * *

איך קלער, אז עס זיינען דאָ אזעלכע ניט־געוואוינ־ליכע נאַטורען, וואָס ווילען פערמאָגען אלץ בלויז עס צו קענען דערנאָך מיט פריוויליגער פערזאַכ־טונג פון זיך אוועקשטויסען. זיי ווילען עררייכען כדי צו האָבען דעם שטאָלצען תענוג פון ארונטערקוקען מיט

ביטול אויף דאָס ערוייכטע. ווער קען אָבער, זעהענדיג בלויז דעם אויסערליכען עהרגייץ און שטרעבען, פון די דאָזיגע מענשען, פערשטעהן זייער אינעווייניגסטען, בע־האלטענסטען מאָטיוו ? אפשר איז ער פאַר זיי אליין ניט קלאָר.

* * *

יעדעס שטרעבען און יעדע אנשטרענגונג איז ער־פאָלגרייך. אויב מיר געווינען ניט ד אָ ס וואָס מיר האָבען געוועלט געווינען, געווינען מיר אָביסעל מעהר אכטונג צו זיך אליין, אביסעל מעהר צופרידענהייט מיט זיך אליין. און נאָך אלעמען איז דאָס דער ג ר ע ס ט ע ר ע ר פ אָ ל ג.

* * *

ווען מע פאָהרט אין דער פינסטער איז אָפט די בעסטע זאַך, זיך צו לאָזען פיהרען פון די פערד.

* * *

ביידע זיינען די אויבערשטע — אי שמאַנט, אי שימעל.

* * *

מע קען זיך אזוי ווייניג פערלאָזען אויף דעם אידע־אליזם פון יונגע לייט ווי אויף דער פרומקייט פון אלטע. אין דעם ערשטען פאַל, בלייבט מען ניט אייביג אין טעות. די וואקסענדע יאָהרען זיינען דער אמת'ער פּרובירשטיין.

שלעכט איז אָבער וואָס די אַלטע ווערען קיינמאָל ניט מעהר יונג, און זייער גלויבען קומט קיינמאָל ניט צו אַ פּראָבע.

* * *

דער וואָס זוכט אַ גאָט גלויבט אין איהם שוין איידער ער האָט איהם געפונען. ג אָ ט־ז ו כ ע נ י ס איז ג אָ ט ־ ג ל ו י ב ע ן. די היינטיגע אַזוי־גערופענע גאָט־זוכענים איז אָפט ניט מעהר ווי ג ל ו י ב ע ן ־ ז ו כ ע נ י ס.

* * *

דער פונק פון גוטסקייט איז פאַראַן ביי איטליכען. איינער ט ה ו ט און א י ז גוט. אַ צווייטער ט ר אַ כ ט גוט. דער פערדאָרבענסטער אפילו איז גוט ע ל י ד י ש ל י ח, מיט דעם וואָס ער בעוואונדערט דאָס גוטע אין אנדערע.

* * *

די וועלט איז דעריבער ארויסגעקומען אַזוי שעהן, ווייל ווען גאָט האָט זי בעשאַפען האָט ער קיין יועצים ניט געהאַט, און זיך מיט קיינעם ניט מישב געווען. ווען עס איז געקומען צום מענשען האָט ער יאָ פּרובירט זיך בעראַטהען און געזאָגט צו די מלאכים „לאָמיר מאַכען אַ מענשען", און שוין באַלד האָט ער חרטה געהאַט אויף דעם גאַנצען עסק.

* * *

פון יעדער זאך לערנען מיר עפּעס אָפּ, הגם ניט אַלע מאָל דאָס וואָס מיר ווילען אָדער מיינען דערפון אָפּצולערנען.

*   *   *

צווישען וועלען זיין ווי אנדערע, און ווילען זיין דווקא אנדערס פון אנדערע, קומען מיר קיינמאָל ניט צו זיין אונזער אייגענער „איך".

*   *   *

אכטונג און פערעהרונג זיינען די אינטערעסען אויף אַ ניט אָפּגעצאָהלטען חוב צו דעם פערעהרטען. דער וואָס וויל קריגען דעם דאָזיגען פּראָצענט, טאָר קיינמאָל ניט זוכען איינצומאָהנען דעם קרן.

*   *   *

עס שטעקט אזוי ווענינ ענייות אין ריידען פון אייגענע פעהלערען, ווען אנדערע מוזען פריהער־שפּעטער זיי אַליין בעמערקען, ווי עס שטעקט ווענינ העלדישקייט אין דעם זעלבסטמאָרד פון איינעם וואָס איז פעראורטהיילט צו דער תליה.

*   *   *

דער וואָס איז בכיוון שפּאָרעוודיג אין זיין לויבען, כדי זיין ביסעל לויב זאָל געווינען מעהר אכטונג, איז ניט בעסער פון דעם וואָס לויבט צופיעל כדי זיך צו־צו־חנפ'ען.

*   *   *

דער מענש זוכט מיט אלערליי זעלבסט־נארערייען און פאראדאקסען צו בעגילדען זיינע ליידען. אזוי איז געשאפען געווארען דער אויסדרוק: א ק ר ו י ן פון ד ע ר נ ע ר, וועלכע איז דאך אייגענטליך א ווידער־שפרוך פון ווערטער.

* * *

מיר בעוואונדערען מעהר פאר אלצדינג ק ר א פ ט. אפילו פערעהרונג פון דעם צדיק איז אויך נאר די פער־עהרונג פון גבורה. זיטליכקייט און ריינקייט, הגם זיי זיינען עס נ י ט אלע מאל אין ד ע ר ו ו י ר ק ל י כ־ק י י ט, זיינען אלע מאל ביי אונז אין ג ע ד א נ ק ע ן, די סינאנימען פון שטארקייט.

* * *

די אידעאלען פון אכצעהן־צוואנציג יאהר זיינען ניט מעהר דויערהאפט ווי די ערשטע קינדער־צייהנער. די דאָ־זיגע צייהנער מוזען צוערשט אלע ארויספאלען און אויף זייער פלאץ קומען די ע כ ט ע וואס דארפען דיענען אויף תמיד. — אבער אפילו אויף די לפי־שעה'דיגע צייהנער דארף א גוטע מוטער אכט געבען, אויב זי וויל אז זיי זאלען האבען גוטע, געזונדע און שעהנע נאכפאלגער.

* * *

די ענטטוישונג וועלכע קומט אין די עלטערע יאה־רען איז ניט אזוי די ענטטוישונג בנוגע די וועלט און דאס לעבען בכלל, ווי בנוגע זיך אליין. מיר זיינען פאר

זיך אליין אין די אינגערע יאהרען ווי א „ספר החתום", אדער ריכטיגער ווי א ניט געעפענטע מינע פון אוצרות און קרעפטען אהן א שיעור. שפעטער קומט די ענטדע־קונג פון אונזער אייגענער ארעמקייט און אונפעהיגקייט...

* * *

פיעל מענשען פון וועלכע מען זאגט אז זיי האבען א געפיהל פאר שעהנהייט האבען בלויז א געפיהל פאר ארדענונג. און זיי ליעבען שעהנהייט בלויז אויף אזוי ווייט ווי זי איז א ר ד ע נ ו נ ג. די שעהנהייט פון כאאס קענען זיי אויף קיין פאל ניט בעגרייפען. אז שעהנהייט מיינט ניט תמיד א ר ד ע נ ו נ ג, קען מען שוין זעהן פון דעם פאקט אליין, וואס עס איז דא אזא זאך ווי א י י ן שעהנער פונקט, א י י ן שעהנער טאן, און דער ערשטער בעדינג פון א ר ד ע נ ו נ ג איז דאך א צ ו ז א מ ע נ ש ט ע ל ו נ ג פון צ ו ו י י אדער מעהרערע זאכען.

* * *

זאג מיר ווער דיינע פ י י נ ד זיינען און איך וועל דיר זאגען ווער ד ו ביסט.

* * *

דער וואס זאגט שטענדיג דעם א מ ת, איהם וויל מען ניט הערען אפילו ווען ער זאגט ל י ג ע ן.

* * *

ווען גאָט זאָל זיך בעווייזען יעדעס מאָל ווען מע ניט איהם אָפּ שבחים, וואָלט מען איהם אויפגעהערט געבען שבחים.

* * *

דער וואָס זאָגט אז דער אמת בעצאָהלט זיך אָם בעסטען, איז א גוטער געשעפטסמאַן. אָבער ניט קיין ליעבהאָבער פון אמת.

* * *

יעדער מענש האָט זיינע שטונדען פון מרה־שחורה און אָפּהענדיגקייט. צום גליק פאַלען די דאָזיגע שטונדען ביי איטליכען אין אן אנדער צייט. ווען ניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט.

* * *

דער דיכטער איז שטענדיג א רעוואָלוציאָנער — קעגען דער געגענוואַרט, אמאָל אין דער פאָרמע פון האָפנונג און שטרעבען צו א נייער צוקונפט, און אמאָל אין דער פאָרמע פון ביינקענים נאָך דער פערגאַנגענהייט.

* * *

ווערטער זיינען קיינמאָל ניט גענויע איבערזעצונגען פון געדאַנקען. זיי זיינען בלויז סטענאָגראַפישע פערצייכענונגען. צו קענען פערשטעהן די געדרוקטע אָדער די געשריבענע מחשבות פון א גאון, מוז מען קענען זיין סטענאָגראַפיע.

* * *

דער געוועהנליכער מענש ווען ער דענקט וועגען פרייהייט, האָט אין זינען זיין איינענע פרייהייט, און ווען ער דענקט אָן גערעכטיגקייט — די גערעכטיגקייט פון אנדערע.

* * *

צושפליטערען גרויסע געדאַנקען, כדי זיי אריינצושטופּען אין קליינע מוח'לעך איז אָפט פערלאָרענע אַרבייט. גרויסע געדאַנקען אין זייער פּאָפּולאַריזירטער און פערוואָסערטער געשטאַלט זיינען אָפט אזוי ווענינ עהנליך צו זייער אָריגינאַל, ווי א שטיק ווארשט צו דעם אָקס פון וועמענס פלייש עס איז געמאַכט.

* * *

דער טרוימער איז זעלטען־ווען א שטרעבער און טהוער. צו וואָס שטרעבען און טהאָן, ווען ביי איהם אין דמיון איז שוין אַלצדינג אויסגעפיהרט און פאַרטיג ?

בּיכער פון פערלאַג „יהואש"

נייע שריפטען פון יהואש, 2 בענדער, לייוועגט־באַנד	2.00
ישעיה, איבערזעצט אין לייכטען אידיש פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
איוב, שיר השירים, רות, קהלת, איבערזעצט אין לייכטען אידיש פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
פאַבעלען, פון יהואָש, לייוועגט באַנד, גאָלד־שניט	1.00
הייאַוואַטהאַ, פון לאָנגפעללאָ, איבערזעצט פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
אידיש ווערטערבוך, פון דר. ח. ד. ספּיוואַק און יהואש האַלב לעדער באַנד	2.50
די לעהרען פון די פאָטערס (פּרקי אבות), איבערזעצט פון יהואש, אַלבום־אויסגאַבע אין צוויי פאַרבען, פּראַכט־באַנד	.35
אין זונן און נעבעל, דיכטונגען אין פערז און פּראָזאַ, פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
פון דער וועלט און יענער, בילדער, הומאָרעסקען, מעשה'לעך און געדאַנקען, פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00

צו בעקומען ביי אַלע בוכהענדלער און ביי :

Yehoash Publication Society

85 Canal St. New York.

#6516

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.
A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

DATE DUE

יהואש בעל

פון דער וועלט און יענער יהו

6516

6516